

РЕКОМЕНДОВАНО
МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРОГРАМА

РОЗВИТКУ ДИТИНИ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У КРАЇНСЬКЕ ДОШКІЛЛЯ

- Ранній дошкільний вік
3-й рік життя
- Молодший дошкільний вік
4-й рік життя
- Середній дошкільний вік
5-й рік життя
- Старший дошкільний вік
6-й рік життя

МАНДРІВЕЦЬ

Олександра Білан

ПРОГРАМА
РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
“УКРАЇНСЬКЕ ДОШКІЛЛЯ”

за загальною редакцією О. В. Низковської

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Тернопіль
“Мандрівець”
2017

УДК 373.2
ББК 74.1
Б61

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
(лист Міністерства освіти і науки України
від 23. 05. 2017 р. № 1/11-4988)

Експерти:

Н. В. Гавриш – провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;

О. Д. Рейпольська – завідувач лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент;

І. О. Луценко – завідувач кафедри методик та технологій дошкільної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор.

Рецензенти:

Н. І. Мачинська – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка;

Г. М. Крип – методист із дошкільної освіти ІМЦО Жовківської райдержадміністрації.

Білан О. І.

Б61 Програма розвитку дитини дошкільного віку
“Українське дошкілля” / О. І. Білан; за заг. ред.
О. В. Низковської. — 256 с.

ISBN 978-966-944-001-3

УДК 373.2
ББК 74.1

ЗМІСТ

Передмова	8
РАННІЙ ВІК (третій рік життя)	11
Психологічна характеристика дитини	12
Освітня лінія “Особистість дитини”	14
Здоров’я та фізичний розвиток	14
Безпека життєдіяльності	16
Здоров’я та хвороби	17
Гігієна життєдіяльності	18
Рухова активність та саморегуляція	19
Освітня лінія “Дитина в соціумі”	23
Формування основ духовно-моральних якостей	23
Освітня лінія “Дитина у природному довкіллі”	25
Природа планети Земля	26
Життєдіяльність людини у природному довкіллі	27
Всесвіт	27
Освітня лінія “Дитина у світі культури”	28
Предметний світ	29
Предметно-практична діяльність	30
Світ мистецтва	31
Художньо-продуктивна діяльність	32
Образотворча діяльність	32
Музична діяльність	35
Театральна діяльність	36
Літературна діяльність	37
Освітня лінія “Гра дитини”	38
Гра як провідна діяльність	39
Формування особистості у грі	42
Освітня лінія “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі”	43
Сенсорні еталони	44
Освітня лінія “Мовлення дитини”	45
Звукова культура мовлення	45
Словникова робота	46
Граматична правильність мовлення	47
Зв’язне мовлення	49
Мовленнєвий етикет	50

МОЛОДШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК (<i>четвертий рік життя</i>) ...	51
Психологічна характеристика дитини.....	52
Освітня лінія “Особистість дитини”	53
Здоров’я та фізичний розвиток	53
Безпека життєдіяльності	56
Здоров’я та хвороби	57
Гігієна життєдіяльності	58
Рухова активність та саморегуляція	59
Освітня лінія “Дитина в соціумі”	65
Формування основ духовно-моральних якостей	65
Народознавство	68
Освітня лінія “Дитина у природному довкіллі”	71
Природа планети Земля	72
Життєдіяльність людини у природному довкіллі	74
Всесвіт	74
Освітня лінія “Дитина у світі культури”	75
Предметний світ	75
Предметно-практична діяльність.....	77
Світ мистецтва	79
Художньо-продуктивна діяльність.....	80
Образотворча діяльність	80
Музична діяльність	83
Театральна діяльність	84
Літературна діяльність	85
Освітня лінія “Гра дитини”	87
Гра як провідна діяльність	87
Формування особистості у грі	90
Освітня лінія “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі”	91
Сенсорні еталони	92
Елементарні математичні уявлення	93
Освітня лінія “Мовлення дитини”	94
Звукова культура мовлення	94
Словникова робота	95
Граматична правильність мовлення.....	96
Зв’язне мовлення	98
Мовленнєвий етикет	99
Пропедевтика підготовки руки дитини до письма	100

СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК (<i>п'ятий рік життя</i>)	101
Психологічна характеристика дитини	102
Освітня лінія “Особистість дитини”	103
Здоров'я та фізичний розвиток	103
Безпека життєдіяльності	106
Здоров'я та хвороби	108
Гігієна життєдіяльності	110
Рухова активність та саморегуляція	111
Освітня лінія “Дитина в соціумі”	117
Формування основ духовно-моральних якостей	117
Основи правової культури	120
Народознавство	123
Освітня лінія “Дитина у природному довкіллі”	126
Природа планети Земля	128
Життєдіяльність людини у природному довкіллі	130
Всесвіт	131
Освітня лінія “Дитина у світі культури”	132
Предметний світ	132
Предметно-практична діяльність.....	134
Світ мистецтва	136
Художньо-продуктивна діяльність.....	137
Образотворча діяльність	137
Музична діяльність	141
Театральна діяльність	143
Літературна діяльність	144
Освітня лінія “Гра дитини”	146
Гра як провідна діяльність	147
Формування особистості у грі	151
Освітня лінія “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі” ..	151
Сенсорні еталони	152
Елементарні математичні уявлення	153
Освітня лінія “Мовлення дитини”	154
Звукова культура мовлення	154
Словникова робота	156
Граматична правильність мовлення.....	158
Зв'язне мовлення	159
Мовленнєвий етикет	161
Підготовка руки дитини до письма.....	161

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК (<i>шостий рік життя</i>)	163
Психологічна характеристика дошкільника.....	164
Освітня лінія “Особистість дитини”	166
Здоров’я та фізичний розвиток	166
Безпека життєдіяльності	170
Здоров’я та хвороби	172
Гігієна життєдіяльності	173
Рухова активність та саморегуляція	174
Освітня лінія “Дитина в соціумі”	181
Формування основ духовно-моральних якостей	181
Основи правової культури	185
Народознавство	188
Освітня лінія “Дитина у природному довкіллі”	193
Природа планети Земля	194
Життєдіяльність людини у природному довкіллі	197
Всесвіт	198
Освітня лінія “Дитина у світі культури”	199
Предметний світ	199
Предметно-практична діяльність.....	202
Світ мистецтва	205
Художньо-продуктивна діяльність.....	206
Образотворча діяльність	206
Музична діяльність	211
Театральна діяльність	213
Літературна діяльність	215
Освітня лінія “Гра дитини”	217
Гра як провідна діяльність.....	218
Формування особистості у грі	221
Освітня лінія “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі” ..	222
Сенсорні еталони	223
Елементарні математичні уявлення	224
Освітня лінія “Мовлення дитини”	225
Звукова культура мовлення	225
Словникова робота	228
Граматична правильність мовлення.....	229
Зв’язне мовлення	231
Мовленнєвий етикет	233
Підготовка руки дитини до письма.....	234

Показники компетентності випускника дошкільного навчального закладу	236
--	------------

ДОДАТКИ

<i>Додаток 1. Орієнтовний перелік музичного репертуару.....</i>	238
---	------------

<i>Додаток 2. Орієнтовний перелік художніх творів.....</i>	245
--	------------

<i>Додаток 3. Співпраця із сім'єю .....</i>	252
---	------------

Джерела	254
---------------	-----

ПЕРЕДМОВА

Концептуальна *ідея програми* розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля” полягає у виробленні оптимального варіанту реалізації змісту Базового компоненту дошкільної освіти; сучасних підходах до розвитку, навчання і виховання дитини раннього (третього року життя) та дошкільного віку.

Мета програми – реалізація оптимального комплексу розвивальних, виховних і навчальних функцій та змістових напрямків організації життєдіяльності в межах вікової компетентності дітей від 2 до 6 років із поступовим ускладненням змістової наповненості на кожному віковому етапі, що стосується положень особистісно-зорієнтованого та ціннісного підходу.

Завдання програми розглянуті крізь призму Базового компонента дошкільної освіти. Структуру програми визначають освітні лінії. У змісті програми виокремлюють розділи за віковою періодизацією: ранній вік (третій рік життя), молодший дошкільний вік (четвертий рік життя), середній дошкільний вік (п'ятий рік життя), старший дошкільний вік (шостий рік життя), в яких подані стислі психологічні характеристики дітей, завдання розвитку, зміст і форми освітнього процесу з кожного змістового компонента. Кожна освітня лінія програми завершується показниками компетентності дитини.

Програма побудована на принципах науковості, інтеграції, системності, комплексності, гуманізації змісту навчання та виховання.

Програма відповідає стратегічним завданням дошкільної освіти: реалізація особистісно зорієнтованої моделі дошкільної освіти, прилучення дітей до системи цінностей, культури, традицій українського народу, формування в дошкільників цілісної картини світу.

Багато уваги у програмі відведено освітній лінії “Особистість дитини”. У ній виокремлено завдання щодо формування потреби у здоровому способі життя, виховання ставлення до здоров'я як до цінності, розвиток рухової активності дитини.

Програма “Українське дошкілля” включає завдання з ознайомлення дошкільників із пожежною безпекою, правилами дорожнього руху, безпекою в побуті, поведінкою з незнайомими людьми, безпекою на природі.

Освітня лінія “Дитина в соціумі” представлена розділами: “Формування основ духовно-моральних якостей”, “Народознавство”, а у середньому та старшому дошкільному віці також додано розділ “Основи правової культури”.

Програма “Українське дошкілля” орієнтує на розширення кола уявлень дітей про культуру, традиції українського народу. Підрозділ “Народознавство” включає ознайомлення дітей із сімейними та родинними

традиціями, українською оселею, рідним краєм, народним одягом, українською народною іграшкою, календарно-обрядовими святами, звичаями і традиціями, національною кухнею та народними ремеслами. Такий аспект роботи введений для пізнавального розвитку, збагачення знань дітей про історичні пам'ятки, формування стійкого інтересу до природознавчого матеріалу свого регіону, бажання пізнати його ближче.

Зміст освітньої лінії “Дитина у природному довкіллі” спрямований на збагачення уявлень про світ природи, формування екологічної культури дошкільника. Неабияку увагу приділено розкриттю особливостей природи.

Освітня лінія “Дитина у світі культури” представлена двома розділами: “Предметний світ” та “Світ мистецтва”.

Підрозділ “Предметно-практична діяльність” включає трудову діяльність, а в середньому та старшому дошкільному віці ще основи економічної культури.

Розділ “Світ мистецтва” включає такі види дитячої художньої діяльності: літературна, музична, театральна, образотворча. Використовуючи такий великий спектр діяльності з дітьми, вихователь має змогу збагачувати духовний світ дитини, розвивати уяву, почуття. Програма передбачає збагачення образотворчої діяльності дітей (малювання, аплікація, ліплення) через використання виробів декоративно-ужиткового мистецтва України та різних інноваційних технік малювання й аплікації.

Враховуючи те, що провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра, у програмі виокремлено освітню лінію “Гра дитини”. У ній розглянуто такі види ігор, як: рольові, конструкторсько-будівельні, дидактичні, народні, рухливі, настільно-друковані, театралізовані та ігри на розвиток креативності. Особливо багата тематика народних ігор. Також подано орієнтовну тематику кожного виду ігор.

Освітня лінія “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі” побудована за напрямками “Сенсорні еталони”; “Елементарні математичні уявлення”. Діти старшого дошкільного віку розв'язують нескладні завдання з народної математики.

Запорукою якісної освіти є мовленнєвий розвиток дошкільника. Тому в освітній лінії “Мовлення дитини” уточнено й конкретизовано завдання з формування правильної звуковимови, збагачення та активізації лексичного запасу, оволодіння граматично-правильним мовленням, зв'язним мовленням. Уведено напрям роботи “Мовленнєвий етикет”. У програмі одним зі складників мовленнєвого розвитку є завдання з підготовки дітей до навчання елементів грамоти та підготовки руки до письма. Особливий акцент зроблено на завдання мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, враховуючи обов'язковість дошкільної освіти з п'ятирічного віку.

Показники компетентності, якими закінчується кожна освітня лінія програми, вихователь може використати для визначення рівня розвитку дитини в кінці навчального року.

У додатках подано орієнтовний перелік музичного репертуару та художньої літератури. Враховуючи те, що форми та напрямки роботи з батьками стосуються усіх вікових груп, розділ “Співпраця із сім’єю” винесений в додатки.

Програму можна використовувати також для роботи з дітьми НВК, в дошкільних навчальних закладах із короткотривалим режимом перебування, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах, центрах розвитку тощо.

Програма розвитку дітей дошкільного віку “Українське дошкілля” відображає запити практиків, орієнтує на системність щодо гуманістично спрямованої активної роботи з формування життєвої компетентності дошкільника.

РАННІЙ ВІК

ТРЕТІЙ РІК ЖИТТЯ

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИТИНИ

Розвиток дитини третього року життя характеризується передусім подальшим інтенсивним фізичним ростом. До трьох років її зріст у середньому досягає 95–96 см; швидко збільшується маса, вона становить 14,8–15 кг. Підвищується працездатність нервової системи, що проявляється в подовженні часу на сон, який становить 4–4,5 години. Отже, значно розширюються можливості дитини взаємодіяти із середовищем і розвиватися психічно. Третій рік життя характеризується суперечністю між прагнення дитини до самостійності та її реальними можливостями. Найважливіше новоутворення у період “кризи трьох років” – це усвідомлення власного “Я”.

Третій рік життя є одним із найголовніших у засвоєнні дитиною **мови**. Це стадія особливої чутливості дитини до мовних впливів. У цей період прискорюється темп мовлення. Джерелом мовленнєвого розвитку, а особливо формування активного мовлення, стає мовленнєве спілкування з дорослим. Якщо допитливість дитини нормально задовольняється й стимулюється, то збагачення її словника відбувається доволі швидко. На початок третього року життя її словник складає 1000 слів, у три роки – 1200–1500 слів. Основною частиною активного словника дитини є іменники (до 60 %), дієслова (25–27 %) і прикметники (10–12 %).

Мовлення дитини поступово починає виступати у ролі організатора її власних дій, включатися в них у різних формах і на різних етапах виконання цих дій, зокрема у формі “еґоцентричного” мовлення, тобто розмови дитини з собою, що формується на основі спілкування з іншими.

У зв’язку з розвитком предметної діяльності дитини мовлення стає основним засобом спілкування.

Дитина вчиться **мислити**, відкриваючи для себе властивості об’єктів не лише на власному досвіді, а й у процесі практичного й мовленнєвого спілкування з дорослим. Намагаючись їсти ложкою, зачісуватися гребінцем, дитина за допомогою дорослого пізнає ці об’єкти як знаряддя дій. Мовлення включається в наочно-дійове мислення дитини, відкриваючи можливість подальшого удосконалення та переходу до вищих його форм. Виховання допитливості – одна з найважливіших умов розвитку дитячого мислення. Саме в цей період потрібне уважне ставлення дорослого до запитань дитини.

На третьому році життя у дитини активізується її репродуктивна **уява**. В перших іграх, у яких ще нема ні сюжету, ні ролі, уява виявляється у перенесенні дитиною відомої їй дії в нову ігрову ситуацію (годує ляльку, вкладає її спати тощо). Ці прості наслідувальні, багаторазово повторювані дії становлять основний зміст гри. Поступово дитина вчиться переносити одну й ту саму дію на різні предмети або одним предметом виконувати різні дії, відокремлюючи дію від предмета й узагальнюючи

її. Так, дитина трьох років годує трісочкою ляльку, ведмедика, що є вже помітним кроком до справжньої ігрової дії.

З розвитком активності, самостійності дитини все різноманітнішими стають її взаємини з дорослими. Розвиваються взаємини й між самими дітьми, виникають спільні ігри. В іграх та малюнках простежується поява власних образів, задумів, хоча вони ще дуже не стійкі.

На третьому році життя дитини розширюються її **сенсорні можливості**, що забезпечують перцептивну, моторну й мовленнєву активність, зумовлюють розвиток фонематичного й музичного слуху.

Зростає інтерес до довкілля, до доступних розумінню дітей фактів дійсності. **Сприймання** предметів набуває ціліснішого характеру. Розвиток сприймання предметів у цьому віці залежить значною мірою від умов сенсорного розвитку, використання в роботі з дітьми дидактичних ігор, завдань типу геометричних вкладок, пірамідок.

Розширюється коло об'єктів, які привертають **увагу** дітей. Найбільшу увагу привертають не самі об'єкти, а дії з ними. Обсяг уваги та її стійкість ще дуже незначні. Легко відволікає увагу кожен новий, яскравіший об'єкт. Прогресивні зміни спостерігаються у розвитку **пам'яті**, яка фіксує набутий дитиною сенсорний, емоційний досвід. Дитина запам'ятовує дедалі більше об'єктів. У цей віковий період образна пам'ять розвинена більше, ніж словесно-логічна, тому дитина краще запам'ятовує емоційний матеріал, що супроводжується наочними та звуковими ілюстраціями. Процеси пам'яті мають мимовільний характер. Проте опанування активним мовленням сприяє першим проявам довільності в роботі пам'яті. Збільшується тривалість часу, впродовж якого в пам'яті дитини зберігається якесь враження. На третьому році життя дитина може впізнавати близьких осіб уже через кілька місяців. Трохи пізніше, ніж упізнавання, з'являється активна форма відтворення, якою є згадування.

Пам'ять дитини третього року життя виявляється і в формуванні **навичок і звичок**. Якщо життєдіяльність дитини організована правильно, то вже до трьох років вона набуває цілої низки корисних звичок (мие руки, вітається тощо).

Помітні зміни відбуваються у дитини в **емоційній сфері**, що зумовлено розширенням спілкування дитини з дорослим, оволодінням мовними засобами та розвитком її самостійності. В емоціях дитини поступово зменшується елемент мимовільного наслідування. Значно ширшою стає сфера стимулів, що викликають емоції дитини. Швидше налагоджується позитивний контакт із незнайомими дорослими та ігрове спілкування з дітьми.

Урізноманітнюються почуття дитини до людей, які її оточують (прихильність, симпатія), і почуття, пов'язані з діяльністю (задоволення від досягнутого результату, засмучення від невдачі, радість від похвали). У дитини виявляються перші переживання гордості за свої досягнення, які позитивно оцінюють батьки й вихователі (“я слухняний”, “сам одягаюся”).

Висловлюючи такі судження, дитина відносить їх до своєї особи, радіє за своє “Я”, усвідомлює якості, що з’являються в неї. Також виявляються емоції сорому, які виникають, коли дитина, зробивши поганий вчинок, переживає можливу втрату позитивної думки про себе з боку присутніх.

До трьох років у дитини закладаються передумови переходу до продуктивних видів діяльності (малювання, ліплення, конструювання). Наприкінці третього року життя у дитини з’являється нова форма дитячих комунікативних дій – емоційно забарвлені ігрові дії, за допомогою яких вона не лише виявляє своїм настроєм ставлення до однолітка, а й демонструє йому свої вміння.

Отже, до трьох років у дитини відбувається низка якісних змін, які забезпечують поступове її перетворення на активного діяча в найближчому соціальному середовищі.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”

ЗДОРОВ’Я ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

➤ Вікові можливості дитини

Дитина розуміє, що негативні емоції впливають на довколишніх, тому потрібно до інших дітей ставитися дружельюбно. Має уявлення про вплив стану погоди на настрій.

У фізичному вихованні дітей застосовують загальнорозвивальні вправи для зміцнення м’язів тулуба, рук та ніг. У дітей не можна вимагати чіткого виконання вправ, головне, щоб дитина робила їх з великою амплітудою, була активною, розуміла вимоги та намагалася їх виконувати.

➤ Освітні завдання

- Формувати елементарні уявлення про зв’язок між людиною і природою та його вплив на здоров’я.
- Загартовувати організм дітей, проводячи різноманітні оздоровчі заходи.

➤ Фізкультурно-оздоровчі заходи

Привчати дитину під час ранкової гімнастики (4–5 хв) виконувати 3–4 вправи: спочатку для зміцнення м’язів плечового пояса або рук і спини. Наступні вправи добирати для зміцнення м’язів тулуба та ніг. Кількість повторень кожної вправи – 4–5 разів; кількість повторень стрибків – 8–10 разів; тривалість бігу в повільному темпі – до 50 с, у середньому – до 15–20 с. Розвивати вміння наслідувати рухи дорослого, виконувати вправи з предметами, а також імітаційного характеру.

Спонукаати вклучатися в ігрові вправи, рухливі ігри, що організують на прогулянках (щоденна їх тривалість 10–15 хв; у дні, коли проводять заняття з фізкультури, – 6–8 хв).

➤ **Загартовувальні процедури**

Здійснювати комплекс загартовувальних заходів із використанням повітря, сонця, води. Систематично провітрювати групове приміщення, підтримувати температуру повітря +20–22 °С.

Денний сон проводити в умовах доступу свіжого повітря; у добре провітрених спальнях при температурі +18–20 °С.

Проводити **водні процедури**: вологе обтирання, обливання ніг і всього тіла. Під час місцевих процедур температуру повітря треба знижувати через кожні 1–2 дні від +30 °С до +18–16 °С.

Практикувати обливання ніг водою контрастних температур та обливання тіла (температура води +34–20 °С). Зниження температури проводити через кожні 3–4 дні. Тривалість обливання збільшувати від 15 с до 35 с. Загальні водні процедури у літній період проводити не раніше 30–40 хв після прийому їжі. Температура повітря має становити +23 °С.

Проводити купання в басейні або у відкритій водоймі у безвітряну погоду (температура повітря +25 °С, температура води – не нижче +23 °С). Тривалість купання збільшувати поступово від 3 хв до 6–8 хв. У осінньо-зимовий та весняний період року загартовування водою проводити після денного сну, у літній період – перед денним сном.

Проводити обтирання сухою м'якою рукавичкою до порожевіння, потім вологе обтирання рукавичкою, змоченою у воді температурою +38–40 °С із зниженням до +26–24 °С.

Забезпечувати щоденне перебування дітей на свіжому повітрі взимку до 4 годин, улітку (якщо є змога) перебування дітей у дошкільному навчальному закладі організовувати на повітрі.

Загартовування **сонцем** у літній період доцільно проводити під час прогулянок в русі з іграми спокійного характеру.

Починати сонячні ванни з 1–2 хвилин з поступовим збільшенням тривалості до 10 хвилин.

Практикувати проведення масажу стопи ніг спеціальними масажерами: ходьба по килимках з гумовими шипами, по камінцях, “сольових доріжках”.

Використовувати диференційований підхід до дітей, враховуючи стан здоров'я і характер звикання до впливу води та сонця.

➤ **Статева ідентифікація та диференціація**

Сприяти в пізнанні самого себе, в усвідомленні власної статі (хлопчик або дівчинка) та незворотності своєї статевої належності.

Усвідомлювати себе як особу, яка росте і змінюється.

Доброзичливо ставитися до представників своєї та протилежної статі.
Формувати статево-рольову самосвідомість в іграх та початкові навички статево-рольової поведінки.

➤ **Емоційний комфорт**

Створювати комфортне середовище для дітей в умовах дошкільного навчального закладу. Забезпечувати природну потребу дитини в емоційній безпеці.

Виховувати почуття радості й гордості за самостійне досягнення позитивного результату діяльності.

➤ **Народні джерела здоров'я**

Формувати уявлення про те, яке значення мають для здоров'я українські національні страви, ознайомити з деякими із них.

➤ **Здоров'я і природа**

Пояснювати дітям, що природне довкілля – це середовище, в якому живуть люди, вони від нього залежать; природа впливає на самопочуття, на поведінку людей; чисте довкілля – це гарно, радісно, приємно, корисно, тому не можна його засмічувати.

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ **Вікові можливості дитини**

Діти третього року життя мають елементарні знання про правила дорожнього руху; розуміють, що гра з сірниками може спричинити пожежу. Діти знають, що може стати причиною травм; розуміють недопустимість брати до рота, запихати у ніс, вухо дрібні предмети. Проте, щоб запобігати травмам, потрібно дітям багаторазово нагадувати правила безпеки.

Діти розрізняють рідних і чужих людей, але не розуміють, що контакт із незнайомцями може бути загрозою для їхнього життя і здоров'я.

➤ **Освітні завдання**

- Давати змогу дітям зрозуміти, що може стати причиною пожежі.
- Ознайомлювати із правилами дорожнього руху.
- Вчити обачливої поведінки з незнайомими людьми.
- Вчити безпечної поведінки в побуті з гострими чи дрібними предметами, хімічними препаратами та ліками.
- Наголошувати про небезпеку споживання сумнівних ягід, рослин; поведінки з домашніми тваринами.

➤ **Пожежна безпека**

Наголошувати на тому, що не можна гратися сірниками, самостійно вмикати електропобутові прилади, запихати в розетку гострі предмети, пальці. Пояснювати, до яких наслідків можуть призвести такі дії.

➤ **Правила дорожнього руху**

Підводити дітей до розуміння елементарних знань про правила дорожнього руху: транспорт їде по дорозі, пішоходи ходять по тротуарі (узбіччі); переходити вулицю можна по пішохідному переході на зелене світло світлофора або через підземний перехід, тримаючись за руку дорослого.

➤ **Поведінка з незнайомими людьми**

Наголошувати на тому, що є рідні, знайомі люди, а є чужі, до яких треба ставитися обачно. Вчити не вступати в контакт із незнайомцями: не брати від них ласощі, іграшки, відмовлятися від інших пропозицій.

➤ **Безпека на природі**

Ознайомлювати дітей із правилами поведінки в доквіллі. Наголошувати на тому, що є отруйні рослини, гриби, ягоди, які не можна їсти. Вчити безпечної поведінки з домашніми тваринами.

ЗДОРОВ'Я ТА ХВОРОБИ

➤ **Вікові можливості дитини**

Організм дитини чутливо реагує на порушення режиму і, головне, на скорочення сну та збільшення періоду неспання. Тому, організовуючи діяльність дітей, важливо дотримуватися правильного розпорядку дня.

Дитина третього року життя намагається негативно ставитись до шкідливих звичок; активно рухається. Організм дитини чутливо реагує на порушення режиму, і основним чином на скорочення сну та збільшення періоду неспання. Тому, організовуючи діяльність дитини, важливо дотримуватись правильного розпорядку дня.

➤ **Освітні завдання**

- Забезпечувати дотримання розпорядку дня та психологічного комфорту.
- Вживати заходів щодо збереження нервової системи, запобігати втомі й травматизму, формувати у дітей правильну поставу.

Пояснювати, що дитина може бути здоровою і хворою. Ознайомлювати з ознаками здоров'я (гарне самопочуття, відсутність больових відчуттів) та захворювання (біль, висока температура, відсутність апетиту).

Формувати у дітей прості уявлення про залежність їхнього здоров'я від умов, у яких вони живуть, від довколишніх предметів – білизни, посуду, меблів тощо – тобто речей, створених людьми.

Дати елементарні знання про роль батьків у зміцненні їхнього здоров'я: мама і тато піклуються про здоров'я малюка, а коли він хворіє, то вони його лікують – самі чи ведуть до поліклініки; лікар приходить додому, щоб допомогти хворій дитині, або ж лікує її в лікарні.

Розповідати дітям про те, як організована турбота про здоров'я людей у суспільстві: в яслах-садках є медсестра чи лікар, які дбають про здоров'я дітей; існують поліклініки, де людей (дітей) оглядають та лікують; людей ще лікують у лікарнях, де працює багато лікарів.

➤ **Розпорядок дня**

Забезпечувати усвідомлення важливості дотримання розпорядку дня (сон, прогулянка, рухова активність, харчування, гігієнічні процедури).

➤ **Харчування**

Ознайомлювати з основними чинниками, що стимулюють розвиток тіла дитини та забезпечують його міцність (харчування, загартованість, рух, сон). Формувати уявлення про користь натурального харчування; про те, що корисно харчуватися рослинною їжею, лікуватися цілющими травами.

Ознайомлювати з користю вживання овочів і фруктів.

➤ **Рухова активність**

Активізувати самостійну рухову діяльність, вправляти у виконанні основних рухів. Пояснювати, що виконання рухових вправ, біг, ходьба сприяють поліпшенню здоров'я. Виховувати бажання активно включатися в ігри.

➤ **Профілактичні заходи**

Формувати корисні звички, запобігати появі шкідливих звичок та вчити їх усувати.

ГІГІЄНА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина третього року життя називає і показує частини свого тіла; знає і виконує гартувальні процедури; намагається негативно ставитися до шкідливих звичок; активно рухається. Виявляє бажання самостійно виконувати гігієнічні процедури (вмиватися, чистити зуби, розчісувати волосся, користуватися рушником і милом), охайно їсти.

➤ **Освітні завдання**

- Привчати дітей дотримуватись культурно-гігієнічних навичок, формувати навички самообслуговування.
- Формувати елементарну культуру під час споживання їжі.
- Формувати елементарні уявлення про частини тіла людини та органи чуття.

Формувати у дітей елементарні уявлення про частини людського тіла, закріпити їх назви. Пояснювати призначення частин тіла. Розповідати про органи чуття людини: зір, слух, нюх, смак, дотик.

Пояснювати, що коли дитина росте, вона змінюється: тіло стає таким, як у дорослої людини; щоб тіло добре розвивалося, за ним треба доглядати: вмиватися, мити руки та ноги, розчісувати волосся, чистити зуби, обрізати нігті на руках і ногах.

Навчати елементарних навичок самостійного вмивання, користування милом та індивідуальним рушником. Використовувати ігрові ситуації з метою вироблення позитивної мотивації на установки щодо водних процедур. Вчити користуватися носовичком. Вчити охайно їсти, ретельно пережовувати їжу, користуватися серветкою.

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЯ

➤ Вікові можливості дитини

Інтенсивний темп фізичного розвитку, характерний для перших двох років життя дітей, на третьому році уповільнюється. У середньому за рік маса тіла збільшується на 2 кг; а зріст – на 7–8 см. До 3 років маса тіла дитини досягає 14,8–15 кг, зріст – 95–96 см, окружність грудної клітки – 52 см. Починає формуватися кісткова тканина. Дитина стає самостійнішою, її рухи більш координовані, вона вже може стримувати свої бажання і дії, але на короткий час; трирічні діти швидко втомлюються від одноманітних рухів, легко збуджуються.

➤ Освітні завдання

- Формувати рухові навички й уміння.
- Вчити під час виконання рухових вправ зберігати правильну поставу.
- Залучати дітей до вправ спортивного характеру; вчити виявляти до них інтерес.

Прави для рук і плечового пояса. Вчити піднімати руки вперед, угору, в сторони; згинати і розгинати руки перед грудьми, розводити їх у сторони; відводити руки за спину.

Закріплювати вміння плескати в долоні перед собою, над головою; розмахувати руками вперед-назад (з положення “руки вниз”), вниз-угору (з положення “руки вниз”), вниз-угору (з положення “руки в стороні”); виконувати змахи руками над головою і перед собою.

Прави для тулуба. Вчити здійснювати повороти праворуч-ліворуч, виконуючи змах руками (вперед, в сторони), передавати предмет тому, хто стоїть, сидить поруч. Нахили тулуба вперед, у сторони. Сидячи на підлозі, згинати і розгинати ноги. Лежачи на спині, піднімати й опускати ноги; рухати одночасно руками та ногами. Стоячи на колінах, сідати на п’ятки і підніматися. Лежачи на животі, піднімати ноги і руки; перевертатися з боку на бік.

Прави для ніг. Вчити ходити на місці; робити кроки вперед, у сторони, назад; згинати і розгинати одну ногу в коліні; присідати, тримаючись

руками за опору; підніматися на носочки, виставляти ногу вперед на п'ятку; ворушити пальцями ніг.

Танцювальні вправи. Вчити ритмічно ходити та бігати під музику, змінюючи вид рухів відповідно до зміни характеру музики; тупотіти почали в такт музики.

Шикуння та перешикування. Вчити шикуватися в пари; коло; колоно у один за одним.

Ходьба та біг. Вчити ходити “зграйкою” за вихователем, парами, по колу, прямо, обходячи предмети. Виконувати імітаційну ходьбу “як мишка”, “як лисичка” тощо. Вчити рухатися по всій залі, не нашттовхуючись одне на одного. Переходити від ходьби до бігу та від бігу до ходьби. Під час бігу не нашттовхуватися на предмети, пробігати між двома лініями, не наступаючи на них (відстань між лініями 25–30 см). Бігати в середньому темпі 20 с, у повільному – до 50 с.

Стрибки. Вправляти у стрибках на обох ногах на місці, просуваючись вперед; перестрибувати через мотузку, дві паралельні лінії (відстань між лініями 15–35 см), палицю, інші предмети. Удосконалювати вміння підстрибувати, намагаючись доторкнутися до предмета, який розміщений на висоті 10 см від піднятих рук дитини. Вчити стрибати в довжину, стрибати в глибину (лава, куб заввишки 10–15 см).

Кочення, кидання, ловіння. Вправляти у коченні м'яча обома руками та однією рукою вихователеві, іншим дітям, під дугу. Котити кульки по похилій дошці.

Вчити кидати м'яч обома руками знизу, від грудей, із-за голови (відстань 80–100 см). Кидати торбинки з піском, м'ячі вагою 100 г у горизонтальну ціль (відстань 1,3–1,5 м) правою та лівою руками.

Повзання, лазіння. Вчити повзати на відстань 4–5 м в упорі на грудях і животі, на колінах і кистях рук; перелазити через колоду, пролізати в обруч, підлізати під дугу, мотузку (висота 30–40 см); лазити по гімнастичній стінці, по похилій драбині; спускатися вниз зручним для дитини способом.

Рівновага. Вчити ходити по мотузці, покладеній прямо; по колу; “зигзагом”; по дошці (ширина 25 см), один кінець якої піднятий від підлоги на висоту 15–20 см; по ребристій дошці, гімнастичній лаві, колоді); переступати через перешкоди (кубики, палиці); підніматися на куб, лаву висотою 25 см, стояти на них, тримаючи руки в сторони.

➤ Рухливі ігри. Народні ігри

Вчити дітей дотримуватися елементарних правил рухливої гри. Спонукає до участі в руховій діяльності разом з іншими дітьми та дорослим, розвивати вміння узгоджувати свої дії з діями інших учасників гри. Враховуючи індивідуальні можливості, схвалювати вольові зусилля та прояви самостійності у дітей.

Розвивати навички дитини зберігати стійке положення тіла, заданий напрямок руху, темп, координувати рухи, орієнтуватися у природному оточенні.

Розвивати вміння впевнено ходити, бігати, стрибати, перестрибувати, кружляти, скочуватися тощо. Вчити дотримуватися певного напрямку в діях із м'ячем; відображати в руках дії та звуконаслідувати знайомих персонажів (лисички, ведмедика, зайчика).

Заохочувати дітей до участі в народних рухливих іграх. Вправляти в умінні повторювати за вихователем коротенькі віршики, заклички, потішки тощо; намагатися виконувати певні рухи щодо їхнього змісту.

Тематика рухливих та народних ігор

Ігри з ходьбою та бігом: “Потяг”, “Літаки”, “Доженіть мене”, “Пташки літають”, “Сонечко і дощик”, “Хто тихіше”, “Всі бігом до мене”, “Горбчички й автомобіль”, “Принеси предмет”. **Народні ігри:** “Дибидиби”, “Дзвіночок”, “Подоляночка”.

Ігри зі стрибками: “Зайченята”, “Жабки”, “Через струмочок”, “Мій дзвінкий веселий м'яч”, “Пташки у гніздечках”.

Ігри з киданням, ловінням та коченням м'яча: “М'яч у колі”, “Попади у ворітця”, “Прокоти м'яч”, “Цілься влучніше”, “Гра з м'ячем”, “Лови м'яч”.

Ігри з повзанням і лазінням: “Будь обережним”, “Не наступи”, “У ворітця”, “Мавпочки”, “Доповзи до іграшки”.

Ігри з різноманітними рухами: “Ми – маленькі діти”, “Підносимо ручки”, “Хованки”, “Діти і ведмедик”. **Народні ігри:** “Жучки”, “Котик”, “Лисички та зайці”, “Курчата”, “Зайці на галявині”.

Ігри на орієнтування у просторі: “Знайди свій будиночок”, “Звідки дзвонять?”, “Знайди іграшку”, “Знайди дзвіночок”, “Відгадай, звідки тебе кличуть”. **Народні ігри:** “Півник”, “Качечка з каченятами”.

➤ Вправи спортивного характеру

Катання на триколісному велосипеді. Кататись на триколісному велосипеді самостійно по доріжці довжиною 50–60 м і шириною 3–4 м.

Катання на санках. Кататися на санках із дорослими або старшими дітьми; катати іграшки.

Плавання. Ознайомлювати дитину з умовами та правилами поведінки у місцях купання та плавання. Пробуджувати бажання купатися та навчатися плавати. Виховувати позитивне ставлення до рухливих дій у воді. Привчати входити у воду, занурюватися до підборіддя, носа, очей за допомогою дорослого і самостійно; гратися та плескатися з іграшками; ходити, бігати, стрибати на мілководді.

Вправи для адаптації у воді. Заходити у воду, тримаючись за руку дорослого та самостійно. Ходити та бігати по дну, триматися за руку, допомагаючи гребними рухами рук уперед. Підстрибувати, як м'ячик, плескати по воді долонями. Присідати, занурюючись у воду, підстрибувати,

тримаючись за руки дорослого. Занурюватися у воду на рівень підборіддя, носа, очей, тримаючись за руки дорослого. Присівши та нахиливши голову, дути на воду, створюючи хвилі на воді.

Вправи для оволодіння плаванням. Сидячи, спираючись на передпліччя, прямими ногами виконувати рухи, як при плаванні “кролем”. Рухати ногами без напруження, знизу вгору та вниз. Вправи виконувати на суші та мілководді.

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”:**

- бере участь у різних формах роботи з фізичного розвитку, організованих вихователем;
- рухається, зберігаючи стійке положення тіла, орієнтується в просторі;
- виконує різноманітні вправи з ходьби, бігу, в стрибках, коченні, киданні, повзанні, лазінні, рівновазі;
- катається на санках, триколісному велосипеді, виконує вправи для адаптації на воді та оволодіння плаванням;
- позитивно ставиться до виконання загартувальних процедур та вправ із формування рухових навиків.
- визначає і правильно називає частини тіла та показує їх;
- знає назви гігієнічних процедур: вмивання, одягання, роздягання тощо, самостійно виконує їх;
- користується милом, індивідуальним рушником, чистить зуби;
- оперує назвами людських статей (чоловік, жінка, хлопчик, дівчинка);
- негативно ставиться до шкідливих звичок (брати руки до рота, колупатися в носі тощо);
- розуміє, що рослинна їжа корисна;
- самостійно їсть, добре пережовує їжу; дотримується правил поведінки за столом;
- розуміє, що для здоров'я потрібно дотримуватися режиму дня;
- знає, що українські національні страви корисні для здоров'я;
- має уявлення про вплив природи на самопочуття людей;
- намагається не гратися гострими та дрібними предметами (не можна брати їх у рот, запихати у ніс, вуха);
- знає, що категорично заборонено брати ліки та хімічні речовини;
- розуміє, що ігри зі сірниками можуть бути причиною пожежі;
- має початкові знання про правила дорожнього руху;
- знає, що в природі є отруйні гриби, рослини, ягоди, тому брати їх у рот небезпечно;
- знає правила безпечної поведінки з домашніми тваринами;
- знає, що з незнайомими людьми потрібно бути обачним, не приймати їхні пропозиції.

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ

➤ Вікові можливості дитини

Третій рік життя – переломний етап у житті дитини. У цей період урізноманітнюються навички самообслуговування; розширюється коло спілкування, закладаються основи моральної поведінки, засвоюються соціально прийнятні способи і засоби спілкування з дорослими та дітьми. На цьому етапі в основному формується потреба дитини у спілкуванні з однолітками. Виникає специфічне новоутворення – якщо раніше одноліток сприймався як об’єкт навколишньої дійсності, то тепер дитина ставиться до нього як до рівного до себе суб’єкта. Виникають найпростіші взаємини з однолітками, з’являються вміння на короткий час утримуватися від імпульсивних проявів. Найбільша кількість контактів між дітьми виникає через іграшки. Але нерідко вони мають конфліктний характер.

Новоутворення “кризи трьох років” сконцентровані навколо “Я” дитини. Їх суть полягає у психологічному відокремленні “Я” дитини від дорослих, які її оточують. Це супроводжується певними специфічними проявами – впертістю, негативізмом, протестом проти дій дорослих. У період “кризи трьох років” у дітей формується певний комплекс поведінки. Вони прагнуть самостійно досягти позитивного результату своєї діяльності, в разі невдачі звертаються за допомогою до дорослого.

Третій рік життя характеризується суперечністю між прагненням дитини до самостійності, що швидко зростає, бажанням брати участь у діяльності дорослих та її реальними можливостями. Це важливий момент у житті дитини, оскільки саме в цей період відбувається народження особистості. Від того, як у цей час здійснюється виховання, залежать нахили, характер особистості.

➤ Освітні завдання

- Формувати елементарні уявлення про те, що таке добре і що таке погано.
- Прищеплювати почуття шанобливого ставлення до членів сім’ї, родини.
- Виховувати слухняність, почуття симпатії до ровесників, любов і співчуття до всього живого.
- Вчити вживати слова прохання, подяки, привітання, прощання.
- Вчити прибирати іграшки у відповідне місце, бережливо відноситись до книг.
- Вчити чемно поводитися у громадських місцях.

➤ **Духовне виховання**

Розвивати почуття прихильності до людей, співчуття, симпатію до дорослих і дітей. Формувати уміння радіти чужому успіхові, засмучуватися через чужу невдачу, вміти в разі потреби допомогти.

➤ **Сім'я**

Формувати уявлення про сім'ю, рідних, найдорожчих людей, які дбають одне про одного (мама, тато, брат, сестра, дідусь, бабуся), прагнуть бути разом, тішити одне одного; вчити називати імена всіх членів сім'ї, звертатися до них пестливо, пояснювати їх роль у сім'ї. Вчити правил мовленнєвого етикету. Прищеплювати почуття поваги, любові до рідних.

Привчати дітей до шанобливого ставлення до членів сім'ї, родини; лагідного звертання до них, називання пестливими словами. Вчити дітей вітатися і прощатися з усіма членами сім'ї, родини, іншими дорослими та дітьми. Формувати уважність до дорослих, бажання виконувати їхні прохання, спокійно висловлювати власні прохання, вживати слова, які виражають прохання, подяку.

➤ **Ставлення до ровесників та інших дітей**

Формувати елементарні прояви моральної поведінки в оточенні ровесників, інших дітей: прагнення поділитися, проявити співчуття, звертатися до дітей по імені, не давати прізвиськ. Виховувати негативне ставлення до брутальності, жадібності; звичку гратися без сварок, допомагати одне одному і разом радіти успіхам.

➤ **Спілкування**

Вчити вживати слова: “будь ласка”, “прошу”, “дякую”, “вибачте”; вітатися та прощатися.

➤ **Культура в побуті**

Привчати дітей допомагати один одному під час одягання і роздягання; помічати неохайність у одязі, звертатися за допомогою до дорослого; дякувати за проявлену послугу.

Вчити прибирати іграшки у відповідне місце. Формувати бажання брати участь у прибиранні майданчика (збирати палички, папірці, листя); допомагати дорослим наводити порядок у приміщенні.

Вчити бережного ставлення до книг: акуратно перегортати сторінки, не рвати, не кидати книжок, не малювати по них, складати книги у відповідне місце.

➤ **Поведінка у громадських місцях**

Прищеплювати навички культурної поведінки у громадських місцях: не шуміти, не галасувати, голосно не розмовляти, зайшовши в транспорт, не вимагати місця.

➤ **Показники компетентності дитини за освітньою лінією “Дитина в соціумі”:**

- має уявлення про сім’ю, різних людей, які дбають одне про одного;
- виявляє почуття любові та поваги до рідних, близьких;
- виявляє уважність, прихильність до дорослих та однолітків; уміє висловити своє ставлення до них, допомогти;
- виявляє ввічливість, співчуття у поводженні з дорослими та дітьми;
- виявляє дружні контакти з дітьми у грі, праці, продуктивній діяльності;
- виявляє почуття симпатії до дітей;
- бережливо ставиться до іграшок та книг;
- виявляє культуру поведінки у громадських місцях.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”

➤ **Вікові можливості дитини**

Із розвитком активності дитини третього року життя розширюється коло об’єктів, які привертають її увагу. Дитина більше придивляється, прислухається до них та розглядає їх. Предметом її уваги стають об’єкти природи. Найбільше привертає увагу все, що рухається, змінюється, розкриваючи якісь нові свої властивості. Дитина розпізнає рослини, овочі, фрукти; знає назви деяких домашніх тварин, уміє звуконаслідувати їх.

Пам’ять дитини розвивається в різних її видах (образна, рухова, словесна й емоційна). Зокрема, яскраві образи її пам’яті пов’язані з емоціями.

Кожен новий об’єкт, з яким ознайомлюють дитину, позначають словом, тому мова дитини збагачується іменниками, прикметниками, дієсловами. Дитина знає явища природи: дощ, сніг; ознаки погоди: тепло, холодно, іде дощ, сніг, світить сонце. Діти розповідають про те, що бачили і чули; просять розповісти їм про нові об’єкти природи, ставлять запитання типу “хто (що) це?” Мовлення стає основним засобом не лише спілкування, а й пізнання природи.

➤ **Освітні завдання**

- Формувати уявлення про об’єкти і явища природи.
- Вчити розрізняти дерева, квітучі рослини; розуміти, що рослинам для росту і життя потрібні вода, сонце, ґрунт.
- Формувати уявлення про свійських та диких тварин: їх назви, потребу турботливого ставлення до свійських тварин (доглядати, годувати).
- Формувати первинне поняття, що все живе – добре, гарне, корисне, його потрібно берегти.

- Давати початкові знання про небо, зорі, місяць і сонце: вночі видно – місяць, зорі; вдень – сонце.

ПРИРОДА ПЛАНЕТИ ЗЕМЛЯ

➤ Явища природи. Нежива природа

Розповідати, що **сонце** знаходиться на небі, воно світить, зігріває землю; від сонця все навкруги зеленіє, росте, цвіте; взимку воно світить, та не гріє.

Закріплювати уявлення про **хмари** (бувають темні, світлі, великі та малі, часто вони закривають усе небо, тоді стає хмарно).

Формувати розуміння, що **вітер** буває теплий, холодний; вітер – це рух повітря.

Сприяти розвиткові інтересу до нових знань про воду: **вода** – рідина, що тече; буває тепла і холодна, чиста і брудна; дощ і сніг – це вода, вони падають із хмар; узимку вода замерзає і перетворюється в лід; лід твердий і слизький.

Інформувати дітей про **опади**: взимку випадає сніг, сніг із дощем; восени і навесні часто йдуть дощі, може випадати сніг, град. Пояснювати, що град – це шматочки льоду.

Ознайомити з тим, що **пісок, земля, каміння** бувають сухі та мокрі; сухий пісок сиплется, з мокрого можна ліпити; у землю садять, сіють насіння овочів, квітів; камені бувають великі, малі; важкі, тому вони тонуть у воді.

Учити встановлювати елементарну залежність між явищами природи і поведінкою людей: узимку холодно – всі тепло одягнені; багато снігу – катаються на санках, лижах; сонечко світить – стає тепло, тане сніг – біжать струмки, люди скидають шуби, одягають весняні куртки та пальта.

Допомагати дитині встановлювати елементарну взаємозалежність у природі: світить сонце, стає тепліше – з'являється трава, листя на деревах і кущах, зацвітають квіти; холодно – сонце мало світить, листя опадає.

➤ Рослини

Підтримувати бажання отримувати знання про рослини: рослини живі, вони ростуть, дихають, розмножуються. Ознайомлювати з рослинами найближчого оточення. Розвивати вміння розрізняти дерева, кущі, квітучі рослини; впізнавати та називати 2–3 види дерев, кущів, трав'янистих рослин, які поширені у регіоні.

Розпізнавати трав'янисті рослини, кущі, дерева; розрізняти за зовнішнім виглядом, назвою, смаком огірки, помідори, моркву, яблука, груші, сливи тощо.

➤ **Тварини**

Ознайомлювати зі **свійськими і дикими тваринами** (корова, коза, кішка, собака, кінь, заєць, вовк, лисиця, ведмідь), їхніми назвами та виглядом.

Вправляти у звуконаслідуванні тварин, відтворенні їхніх рухів; вчити правильно називати основні частини тіла, деякі спільні ознаки зовнішньої будови (у корови, кози – роги); характерні поведінки тварин: корова йде, пасеться, реве; собака бігає, гавкає, гризе кістку; кішка нявчить, п'є молоко, муркоче, гріється на сонечку тощо; тварини – живі істоти, їх потрібно годувати, доглядати, турботливо ставитися до них.

Ознайомлювати з **птахами**, що прилітають на ділянку дитячого садка (горобець, синиця, ворона та ін.), будовою їхнього тіла та деякими особливостями поведінки: літають, дзьобають, видають звуки; яку користь приносять.

Ознайомлювати зі **свійськими птахами** (курка, півень, качка) та їхніми дитинчатами; птахами, поширеними у регіоні (сорока, ворона, горобець).

Підтримувати бажання дітей спостерігати за жуками, комахами і метеликами, милуватися їх красою. Формувати бережне ставлення до них (не можна їх ловити, знищувати, адже вони – живі істоти).

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ

Сприяти усвідомленню, що все живе – гарне, добре, корисне, тому його потрібно берегти (не завдавати шкоди птахам, тваринам, не ловити комах).

Розповідати про природу рідного краю, найпоширеніші явища у природі.

Виховувати почуття любові до природи, задоволення від перебування в екологічно чистому куточку природи; цікавість і бережне ставлення до рослин і тварин, формувати бажання милуватися ними. Формувати дбайливе ставлення до птахів узимку (підгодовувати їх).

ВСЕСВІТ

Вчити дітей розуміти найпростіші взаємозв'язки між природою та людиною.

Формувати елементарні уявлення про небо, зорі, Місяць і Сонце. Вночі видно Місяць, зорі; вдень – Сонце.

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”:**

- розуміє, що все живе – гарне, добре, корисне (його не можна нищити);
- разом із дорослими доглядає за рослинами, піклується про приречених тварин;
- бережно ставиться до всіх об'єктів природи;

- розповідає про найпоширеніші явища у природі: сонце світить, тепліє, з'являється листя на деревах, зацвітають квіти тощо;
- розрізняє властивості води (розливається, тече, буває теплою, холодною; чисту воду п'ють люди, тварини, нею поливають рослини; у чистій воді живуть рибки; брудна вода шкідлива, її не можна пити);
- розрізняє властивості піску та ґрунту (пісок сухий – сиплеться, з мокрого можна ліпити, він не сиплеться; земля може бути сухою і мокрою);
- розпізнає рослини (овочі, фрукти, ягоди; дерева, кущі, трав'янисті рослини; квіти) за їх зовнішнім виглядом;
- володіє елементарними знаннями про будову дерева (стовбур, гілки, листя), називає і показує їх;
- розпізнає свійських і диких тварин, правильно називає основні частини тіла, характерні поведки, дитинчат тварин;
- орієнтується у назвах птахів: горобець, синиця, ворона тощо; особливостях їхньої поведінки;
- володіє елементарними уявленнями про Космос: Місяць, зорі, Сонце;
- разом із вихователем проводить елементарні досліді з об'єктами природи (вітер, вода, пісок, камінь) та рослинами.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ”

➤ Вікові можливості дитини

У дітей розвивається предметна діяльність, що спрямована на засвоєння вироблених суспільством способів використання предметів. Малюк починає сприймати властивості предметів найближчого оточення, вміє знаходити між ними найпростіші зв'язки та використовувати їх, формується уявлення про сенсорні еталони. Це створює необхідні передумови для подальшого розумового розвитку, що протікає в тісному взаємозв'язку з оволодінням дитиною предметною діяльністю, мовленням, елементарними формами гри, малюванням тощо. Дитина вчиться мислити, застосовуючи практичний аналіз (ламає іграшки, щоб з'ясувати, що в них усередині), практичний синтез (складає новий об'єкт із деталей конструктора), відкриваючи для себе нові властивості об'єктів у процесі практичного та мовленнєвого спілкування з дорослим. У цьому віці характерне активне наслідування та відтворення дій дорослого, визначення простих цілей та прагнення досягти їх. У поведінці дитини, у її діях починає виявлятися уява, фантазія, елементи експериментування.

Під впливом взаємин із близькими розвиваються соціальні емоції малюка, джерелом яких стають взаємини між членами родини, атмосфера сімейного життя тощо. Важливу роль в емоційному розвитку малюків відіграють слова-оцінки дорослих.

У дитини починає формуватися система власного “Я”. Малюк вчиться відокремлювати себе від дорослого, починає ставитися до себе як до самостійного “Я”, порівнює себе з іншими. Це виявляється у прагненні дітей діяти самостійно, що знаходить найпродуктивніше вирішення у формі гри.

➤ **Освітні завдання**

- Сприяти взаємодії дитини з довкіллям, виявленню емоцій.
- Формувати практичні вміння сприймати довколишнє у процесі ознайомлення з довкіллям.
- Вчити простих способів обстежування, спостереження, зосередження, вміння утримувати увагу.
- Формувати допитливість, уміння і бажання докладати зусилля для досягнення результату.
- Навчати позитивно сприймати довколишніх, явища, предмети.
- Привчати малюків брати активну участь в усіх видах діяльності у процесі ознайомлення з довкіллям (тільки в процесі взаємодії формуються практичні навички та усвідомлення своєї самоцінності).

ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ

➤ **Предметний світ. Житло**

Ознайомлювати з предметами найближчого оточення у побуті (іграшки, меблі, посуд, постіль, одяг, взуття, предмети гігієни). Формувати елементарні уявлення про основні ознаки предметів (колір, форма, розмір, матеріал, із якого виготовлені, властивості, їх призначення, дії, які з ними виконують, місця їх збереження). Розвивати вміння об'єднувати предмети за однією з ознак, встановлювати елементарні взаємозв'язки. Ознайомлювати з телефоном, телевізором та їх призначенням.

➤ **Дитячий садок**

Пояснювати призначення дитячого садка. Розвивати інтерес до дитячого садка, знайомлячи із приміщенням групи, предметами, що в ній знаходяться, майданчиком та його спорудами. Формувати бажання обстежувати всі куточки своєї групи, знати призначення приміщень та предметів, вид діяльності, пов'язаний із ними, обстежувати майданчик для ігор на повітрі та споруди, які на ньому знаходяться.

Допомагати малюкам запам'ятати ім'я вихователя, помічника вихователя, музичного керівника, однолітків. Учити розмовляти з дорослими та однолітками тактовно, привітно, вживаючи відповідні форми вітання, подяки, звертання.

Розвивати інтерес до праці дорослих: помічника вихователя, двірника, медсестри. Привчати берегти результати праці, в ігровій формі залучати до спільної праці з дорослими.

➤ Рідний край

Розвивати інтерес до рідного міста (села). Вчити називати місто (село), де проживає дитина. Залучати до відзначення свят (Святого Миколая, Різдво, Великдень, День матері), дотримання традицій, звичаїв, до участі в прикрашанні групової кімнати. Вчити дотримуватися традицій, звичаїв; слухати святкові і обрядові пісні; народним сезонно-обрядовим народним іграм. Привертати увагу до Державного Прапора України, Державного Герба України та Державного Гімну України.

➤ Транспорт і зв'язок

Ознайомлювати із транспортними засобами найближчого оточення (автобус, трамвай, тролейбус, автомобіль, потяг), професіями людей, які його обслуговують (водій, машиніст). Формувати елементарні уявлення про спосіб, місце руху транспортного засобу (трамвай, потяг – їдуть по рейках, для тролейбуса потрібна електрика).

➤ Показники компетентності дитини:

- має елементарні уявлення про рідне місто (село), його вулиці;
- володіє елементарними знаннями про транспорт, його призначення, професію водія. Вміє показати на картинках пасажирський та вантажний транспорт;
- упізнає державну символіку: Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України;
- орієнтується у видах людської діяльності, у призначенні предметів вжитку, місцях їх зберігання;
- упізнає предмети за їхніми ознаками та властивостями, функціональним призначенням; знаходить і виокремлює в довідці знайоме та незнайоме;
- відкриває нові властивості предметів, радіє своїм відкриттям.

ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Самообслуговування

Вчити дітей спочатку з допомогою дорослого, а згодом самостійно одягатися і роздягатися, застібати і розстібати гудзики, складати одяг; взуватися і роззуватися, ставити взуття у визначене місце. Дотримуватися послідовності під час одягання та роздягання. Вчити помічати неохайність в одязі, взутті, звертатися за допомогою до дорослого. Привчати користуватися за потреби носовичком.

Вчити самостійно їсти, мити руки (намилювати руки, мити коловими рухами, змивати водою мильну піну, ретельно витирати руки рушником).

➤ **Господарсько-побутова праця**

Залучати до виконання простих трудових доручень (зібрати іграшки, розставити групові іграшки на полиці, залучати дітей до сервірування столів тощо).

Залучати до виконання елементарних трудових доручень на ігрових майданчиках.

Формувати турботливе ставлення до осілих птахів: разом із дорослими підгодовувати їх.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- виконує прості трудові доручення;
- своєчасно користується туалетом, носовичком;
- складає свій одяг та взуття з допомогою дорослого;
- з невеликою допомогою дорослого одягається та роздягається, взувається та роззувається;
- намагається їсти охайно;
- правильно миє руки, користується рушником;
- спостерігає за працею дорослих, виявляє повагу до результатів праці.

СВІТ МИСТЕЦТВА

➤ **Сприймання мистецтва**

Формувати у дітей інтерес до образотворчої діяльності, вміння дивуватися, емоційно сприймати ілюстрації, картинки, вироби декоративно-ужиткового мистецтва (вишивки, іграшки-свищики, сопілки, рухомі яворівські іграшки тощо).

Учити розпізнавати зображення, асоціювати їх із знайомими явищами, предметами.

Виховувати зацікавленість образотворчою діяльністю.

Вчити емоційно реагувати на розмаїття колірної гами.

Формувати вміння емоційно сприймати контрастне зображення, виокремлювати однакове, відмінне.

Викликати емоційний відгук на музику, бажання слухати невеликі п'єси, пісні; емоційно реагувати на зміст казки, співчувати героям.

Заохочувати за допомогою міміки, жестів, рухів передавати почуття й емоції.

Формувати вміння супроводжувати рухами текст театралізованого дійства; імітувати рухи тварин.

Учити емоційно сприймати театралізовані вистави; виявляти свої почуття, намагатися передати елементарні емоційні стани персонажів.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- емоційно сприймає ілюстрації, картинки, вироби декоративно-ужиткового мистецтва;

- виявляє зацікавленість образотворчою діяльністю;
- емоційно реагує на розмаїття колірної гами;
- слухає невеликі музичні твори; передає почуття від прослуханого за допомогою міміки, жестів та рухів;
- супроводжує рухами текст театралізованого дійства, імітує рухи тварин, намагався передати емоційний стан персонажів.

ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

Дитина на третьому році життя, спостерігаючи за діями дорослого, починає виявляти стійкий інтерес до художньо-творчих дій, намагається наслідувати його. Цей період називають дообразотворчим. Малюк уперше починає цікавитися слідами, що залишає олівець (фарби) на папері. Перш за все потрібно навчити його помічати цей слід (штрихи, крапки тощо). Крім того, основне завдання вихователя на цьому етапі полягає у розвитку вмінь і навичок дітей користуватися інструментами для образотворення: правильно тримати олівець і пензлик, користуватися фарбами, матеріалами для ліплення. Пізніше – розвиток уміння співвідносити власні зображення зі зразком, знайомими об'єктами чи явищами.

Під час ліплення дитина ознайомлюється із властивостями матеріалів (глина, пластилін, тісто). З часом спонтанні рухи стають цілеспрямованими, дитина намагається пов'язати їх зі зразком чи об'єктом.

Аплікацію у цьому віці навчають без наклеювання. Малюк вчиться розкладати готові форми, створюючи елементарні аплікації, розміщує їх у колі, квадраті, трикутнику, на смужках різної товщини, створює найпростіші сюжети.

➤ Освітні завдання

- Формувати вміння визначати і називати місцезнаходження зображеного на аркуші паперу (вгорі, внизу, збоку, посередині) та одне відносно одного (над, під, спереду, ззаду); позитивно реагувати на всі кольори фарб, називати їх, обирати ті, що подобаються.
- Формувати вміння з'єднувати деталі під час конструювання з будівельного матеріалу чи рухомого конструктора.
- Формувати елементарні технічні навички, вміння реагувати на результати своєї творчості.

Малювання. Навчати емоційно сприймати твори образотворчого мистецтва, впізнавати в зображеннях знайомі явища, предмети, казкових персонажів, доброзичливо сприймати їх, дивуватися; емоційно відгукуватися під час розгляду та дотикового обстеження виробів

декоративно-ужиткового мистецтва; називати зображений на картинках стан погоди; класифікувати на зображеннях, ілюстраціях людей за ставними ознаками, орієнтуватися у видах їхньої діяльності.

Вчити правильно тримати олівець (трьома пальцями), регулювати натиск під час роботи; правильно користуватися пензлем (тримати над металевою частиною, акуратно набирати потрібну фарбу на весь ворс, попередньо змочивши пензлик у воді; зайву фарбу знімати об край посудини; добре вимивати пензлик після роботи).

Вчити прийомів зображення довколишніх предметів, явищ за допомогою штрихів і ліній (олівець, фломастер, кольорові крейди), плям і мазків (гуашеві фарби, пензлі); зображення через відбитки долонь, пальців, штампування. Формувати вміння передавати елементарну подібність до конкретних предметів чи явищ, малювати з дорослим і самостійно. Сприяти переходу спонтанних рухів дитини до керованих.

Вчити заповнювати яскравими плямами весь аркуш; малювати олівцем прямі лінії зліва направо, згори вниз, перетинати лінії, заокруглювати їх; поєднувати в малюванні два кольори.

Ліплення. Ознайомлювати дітей із глиною, її властивостями: м'яка, ліпиться, трансформується від дотику. Вчити правильно користуватися глиною: ліпити на дошці чи клейонці, не розкидати, мити руки після роботи.

Вчити прийомів ліплення: відщипувати шматки глини різного розміру від цілого, розкачувати їх у руках та на дошці, розплющувати, з'єднувати шматки між собою.

Вчити знаходити у виробі подібність до зразка, реального предмета чи його графічного зображення, пов'язувати з цим рухи своїх рук.

Прищеплювати позитивні емоційні враження від процесу ліплення.

Аплікація (без наклеювання). Активізувати бажання у дітей маніпулювати з папером (згинати, рвати, згинати навпіл), гратися з готовими формами та заготовками. Вчити викладати елементарні аплікації з різних геометричних форм (трикутник, квадрат, круг, смужки різної товщини), чергувати їх за кольором на фланелеграфі, пізніше – на площині (смужка паперу, по колу); на аркуші викладати силуети людей, тварин, рослин, об'єктів тощо; складати з них прості сюжети, обігруючи їх.

Вчити називати форму й колір предмета.

Конструювання. Виховувати в дітей стійкий інтерес до конструювання, вміння емоційно відгукуватися на гру з будівлею чи іграшкою. Розвивати дотикові відчуття, усвідомлення, що конструювати треба правильно, гарно. Привчати дотримуватися порядку в роботі. Прищеплювати любов до праці, наполегливість.

Розвивати дрібну моторику рук, орієнтування у просторі, вправляти в умінні узгоджувати свої дії з дорослими та іншими дітьми.

Виховувати відповідальність за роботу. Вчити доводити розпочату роботу до завершення, працювати колективно. Виховувати взаєморозуміння та взаємодопомогу.

Ознайомлювати дітей з будівельним чи рухомих конструктором. Вчити називати деталі та задуману споруду, дізнаватися про різноманітні прийоми з'єднання деталей, учити розрізняти матеріали, з яких виготовлені споруди.

Спонукає до асоціативних образів у конструктивній діяльності, прищеплює естетичний смак.

Вчити використовувати матеріали-замінники, природний матеріал. Активізувати бажання створювати казкові будівлі та фантастичні об'єкти.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- самостійно виконує художньо-творчі дії з матеріалом;
- правильно тримає олівець, пензлик; розминає глину, ділить її на шматки;
  - має уявлення про безпечне поводження з матеріалами та інструментами для занять образотворчою діяльністю;
  - ідентифікує та диференціює власне “Я” із зображеннями, іншими дітьми;
  - позитивно реагує на художньо-творчу діяльність;
  - встановлює емоційний контакт із дорослим під час занять;
  - знає призначення матеріалів для занять образотворчою діяльністю;
  - короткими фразами розповідає про свої дії на заняттях, вільно вживає займенник “я”;
  - емоційно реагує на зображення, виявляє своє ставлення до них;
  - охоче експериментує з матеріалами й інструментами з образотворчої діяльності, знає їхні властивості;
  - розглядаючи зображення, картинки, намагається встановити елементарні причинно-наслідкові зв'язки;
  - під час художньо-трудоих дій досліджує власні можливості;
  - розрізняє та називає будівельні деталі (кубик, цеглинка, пластина) за формою та величиною; розуміє, що стійкість будівлі залежить від положення форм;
  - будує прості сюжетні та предметні споруди, називає їх;
  - бачить у конструкціях зображення предметів навколишньої дійсності;
  - охоче займається конструктивною діяльністю;
  - усвідомлює, що споруда має бути акуратною;
  - намагається дотримуватися форм товариських і доброзичливих взаємин із дітьми та дорослими.

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

На третьому році життя дитина реагує на специфічні особливості музики: мелодію, ритм, силу звуку тощо. Відбувається зацікавлене слухання пісні, де йдеться про відомих персонажів, емоційне їх сприймання.

➤ Освітні завдання

- Формувати співочі навички дітей.
- Вчити відчувати темп, метричну пульсацію, ритм музичного твору та рухатися відповідно до них.
- Формувати вміння своєчасно змінювати рухи під час виконання танцю, гри.

Слухання. Викликати емоційний відгук на музику. Вчити дітей слухати веселі та спокійні пісні, п'єси; розрізняти регістри (високий – низький); розрізняти звучання різних інструментів: барабан, брязкальце, дзвіночок, сопілка; розрізняти музику за висотою та ритмом (марш – біг); розрізняти окремі твори та називати їх.

Підспівування та співи. Розвивати вміння підспівувати закінчення музичних фраз, слів, що повторюються у піснях, у супроводі співу дорослих та інструментів; запам'ятовувати невеликі пісні. Вчити правильно вимовляти слова, співати разом з іншими дітьми.

Музично-ритмічні рухи. Спонукаати дітей передавати ритм ходьби та бігу, своєчасно змінювати рухи під час виконання танцю (гри). Формувати вміння відтворювати в русі різні ритми, передавати їх у зв'язку з різною музикою; дії ігрових персонажів (ведмідь, лисичка, зайчик, пташка).

Вчити в іграх, таночках ходити по одному, парами, тримаючись за руки, бігати по одному; виконувати прості танцювальні рухи: плескати в долоні, тупати ногами, кружляти, ходити, розмахуючи хустинкою, робити напівприсідання, наслідувати рухи тварин.

Вчити дітей з допомогою дорослого ходити по колу; танцювати вільно по всій кімнаті.

➤ Показники компетентності дитини:

- емоційно відгукується на музику;
- розрізняє звучання різних інструментів (брязкальце, сопілка, барабан, дзвіночок);
- розрізняє музику за висотою, ритмом;
- виконує невеликі за розміром пісні;
- виконує прості танцювальні рухи;
- ходить по колу з допомогою дорослого;
- передає ритм ходьби та бігу, змінює рухи під час виконання гри і танцю.

ТЕАТРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

Дитина з допомогою дорослого чи самостійно розіграє тексти віршиків, забавлянок, закличок; повторює окремі слова; виконує дії відповідно до змісту тексту; імітує рухи; звуконаслідує тварин. Бере участь в інсценівках знайомих казок із використанням декорацій і костюмів під музичний супровід. Малюк емоційно позитивно реагує на розігрування драматизацій, симпатизує позитивним героям та обурюється поведінкою негативних.

➤ Освітні завдання

- Вчити дітей передавати рухи та дії героїв відповідно до змісту казки, потішки, віршика тощо; повторювати ці дії з іграшками, використовуючи при цьому різні види театру (ляльковий, настільний, пальчиковий).
- Вчити наслідувати голоси птахів і тварин, передавати елементарні рухи: пташка – літає, зайчик – стрибає.
- Формувати вміння передавати свої почуття емоціями, словами, жестами, інтонацією. Формувати позитивну реакцію на театралізоване дійство, емоційний відгук, бажання займатися театралізацією. Вчити співпереживати героям дійства (симпатизувати позитивним і обурюватися поведінкою негативних персонажів).
- Розвивати інтонаційну виразність мовлення, вміння брати участь у діалозі.

➤ Тематика ігор і вправ

“Так говорить...”, “Покажи нам зайчика (лисичку, ведмедика)”, “Хто до нас прийшов?”, “Ось як ми радіємо”, “Ось як плаче хмарка”, “Так сердиться дядько Грім”, “Я сказала, ти скажи”; показ пальчикового театру та інсценування знайомих творів усної народної творчості: “Печу-печу хлібчик”, “Ладки-ладусі”, “Сорока-ворона”, “Гоп-гоп, козуню”; казки: “Ріпка”, “Дід та баба”; показ настільного та лялькового театрів: “Рукавичка”, “Колобок”, “Пішла киця по водицю”.

➤ Показники компетентності дитини:

- розуміє позитивні та негативні вчинки персонажів, відповідно реагує на них;
- цікавиться різними видами театру;
- самостійно використовує іграшку як персонаж;
- веде короткий діалог;
- виокремлює гарне і негарне у зовнішності героїв; емоційно реагує на гарний сценічний костюм;

- самостійно ініціює театралізовану діяльність;
- намагається по-своєму показати того чи того персонажа;
- намагається перетілитися в ігрову роль.

ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Вікові можливості дитини**

На третьому році життя дитина із захопленням слухає казки та оповідання, фольклорні твори; починає розуміти мораль оповідань, оцінювати поведінку героїв словами “добрий”, “гарний”, “поганий”. Водночас розуміння мовлення є ще недосконалим.

У другому півріччі дитині вже доступне розуміння художніх текстів без супроводу наочності. Вона легко запам’ятовує і повторює за дорослим цілі фрази, римівки, нескладні забавлянки, віршики, пісеньки.

Розглядає ілюстрації до улюблених казок і віршованих творів, водить пальцем по тексту, намагаючись близько до зразка проговорити його, лялькам “читає” книжки. Літературні уподобання стають усе виразнішими та чіткішими.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати здатність слухати і розуміти мовлення дорослого, зверненого до всіх дітей.
- Спонукаати дітей зацікавлено слухати літературні твори, розуміти їх зміст; відповідати на запитання дорослого.
- Вчити повторювати найпростіші потішки, коротенькі вірші, у ході розігрування виконувати відповідні рухи, дії з іграшками; співпереживати, співчувати персонажам творів.
- Розвивати вміння самостійно розглядати ілюстрації, акуратно поводитися з книжкою.

➤ **Читання та розповідання**

Ознайомлювати дітей з українськими народними казками, доступними для розуміння дітей як у супроводі ілюстративного матеріалу, так і без нього. Вчити наслідувати образні вирази, повтори. Розвивати вміння уважно слухати літературний твір, відповідати на запитання дорослого за змістом твору. Залучати дітей до спільного розповідання казки.

➤ **Виразне читання**

Вчити дітей запам’ятовувати і розповідати напам’ять потішки, забавлянки, вірші; передавати текст емоційно, з відповідною інтонацією, дотримуючись відповідного темпу, дикції, сили голосу; використовувати дії з іграшками, відповідні рухи та жести.

➤ **Робота з книжкою**

Вчити обережно гортати сторінки книжки, знаходити на ілюстраціях персонажів твору, називати їх, спонукати до розповідання твору.

➤ **Театралізовано-ігрова діяльність**

Вчити розігрувати сюжети знайомих творів; промовляти слова, поєднуючи мовні та немовні засоби виразності у супроводі наочності й без неї.

➤ **Інценізація**

Залучати до інценізування тексти українських народних казок, використовуючи декорації, костюми, музичний супровід.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- розуміє загальний моральний зміст художніх творів;
- емоційно реагує на зміст казки, співчуває її героям;
- знає і розповідає напам'ять кілька дитячих народних пісеньок, забавлянок, віршів;
- розповідає фрагмент художнього твору разом із вихователем;
- відповідає на запитання дорослого за змістом твору;
- знаходить на ілюстраціях персонажів твору, називає їх;
- виконує відповідні рухи, жести в ході розігрування українських народних казок, забавлянок;
- бере участь в інценізації українських народних казок.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ГРА ДИТИНИ”

➤ **Вікові можливості дитини**

На третьому році життя відбувається інтенсивний фізичний розвиток дитини, вдосконалюється координація рухової активності, зростає самостійність, урізноманітнюються ігрові вміння. Дії з предметами стають дедалі цілеспрямованішими, виникає сюжетно-відображувальна гра, а наприкінці цього віку – сюжетно-рольова, за допомогою якої дитина передає свій перший життєвий досвід.

На третьому році життя активізуються найпростіші рольові ігри, в яких діти намагаються виконувати певні ролі (мама – син (дочка), вихователь – дитина, лікар – хворий тощо).

Виникає інтерес до спільних ігрових дій з іншими дітьми, бажання перебувати поряд.

В іграх дитина починає порівнювати властивості предметів, виокремлює спільне та відмінне, враховує просторове розміщення, використовує

предмети за призначенням, користується предметами-замінниками. Інтенсивно розвивається пізнавальна активність малюка, мовлення. Проте організм та психіка ще швидко втомлюються, особливо від одноманітних дій і рухів. Дитина ще не може тривалий час зберігати працездатність, зосереджуватися.

➤ Освітні завдання

- Розвивати вміння послуговуватися предметами (іграшками), виконувати дії з ними, самостійно добирати іграшки для ігор; дотримуватися правил у рухливих і дидактичних іграх. Формувати вміння самостійно гратися. Створювати умови для розвитку найпростіших сюжетів.
- Формувати в сюжетно-рольових іграх найпростіші форми рольової поведінки.
- Формувати доброзичливе, позитивне спілкування з ровесниками під час елементарних спільних ігор – уміння гратися не лише поруч, а й разом з іншими дітьми: ділитися іграшками, не забирати їх у дітей, не заважати під час гри, формувати навички співпраці, активізувати бажання дітей до спільної діяльності.
- Викликати за допомогою гри позитивні емоції, радість, бадьорий настрій. Підтримувати бажання імпровізувати, фантазувати.
- Виховувати бережне ставлення до іграшок, привчати складати їх, ставити на місце. Розвивати звичку доводити розпочату справу до завершення.
- Вчити продумувати сюжет побудови у конструкторсько-будівельних іграх; використовувати побудови у сюжетно-рольових іграх.

ГРА ЯК ПРОВІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Формувати вміння використовувати в іграх набутий життєвий досвід. Розвивати здатність встановлювати контакти з однолітками для спільних ігор. Учити в ході гри дотримуватись етикету спілкування.

➤ Сюжетно-рольова гра

Формувати в іграх найпростіші форми рольової поведінки; вчити узгоджувати свої дії з діями інших дітей, виконувати обрану роль, відображати елементарні образні дії; стимулювати бажання дитини виконувати різні ролі, наділяти ними персонажів гри.

Вправляти в умінні використовувати в іграх різноманітні предмети й іграшки, виконувати найпростіші дії з ними: мама годує дитину, лікар оглядає пацієнта, водій везе пасажирів. Заохочувати до використання в іграх предметів-замінників: кільце від піраміди – кермо, кубик – хліб тощо; вчити виявляти творчість і самостійність у доборі атрибутів для певної ролі.

Розвивати послідовність у виконанні ігрових дій: спочатку переодягнути ляльку, а потім покласти її спати тощо.

➤ **Ігри-драматизації**

Заохочувати дітей до участі в іграх-драматизаціях за сюжетами добре знайомих казок, учити виконувати прості ролі. Формувати найпростішу образну виразність відведеної ролі, вміння передавати дії та рухи персонажів відповідно до змісту. Розвивати відповідну позитивну реакцію на драматизацію.

➤ **Конструкторсько-будівельні ігри**

Вчити дітей продумувати сюжет побудови, переходячи від простих ігор із будівельним матеріалом до осмисленого використання його в “будівництві”.

Розвивати елементарні будівельні прийоми: рівно класти цеглинки, кубики, щільно прикладати їх одне до одного, намагатися зробити споруду стійкою.

Залучати до використання побудов у сюжетних іграх.

Ознайомлювати дітей під час ігор із природним будівельним матеріалом (пісок, глина, сніг, камінці) та його властивостями: сухий пісок – сипучий, вогкий – ліпше ліпиться, сніг – тоне тощо).

Заохочувати до ігор із природним матеріалом: жолуді, шишки, каштани. Спонукаати до ігор із ним і доцільного його використання.

Виховувати бережне ставлення до будівельного матеріалу: не кидати, не ламати; виробляти звичку після гри ставити його на місце.

➤ **Дидактичні ігри**

Розвивати і по-різному підтримувати інтерес та бажання дітей пізнавати нове й невідоме, здобувати знання, експериментувати, досліджувати, знаходити рішення.

Спонукаати дитину до розмірковувань і дій, що ґрунтуються на знаннях, отриманих раніше. Сприяти бажанню отримати від дорослого пояснення незрозумілого.

Продовжувати розвивати сенсорні здібності дітей за допомогою ігор, поглиблювати знання про величину, колір, форму предметів. Закріплювати навички дій із предметами відповідно до їхніх особливостей: м'яч круглий – його можна котити, цеглинка стійка – з неї можна будувати, глина м'яка – з неї можна ліпити тощо.

Вводити в активний словник слова, що означають відтинок часу (тепер, скоро, потім, спочатку).

Формувати уявлення про якості та властивості предметів: форму, величину, колір і фактуру (м'який, твердий, гладенький, шореткий); числові та часові уявлення; просторове розміщення; напрямок руху.

Розвивати вміння узагальнювати предмети, групувати їх за сенсорними якостями; складати з кількох частин одну; порівнювати різні групи предметів.

Вчити виконувати поставлене завдання, доводити справу до завершення.

Тематика дидактичних ігор

Пізнавальний розвиток

Ознайомлення з природою та довкіллям: “Хто що їсть?”, “Відгадай і назви”, “Лото”, “Парні картинки”, “Предметне лото”, “Відгадай, що це”, “Овочі та фрукти”, “Звірята і малята”, “Хто (що) це?”, “Що за звук?”

Розвиток сенсорики: “Кольорові прищипки”, “Розклади за кольорами”, “Кольорові кульки”, “Втулки”, “Стрічки для ляльок”, “Хто в якому будиночку живе?”, “Впізнай на дотик”, “Що я вам дала?”, “Багато – один”, “Велике – маленьке”, “Що заховали?”, “Де дзвенить?”, “Подорож по кімнаті”, “Зроби, як було”, “Склади пірамідку”, “Черевички”.

Мовленнєвий розвиток

Словник: “Хто (що) це?”, “Який цей предмет?”, “Що робить Катруся?”, “Коли це було?”, “Звірята й дитинчата”.

Звукова культура: “Хто як кричить?”, “Потяг”, “На конику”, “Що це звучить?”, “Як це звучить?”, “Вітер”, “Ручки змерзли”, “Тихо – голосно”, “Швидко – поволі”.

ГраMATика: “Прикрасимо ялинку”, “Хто що робить?”, “Чого не стало?”, “Що в кошику?”, “Доберемо вікна, дахи”, “Купання ляльки”, “Ведмедик”, “Знайди що треба”, “Збудуємо будиночки”.

Зв’язне мовлення: “Відгадай і назви”, “Предметне лото”, “Доповни малюнок”, “Чого не стало?”, “Квіти на галявині”.

➤ Ігри-забави

Заохочувати дітей до активної участі в іграх-забавах, виявляти інтерес до них, схвально реагувати. Формувати здібність чітко реагувати на позитивних і негативних героїв гри. Розвивати вміння та бажання самостійно діяти з іграшками, виявляти зацікавлення до спостереження за механічними іграшками, відповідну реакцію на них. Вчити емоційно відгукуватися на ігри, запропоновані вихователем.

➤ Настільно-друковані ігри

Проводити ігри на закріплення знань про колір, форму, величину предметів. Залучати дітей до ігор із розрізними картинками, які складаються з двох частин; парних картинок; кубиків із картинками. Формувати вміння пізнавати зображення предметів, правильно називати їх, знаходити однакові предмети за назвою, формою, кольором, розміром та призначенням у настільно-друкованих іграх “Парні картинки”, “Лото малюкам”, “Кому що потрібно” та інші.

➤ **Іграшка**

Розвивати вміння називати іграшки, їхні основні ознаки, виконувати з ними ігрові дії; використовувати предмети-замінники, пояснюючи їхнє призначення.

Привертати увагу дітей до народної іграшки, зокрема: яворівської (сопілка, каталка, деркач, колиска), косівської (свистулька), опішнянської, тарахкала, ляльки-мотанки. Вчити використовувати їх у грі.

Виховувати бережне ставлення до іграшок, виробляти звичку після гри ставити їх на місце в ігровому куточку.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ГРІ

Розвивати впевненість у собі, своїх можливостях, ініціювати бажання діяти самостійно. Виховувати дружелюбність під час рухливих ігор, уміння швидко зорієнтуватися, організуватися.

Вчити наслідувати ігрові дії дорослого під час виконання спільних ігор; гратися поряд, разом з іншими дітьми, знати місце розташування іграшок та прибирати їх.

➤ **Ігри на розвиток креативності**

Розвивати самодіяльність дитини, прагнення зробити по-своєму, внести елемент новизни.

Вчити розмірковувати, спиратися на власний досвід, самостійно робити вибір, визначати пріоритети.

Виховувати відчуття радості від самостійних відкриттів, гордість за свої досягнення.

Підтримувати бажання віддавати перевагу певним діям, виявляти інтерес до тієї чи тієї діяльності.

Вчити виявляти різноманітні емоції, розрізняти емоційні стани, називати свій емоційний стан.

Виховувати бажання досягати поставленої мети.

Тематика ігор на розвиток креативності

“Я це можу”, “Обери з кількох варіантів”, “Зроби по-іншому”, “Чому я добрий (поганий)?”, “Який у мене настрій?”, “Виконай завдання”, “Обери сам”, “А що буде, коли зробити так?”

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією “ГРА ДИТИНИ”:**

- знає народні ігри та грає у них за ініціативою дорослого;
- усвідомлює свої фізичні можливості;
- охоче бере участь у руховій діяльності;
- активно діє з предметами та іграшками; використовує предмети-замінники;
- задумує просте ігрове завдання та намагається реалізувати його;

- в іграх наслідує дорослих, бере на себе соціальну роль, дотримується правил гри;
- усвідомлює, що дорослий є організатором спільних ігор;
- входить у певні (обрані або назначені) ігрові ролі;
- відчуває емоційне задоволення від гри, ролі в ній;
- адекватно реагує на пропозицію зайнятися ігровою діяльністю;
- ділиться іграшками з іншими дітьми;
- активно діє з іграшками, знає їхні особливості та функції, використовує їх в іграх;
- продумує сюжет побудови у конструкторсько-будівельних іграх, використовує побудову у сюжетно-рольових іграх.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ

“ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ”

➤ Вікові можливості дитини

На третьому році життя набувають інтенсивного розвитку сенсорні можливості дитини. У неї починають збагачуватися уявлення про колір, величину та інші властивості предметів.

Особливо розвивається зорова, тактильна і кінestetична чутливість, координуються рухи рук та очей. Діючи з предметами, дитина враховує їхні властивості та положення у просторі. Швидко розвивається фонематичний і музичний слух. Дитина тонко розрізняє різні звуки, голоси людей, тварин, тони музики. Розширюються можливості сенсорного розвитку дітей цього віку. Це забезпечує їх перцептивну, моторну й мовну активність, зумовлює розвиток фонематичного та музичного слуху.

На третьому році життя діти добре розрізняють основні кольори та деякі їх відтінки, засвоюють назви кольорів. Сприймання величини предметів здійснюється через практичне та сенсорне зіставлення предметів за їх величиною. Сприймання предмета набуває більш цілісного характеру. Створенню цілісного образу сприйманого предмета сприяють маніпулятивні дії з ним, активне обстеження його руками.

Поєднання образу предмета з відповідним словом полегшує його запам'ятовування і пізнання. Дитина під час вибору однакових предметів часто орієнтується передусім на їх форму, потім на величину і наостанок – на колір. Це, звичайно, пояснюється тим, що сприймання форми і величини предметів безпосередньо пов'язане з регуляцією рухів, тому має генетичний пріоритет. Розвиток сприймання предметів у цьому віці залежить від умов сенсорного розвитку, зокрема використання в роботі з дітьми геометричних вкладок, пірамідок, які дають змогу співвідносити

предмети із заданими зразками, здійснювати вибір за кольором, формою, величиною. До трьох років завершується підготовчий етап сенсорного розвитку дитини і в подальшому починається організація систематичного засвоєння нею сенсорної культури.

➤ Освітні завдання

- Вчити дітей обстежувати предмети на дотик, смак, за допомогою зору, слуху тощо, впізнавати їх, орієнтуючись на загальноприйняті еталони.
- Забезпечувати оволодіння дітьми стійкими загальноприйнятими еталонами як засобами для обстеження реальних предметів.
- Ознайомлювати дітей із властивостями, якостями, ознаками предметів, відношеннями (просторовими, часовими, місцезнаходження) між ними.
- Формувати вміння розрізняти предмети та об'єкти за зовнішніми ознаками (формою, кольором, розміром), їх діями.
- Залучати дітей до позначення словом властивостей і якостей предметів, формувати на цій основі вміння узагальнювати, розв'язувати наочно-практичні завдання.
- Сприяти набуттю різноманітних сенсорних вражень.

СЕНСОРНІ ЕТАЛОНИ

Колір. Ознайомлювати дітей з усіма основними різновидами і властивостями предметів шести кольорів: червоний, жовтий, зелений, синій, чорний, білий. Вчити добирати однакові за кольором предмети, групувати їх відповідно до кольору, чергувати за кольором, згідно зі словесними інструкціями дорослого чи за малюнком.

Формувати вміння розташовувати предмети, чергуючи їх за кольором; позначати за допомогою кольору властивості предмета (листочки дерева, курочка з курчатами), ознаки предметів (ялинка з грибочками). Зосереджувати увагу дітей на тому, що один і той самий колір може бути використаний для зображення різних предметів.

Форма. Вчити розрізняти і використовувати в діях площинні форми: круг, квадрат, трикутник, та об'ємні: кубик, цеглина, куля, пластина. Вчити добирати предмети різної форми до заданої форми; співвідносити предмети двох заданих форм при виборі з трьох можливих. Вчити групувати предмети за формою: круг, квадрат, трикутник, без запам'ятовування назв геометричних фігур.

Вчити складати прості площинні зображення (картинки) та об'ємні (кубики) в цілу форму зображення з двох або чотирьох частин.

Величина. Формувати вміння групувати предмети за величиною (великий – маленький); складати кільця, кубики, піраміди, інші предмети в порядку зменшення; групувати однакові предмети за величиною;

співвідносити спочатку предмети, що суттєво різняться, а потім ті, що мають схожі властивості. Вчити вибирати предмети заданих властивостей із двох різновидів.

Простір. Забезпечувати розуміння поняття “високо – низько”, “вгорі – вниз”, “на”, “під”, “за”, “в”; розрізняти напрямки “вперед – назад”.

Чуттєве сприймання. Формувати вміння розрізняти їжу на смак та запах, користуватися словами: “солодкий”, “кислий”, “гіркий” тощо.

Вчити визначати й називати предмети на дотик. Навчати прийомів зіставлення різних предметів (каміння – тверде, а пісок – м’який) та однакових предметів (вода тепла й холодна). Формувати вміння обводити пальцем контур предмета.

Звертати увагу на безліч звуків у природі. Вчити розпізнавати звуки музичних інструментів, розпізнавати крики знайомих тварин; називати звуки за силою голосу (тихий – гучний).

➤ Показники компетентності за освітньою лінією “ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ”:

- знає, що форма, колір, величина – постійні ознаки предметів, які варто враховувати під час виконання різноманітних дій;

- групує однорідні предмети за формою, величиною, кольором; співвідносить різнорідні предмети одночасно за величиною і формою; зіставляє предмети за кольором, формою, величиною, встановлює їх схожість чи відмінність;

- вміє співвідносити частини і ціле (форму і зображення);
- розуміє поняття: “високо – низько”, “вгорі – вниз”, “далеко – близько”, “в”, “на”, “під”, “за”; може показати розташування предметів у просторі;
- розрізняє на смак овочі, фрукти, ягоди, використовує слова: “солодкий”, “кислий”, “гіркий” тощо;
- визначає предмети на дотик і зіставляє однакові та різні предмети;
- називає звуки за силою голосу (тихий – гучний);
- розпізнає голоси тварин і звуки у природі.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”

ЗВУКОВА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

➤ Вікові можливості дитини

На третьому році життя продовжує вдосконалюватися **звукимовна**. Губні, губно-зубні, передньо-, задньоязикові звуки дитина вимовляє правильно. До 2 років 6 місяців передні піднебінно-язикові звуки замінюються звуком [т]. Сонорні, шиплячі, свистячі звуки дитина або зовсім

випускає, або замінює легшими звуками. Для звуковимови цього віку властивою є нечіткість і загальна пом'якшеність вимови; спостерігається спотворення вже засвоєних звуків.

➤ **Освітні завдання**

- Вчити дітей розмовляти чітко, зрозуміло, не поспішаючи, достатньо голосно.
- Розвивати мовленнєве дихання та фонематичний слух, уміння промовляти слова в різному темпі та з різною силою голосу.
- Вправляти у правильній вимові шиплячих, свистячих та сонорних звуків.
- Розвивати інтонаційну виразність мовлення (тембр, темп, інтонація, сила голосу, наголос тощо).
- Вправляти дітей у звуконаслідуванні.

Розвивати мовленнєве дихання; вчити робити видих через рот плавно та протяжно. Привчати вимовляти слова виразно, не поспішаючи. Вчити розуміти і відтворювати інтонацію (розповідну, окличну, питальну). Вправляти у вимові голосних звуків із різною силою голосу та в різному темпі. Правильно вимовляти приголосні звуки: [б], [л], [в], [м], [ф], [х], [н], [н'], [д], [к], [г], [з], [с], [с']. Чітко вимовляти дво-, три-, чотирискладові слова, які зрозумілі дитині (мо-ло-ко; ба-бу-ся) тощо.

Звертати увагу на роздільну вимову сполук йотованих із попередніми приголосними у словах типу “м'яч”, “п'ю”, “з'їхати”.

➤ **Показники фонетичної компетентності дитини:**

- вимовляє правильно і чітко всі голосні та приголосні звуки, крім шиплячих [ж], [ч], [ш] та [р];
- легко повторює за дорослими слова, в ігровій формі добирає рими (виконує разом із дорослим ігрові вправи на римування);
- промовляє слова в різному темпі та з різною силою голосу.

СЛОВНИКОВА РОБОТА

➤ **Вікові можливості дитини**

Третій рік життя – період найбільшого збагачення активного словника. До трьох років кількість слів становить приблизно 1300–1500. У словнику дитини є майже всі частини мови; активізується вживання дієслів, займенників та невеликої кількості прикметників. Водночас у словнику дитини ще переважають іменники, вони становлять 50 % від усіх слів, що їх уживає дитина.

Третій рік життя започатковує період словотворчості дітей, у якому особливо яскравою є мовленнєва активність. Дитина ще не засвоїла багатьох слів, тому так легко утворює нові слова, неправильно пояснює незрозумілі їй значення слова.

➤ Освітні завдання

- Розвивати здатність слухати і розуміти мову дорослого, звернену до всіх дітей.
- Збагачувати словник дітей різними частинами мови (іменники, дієслова, прикметники, займенники, числівники, частки, прислівники).
- Вводити в активний словник дітей слова ввічливості та узагальнювальні слова.

Продовжувати розвивати здатність дітей розуміти мовлення довколишніх, звернене до всіх дітей.

Вчити вживати узагальнювальні слова: “іграшки”, “одяг”, “тварини”, “рослини”, “посуд”, “меблі”.

Вчити звуконаслідувальних слів: “кап-кап”, “няв-няв” тощо.

Активізувати словник дитини знайомими словами. Збагачувати його **іменниками** – назвами предметів найближчого оточення: іграшки, овочі, фрукти, одяг, рослини, птахи, посуд, меблі, транспорт, взуття, професії, тварини та їхні дитинчата, інші предмети побуту; **дієсловами**, що позначають дії предметів, та з предметами (пов’язані із самообслуговуванням, діями у групі, на майданчику тощо); **прикметниками**, що характеризують величину предмета, колір, смак, форму, належність предмета певній особі (татів, бабусин), передавати стан, що його відчуває дитина (гоłodний, мокрий, сонливий); **числівниками** (один, багато, мало); **займенниками** (я, ми, ти, він, вона, вони, наші, моє, твоє, ви); **частками** (так, ні); **прислівниками**, що виражають просторові, часові та інші відношення (сьогодні, вчора, завтра, низько, високо, близько, далеко, гарно, погано).

➤ Показники лексичної компетентності:

- розуміє мову дорослого, звернену до неї та всіх дітей;
- уміє співвідносити слово, що звучить, з реальними або намальованими предметами;
- розуміє і вживає слова різних частин мови, крім дієприслівника; узагальнювальні слова; слова ввічливості; слова, що означають назви предметів, дій, властивостей далекого, але зрозумілого дітям оточення.

ГРАМАТИЧНА ПРАВИЛЬНІСТЬ МОВЛЕННЯ

➤ Вікові можливості дитини

На третьому році життя інтенсивно продовжує розвиватися мовлення, триває подальший розвиток розуміння мови. Це період швидкого оволодіння граматичною будовою мови. У мовленні дитини з’являються сполучники “і”, “а”, “то”, “тому що”, “коли”, “як”, “щоб”, “де”.

Дитина засвоює суфікси зменшувально-пестливі, згрубілості, службові слова, а також найбільш типові закінчення таких граматичних категорій, як відмінок, рід, число, час.

Це період засвоєння граматичної структури речення, що пов'язаний із формуванням граматичних категорій. Перші речення зі сполучниками у дитини з'являються у 2 роки 3 місяці, саме у цей період вона починає вживати перші складнопідрядні речення. У 2 роки 4 місяці з'являється пряма й непряма мова, причому раніше й частіше пряма, яка завжди стоїть після вказівки, кому вона належить. (Вона сказала: “Дай м'яч”.) Речення стають багатослівними, з'являються складні речення, хоча вони ще аграматичні. Започатковується вживання сполучників і прийменників.

➤ Освітні завдання

- Вчити правильно узгоджувати слова у реченні, вживати відмінкові закінчення у словах.
- Формувати вміння будувати різні за типом речення (розповідні, питальні), за складністю (прості, складні).
- Вчити використовувати в реченні сполучники та сполучні слова.

Вчити вживати іменники в однині та множині (*машина – машини; вухо – вуха*); іменники із прийменниками (*до мами, у мами*); звертати увагу на множину назв дитинчат тварин (*курчата, телята*); стежити за правильністю вживання відмінкових закінчень іменників. Учити вживати іменники із здрібніло-пестливими суфіксами -очк, -ечк, -ичк. (*квіточка, стежечка, водичка*); -ик, -ичк (*зайчик, котик*); -еньк (*рученька, бабусенька*).

Вчити узгоджувати іменники із прикметниками та присвійними займенниками в роді і числі (*твій м'яч, моя книга, чисті руки*); іменники зі словами “багато”, “мало” (*багато іграшок, мало квітів*); кличний відмінок іменників.

Вчити вживати дієслова в наказовому способі: *їж, скажи, почитайте*; дієслова в теперішньому і минулому часі I, II, III особи однини дійсного способу (*мию, миєш, мила, мив*). Привчати правильно вимовляти дієслова зі змінами голосних і приголосних в основі (*ношу, сиплю, хочу*), дієслова в минулому, майбутньому часі, розуміти їх.

Вчити будувати прості та складні поширені речення з однорідними членами, складнопідрядні та складносурядні речення зі сполучниками: *і, якщо, тому що, коли, щоб, де, який, скільки, котрий* та сполучними словами.

➤ Показники граматичної компетентності дитини:

- розмовляє реченнями: простими, поширеними, складносурядними, складнопідрядними зі сполучниками та сполучними словами, хоча часом вони ще аграматичні;
- вживає іменники в однині та множині, іменники із прийменниками;
- розуміє теперішній і майбутній час;

- вживає дієслова у наказовому способі з відтінками лагідності, ввічливості;
- частково узгоджує іменники з прикметниками та присвійними займенниками у роді та числі.

ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

На третьому році життя доволі швидко розвиваються як розуміння мови, так і активне мовлення. Дитина користується переважно діалогічною формою мовлення. Вона виражається в прямому зверненні до співрозмовника, складається з прохання по допомогу, відповідей на запитання дорослого. Таке граматично малооформлене мовлення дитини ситуативне, яке більше виражає, ніж висловлює. Контекст замінюють жести, міміка, інтонація. У другій половині року спостерігаються перші прояви контекстового мовлення. Але вже в цьому віці діти враховують в діалозі під час побудови своїх висловлювань те, як їх зрозуміють партнери. Звідси еліптичність у побудові висловлювань, зупинки на початку речення.

Швидко розвивається активне мовлення дитини, воно стає засобом спілкування не лише з дорослими, а й з іншими дітьми. Дитина починає оформляти свої думки в речення, узгоджувати слова.

У другій половині року в дітей зароджується монологічне мовлення, яке потрібно стимулювати запитаннями і розвивати. Ці дві форми мовлення співіснують: у наочній ситуації панує ситуативне мовлення, за її відсутності – контекстове.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати розуміння дітьми мови довколишніх і активізувати мовлення дітей як засіб спілкування.
- Підтримувати й розвивати діалогічне мовлення дітей.
- Привчати дітей розповідати словами не лише про те, що вони бачать, а й про минулі події, стимулювати їх складати оповідки.
- Вчити відповідати на запитання, відтворюючи зміст літературного твору.

➤ **Діалогічне мовлення**

Вчити висловлювати прохання і бажання словом, відповідати на запитання дорослого (*Хто це? Що робить? Який? Яка?*). Розвивати ініціативне мовлення дитини, спонукати її звертатися до дорослого і дітей із різними запитаннями, формувати вміння ставити запитання.

➤ **Монологічне мовлення**

Вчити уважно стежити за ходом розповіді, щоб на прохання вихователя активно брати в ній участь; домоворювати або вставляти слова, закінчувати речення, яке розпочав вихователь (спільна розповідь). Вчити слухати і розуміти доступні за змістом короткі оповідання та казки, повторювати окремі репліки, фрази; розповідати за картинкою або про бачене двома-п'ятьма фразами з допомогою дорослого (спільна розповідь).

➤ **Показники діалоногічної компетентності:**

- розуміє запитання дорослого та відповідає на нього окремими фразами, діями, жестами;
- звертається до дорослого з простими запитаннями (*Що це? Як? Де? Чому? Коли?*);
- легко повторює за дорослим слова, фрази;
- розповідає про побачене та пережите окремими фразами, кількома реченнями, які розмежовуються словами “тут”, “там”, “цей”, “ось”;
- за допомогою запитань дорослих відтворює зміст казки, оповідання, розповіді, сюжетної картинки.

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ

Вчити вживати слова ввічливості: прохання (прошу, будь ласка), подяки (дякую), вибачення. Привчати вітатися та прощатися з дорослими (доброго ранку, добрий день, доброго вечора, до побачення); під час розмови не вживати слів типу “ну”, “га”, “що”; вести розмову без зайвих жестів; намагатися не втручатися в розмову інших дітей і дорослих.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- вживає слова прохання, подяки, вибачення;
- вітається та прощається з дорослими;
- веде розмову без зайвих жестів;
- намагається не вживати у мовленні слів-“паразитів”;
- не втручається в розмову дорослих.

МОЛОДШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

ЧЕТВЕРТИЙ РІК ЖИТТЯ

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИТИНИ

У дітей четвертого року життя порівняно з дітьми третього року життя темпи росту уповільнюються, вони не так швидко набирають масу. Їхня маса приблизно становить 16,5 кг, зріст – 102 см.

На четвертому році життя відбувається істотні зміни в характері та змісті діяльності дитини, розвиткові окремих психічних процесів у взаєминах із людьми. Займаючись різними видами діяльності – грою, малюванням, конструюванням, – дитина починає діяти відповідно до поставленої мети, хоча через нестійку увагу може забути про неї, оскільки відволікається, залишає одну справу заради іншої. Окрім нестійкої уваги, малюкові притаманна також підвищена емоційна збуджуваність, яка найчастіше трапляється у грі. Спільні ігри дітей починають переважати над індивідуальними, проте достатньої узгодженості між учасниками ще немає, і тривалість гри невелика. Гра відбувається стрибкоподібно – один сюжет швидко змінюється іншим.

У **художньо-продуктивній діяльності** (малювання, ліплення, конструювання) діти переходять до обдуманого зображення предметів, хоча способи реалізації задуму ще не досконалі.

Молодший дошкільний вік найбільш сенситивний щодо **мовленнєвого розвитку**. В дитини цього віку надзвичайно розвинуте мовне чуття, вона досить рано помічає і виправляє мовленнєві огріхи. Провідною формою спілкування залишається діалогічне мовлення. Ситуативне мовлення поступово замінюється контекстним (поза наочною ситуацією).

У ході предметної діяльності розвиваються різні види відчуття і сприймання. Дитина сприймає колір, форму, величину та інші якості предметів. Їх сприймання емоційне, активне, малята прагнуть потримати предмет у руках, погратися ним, але самостійно не визначають і не називають його ознак. Для них характерна недиференційованість, злиття образів сприйнятих предметів. За допомогою дорослих дитина може примітивно аналізувати предмети, що її оточують. Для цього віку характерне активне розгорнуте орієнтування у світі речей, єдність тактильного, слухового, нюхового сприйняття.

Мислення дитини цього віку є наочно-дійовим. Вона мислить у процесі виконання тих чи тих дій, коли пояснення дорослого супроводжується наочним показом. У цьому віці починає діяти наочно-образне мислення. Доволі інтенсивно розвивається **пам'ять**. Дитина засвоює велику кількість нових слів, виразів, віршів, казок, забавлянок. Мимовільна пам'ять переважає над довільною і розвивається у процесі гри, при безпосередньому спілкуванні, під час слухання літературних творів.

Пам'ять характеризується образністю. Добре запам'ятовується тільки те, що було безпосередньо пов'язане з діяльністю, було цікавим й емоційно забарвленим.

Уява продовжує бути нестійкою. Її образи швидко змінюються під впливом зовнішніх подразників. Уява підтримується зовнішніми діями. Вона функціонує поки дитина зайнята діяльністю, наділяючи реальні предмети уявленими якостями й функціями, відповідно до змісту виконуваних дій.

Увага має мимовільний характер. Дитина не здатна тривалий час утримувати увагу на одному і тому самому предметі; вона швидко переключається з одного виду діяльності на інший. Проте малюк може довго розглядати те, що його зацікавило, тобто підвищується стійкість уваги. Слово дорослого виступає як засіб формування перших проявів довільної уваги.

Почуття й емоції яскраві та ситуативні. Дитина легко переймається емоціями інших. Емоції імпульсивно виникають і швидко минають. Формуються моральні якості: діти починають розуміти, що можна, а чого не треба робити. У цьому віці дуже важливо не прогавити час для виховання гуманних почуттів та елементарних уявлень про доброту, чуйність, взаємодопомогу, увагу до дорослого та ровесників.

На четвертому році життя предметом гордості є досягнення в оволодінні навичками самообслуговування, а пізніше такими якостями, як слухняність, уміння вітатися, не скаржитися, ділитися іграшками і ласощами.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”

ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

➤ Вікові можливості дитини

Дитина емоційно відгукується на враження від фізкультурних розваг, рухливих ігор. Має елементарні уявлення про стать, зовнішній вигляд, уподобання; знає про залежність настрою від погоди. Рухова пам'ять малюків ще недостатньо розвинена, тому вихователь після показу виконує вправи з дітьми від початку до кінця. Вправи ранкової та гігієнічної гімнастики повинні бути імітаційні, мати ігровий характер.

➤ Освітні завдання

- Охороняти і зміцнювати здоров'я дітей засобами різних видів гартувальних процедур, рухливих ігор, формування правильної постави.
- Підводити дітей до розуміння, що природа, земля – важливі чинники здоров'я. Формувати навички правильної поведінки у природному довкіллі.
- Формувати потребу дотримання емоційного комфорту.

Проводити щоденно (5–6 хв) ранкову гімнастику. Привчати дітей діяти дружно, спільно, виконувати рухи відповідно до зразка, зберігати правильне положення тіла, дотримуючись заданого напрямку. Кількість повторень вправ 5–6 разів. Тривалість бігу в середньому темпі – 20–25 с, у повільному темпі – до 1 хв, кількість стрибків – 12.

Залучати дітей до участі у спільних рухливих іграх і фізичних вправах на прогулянці, привчати гратися дружно, виконуючи основні правила гри. Заохочувати до рухової активності, виховувати інтерес до фізичних вправ, рухливих ігор, дій із різними іграшками і фізкультурним інвентарем.

Тривалість рухливих ігор, фізичних вправ на прогулянці – 15–20 хв, у дні фізкультурних занять – 6–10 хв.

Щоденно проводити заняття з фізичної культури тривалістю 20 хв. Двічі на тиждень у спортивній залі (на спортивному майданчику), двічі – на повітрі в усі пори року, один раз на тиждень – дитячий туризм.

Проводити між заняттями, в яких переважає розумова й ручна праця, фізкультпаузи (ігри середньої рухливості, танцювальні рухи під музику, вправи з розвитку основних рухів). Після денного сну виконувати гігієнічну гімнастику, включаючи 4–5 загальнорозвивальних вправ та вправ коригувального характеру.

Спонукаати дітей брати посильну участь у спільних діях під час фізкультурних розваг, емоційно відгукуватися на яскраве враження, радіти, виявляти активність у самостійній діяльності та виконувати рухові дії в іграх із дорослими й однолітками.

Проводити дні здоров'я, тижні здоров'я.

➤ **Загартовувальні процедури**

Продовжувати здійснювати комплекс загартовувальних заходів із використанням природних чинників.

У холодний період року забезпечувати щоденне перебування дітей на повітрі до 4 год, улітку всі заняття, ігри дітей організовувати на свіжому повітрі. Проводити загартовування сонцем під час ранкової прогулянки у весняно-літній період року, керуючись гігієнічними рекомендаціями.

Сонячні ванни проводити за температури повітря не нижче +18 °С і не вище +30 °С в умовах розсіяного світла під навісом, лежачи на тапчані або підстилці з тепло ізолюваного матеріалу; голова захищена від сонячних променів. Тривалість сонячної ванни 15–20 хв.

Температура у приміщенні +19–20 °С. Продовжувати проводити місцеві та загальні процедури – вологі обтирання, обливання ніг, тіла, стоп трохи віджатою губкою або рушником, контрастні ванни стоп з температурою води +37 °С і +20 °С, після ванни стопи ніг розтерти до почервоніння. Температуру води під час місцевих процедур поступово знижувати від +30 °С до +16 °С через кожні 1–2 дні.

Поступово переходити до загальних водних процедур – обливання всього тіла. Початкова температура води +34–35 °С, кінцева +26–20 °С, температура повітря – не нижче +20 °С. Знижувати температуру води під час місцевих і загальних процедур на 1 °С кожні 4–5 днів. Продовжувати купання дітей у відкритій водоймі, дотримуючись усіх гігієнічних і педагогічних вимог.

Продовжувати ходіння босоніж по гумовому килимку з шипами, сольовій доріжці, “доріжці здоров’я” тощо.

➤ **Статева ідентифікація та диференціація**

Формувати елементарні уявлення про стать, уміння пояснити відмінності між представниками різних статей; формувати уявлення про типові риси характеру хлопчика та дівчинки; розповідати про моральні норми взаємин між представниками протилежної статі.

➤ **Емоційний комфорт**

Давати уявлення про настрій дитини, його вплив на поведінку та здоров’я. Чому дитина плаче? Як почувається, коли сміється?

Забезпечувати потребу дитини одержувати позитивні враження в ігрових ситуаціях і режимних моментах.

Розвивати комунікативні вміння та навички через емоційний характер спілкування. Формувати у дитини відчуття захищеності.

➤ **Народні джерела оздоровлення**

Продовжувати ознайомлювати дітей з оздоровчими функціями національних страв, національного одягу, посуду. Ознайомлювати із традиційною українською сільською хатою, розповісти про цілющі властивості матеріалу, з якого її будували (дерево, глина, очерет або солома).

Пояснювати назви та користь для здоров’я українських страв: гарбузова каша, буряковий квас, кисіль, печені яблука та картопля тощо.

Продовжувати ознайомлювати дітей з українськими іграми-розвагами, танцями, приспівками, колисковими. Звертати увагу на те, як весело, гарно на душі, коли люди співають, танцюють, граються.

Виховувати повагу до народних джерел оздоровлення людини.

➤ **Здоров’я і природа**

Закріплювати прості уявлення про зв’язок людей із природою. Вчити дітей спілкуватися з об’єктами природи у різні періоди дня, за будь-якої погоди та фіксувати свій фізичний стан, настрій (бадьорість чи млявість); поведінку (доброзичливість, співчуття, турбота, допомога).

Вчити дітей усвідомлювати свій стан, коли крапає дощ, падає сніг, дме вітер, світить сонечко, коли тепло або холодно. Простежити залежність між настроєм дітей і явищами природи (дощу, снігу тощо).

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ Вікові можливості дитини

Дитина четвертого року життя знає, що саме може бути причиною травм. Вона з обережністю ставиться до гарячої води та гарячих предметів; знає, що не можна брати самовільно ліки та хімікати. Дитина розуміє, що запалений сірник може стати причиною пожежі. Дитина поінформована, що є отруйні рослини, ягоди, гриби, тому брати до рук, у рот невідомі рослини не можна, оскільки це може спричинити отруєння. Дитина вміє поводитися з домашніми тваринами (своїми та чужими). Знає, що незнайомці можуть бути небезпечними для дитини, тому не можна вступати з ними в контакт і довіряти їм. Дитина має елементарні знання про правила дорожнього руху.

➤ Освітні завдання

- Ознайомлювати дітей з основними небезпечними чинниками довкілля: природними, побутовими, транспортними, які забруднюють навколишнє середовище.
- Пояснювати, що загрозою здоров'ю і життю можуть стати дрібні та гострі предмети, які діти беруть у рот.
- Вчити дітей правильного поводження з незнайомими людьми.

➤ Пожежна безпека

Закріплювати уявлення про вогонь та небезпеку користування ним. Вчити розуміти, що гра із сірниками, електроприладами, розеткою може стати причиною пожежі.

➤ Правила дорожнього руху

Давати початкові елементарні знання правил дорожнього руху для вироблення безпечної поведінки на вулиці. Вчити розрізняти проїжджу частину дороги, тротуар (узбіччя); розуміти значення червоного, зеленого, жовтого сигналів світлофора для пішоходів та машин, призначення пішохідного переходу.

➤ Безпека в побуті

Акцентувати увагу на тому, що не можна запихати у вухо, ніс, брати до рота дрібні предмети; перехилятися через відчинені вікна та перила балконів тощо, не вмикати самостійно електричні прилади, бо це може призвести до трагічних наслідків. Формувати поняття про джерело безпеки в побуті (ножиці, цвяхи тощо).

Вчити дотримувати правил безпечного користування будівельним матеріалом під час конструкторсько-будівельних ігор і безпечного поводження під час ігор із піском, снігом, водою.

➤ **Поведінка з незнайомими людьми**

Формувати поняття “свої” і “чужі”, “знайомі” й “незнайомі”. Вчити правил поведінки з незнайомими людьми: не брати іграшок, гостинців, не погоджуватися на пропозицію прогулятися, проїхатися в авто тощо.

➤ **Емоційний комфорт**

Формувати вміння вчасно передбачати позитивні та негативні наслідки свого поведіння; розуміти, що дружні стосунки позитивно впливають на настрій.

➤ **Безпека в природі**

Вчити розпізнавати тварин найближчого оточення та дотримуватися правил поведінки з ними.

Ознайомлювати з небезпечними ситуаціями під час ігор із тваринами. Наголошувати на тому, що є отруйні рослини, гриби, ягоди; незнайомих рослин, грибів, ягід їсти не можна. Наголошувати на правилах безпеки біля водойм у літній та зимово-весняний періоди. Формувати поняття про те, що довкілля – це наш гарний, затишний дім, і ми повинні бути в ньому обачними і бережливими.

ЗДОРОВ'Я ТА ХВОРОБИ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина четвертого року життя знає будову свого тіла та його функції; вміє розрізнити хвору людину від здорової (за зовнішнім виглядом, самопочуттям); знає про деякі чинники, що шкодять здоров'ю.

➤ **Освітні завдання**

- Формувати елементарні поняття як уникнути хвороб і травм, що є шкідливим для здоров'я.
- Давати дітям знання про користь фізичних вправ, за гартувальних процедур для збереження здоров'я.
- Формувати уявлення про різницю та подібність загального вигляду дітей і дорослих.

Давати прості поняття про здоров'я, коротко пояснити його чинники та способи збереження. Вчити виконувати фізичні вправи та загартувальні процедури. Звертати увагу на те, що всі діти відрізняються одне від одного кольором очей, формою обличчя, носа, рота; тілом вони схожі на дорослих, своїх батьків, але від них різняться розміром тіла, знаннями, вміннями (фізичними та інтелектуальними).

Формувати елементарні поняття про те, що шкодить здоров'ю, як уникнути хвороб і травм, як відрізнити хвору людину від здорової за зовнішніми ознаками.

Розповідати про роботу медсестри, лікаря. Вчити не боятися їх, поважати, прислухатися до їхніх порад, що допомагають дітям та дорослим убезпечитися від хвороб.

ГІГІЕНА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ Вікові можливості дитини

Упродовж четвертого року життя відбуваються зміни у фізичних можливостях дитини: поступово вона стає самостійнішою у самообслуговуванні, виконанні гігієнічних процедур; зростає її свідоме ставлення до гігієнічних та гартувальних процедур, правильного харчування; дитина здатна усвідомлювати їх значення для свого здоров'я й розвитку організму.

Володіє найпростішими гігієнічними навичками та культурою поведінки: самостійне миття рук, вмивання обличчя, користування милом, індивідуальним рушником, носовичком, гребінцем. Уміє самостійно користуватися туалетом.

Дитина знає, що одягатися потрібно відповідно до пори року і погоди. Вміє помічати й усувати самостійно чи з допомогою дорослого неохайність у своєму зовнішньому вигляді.

Знає про користь споживання овочів і фруктів; виконання фізичних вправ і гартувальних процедур, що позитивно впливають на здоров'я.

➤ Освітні завдання

- Привчати дітей стежити за охайністю одягу під час занять із фізичної культури, самостійно переодягатися. Прищеплювати гігієнічні навички.
- Сприяти дотриманню дітьми режиму дня та забезпечувати фізичний розвиток.
- Закріплювати вміння самостійно виконувати гігієнічні процедури та дотримуватись культури споживання їжі.
- Виконувати профілактичні заходи з метою запобігання захворюванням.

Закріплювати гігієнічні навички: самостійне миття рук та ніг, обличчя, шиї, вух; користування милом, рушником, носовичком; чищення зубів, промивання ротової порожнини після їжі. Формувати вміння самостійно користуватися туалетом.

Вчити помічати й усувати самому чи з допомогою дорослих неохайність у зовнішньому вигляді.

Давати поняття про поставу і її значення в житті людини. Вправляти дітей у виробленні правильної постави.

Закріплювати негативне ставлення до шкідливих звичок (брати пальці та різні предмети до рота, жувати з відкритим ротом, чхати, не затуляючи рота і носа носовичком, колупатися в носі).

➤ **Розпорядок дня**

Вчити дотримуватися режиму дня. Формувати усвідомлення важливості сну, прогулянки, режиму харчування, користі від занять гімнастикою.

➤ **Харчування**

Формувати в дітей уявлення про доцільність і користь страв, що їх вони споживають. Давати змогу зрозуміти користь від вживання овочів і фруктів. Розширювати уявлення дошкільнят про корисність рослинної їжі для здоров'я.

Привчати до культури споживання їжі. Підкреслювати необхідність добре пережовувати їжу, не вживати надто гарячої чи холодної страви, жувати із закритим ротом, користуватися ложкою, виделкою, серветкою. Продовжувати формувати навички охайності, культури поведінки під час споживання їжі.

➤ **Рухова активність**

Забезпечувати рухову активність на повітрі, домагатися якісного виконання основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, лазіння тощо).

Закріплювати розуміння необхідності занять фізкультурою для збереження здоров'я.

➤ **Профілактичні заходи**

Забезпечувати повітряний та руховий режими як важливі чинники збереження здоров'я.

Використовувати природні засоби оздоровлення та загартовування.

Вчити елементарних прийомів загартування, точкового масажу, вправам для запобігання плоскостопості, сколіозу та інших відхилень у здоров'ї.

Уточнювати знання дітей про догляд за шкірою, її загартування природними чинниками: сонцем, повітрям, водою.

Давати дітям знання про користь гігієнічної, коригувальної гімнастики (після денного сну), щоденних вправ і рухливих ігор. Формувати навички правильного дихання в морозну та вітряну погоду, розширити знання про користь одягу, шкідливий вплив надмірного одягання.

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

Продовжується інтенсивний розвиток структури і функцій головного мозку. Підвищується активність дитини, посилюється її цілеспрямованість, різноманітнішими й координованими стають рухи. Проте під час ходьби дошкільники часто притискають руки до тулуба, недостатньо піднімають ноги від підлоги (човгають), не завжди чітко дотримуються зазначеного напрямку, деякі з них дивляться собі під ноги.

У дітей цього віку завершується формування загальної структури бігу, проте біговий крок залишається недостатньо рівномірним і швидким, зі слабким відштовхуванням і пасивними рухами рук.

Молодший дошкільник оволодіває різними видами стрибків, їх техніка стає досконалішою: він відштовхується двома ногами від опори та енергійно змахує руками, м'яко приземлюється, утримує рівновагу. Спостерігається стабільність фази польоту в різних видах стрибків, проте через слабкість м'язів під час їх виконання дитина швидко втомлюється. Поступово діти цього віку засвоюють осінньо-зимові, весняні та літні спортивні вправи: катання на роликах, гойдання, їзду на дво- та триколісних велосипедах, підготовчі рухи до плавання, катання на санчатах тощо.

Молодшим дошкільникам важко зберігати рівновагу через обмежений руховий досвід. Важливо постійно підтримувати зацікавленість дітей до виконання вправ з рівноваги. Швидкість лазіння у дітей дуже повільна, тому кожна дитина виконує вправу у своєму індивідуальному темпі. Вправи у метанні в ціль та на дальність досить важкі для дітей цього віку тому, що вони потребують певної координації рухового апарату, вміння розраховувати силу і точність кидка залежно від відстані до цілі. Тому, з дітьми рекомендовано проводити підготовчі до метання вправи, основна мета яких – навчити енергійно відштовхувати від себе м'яч або кульку в заданому напрямку.

➤ Освітні завдання

- Вчити дітей вільно ходити та бігати, природно координуючи рухи рук і ніг, привчати до поперемінного рухання руками в такт ходьбі, орієнтуванню у просторі; вчити оволодівати різними видами ходьби та бігу, іншими основними рухами.
- Виховувати інтерес до фізичних вправ, рухливих ігор, вправ спортивного характеру.
- Вчити техніці виконання загально розвивальних вправ.
- Формувати вміння виконувати основні рухи (лазіння, стрибки, рівновага, ходьба, біг, метання), зберігаючи правильну поставу.

Вправи для рук і плечового пояса. Закріплювати вміння ставити руки на пояс; піднімати руки вгору через сторони, опускати руки по черзі (спочатку одну, потім – другу, обидві разом); перекладати предмет з однієї руки в другу перед собою, за спиною, над головою; плескати в долоні перед собою і ховати руки за спину; піднімати руки вперед, розводити у сторони, повертаючи їх долонями вгору, піднімати й опускати кисті, рухати пальцями; виконувати обертальні рухи прямими руками вперед і назад.

Вправи для тулуба. Закріплювати вміння повертатися праворуч, ліворуч, піднімаючи руки вперед; сидячи, повернутися й покласти предмет позаду себе, повернутися, взяти предмет; в упорі сидячи підтягати до себе ноги, складаючи їх калачиком, витягувати; піднімати по черзі ноги до себе, обхопивши коліна руками; піднімати по черзі ноги вгору і класти

їх одна на другу (праву на ліву і навпаки); сидячи, нахилити тулуб уперед. Вчити, стоячи на колінах, нахилити тулуб уперед та в сторони; лежачи на спині, піднімати одночасно обидві ноги вгору; лежачи на спині, рухати ногами, як під час їзди на велосипеді; лежачи на животі, згинати і розгинати ноги (по одній і разом); перевертатися зі спини на живіт і навпаки; прогинатися і піднімати плечі, спираючись руками об підлогу.

Вправи для ніг. Вчити ставати навшпиньки; виставляти ногу на носок уперед, назад, убік; робити два-три напівприсідання поспіль; присідати, піднімаючи руки вперед, спираючись руками об коліна, обхоплюючи коліна руками і пригинаючи голову; почергово піднімати зігнуті в колінах ноги; плескати під зігнутою в коліні ногою; сидячи, захоплювати ступнями ніг м'яч, торбинки з піском.

Вчити ходьби по палиці, валику (діаметр – 6–8 см) приставними кроками вбік, спираючись на середину ступні.

Танцювальні вправи. Вчити починати та закінчувати рухи згідно з музикою; ритмічно ходити та бігати під музику, змінюючи вид рухів відповідно до зміни характеру музики; тупотіти ногами в такт музики.

Шиккування та перешикування. Навчати шикуватися в колону, коло, шеренгу невеликими групами і всією групою (з допомогою вихователя, за орієнтиром, самостійно); знаходити своє місце під час шиккування, повертатися переступаючи на місці.

Ходьба. Вчити ходити на носочках, високо піднімаючи коліна, на зовнішньому боці стопи, на п'ятах, приставним кроком уперед, у сторони. Вчити ходити в колоні, по колу, не тримаючись за руки; парами один за одним та в різних напрямках (урозтіч), займати всю площу зали, не наштوخуватися одне на одного; ходити, виконуючи завдання вихователя, із зупинками, присіданнями, повертаннями, “змійкою” (між предметами на підлозі), не опускати голову і не сутулитися під час ходьби.

Біг. Вчити бігати в колоні по одному, невеликими групами, всією групою в одному напрямі, змінюючи напрям руху (оббігаючи предмети, що стоять на підлозі), по прямій і звивистій доріжці (ширина 25–30 см, довжина 5–6 м), у різних напрямках, із зупинками; втікати від того, хто ловить, наздоганяти того, хто втікає. Вчити пробігати швидко до 20 м; бігати в середньому темпі 20–25 с, у повільному темпі до хвилини; бігати легко, з енергійними рухами зігнутих у ліктях рук, поступово розвиваючи ритмічність рухів.

Стрибки. Вчити стрибати на місці, підстрибувати, намагаючись дістати предмет, підвішений вище піднятих угору рук дитини на 10–15 см; стрибати на обох ногах, просуваючись уперед (відстань 2,5–3 м); перестрибувати через 5–6 паралельних ліній (відстань між ними на початковому етапі 15–20 см зі збільшенням до 45–50 см), з кола в коло. Вчити перестрибувати через невисокі (5–8 см) предмети; намагатися стрибати на одній нозі; стрибати через “струмок” (дві паралельні лінії 50 см); стрибати в глибину з лави, куба (висота 15–20 см); підстрибувати на обох ногах, доторкуючись до гілок дерев або кущів.

Кочення, кидання, ловіння. Вчити котити м'яч, кульку (діаметром 20–25 см) від себе; прокочувати кульку, м'ячі між предметами, у ворота (ширина 60–50 см, відстань 1,5–2 м). Вчити кидати м'яч вихователеві обома руками знизу та від грудей, ловити м'яч (відстань 1,5 м); підкидати м'яч обома руками і ловити його.

Удосконалювати навички кидання предметів (м'яч, торбинка з піском масою 100 г) у горизонтальну та вертикальну ціль (щит, обруч) з відстані 1,5–2 м; кидати предмети правою та лівою руками (м'яч, торбинка з піском) на дальність. Вчити кидати м'яч обома руками від грудей та знизу в кошик, що стоїть на підлозі на відстані 2 м; після кидка м'яча об землю намагатися спіймати його.

Повзання, лазіння. Вчити перелізати через колоду, що лежить на землі. Навчати підлізати під мотузку, дугу (висота 50–40 см) з положення навпочіпки та в упорі стоячи на колінах, спираючись кистями рук об підлогу; проповзати між розставленими предметами (кульки, кеглі), навколо та по прямій на відстані до 5 м. Вчити пролізати напівприсівши, під мотузкою, дугою (висота 50–40 см), не торкаючись руками підлоги. Вчити повзати по гімнастичній лаві в упорі стоячи на колінах; пролізати в обруч прямо, лівим та правим боком; лазити по похилій драбинці, не пропускаючи щаблів; лазити приставним кроком по гімнастичній стінці.

Рівновага. Закріплювати вміння ходьби та бігу між двома паралельними лініями, проведеними на землі (підлозі), не наступаючи на них (відстань між ними 20–30 см). Вчити ходити по дошці (ширина та висота 20 см), покладеній на землю, по колоді, заввишки 15–20 см; переступати через предмети (м'яч, палиця, рейка, драбинка); ходити по ребристій дошці; по покладеній прямо й по колу мотузці (10 м), приставляючи п'яту однієї ноги до носка другої; ходити по покладеній похило дошці (висота піднятого кінця дошки 30–35 см), з допомогою вихователя; по гімнастичній лаві, з рухами рук (у сторони, вгору), повертаючись в обидва боки; пробувати робити “ластівку” (стоячи на одній нозі, другу відводячи назад).

➤ **Рухливі ігри. Народні ігри**

Продовжувати розвивати вміння дотримувати елементарних правил рухливої гри, погоджувати свої дії з діями однолітків (бігти у заданому напрямку, не заважати іншим виконувати ті чи ті рухи, розуміти, що у рухливій грі беруть участь кілька дітей).

Заохочувати дітей до самостійності у виборі гри, атрибутів до неї (м'ячі, обручі, скакалки тощо). Вчити використовувати в іграх усну народну творчість, погоджувати дії зі словами.

Розвивати любов до народних ігор, бажання використовувати їх у своїй діяльності. Вчити вмінню погоджувати дії з словами, дотримуватися правил гри. Заохочувати дітей до самостійних ігор з народними іграшками (деркач, конячка, каталка, свистулька тощо).

Тематика рухливих та народних ігор

Ігри з ходьбою, бігом, рівновагою: “Кіт і миші”, “Біжи до прапорця”, “Біжить до мене”, “Пастка”, “Трамвай”, “Дід Панас”, “Знайди свій колір”, “Діти в лісі”, “Пташка і пташенята”, “Пташенята і кіт”, “Не запізнюйся”, “Літала сорока”. **Народні ігри:** “Коти”, “Курочка-чубарочка”, “Білки”, “Бабуся та кошенята”, “Квочка”, “Жмурки”, “Дрібушечки”, “Воронята”, “Вітер дує з-під воріт”, “Сірий кіт”, “Гра з хустинкою”.

Ігри з повзанням і лазінням: “Кролики”, “Миші у коморі”, “Квочка і курчата”, “Підповзи до брязкальця”, “Кішка і кошенята”, “Не зачепи мотузки”. **Народні ігри:** “Бджілки”.

Ігри з киданням та ловінням предметів: “Хто далі кине?”, “Влучи у ціль”, “Влучи в коло”, “Закоти м’яч у ворота”, “Підкинь м’яч вище”, “Спіймай м’яч”.

Ігри зі стрибками: “З купини на купину”, “Жабки”, “Вовк і кози”, “Спіймай комара”, “Хто зірве більше стрічок?”, “Повінь”, “По рівенькій доріжці”, “Горобчики та кіт”. **Народні ігри:** “Повінь”, “Горобчики-стрибунці”, “Кізонька”, “Глечики”, “Вовк і кози”.

Ігри на орієнтування у просторі: “Знайди свій будиночок”, “Не наступи”. **Народні ігри:** “У річку – гоп!” “Відгадай, звідки дзвоник лунає”, “Куди підемо і що знайдемо?”

➤ Вправи спортивного характеру

Катання на санчатах. Вчити кататися на санчатах із невисокої гірки, катати вдвох-втрьох одного (одна дитина попереду тягне за мотузку, друга – позаду підштовхує) на відстань 15–20 м.

Ігри-забави: “Потяг”, “Хто швидше?”

Ходьба на лижах. Вчити ходьби на лижах по рівній місцевості та катаючись з невеликих гірок на денній прогулянці тривалістю 25–30 хв. Розвивати координацію рук та ніг, почуття рівноваги під час виконання ступаючого кроку та ковзного кроку.

Катання на триколісному велосипеді. Вчити сідати на велосипед, сходити з нього; кататися по прямій доріжці, по колу, робити повороти праворуч і ліворуч; поворот педалей рівномірно, натискаючи передньою частиною стопи, не відриваючи ніг, сидіти прямо.

Ігри-забави: “По вузькій доріжці”, “Прокатайся по колу”.

Підготовка до плавання (проводиться за відповідних умов). Викликати радісний настрій під час занять із плавання: плескатися на мілководді (в річці, озері, басейні), не боятися заходити у воду, входити самостійно у воду, ходити та бігати по дну, тримаючись за руки.

Вчити підстрибувати “як м’ячик”, плескати по воді долонями; присідати, занурюючись у воду, і підстрибувати на обох ногах; ходити по мілкій воді; занурюватися у воду на рівень підборіддя, носа, очей, опускати обличчя у воду; присівши та нахиливши голову, дути на воду, створюючи хвильки.

Вчити просуватися вперед, підстрибуючи на обох ногах, відштовхуючись долонями від води (“човник”); сидючи по пояс у воді, піднімати руки вперед – угору, робити вдих; затримуючи дихання, нахилитися вперед, повільно лягати на воду; вставати, опускаючи ноги на дно.

Вчити присідати, обхопивши гомілки (підборіддя на поверхні води), зробити вдих, затримуючи дихання; голову занурити у воду; занурюватися з головою у парах, тримаючись за руки, стоячи в колі, тримаючись за поручень басейну.

Плавання. Ознайомити дітей із правилами поведінки на воді. Вчити занурюватися під воду з головою, видихати у воду; занурюватися по підборіддя; по пояс, по очі, занурювати повністю обличчя; затримувати дихання. Формувати навички лежання на воді (грудях, спині) з допомогою дорослого; ковзати на грудях і спині. Вчити виконувати рухи ногами, як під час плавання кролем на грудях і спині (на мілкому місці) у воді; ковзати на грудях і спині за допомогою дорослого – “торпеда”.

Дитячий туризм. Вчити долати у звичному для дітей темпі два переходи (по 15–20 хв кожен) з активним відпочинком між ними.

➤ Показники компетентності за освітньою лінією **“ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”**:

- має уявлення про свій організм, різні частини тіла, розуміє, чому треба виконувати фізичні вправи, загартовуватися, дотримуватися норм особистої гігієни;
- охоче займається фізичними вправами, із задоволенням бере участь у різних організаційних формах роботи з фізичного виховання;
- володіє технікою виконання рухів, прагне виконувати рухові дії правильно і гарно;
- вільно ходить і бігає, природно координуючи рухи рук і ніг, не човгає ногами, не опускає голови; володіє різними видами ходьби та бігу;
- стрибає, енергійно відштовхуючись обома ногами і м'яко приземляючись;
- виконує різноманітні вправи в повзанні й лазінні, вміє зберігати рівновагу, кидати й прокочувати предмети, ловити м'яч кистями рук, не притискаючи його до грудей;
- катається на санчатах, лижах, велосипеді, плаває;
- розрізняє людей за статтю, віком, а також здорову людину від хворої (за зовнішнім виглядом, самопочуттям);
- усвідомлює, що людина народжується, проходить різні етапи життєвого циклу;
- називає і відрізняє основні групи їжі – овочі, фрукти, каші; знає їх роль у забезпеченні здоров'я;
- орієнтується в ознаках спраги і голоду, вміє їх ідентифікувати;
- розуміє важливу роль питної води;
- усвідомлює основні вимоги до режиму та гігієни харчування, дотримується правил культурної поведінки за столом;

- володіє вміннями і навичками особистої гігієни, вміє доглядати за порожниною рота; самостійно мити руки й обличчя, користуватися милом, рушником, носовичком, причісуватися;
- розуміє вплив розпорядку дня на здоров'я;
- розуміє, що стан погоди впливає на настрій;
- усвідомлює, що потрібно негативно ставитися до шкідливих звичок і намагатися уникати їх;
- розуміє оздоровчі функції національних страв;
- знає про небезпеку, яку можуть становити для людини гострі, ріжучі, дрібні предмети, ліки, хімічні речовини;
- знає елементарні правила пожежної безпеки;
- знає елементарні правила поведінки на дорозі, має уявлення про дію світлофора, призначення пішохідного переходу;
- орієнтується у правилах поведінки з незнайомцями;
- знає правила поведінки біля водойми у літній і зимово-весняний періоди;
- має елементарні знання про правила поведінки з домашніми тваринами та правила безпеки під час спілкування з ними;
- має уявлення про отруйні гриби та ягоди.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА В СОЦІУМІ”

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ

➤ Вікові можливості дитини

У молодшому дошкільному віці виникають перші уявлення про те, що добре, а що погано. Це відбувається в процесі формування нового типу взаємин між дитиною і дорослим. Розвиток самостійності дитини у цей час супроводжується потребою співучасті в житті дорослих, спільній діяльності з ним. Дорослий для дитини є джерелом інформації про правила співжиття, особливості поведінки з різними дорослими та дітьми. Дитині притаманна емоційна збудливість, нестриманість і недостатня стійкість емоцій. Дошкільники стають чутливими до емоційного стану однолітків, легко ними переймаються. У цьому віці продовжує формуватися культура поведінки дітей. Діти знають і називають процеси одягання, вмивання, споживання їжі, догляду за зовнішнім виглядом. Під час переходу від раннього до молодшого дошкільного віку найхарактернішими є такі прояви негативної поведінки: прагнення дитини робити все навпаки (дитина ігнорує прохання дорослого лише тому, що її про це просили), впертість. Свідченням упертості є домагання дитиною свого лише тому, що вона так хоче. Проявляється неслухняність,

небажання підкорятися будь-кому. Дитина весь час обурюється тим, що пропонує і робить дорослий. Така налаштованість нерідко спричинює конфлікти, категоричне неприйняття, образи, ламання іграшок.

➤ **Освітні завдання**

- Продовжувати формувати елементарні уявлення про те, що таке добре і що таке погано.
- Стимулювати прагнення до самостійності, доброзичливе ставлення до дорослих і дітей; допомагати під час одягання (роздягання).
- Розвивати товариські взаємини між дітьми, вміння спільно гратися і діяти.
- Виховувати культуру поведінки за столом.
- Виховувати бережне ставлення до іграшок та книг.
- Формувати відповідальність за свій одяг (не розкидати, тримати в чистому та охайному вигляді).
- Формувати навички організованої поведінки вдома, на вулиці, у громадських місцях; навчати бути уважним до дорослого та до його звернень.
- Формувати гуманні почуття, елементарні уявлення про доброту, чуйність, товариськість, уважність; удосконалювати форми ввічливого звертання до дорослих та однолітків.
- Виховувати прагнення стримано поводитися, відчувати межу припустимої поведінки, належну дистанцію у взаєминах із різними людьми.
- Формувати у дітей елементарне почуття гумору.

➤ **Духовне виховання**

Створювати сприятливі умови для формування моральної свідомості (знань, моральних норм, моральних почуттів, зародження совісті), моральної поведінки (вміння керуватися у своїй поведінці моральними нормами, ініціювати допомогу, співчувати й радіти успіху, робити комусь приємно, відчувати від цього задоволення). Ознайомлювати дітей із традиціями під час підготовки та відзначення основних релігійних свят (Святого Миколая, Різдво, Великдень). Ознайомлювати з основними загальнолюдськими чеснотами: доброта, любов, милосердя. Виховувати у дитини бажання бути слухняною, приємною для людей, зважати на їхні бажання, почуття, вміння поводитися в дитячому колективі.

➤ **Сім'я, родинні традиції**

Допомагати дитині зрозуміти значення слова “сім'я”, запам'ятовувати всіх членів своєї родини, називати імена своїх батьків, дідусів, бабусь, братів і сестер, своє ім'я, прізвище, вік; мати уявлення про роль кожного члена сім'ї. Виховувати повагу до рідних, турботливість, співчуття. Ознайомлювати із загальноприйнятими формами вітання,

звертання, пошани, подяки. Розповідати, що до батьків і старших осіб на знак глибокої поваги звертаються на “Ви”. Виховувати вміння виявляти чуйність і тактовність.

➤ **Ставлення до ровесників та інших дітей**

Забезпечувати в групі атмосферу уваги, піклування одне про одного; залучати дітей до співчуття іншим дітям, формувати вміння стримувати себе, виховувати чуйність, доброзичливість. Вчити гратися, не заважаючи одне одному. Формувати вміння просити одне в одного іграшку, ділитися іграшками і гратися дружно. Спонукаати до виявлення уваги, бажання поступитися, допомогти. Виховувати негативне ставлення до грубоців, жадібності.

Розвивати у дітей адекватну самооцінку висловлювань, поступливість, а також самооцінку власних можливостей і досягнень у різних видах діяльності. Формувати вміння відгукуватися на прохання і пропозиції дорослого та дітей.

➤ **Спілкування**

Вчити вітатися, дякувати, звертатися до дорослого на “Ви”; при звертанні до дорослих, привчати дітей дивитися в очі, вживати слова, що виражають прохання, подяку; не втручатися в розмову дорослих. Привчати говорити спокійно, природним голосом, відповідати на запитання. Вчити першими вітатися з людьми старшого віку; звертаючись до дорослого, називати його ім'я та по батькові. Вчити дітей вітатися із сусідами та знайомими; поважати літніх людей. Вчити під час розмови виявляти стриманість, вислуховувати співрозмовника до кінця.

➤ **Культура в побуті**

Виховувати бережне ставлення до іграшок, використовуючи їх за призначенням, привчати класти їх на місце.

Звертати увагу дітей на значення зовнішнього вигляду для доброзичливих взаємин із довколишніми й для самого себе; помічати красу одягу, його охайність чи неохайність; вчити складати одяг у певне місце, бути відповідальним за свій одяг; допомагати одне одному застібати гудзики, зав'язувати шалик тощо, дякувати за допомогу.

Розвивати вміння користуватися носовичком, привчати дотримуватися акуратності в туалеті, в умивальній кімнаті.

Вчити дітей культури поведінки за столом: їсти не сьорбаючи, підносити ложку до рота боком, дякувати за прийом їжі. Привчати користуватися столовими приборами (ложка, виделка, серветка).

Вчити дітей бережно ставитися до книжок: не згинати сторінок, не рвати, не малювати по них.

Формувати у дітей потребу своєю поведінкою викликати схвальний відгук старших; усвідомлювати свої домагання, розуміти оцінки дорослих і ровесників.

➤ **Поведінка у громадських місцях**

Вчити розуміти значення вчинків і слів, що за ними стоять (можна, не можна, треба); на вулиці, у транспорті діяти відповідно до цих вимог, не привертати увагу до себе; викликати своєю поведінкою схвальний відгук старших; вітатися при зустрічі зі знайомими, не вимагати місця у транспорті.

➤ **Формування почуття гумору**

Формувати у дітей елементарне почуття гумору, читаючи вірші, вірші-усмішки. Звертати увагу, якими засобами автор передає сатиричне ставлення до того чи того явища або героя. Вчити бачити гумористичне у малюнках, піснях, емоційно реагувати на них разом із дорослими.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- знає та називає членів сім'ї, родини;
- розуміє значення добрих взаємин і порядку;
- виявляє активність та ініціативу у спілкуванні з довколишніми, охоче включається в спільну діяльність;
- уміє спокійно гратися поруч із дітьми, вступає у спілкування з приводу іграшок, ігрових дій;
- має друзів, до яких виявляє особливу прихильність; ставиться приязно до однолітків;
- поводить за столом відповідно до норм культурної поведінки;
- надає допомогу, вміє виявити співчуття за своєю ініціативою;
- дотримується простих правил поведінки на вулиці, у громадських місцях;
- відчуває межу припустимої поведінки, належну дистанцію у взаєминах з різними людьми;
- використовує загальноприйняті форми вітання, звертання, прощання, подяки;
- бережливо ставиться до іграшок, книг, свого одягу;
- розрізняє добрі і погані вчинки, може оцінити вчинок;
- має елементарне почуття гумору.

НАРОДОЗНАВСТВО

➤ **Вікові можливості дітей**

В умовах активізації взаємодії з навколишнім світом значно розширюється світогляд дитини, розвиваються пізнавальні інтереси. Обсяг інформації, яку дитина одержує з різних джерел, сприяє інтенсивному формуванню пізнавальної активності.

Діти імпульсивно, емоційно реагують на різні (радісні чи сумні) події, переймаються настроями довколишніх людей. Це впливає на позитивне сприймання подій, пов'язаних із відзначенням календарних, обрядових, народних сезонно-обрядових, родинно-побутових свят,

дотриманню народних традицій, звичаїв, обрядів, які доступні розумінню дітям і відображенню ними в ігрових умовах.

Інтенсивний розвиток мовленнєвих умінь сприяє засвоєнню художнього стилю рідної мови. Діти легко засвоюють велике розмаїття слів, звуконаслідувань. Враховуючи психологію дитячого віку, народна дидактика пропонує дитині полегшені мовленнєві моделі так званої дитячої мови. Народні забавлянки, пестушки, потішки діти легко запам'ятовують. Образність персонажів, супровід рухами створюють відчуття легкості, впливають на дитячі емоції.

Діти цього віку емоційно сприймають народне декоративно-ужиткове мистецтво. Різнобарвність форм, кольору, величини, просторового розміщення приваблюють дитину. Розглядаючи предмети народного декоративно-ужиткового мистецтва, вони запам'ятовують кольори, форму, призначення, охоче використовують їх у грі. Довго граються і захоплюються народною іграшкою. Об'єднуються у невеликі підгрупи, водячи прості хороводи чи граючись у народні ігри.

➤ **Освітні завдання**

- Залучати малят до споконвічних національних цінностей у процесі ознайомлення з малими формами українського народного фольклору (потішками, забавлянками, колисковими, лічилками), народними іграми.
- Ознайомлювати з народними звичаями і традиціями, пов'язаними зі святкуванням (Святого Миколая, Різдва, Великодня, Стрітення), залучати до активної діяльності. Формувати інтерес та повагу до українських звичаїв і традицій.
- Ознайомлювати з виготовленням української народної іграшки з глини, дерева.
- Ознайомлювати з українським національним одягом, предметами побуту та традиціями національної кухні. Викликати інтерес до національної культури.
- Виховувати повагу до сім'ї, родини.

➤ **Українська оселя**

Формувати уявлення дітей про традиційну українську оселю, предмети домашнього побуту та вжитку: піч, мисник із посудом (гличик, миска з глини, макітра, дерев'яна ложка), меблі (стіл, лава, ослінчик). Звертати увагу дітей на те, що стіл у хаті застелений обрусом (скатертиною), на стінах висять образи, прикрашені вишиваними рушниками, на ліжках – вишиті подушки, розповісти про звичай прикрашати предмети побуту розписом, вишивкою.

➤ **Красзнавство**

Розповідати дітям про те, що вони живуть в Україні. Україна – велика країна, в якій багато міст, сіл, річок, є гори – Карпати і Кримські.

Найголовніше місто України – її столиця м. Київ. Звертати увагу на державні символи України (Прапор, Гімн, Герб), назву свого міста (села), ознайомлювати з найхарактернішими пам'ятками архітектури, визначними людьми краю.

➤ **Український національний одяг**

Ознайомлювати з українським національним одягом: жіночим (вишита сорочка, спідничка, корсетка, віночок, стрічки, намисто) та чоловічим (штани – шаровари, вишита сорочка, пояс, камізелька), традицією прикрашати одяг вишивкою. Звертати увагу на віночок для дівчинки, розповідати про його призначення та елементи на ньому (квіточки, стрічки).

➤ **Ігри. Українська народна іграшка**

Розучувати з дітьми потішки, забавлянки, коліскові, лічилки, прості народні ігри з наслідуванням. Ознайомлювати з дерев'яною яворівською іграшкою (коник, деркач, пташка, колиска, віз), глиняними опішнянськими та косівськими свистунцями (пташка, баранець, поросятко, півник) та іншими видами народних іграшок. Звертати увагу дітей на яскравий колорит розпису іграшок.

➤ **Календарно-обрядові свята**

Ознайомлювати дітей із традиціями та звичаями, пов'язаними зі святом Святого Миколая (чемним дітям Святий Миколай приносить подарунки); Різдвяними святами – свята вечере в родині, внесення дідуха, колядки, щедрівки, віншування, посівання; Стрітінням – зустріч зими з весною, ігри, освячення свічок; Великоднем – традиції освячення великоднього кошика, розписування писанок, крашанок, водіння гаївок, великодні ігри.

Залучати дітей до святкувань; ознайомлювати з обрядовими стравами (кутя, вареники, пампушки, крашанки, паска).

➤ **Народні ремесла**

Ознайомлювати дітей із косівськими виробами з глини (миски, макітри, глечики, кухлики тощо), чарівною українською вишивкою (рушники, серветки, сорочки тощо), ткацтвом тощо (килимки, гобелени тощо).

➤ **Показники компетентності дитини:**

- володіє культурою сприйняття предметного національного середовища;
- прагне підтримувати порядок і затишок в оселі, прикрашати її рушниками, серветками, посудом та іншими національними побутовими предметами;
- відображає в кольорах, лініях, ритмі, співах, рухах, музикуванні емоційні враження від ознайомлення з народними звичаями і традиціями, предметами довкілля;

- має загальні уявлення про календарні, обрядові, народні сезонно-обрядові, родинно-побутові свята, традиції, їх відзначення у родині, дитячому садку;
- має знання про народні традиції, передає свої враження від участі у святкуванні календарно-обрядових свят у розповіді;
- знає народні ігри, потішки, забавлянки;
- милується виробами народних умільців, речами ужиткового мистецтва.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”

➤ Вікові можливості дитини

Дитина четвертого року життя має уявлення про об’єкти неживої природи, їх властивості й ознаки. Вона називає об’єкти неживої природи та їх стани, вміє визначати стан погоди (хмарно, сонячно, іде дощ, сніг). Дитина розпізнає та називає рослини (дерева, трав’янисті рослини, квіти, кущі). Знає назви свійських і диких тварин, їхніх дитинчат та умови їхнього життя. Проте у дошкільника недостатні знання про сезонні зміни, що відбуваються в житті тварин (зникли комахи – птахи відлітають у теплі краї).

Сприймання об’єктів і явищ природи у дитини четвертого року життя емоційне, активне, вони викликають здивування, радість пізнання. Маля прагне погладити кішку, погратися із собачкою тощо (якщо дорослий ставить запитання – дитина відповідає на них).

Згадування виражається переважно у формі впізнання раніше сприйманого або подібного до нього об’єкта чи явища природи.

Увага дитини ще не стійка. Її приваблюють яскраво виражені особливості тварин. Важливу роль у розвитку уваги дитини відіграють її досягнення в мовленнєвій регуляції діяльності. Назви об’єктів, явищ природи викликають у неї відповідні образи, відтак розширюється коло орієнтування у природному середовищі, створюються внутрішні умови для розвитку як мимовільної, так і довільної уваги. З подальшим розвитком мовлення словник дитини збагачується словами-назвами об’єктів природи, позначеннями їхніх дій. Крім іменників і дієслів, усе більше з’являється прикметників, займенників, числівників. Тому дуже важливо сформувати у дитини стійкий інтерес до природного довкілля та бережне ставлення до нього.

➤ Освітні завдання

- Виховувати бережне ставлення до довкілля.
- Давати дітям знання про зміни, які відбуваються в житті рослин, тварин відповідно до пір року.

- Узагальнювати уявлення дітей про свійських та диких тварин (будова тіла, умови існування, спосіб живлення, пересування). Вчити розрізняти основні частини їхнього тіла.

ПРИРОДА ПЛАНЕТИ ЗЕМЛЯ

Давати елементарні знання про повітря, яке є навколо нас, ним дихає все живе.

Стимулювати бажання дітей дізнаватися більше про **воду**. Вода прозора, чиста (крізь неї можна побачити предмети). Вода буває холодною, теплою. Може бути чистою, каламутною (брудною). Чисту воду п'ють люди і тварини, нею поливають рослини. Брудна вода – шкідлива. Дощ і сніг – це вода, вони падають із хмар.

Інформувати дітей про **ґрунт**. Ґрунт твердий. Сухий ґрунт розсипається, мокрий – липне, в'язкий.

Познайомити з тим, що **пісок** складається із піщинок, їх багато.

Сухий пісок сиплется, з мокрого можна ліпити. Фігури з мокрого піску не міцні (легко можна зруйнувати), їх переносити неможливо.

Глина суха, не ліпиться, вона тверда. З вологої глини можна ліпити. Глина пластична; фігурки, виліплені з неї, можна переносити. З глини виготовляють посуд, іграшки.

➤ **Явища природи. Нежива природа**

Розширювати уявлення про **сонце**: воно є на небі, світить, зігріває все навкруги. Сонячні промені несуть тепло рослинам, тваринам і людині. Сонце гріє – тепло, сховалося – прохолодно. Бувають дні, коли воно зовсім не з'являється на небі. Тоді навкруги похмуро і непривітно. Восени сонце світить не так яскраво і дає менше тепла. Взимку сонце світить, та не гріє. Влітку воно високо стоїть над землею, яскраво світить, стає спекотно.

Розширювати уявлення про **хмари**: бувають великі, малі, світлі та темні. Рух хмар залежить від сили вітру. З темних хмар падає дощ, сніг.

Сніг білий, холодний, пухкий, розсипається, ліпиться.

Від морозу вода замерзає і перетворюється на лід. Лід гладенький, прозорий, твердий. Після відлиги утворюються бурульки, на шибках вікон з'являються візерунки: це замерзає вода.

Привчати спостерігати за **погодою**, називати її ознаки (тепла, холодна, дощова, вітряна). На прикладах показувати залежність поведінки тварин, росту рослин від стану погоди.

Ознайомлювати з характерними ознаками пір року, їх послідовністю. Пояснювати правила поведінки в докільці з метою збереження здоров'я за різних погодних умов. Мінливість погоди (влітку короткочасна гроза, взимку сніг із дощем).

➤ Рослини

Забезпечувати поповнення знань дітей щодо змін, які відбуваються в житті рослин у різні пори року. Сприяти вмінню розрізняти рослини: дерева (каштан, липа, акація тощо), плодові дерева (яблуня, груша, слива, вишня); городні (картопля, морква, цибуля, часник тощо); кімнатні (фікус, бегонія, лілія амазонська, традесканція тощо); весняні квіти (пролісок, фіалка, підсніжник, тюльпан, нарцис тощо), осінні квіти (жоржини, айстри), літні квіти (дзвіночки, нагідки тощо); дикорослі рослини. Інформувати дітей про умови, в яких ростуть рослини (у лісі, в саду, у сквері, на грядці), їх характерні особливості; про дерева, кущі (липа, ясен, бузина); ягоди (суниця, чорниця), трав'янисті рослини (анемона, зозулині черевички). Ознайомлювати зі змінами, що відбуваються з рослинами в різні пори року.

Ознайомлювати з будовою дерева (корінь, стовбур, гілки, листя, квіти). Формувати поняття, що рослини потребують догляду: поливання, розпушування землі тощо. Підтримувати бажання доглядати за рослинами в куточку природи, на городі, у квітнику.

Розповідати про найбільш поширені: жоржини, чорнобривці, мальви, тюльпани, нарциси, троянди, бузок.

➤ Тварини

Поглиблювати знання дитини про **свійських** (кінь, корова, коза, кішка, собака) та **диких тварин** (білка, ведмідь, лисиця, заєць), **птахів** (сорока, ворона, горобець, синиця, папуга), **свійських птахів** (курка, півень, качка, гуска) та їх дитинчат, **комах** (жук-сонечко, муха, мурашка, комар, метелики тощо), **акваріумних риб** (зовнішня будова, умови життя, спосіб живлення і пересування).

Давати знання, що за свійськими тваринами потрібно доглядати. Дикі тварини живуть у дикій природі. Ознайомлювати зі змінами в житті тварин відповідно до змін пір року. Давати знання про тварин, птахів, земноводних, які поширені у регіоні (жаба, ведмідь, козуля, снігур, голуб, чиж тощо); про те, що тваринам та птахам для життя необхідні вода, повітря, їжа.

Поповнювати знання дитини про комах (муха, жук-сонечко, мурашка, комар, метелики тощо); про зміни в їхньому житті у різні пори року (восени ховаються в сухе листя, щілини дерев і там сплять; навесні – прокидаються, літають і шукають їжу, влітку – ведуть активний спосіб життя, розмножуються); метелики харчуються солодким нектаром із квіток). Ознайомлювати з комахами (жук-сонечко, колорадський жук, красотіл-бронзовий (народна назва – бронзівка) тощо).

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ

Сприяти розумінню, що в довкіллі кожна рослина і тварина мають право на життя. Вчити передбачати позитивні та негативні наслідки втручання в природу (не рвати в лісі, у полі квітів, бо це завдає шкоди комахам, не руйнувати мурашники). Розвивати почуття відповідальності за доручених домашніх тварин і рослини.

ВСЕСВІТ

Ознайомлювати із загадковим світом навколосемного простору (небо, Сонце, Місяць).

Поглиблювати знання дітей про Сонце: влітку та навесні воно високо над землею, зігріває землю, воду, повітря, а восени і взимку Сонце мало гріє, тому ці пори року холодніші.

Заохочувати дітей спостерігати за зоряним небом.

➤ Показники компетентності за освітньою лінією “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”:

- розуміє, що сонце знаходиться на небі, воно світить, зігріває все навкруги, несе тепло до землі рослинам, тваринам і людині;
- визначає властивості води, снігу, льоду;
- відрізняє пісок від глини і визначає їх властивості;
- розрізняє і класифікує дерева, овочі, фрукти, квіти, трав'янисті рослини;
- встановлює прості причинно-наслідкові зв'язки, пов'язані з сезонними змінами;
- називає пори року і визначає їх характерні ознаки;
- визначає стан погоди (іде дощ, сніг; дме вітер, світить сонце тощо);
- визначає стан неба у різну погоду;
- милується природою рідного краю, бережно ставиться до її об'єктів;
- знає будову рослин;
- цікавиться природою свого регіону (рослини, тварини);
- називає свійських і диких тварин, птахів та умови їх існування;
- намагається дотримувати правил поведінки у природному довкіллі: не рве квітів, не руйнує мурашників, не ловить метеликів, не завдає шкоди жукам;
- доглядає за рослинами, тваринами;
- усвідомлює, що життя і здоров'я людини залежать від довкілля;
- цікавиться світом навколосемного простору, радіє красі зоряного неба.

ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ

➤ Вікові можливості дітей

У результаті активнішої взаємодії з навколишнім світом значно розширюється світогляд дитини, розвиваються пізнавальні інтереси.

У цьому віці у дитини швидше розвиваються довільна увага та пам'ять. Дитина ліпше зосереджується та запам'ятовує у процесі ігрової діяльності. Під час узагальнення ігрових дій вона поступово переходить від наочно-дійового мислення до наочно-образного. Для дитини характерне засвоєння уявлень про різноманітні властивості предметів і явищ довкілля, оволодіння новими діями, які дають змогу повніше та більш диференційовано сприймати світ.

Формується перехід від предметних зразків, що ґрунтуються на узагальненні індивідуального досвіду дитини, до використання загальноприйнятих сенсорних еталонів, тобто вироблених людством уявлень про основні різновиди властивостей і відношень (кольору, форми, розмірів предметів, їх розташування у просторі, висоти звуків, тривалості проміжків часу).

Продовжує формуватися система власного “Я”. Дитина стає самостійнішою, але водночас для неї важливо те, як дорослий оцінює її діяльність. Крім того, саме дорослий стає для неї носієм інформації.

➤ Освітні завдання

- Заохочувати дітей до активної діяльності, стимулювати пізнання, ініціативність, зосередженість у процесі ознайомлення з довкіллям, бажання робити щось корисне не лише для себе, а й для інших.
- Формувати активне, різноманітне, розгорнуте орієнтування у світі речей.
- Удосконалювати наочно-образне мислення, навчати дитину обстежувати та вивчати нове, визначати схоже, відмінне, об'єднувати за певними ознаками, частково аналізувати, узагальнювати як за зовнішніми ознаками, так і за функціональними, тобто за їх вживанням.
- Формувати у малюків практичні вміння із засвоєння сенсорних еталонів та наочних моделей для розв'язання нових життєвих завдань. Формуючи сенсорні еталони, навчати дітей за допомогою аналізаторів активно обстежувати предмети, визначати їх зовнішні ознаки (форму, розмір, колір).
- Вчити малюків практичних умінь; докладати зусиль для одержання результату, радіти продуктам своєї та чужої праці; переживати гордість за виконане доручення, за дії, що схвалюють дорослі.

- Формувати духовний світ дитини, спрямовувати на усвідомлення дитиною себе, людей, які її оточують, суспільного життя.

➤ **Предметний світ. Житло**

Під час ознайомлення із предметами формувати у дітей уміння обстежувати їх, порівнювати, знаходити подібність і відмінність; орієнтуватися в різноманітності предметів одного виду (сукні різного кольору, розміру, фасону); на їх основі формувати вміння класифікувати предмети, вводити узагальнювальні слова: “іграшки”, “транспорт”, “меблі”, “одяг”, “взуття”, “посуд”, “постіль”, “побутова техніка”. Ознайомлювати з електроприладами та предметами побутової техніки (праска, порохотяг, кавоварка, холодильник, пральна машина, газова (електрична) плита, електричний чайник) та формувати уявлення про їх використання. Ознайомлювати з комп’ютером та його роллю в полегшенні праці людини.

Розширювати уявлення дітей про предмети та їх частини, деталі (стілець має спинку, сидіння, ніжки).

Удосконалювати вміння самостійно встановлювати зв’язки між призначенням предмета, його будовою та матеріалом, з якого він виготовлений.

Формувати розуміння органічного взаємозв’язку між практичним використанням предметів побуту та їх користю.

➤ **Дитячий садок**

Формувати пізнавальну активність під час ознайомлення з дитячим садком (приміщення дитячого садка та їх функціональне призначення) та його територією. Формувати відповідне ставлення до ровесників та дорослих у дитячому садку. Вчити називати імена дітей своєї групи, вихователів, музичного керівника, медсестри, кухаря, пралі, завідувача, свій дошкільний навчальний заклад.

Створювати оптимальні умови для виникнення рольових ігор, залучати до використання необхідних атрибутів, іграшок-замінників.

Вчити бережно ставитися до спільних іграшок, предметів; навчати правил поведінки з ними, їх зберігання.

➤ **Рідний край**

Ознайомлювати з назвою рідного міста (села), вулиці, на якій мешкає дитина, закріпити назви об’єктів найближчого довкілля (аптека, крамниця, перукарня тощо).

Ознайомлювати з назвою рідного краю, з Державним Прапором України. Пояснювати, що у державні свята на будинки вивішують Державний Прапор України.

Вчити впізнавати на портретах Тараса Шевченка – видатного українця. Підводити дітей до розуміння того, що пам’ятники Тарасові Шевченку є в кожному місті.

➤ **Праця дорослих**

Ознайомлювати з працею дорослих у дитячому садку, розповідати про професії водія, продавця, будівельника, поштаря, лікаря. Формувати уявлення про професії своїх батьків. Підводити дітей до розуміння, що все, чим вони користуються, створено працею людей, кожна людина своєю працею піклується про інших. Підводити до розуміння цінності будь-якої праці. Виховувати повагу до людей праці.

➤ **Транспорт і зв'язок**

Формувати вміння орієнтуватися у транспортних засобах, які є в місті (селі), знання про професії людей, які їх обслуговують. Давати поняття про особливості праці водіїв автобуса, вантажного автомобіля, тролейбуса, трамвая. Ознайомлювати з деякими видами спеціального транспорту (швидка допомога, поліцейська і пожежна машини).

Вчити групувати транспортні засоби за призначенням (легкові, вантажні, спеціальні).

Давати уявлення про сучасні види зв'язку: поштовий (листівка, лист, посылка), телекомунікативний (телефон, телеграф, інтернет).

➤ **Показники компетентності дитини:**

- дотримується правил співжиття в колективі, виявляє при цьому чемність, толерантність;
- прагне підтримувати порядок і затишок у житловому приміщенні, вдома та у дитячому садку, дбайливо ставиться до предметів побуту й іграшок, свого одягу та взуття;
- прагне висловлювати елементарні судження про свої досягнення;
- зацікавлено ставиться до предметного довкілля, доречно застосовує отримані раніше знання;
- називає предмети домашнього побуту і вжитку, знає їх застосування;
- за допомогою дорослого обстежує предмети, визначає їх зовнішні ознаки, застосовуючи різні аналізатори.

ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Самообслуговування**

Формувати вміння дітей самостійно вдягатися і роздягатися, дотримуючись встановленої послідовності дій; акуратно складати та вішати одяг; зашнуровувати-розшнуровувати черевики, застібати-розстібати одяг, вивертати його на лицевий бік; розпізнавати в одязі та в головних уборах лице та виворіт. Вчити складати одяг, взуття з допомогою дорослого, інших дітей або самостійно.

Виробляти звичку користуватися індивідуальним гребінцем, акуратно зачісуватися біля дзеркала. Прищеплювати культурно-гігієнічні навички під час умивання, відвідування туалету. Вчити самостійно та акуратно їсти. Виховувати самостійність, організованість, бажання бути завжди охайним.

➤ **Господарсько-побутова праця**

Привчати дітей підтримувати порядок у груповій кімнаті: класти на місце іграшки, не ламати, мити їх, витирати пил зі стола, стелажів. Вчити берегти книжки, за потреби разом із дорослим підклеювати їх; допомагати вихователю у підготовці до занять, прибирати матеріал зі столу після заняття; допомагати помічникові вихователя накривати на стіл.

Спонукаати до підтримання порядку на ігровому майданчику: замітати, прибирати майданчик від опалого листя, сміття; прибирати столи, лави у павільйоні, майданчику, змітати з них сніг.

➤ **Праця в природі**

Залучати дітей до догляду за рослинами та мешканцями куточка живої природи (поливати квіти, витирати листя; класти корм для тварин і птахів, насипати міркою корм рибкам).

Формувати вміння садити цибулю, висівати велике насіння городніх культур (квасоля, горох), квітів, збирати урожай із городу. Заохочувати дітей до підгодівлі осілих птахів.

Вчити виконувати роботу самостійно, правильно, доводити справу до завершення.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- виявляє позитивне ставлення до трудових завдань;
- роздягається та одягається у певній послідовності;
- зашнуровує черевики з допомогою дорослих;
- розчісує волосся, користуючись індивідуальним гребінцем;
- миє руки, користується рушником;
- старається їсти акуратно;
- підтримує порядок у груповій кімнаті (після гри кладе іграшки на відведене місце, витирає пил зі стола, стелажів);
- допомагає вихователю у підготовці до занять, розкладаючи матеріал, а після заняття – збирає його;
- допомагає помічникові вихователя накривати на стіл;
- прибирає на ігровому майданчику;
- доглядає за квітами та мешканцями куточка живої природи;
- садить і доглядає за висіяними горохом, квасолею, квітами, висадженою цибулею;
- збирає врожай зі свого городу;
- узимку підгодовує пташок.

СВІТ МИСТЕЦТВА

➤ Сприймання мистецтва

Формувати вміння “читати” твори образотворчого мистецтва: розуміти зміст картини, впізнавати персонажів, вміти розповідати про них.

Виховувати здатність емоційно сприймати – милуватися, дивуватися, помічати гарне – твори образотворчого (ілюстрації, картини, скульптури малих форм) та декоративно-ужиткового (дерев’яна яворівська та косівська глиняна народна іграшка, петриківський розпис, посуд, вишивка) мистецтва.

Сприяти емоційному відгуку під час розглядання зразків декоративно-ужиткового мистецтва, ознайомлювати з розмаїттям орнаментів.

Вчити запам’ятовувати та впізнавати невеликі музичні твори різних жанрів, пісні українських композиторів.

Розвивати здатність до цілісного сприймання творів різних жанрів; засвоєння змісту творів і емоційного відгуку на нього.

Вчити передавати яскравість ролі того чи того персонажа за допомогою рухів, жестів, міміки; виявляти інтерес до театралізованої діяльності з іншими дітьми; емоційно відгукуватися на сюжет вистави.

Виявляти інтерес до театралізованої діяльності, емоційно відгукуватися на сюжет вистави.

➤ Ціннісне ставлення до мистецтва

Ознайомлювати дітей із видами образотворчого мистецтва (роботи класиків і сучасних майстрів). Формувати стійкий інтерес цілеспрямованого характеру до художньо-творчого образотворення. Виховувати любов до краси виконання народних обрядів. Ознайомлювати з різними видами театру (тіньовий, пальчиковий, ляльковий тощо). Давати знання про театр – місце, де грають справжні актори; а його найпростіші складники: сцена, лаштунки, глядацька зала.

➤ Показники компетентності дитини:

- розуміє зміст картин, упізнає персонажів, розповідає про них;
- помічає гарне у творах образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва;
- впізнає та запам’ятовує невеликі музичні твори різних жанрів, емоційно відгукується на зміст музичних творів;
- виявляє інтерес до театралізованої діяльності; має елементарні знання про театр;
- знає, що є різні види театру (ляльковий, пальчиковий, тіньовий тощо).

ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

На четвертому році життя дитина, займаючись малюванням та ліпленням, починає набувати формотворчих рухів. У неї вдосконалюються мислення, пам'ять, сприймання, поступово накопичуються знання про сенсорні еталони предметів та явищ довкілля; дитина починає залюбки експериментувати з художньо-творчими матеріалами. Композиція стає більш упорядкованою, з'являється ритмічність, удосконалюється художньо-творча майстерність.

Працюючи з пластичними матеріалами, дитина засвоює прийоми ліплення, намагається самостійно трансформувати шматок глини (пластиліну) в потрібну їй форму.

В аплікації дитина ознайомлюється з процесом наклеювання; розкладає готові форми, створюючи візерунки та нескладні сюжети.

➤ Освітні завдання

- Ознайомлювати дітей із видами образотворчого мистецтва (роботи класиків та сучасних митців). Виховувати стійкий інтерес цілеспрямованого характеру до художньо-творчого образотворення.
- Вчити порівнювати форми з геометричними еталонами, називати кольори та деякі відтінки; використовувати у роботі пензлі різної товщини та форми; навчати елементарних прийомів композиції.
- Формувати вміння під час конструювання змінювати способи будівництва, складати нескладні будівлі з'єднанням.
- Удосконалювати набуті та засвоювати нові технічні навички образотворення, спонукати використовувати ці навички у самостійній художній діяльності; передавати форму, колір і характерну будову предметів та об'єктів; виявляти за допомогою кольору ставлення до зображуваного. Розвивати елементи художньо-зображувальної творчості, експериментально-пошукову діяльність.

Малювання. Вчити дітей орієнтуватися на площині аркуша (малювати посередині та на всій площині аркуша), правильно тримати олівець і пензель, малювати, регулюючи натиск, вести пензлем за ворсом, набирати достатньо фарби, обтираючи зайву об край посудини, промивати його водою після роботи, підсушувати ганчіркою. Вчити малювати лінії різної товщини (кінчиком пензля чи всім ворсом), вести пензлем у різних напрямках, змішувати фарби додаванням фарб.

Ознайомлювати дітей з можливістю використання для малювання різного матеріалу: олівці, гуаш, крейду, вугілля та різні техніки зображення: лінії, мазки, крапки, малювання через відбивання соски, піпетки, зібганого паперу, клаптиків тканини.

Вчити передавати знайомі предмети з чіткою геометричною основою: квадрат, круг, трикутник, прямокутник; поєднувати їх із прямими лініями, використовуючи при цьому кольори, що відповідають окремим предметам (сонце жовте, трава зелена тощо); називати чорний, білий, жовтий, синій, червоний, зелений кольори та деякі відтінки: рожевий, блакитний.

Передавати образи навколишньої дійсності, помічати їх виразність, розміщувати їх один відносно одного та площини аркуша. Вчити створювати колективні композиції.

Формувати вміння створювати у площині різної форми (круг, квадрат, трикутник, смужки різної товщини) та на готових силуетах (коники, пташки, тарелі, макітри, рушники тощо) нескладні орнаменти, використовуючи техніки нанесення мазка, крапки, лінії, кільця; користуватися у роботі 2–3 фарбами, ритмічно чергуючи між собою елементи орнаменту та кольори.

Ліплення. Продовжувати ознайомлювати дітей із глиною, пластиліном. Формувати вміння відчувати їх пластичність, акуратно працювати ними (не бруднити меблі, одяг).

Вчити ліпити форми знайомих предметів, розкачувати глину (пластлін) між долонями круговими чи повздовжніми рухами, розплескувати шматок, отримувати круглу та циліндричну форми, згортати у кільце. Формувати вміння ліпити фігури, що складаються з кількох частин різної форми; отримувати у ліпленні бажані форми, використовувати їх в іграх.

Аплікація. Ознайомлювати дітей із процесом наклеювання. Формувати вміння працювати з пензлем для клею (акуратно набирати, намазувати готові форми на серветці).

Вчити розміщувати і наклеювати готові геометричні форми, чергувати їх за кольором, величиною. Навчати елементарних прийомів композиції під час викладання візерунків на опредмечених формах (тарілка, серветка, сукня, рушник, писанка тощо), наклеювати їх; викладати та наклеювати предмети, що складаються з 2–3 однакових за формою і різних за величиною елементів (сніговик, ялинка, башточка). Вправляти у створенні найпростіших композицій із готових предметів (“Ялинка біля будинку”, “Шпаківня”). Вчити працювати самостійно, з дорослим та іншими дітьми.

Розвивати чуття кольору, форми, ритму.

Конструювання. Вправляти дітей у вмінні розрізняти і правильно називати основні будівельні деталі (цеглина, кубик, пластина, брусок); розміщувати деталі горизонтально і вертикально, щільно одна до одної, на певній відстані, споруджувати нескладні будівлі за показом дорослого і використовувати їх у грі. Сприяти максимальному використанню наявного матеріалу. Підводити дітей до виокремлення просторових характеристик будівель (висота, ширина, довжина). Виховувати інтерес до конструктивної діяльності, прагнення закінчувати почату будівлю, розбирати свої будівлі та складати конструктор у коробку.

Стимулювати прояв сміливості у подоланні перешкод, надавати можливість експериментувати з власними силами, шукати нестандартні рішення рухових завдань, отримувати від цього задоволення.

Вчити складати нескладні будівлі з'єднанням, розміщенням в одну лінію (стежка до будинку, трамвайні колії); розміщувати цеглини, пластини вертикально, по колу, по прямокутнику. Вчити розрізняти просторові ознаки (високий, низький) і правильно позначати їх словами (низький паркан, високі ворота).

Формувати вміння змінювати способи будівництва, замінювати одні деталі іншими, добудовувати у висоту, довжину (низька, висока вежі, короткий і довгий потяги).

Створювати умови для прояву творчих умінь в іграх. Вчити дітей за допомогою пазлів складати нескладні предмети та сюжети.

Звертати увагу дітей на те, що з вологого піску, снігу можна будувати різні споруди, вчити їх створювати.

➤ Показники компетентності дитини:

- уміє користуватися матеріалами та інструментами для художньо-трудових дій;
- свідомо ставиться до образотворення, планує свої дії, обговорює кінцевий результат, виправляє помилки;
- бережно ставиться до своїх виробів;
- у спільній роботі узгоджує свої дії з діями інших;
- має найпростіші уявлення про види образотворчого мистецтва;
- знає назву матеріалів та інструментів для художньо-творчої роботи;
- може сформулювати мету власної діяльності;
- під час роботи коментує власні дії, може спрогнозувати результат;
- зосереджує увагу на яскравому, вражаючому, емоційно відгукується на прояви естетичного в оточенні, милується, дивується, насолоджується;
- з радістю прикрашає до свят групову кімнату власними виробами;
- під час роботи виявляє творчість, фантазію, самодіяльність;
- експериментує з фарбами та різними матеріалами;
- вирізняє у виробках образотворчого мистецтва самобутність, неповторність, оригінальність;
- уміє розрізняти деталі будівельного матеріалу;
- створює елементарні споруди комбінуванням знайомих форм, розташовує їх залежно від стійкості деталей на площині;
- зводить різноманітні будівлі для обслуговування та реалізації ігрових задумів;
- має елементарні уявлення про властивості паперу, працює з пазлами, складає картинки за сюжетом знайомої казки;
- працює з рухомим конструктором, уміє визначати основні деталі;
- створює споруди з піску, снігу, виокремлюючи деталі.

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

На четвертому році життя у дітей спостерігається емоційний відгук на музику, чуття ритму, тембру. Дитина може адекватно сприймати художні образи твору й емоційно його переживати. Дитина сприйнятлива до музики: може зіставити тиху й голосну мелодію, впізнати знайомі пісні, п'єси. Сприймання музики в цьому віці характеризується цілісністю, і тому будь-яке відхилення від тексту (зміна ритму, тембру, ладу тощо) призводить до того, що дитина перестає впізнавати прослуханий твір. Цілісність сприймання – це позитивна якість, яка забезпечує повноцінне сприймання музичного твору, який по-іншому зрозуміти неможливо.

Дитина спроможна передати в русі ритм ходьби і бігу, проте слухова увага ще не стійка, голос починає щойно формуватися.

➤ Освітні завдання

- Розвивати здатність захоплюватися, емоційно переживати, радіти, слухаючи музичні твори.
- Розвивати співочі навички дітей.
- Формувати вміння виразно пластично рухатися, передаючи настрої і характер музичного образу.
- Виховувати любов до краси виконання народних обрядів; розвивати пластичність рухів у народних дійствах.
- Заохочувати до активної участі в українських народних іграх, хороводах, танцях.

Слухання. Виховувати у дитини позитивне емоційне переживання музики, бажання слухати й помічати зміни у її звучанні. Використовуючи звуки та музичні інструменти, підводити дітей до розуміння, що музика виражає різні настрої, почуття, зображає явища природи. Ознайомлювати з творами народної та класичної музики.

Вчити розрізняти на слух контрастну динаміку звучання (тихо – голосно), тембр музичних інструментів та музичних іграшок.

Співи. Формувати вміння співати протяжно, зладжено, без напруження, починати і закінчувати спів одночасно, за жестом музичного керівника, підлаштовуючи свій голос до заданого звука дорослого.

Музично-ритмічні рухи. Розвивати ритмічний слух; вміння рухатися ритмічно, правильно відображаючи ритм і темп музики, її початок і зміни настрою.

Вчити бігати, легко підскакувати, виконувати образні рухи (зайчик, коник, пташка тощо); виконувати рухи з атрибутами, зі зміною музики змінювати рухи: “пружинка”, притупування однією та двома ногами, плескання в долоні, повертання кистями рук “веселі ручки”, кружляння по одному та парами; танцювати, виконуючи названі танцювальні рухи.

Спонукає до драматизації українських народних пісень, ігор, водіння хороводів.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- під час слухання музичних творів орієнтується в характері мелодії, настрої;
- розрізняє контрастну динаміку звучання, тембр музичних іграшок та інструментів;
- співає нескладні пісні, володіючи навичками розподілу дихання;
- намагається співати злагоджено, протяжно;
- рухається правильно, відображаючи ритм і темп музики;
- виконує рухи з атрибутами та образні рухи;
- танцює, виконуючи танцювальні рухи: “пружинка”, притупування однією та обома ногами, плескання в долоні, кружляння по одному та парами, “веселі ручки”;
- виявляє фантазію під час виконання танцювальних рухів;
- бере участь у музичній грі-драматизації на тему українських народних пісень, ігор;
- охоче водить хороводи.

ТЕАТРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Вікові можливості дитини**

У цьому віці дошкільник починає сприймати театралізоване видовище: він емоційно реагує на виставу – співчуває та співпереживає героям дійства; починає розрізняти добро і зло та відповідно реагує на вчинки персонажів.

Виконує певні ролі як у драматизаціях разом із дорослими чи однолітками, так і в індивідуальних іграх із партнерами-іграшками. Під час виконання ролі використовує найпростіші образно-виражальні вміння. Малюк розігрує окремі епізоди з казок, ініційовані дорослим; бере участь у сюжетно-рольових іграх, показах різних видів театру. Розповідає напам'ять невеликі уривки тексту.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати вміння стежити за розвитком подій у казці, оповіданні, вірші, виставі. Вчити емоційно відгукуватися на події, що відбуваються у театралізованому дійстві, відповідно реагувати на вчинки героїв, співпереживати їм. Вчити розповідати про свої враження від перегляду вистав, копіювати героя, який привернув увагу.
- Формувати сприйнятливості до художніх творів, музики, стійкий інтерес до них. Розвивати бажання слухати казку чи вірш, наслідувати мовленнєву інтонацію дорослого, рухатися під музику, співати.
- Заохочувати до активної участі в показах театралізованих дійств.

- Формувати вміння виконувати певні ролі не тільки у співпраці з дорослим, а й з однолітками. Залучати до використання у самостійних іграх іграшки замість персонажів, виконувати замість них ролі, оживляючи їх.
- Розвивати вміння користуватися засобами інтонаційної виразності (сила голосу, тембр, темп мовлення).

➤ Тематика ігор та вправ

“Чарівні слова”, “Що таке добре, а що таке погано?”, “Який настрій у сонечка?”, “Покажи героя, якого ти вибрав із чарівної торбинки”, “Що ти бачиш, коли уявляєш ... ?”, “Покажи настрій, а ми відгадаємо”, “Починаймо діалог”.

Пальчиковий театр “Дружна сім’я”; настільний “Коза-Дерева”; тіньовий “Собачка і зайчик”. Ігри-драматизації за сюжетами українських народних пісень: “Два півники”, “Ходить зайчик по капустці”.

➤ Показники компетентності дитини:

- намагається в руках передати прості образно-виразні дії того чи того персонажа, повторює ці рухи з іграшками;
- дає змогу іншим дітям зіграти свою роль;
- висловлює власні судження щодо поведінки героя;
- під час передачі образу використовує засоби інтонаційної виразності.

ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

У дитини четвертого року життя підвищується сприйнятливність до художніх творів. Вона розрізняє поетичний і прозовий тексти, у неї підвищується інтерес до слухання казок і віршів, посилюється прагнення наслідувати мовленнєві інтонації дорослих. У центрі уваги дитини головний персонаж, але вона, як правило, не розуміє його переживань, мотивів учинків. Емоційне ставлення до героїв яскраво виражене.

➤ Освітні завдання

- Сприяти запам’ятовуванню віршів і утримувannya їх у пам’яті. Формувати вміння читати вірші напам’ять виразно, не пропускаючи і не змінюючи порядку слів у тексті.
- Формувати вміння помічати в казках повтори, пісеньки та їх відтворювати.
- Залучати дітей до інсценування знайомих казок, дослівного відтворення тексту, відповідної інтонації, рухів, жестів, міміки героїв твору.
- Спонукаати дотримуватися правил користування книжкою.

➤ **Читання та розповідання**

Вчити вмінню уважно слухати, розуміти та емоційно сприймати українські народні казки, забавлянки, пісеньки, оповідання. Сприяти відтворенню за допомогою запитань педагога окремих фраз, частин художнього тексту. Вчити помічати деякі особливості казки: повтори, звороти, промовляти їх із різними інтонаціями, передавати діалог героїв; виконувати відповідні рухи, жести, дії з іграшками. Залучати дітей до моделювання казки за кольором; запам'ятовувати дійових осіб і послідовність дій завдяки методу моделювання.

➤ **Виразне читання**

Домагатися розуміння, свідомого запам'ятовування та виразного читання поетичних творів, емоційної виразності окремих речень (радість, сум); речень з питальною інтонацією; ритм народної забавлянки, риму вірша, дотримуючись логічних наголосів.

➤ **Робота з книжкою**

Привертати увагу до книжки, розглядати ілюстрації, звертати увагу на послідовність подій; дотримуватися правил користування книжкою (не малювати на сторінках, не рвати її, брати чистими руками).

➤ **Показники компетентності дитини:**

- розуміє, емоційно сприймає та розповідає українські народні казки, пісеньки, забавлянки, оповідання;
- відтворює окремі фрази, частини художнього тексту за допомогою навідних запитань педагога;
- помічає особливості казки: звороти, повтори;
- розуміє та виразно читає поетичні твори;
- передає риму вірша, ритм народної забавлянки;
- передає емоційну виразність окремих речень під час вивчення вірша напам'ять;
- переказує добре знайомі художні твори за допомогою навідних запитань та підказувань;
- передає речення в питальній інтонації;
- відтворює рухи, жести героїв за текстом літературного твору;
- розглядає ілюстрації, пригадуючи зміст художнього твору;
- дотримується правил користування книжкою (не рве сторінок, бере книжку чистими руками, не малює по її сторінках).

➤ Вікові можливості дитини

Дитина починає діяти в грі відповідно до задалегідь поставленої мети, але через нестійкість психічних процесів може переключитися на інший вид діяльності, забувши про поставлену ціль чи підмінивши її іншою.

Продовжує інтенсивно розвиватися сюжетно-рольова гра, дитина урізноманітнює ігрові сюжети. Провідним мотивом в іграх стає пізнавальна діяльність; сюжетно-рольові ігри набувають соціальної обізнаності. Сюжет ще не складний, але дитина оволодіває ігровими діями, вчиться виконувати ігрову роль, моделює життя дорослих у до-вколишньому соціумі.

Усе більше переважає спільна (колективна) ігрова діяльність, вона стає тривалішою. В іграх діти використовують дорослого як зразок для наслідування.

Дитина стає самостійнішою, прагне діяти на власний розсуд. Розвивається свідоме співвідношення своєї поведінки з поведінкою однолітків, уміння домовитися про спільні ігрові дії. Інтенсивного розвитку набувають пізнавальні процеси: пам'ять, увага, мислення.

➤ Освітні завдання

- Заохочувати дітей до самостійності під час вибору гри, спонукати до активної участі в ній. Викликати за допомогою ігрової діяльності позитивні емоції, бадьорий настрій.
- За допомогою ігор продовжувати ознайомлювати з властивостями предметів, розвивати інтерес до довколишнього, допитливість, бажання експериментувати, доводити тощо. Розвивати мовлення, збагачувати словник дітей. Заохочувати рухову активність, виховувати інтерес до гри.
- Розвивати та виховувати елементарну ігрову культуру поведінки: дотримуватися правил гри, гратися з іншими дітьми, доводити розпочату гру до кінця. Вчити бережно ставитися до іграшок.

ГРА ЯК ПРОВІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Формувати зацікавленість спільною грою. Вчити дітей виконувати певні нескладні ролі, наслідуючи поведінку дорослих, які їх оточують; застосовувати ігрові вміння та дії, спираючись на власний досвід; використовувати у сюжетах ігор враження від героїв мультфільмів, персонажів казок.

Вчити під час гри узгоджувати свої дії з діями інших дітей; звертати увагу та застосовувати пропозиції дорослого щодо гри; підпорядковувати свою поведінку морально-етичним нормам; вчити завершувати розпочату гру.

➤ **Сюжетно-рольова гра**

Вчити виконувати ігрові дії, об'єднані загальною назвою: прибирати – підмітати, витирати пил, мити посуд; доглядати дитину – годувати, одягати, мити тощо. Формувати прості пантомімічні вміння: зайчик стрибає, пташка літає, лисичка крадеться. Забезпечувати виконання в індивідуальних іграх ролі по черзі (за себе, за іграшку); в колективних – виконувати рольові взаємодії з двома-трьома дійовими особами (лікар – хворий, мама – дитина, водій – пасажир). Розвивати вміння виконувати як головні, так і другорядні ролі.

➤ **Ігри-драматизації**

Продовжувати розвивати інтерес до ігор-драматизацій. Спонукаючи до використання сюжетів знайомих казок. Заохочувати бажання наслідувати мовленнєву інтонацію дорослого, виконуючи ролі у простеньких сюжетах, передавати яскравість ролі за допомогою жестів, міміки, пантоміми.

➤ **Театралізовані ігри**

Продовжувати залучати дітей до ігор-драматизацій за змістом знайомих казок.

Вчити розігрувати зміст окремих забавлянок, пісень, віршів у діалогічно-ігровій формі, передавати інтонаційні відтінки мови: жести, рухи, міміку. Залучати до сюжетно-рольових ігор за окремими епізодами казки, оповідання.

➤ **Конструкторсько-будівельні ігри**

Заохочувати дітей до використання в іграх різноманітного будівельного матеріалу (природного, настільного, складних іграшок, мозаїки тощо).

Самостійно розрізняти, називати та правильно використовувати основні деталі будівельного матеріалу; розміщувати їх вертикально та горизонтально; на певній відстані або щільно одна до одної.

Привчати виокремлювати та використовувати просторові характеристики будівлі (довжина, ширина, висота), розуміти елемент стійкості деталі (найбільша і найстійкіша буде та, що найнижче).

Вчити розрізняти та використовувати природні властивості води, піску, снігу, каменю, ґрунту (зі снігу можна ліпити, пісок можна просіяти тощо).

По-різному заохочувати до вигадування, самостійності під час добору предметів (іграшок), бажання пробувати нове, експериментувати.

Прищеплювати звичку розбирати створену конструкцію, складати будматеріал на місце.

➤ **Дидактичні ігри**

Розвивати інтерес до дидактичних ігор. Формувати уявлення про основні сенсорні еталони. Вчити порівнювати предмети за різними ознаками (величина, форма, колір), знаходити спільне та відмінне; групувати

їх за властивостями: призначення, використання, характерні ознаки тощо; складати ціле з кількох частин (розрізні картинки), орієнтуватися в часових та просторових поняттях. Вчити розрізняти овочі та фрукти за смаком, формою, кольором; знати будову дерев та наземної частини трав'янистих рослин; класифікувати предмети за кількістю, величиною та формою, порівнювати множини.

Удосконалювати навички узгодження рухів, звуків і звуконаслідування; узгоджувати слова у роді, числі, відмінку, збагачувати словниковий запас. Формувати чітку вимову слів, розвивати артикуляційний апарат.

Вчити слухати і розуміти мовлення дорослого. Розвивати увагу, пам'ять, мислення.

Тематика дидактичних ігор

Пізнавальний розвиток.

Ознайомлення з природою: “Ботанічне лото”, “Підбіжи до дерева, яке я назву”, “З якого дерева листочок?”, “Яка це квітка?”, “Росте, цвіте, зріє”, “Що заховано?”, “Впізнай на смак”, “Упізнай на дотик”, “Парні картинки”, “Барви осені (зими, весни, літа)”, “Хто прийшов?”, “Зоологічне лото”, “По гриби”, “Сонце, Місяць і зорі”.

Ознайомлення з довкіллям: “Одягни ляльку на прогулянку”, “Купання ляльки”, “Чарівна торбинка”, “Знайди такого самого кольору”, “Запрошуємо до столу”, “Куди їдуть машини?”, “Підійде чи ні?”, “Де і що знайдемо?”.

Елементарні математичні уявлення та сенсорні еталони.

Кількість і лічба: “Курочка і півник”, “Сервіруємо стіл”, “Нагодуємо звірят”, “Швидкий потяг”, “Один чи багато?”, “Зайчата на галявині”, “Подорож кімнатою”.

Величина: “Струмочок”, “Башточка”, “Велике і маленьке”, “Магазин”, “Знайди таке саме кільце”, “Одягання ляльки”, “Три ведмеді”.

Форма: “Впізнай на дотик”, “Гаражі”, “Доручення”, “Відгадай, що це”, “Знайди такої самої форми”, “Склади будиночок”.

Орієнтування у просторі: “Що змінилося?”, “Звідки дзвін?”, “Обладнаємо кімнату для ляльки”, “Ваші ручки, наші ніжки”.

Орієнтування у часі: “Пори року”, “Матусин день”, “Було чи буде?”, “День чи ніч?”.

Мовленнєвий розвиток.

Зв'язне мовлення: “Кому що потрібно?”, “На місця”, “Де ви були?”, “Розкажи казочку”, “Опиши іграшку”.

Грамматика: “Лото”, “Рукавичка”, “Листоноша приніс посилку”, “Гарний букет”, “Кого не стало?”, “Хто співає?”, “Збирання грибів”, “Плутанина”, “Звірята та малюта”.

Словник: “Хто придумав більше пестливих слів?”, “Лягідна матуся”, “Наведи лад”, “Що заховано?”, “Що ми робимо?”, “Назви одним словом”.

Звукова культура мовлення: “Конячки”, “Ку-ку-рі-ку”, “Хто як кричить?”, “Горобчики”, “Потяг”, “Автомобілі”, “Відгадай, чий голос”.

➤ **Настільно-друковані ігри**

Ознайомлювати дітей із настільно-друкованими іграми. Розвивати вміння усвідомлювати, пригадувати враження від навколишньої дійсності за допомогою багаторазового розглядання малюнків у парних картинках чи лото. Вчити порівнювати предмети, класифікувати їх, працюючи з парними картинками. Вдосконалювати вміння складати з різних кількох картинок (4–6 частин) одну картинку, розвивати дрібну моторику рук (мозаїка, пазли).

➤ **Ігри на розвиток креативності**

Сприяти розвиткові в дитини пізнавальної активності за допомогою творчих ігор. Вчити аналізувати та узагальнювати знання, набуті під час практичної діяльності та з власного досвіду.

Всіляко підтримувати прояви самостійності та імпровізації під час вибору гри, зміни сюжету.

Формувати бажання досліджувати, експериментувати, доводити свою думку, фантазувати; вміння творчо підходити до розв'язання завдань.

Тематика ігор на розвиток креативності

“Я придумав гру”, “Що змінилося?”, “Зроби по-іншому”, “Покажи цього героя таким, яким ти його уявляєш”, “Який настрій у сонечка?”, “Погана думка – гарна думка”, “Мій улюблений колір”, “Уяви, що ти ...”, “Пофантазуємо”.

➤ **Іграшка**

Вчити називати різні види іграшок, використовувати їх у грі за призначенням; бережно ставитися до іграшок, підтримувати порядок в ігровому куточку.

Ознайомлювати дітей з різноманітними іграшками; з яворівською дерев'яною народною іграшкою (каталка, деркач, колиска, сопілка), тарахкальцями, виготовленими з лози та косівською глиняною іграшкою (свистульки); привертати увагу до іграшок, виготовленими з соломи, трави; ляльки-мотанки. Звертати увагу на колірну гаму іграшок, матеріал, з якого їх зроблено (дерево, гума, пластмаса тощо). Наголошувати на тому, що кожну іграшку виготовив майстер, докладаючи чимало зусиль, тому потрібно шанувати працю майстрів і бережно ставитися до іграшок. Вчити дітей правил гри з іграшками та їх зберігання.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ГРІ

Цікавитися своєю роллю у грі. Заохочувати до розв'язання ігрових завдань власними силами та можливостями.

Формувати вміння називати свою ігрову роль; обирати іграшки для неї, предмети-замінники; виконувати роль послідовно, дотримуючись подій реального життя; заохочувати до наслідування дій людей, які ото-

чують дитину. Вчити виконувати певні обов'язки відповідно до обраної ролі.

У процесі різноманітних ігор розвивати інтерес до докільця, допитливість, бажання дізнатися про властивості предметів, природні матеріали, з яких зроблені іграшки; називати, порівнювати, розрізняти їх. Підтримувати бадьорий і веселий настрій, спонукати до активної діяльності у виборі гри, здійсненні задуманого. Допомогати дітям об'єднуватися у невеликі групи на основі інтересу до діяльності, особистих симпатій. Формувати ігрові вміння: гратися поруч, разом, не заважати одне одному; виявляти уважне ставлення до інших дітей.

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією “ГРА ДИТИНИ”:**

- виявляє активність у різних видах ігрової діяльності з однолітками та дорослим;
- у спільних іграх дотримується правил моральних норм поведінки;
- враховує смаки та вподобання однолітків щодо вибору виду ігрової діяльності, атрибутів, сюжету, місця гри;
- намагається не конфліктувати;
- намагається утримуватися від суперництва в ігровій діяльності, пропонує свою допомогу;
- відчуває гордість за свої досягнення, радіє власній кмітливості та вмінням;
- відрізняє ігрову діяльність від інших видів діяльності;
- знає, що існують різні види ігор;
- використовує за призначенням атрибути до ігор;
- уперше виявляє спроби враховувати властивості предметів під час використання їх у грі;
- виявляє зацікавленість спільною грою;
- цікавиться своєю роллю у грі;
- передає в іграх свої враження від спілкування з докільцям;
- передає в іграх види діяльності та взаємини дорослих.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ

“ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ”

➤ **Вікові можливості дитини**

На четвертому році життя пізнавальні психічні процеси – відчуття, сприймання – розвиваються під час предметної діяльності. Дитина сприймає колір, форму, величину та інші якості предметів, безпосередньо оперуючи ними.

У цьому віці одна дитина з-поміж десяти вміє лічити в межах 3. Решта або не вміє зовсім, або лічить абияк: 1, 3, 10. Щодо величини, то

більшість дітей розуміє відмінність між поняттями “високий” – “низький”, “широкий” – “вузький”, але сказати і користуватися такими математичними термінами не вміє.

Геометричні фігури діти візуально розпізнають, хоча не знають їх назв. Вони можуть показати, що сонечко, бублик, кермо, колесо – круглі, а стіл – квадратний, не називаючи геометричні фігури круг, квадрат, куля, куб.

Важко дається дітям цього віку орієнтування у просторі (ліва, права рука), легше розуміють поняття “вгору – вниз”, “попереду – позаду”. Майже всі діти приходять у дитячий садок без цих знань.

Час дуже важко унаочнити, тому діти погано розуміють періоди доби – ранок і вечір, а от ніч і день їм легше запам’ятати: вночі – темно, і всі сплять, а вдень можна гратися, гуляти, їсти, навчатися тощо.

Важко дітям зрозуміти часові поняття: “завтра”, “вчора”, “сьогодні”, “тепер”, “потім”, “зараз”. Вони плутають ці поняття, і коли вихователь ставить запитання “Коли це було?”, відповідають методом відгадування.

➤ **Освітні завдання**

- Розширювати і збагачувати первинне орієнтування дитини у навколишній дійсності, використовуючи сенсорні еталони, удосконалюючи уміння обстеження предметів та об’єктів тощо.
- Формувати уявлення про число, множину.
- Ознайомлювати з формою, величиною предметів.
- Ознайомити з площинними та об’ємними фігурами.
- Вчити орієнтуватися у просторі та часі.
- Навчити кількісній та порядковій лічбі.
- Навчити об’єднувати предмети та об’єкти за основною або однією ознакою.

СЕНСОРНІ ЕТАЛОНИ

➤ **Величина предметів**

Продовжувати формувати у дітей вміння порівнювати за висотою, довжиною, шириною предмети однакових і різних розмірів; під час визначення розмірів предметів використовувати прийоми накладання і прикладання. Спонукати до вживання слів: “довгий”, “короткий”, “однакові”, “різні за величиною”, “високий”, “низький”, “широкий”, “вузький”.

➤ **Геометричні фігури**

Вчити розрізняти і називати геометричні фігури: круг, квадрат, трикутник, куля, куб. Навчати їх обстежувати дотиково-руховим і зоровим способами.

➤ **Орієнтування у просторі**

Формувати вміння розрізняти і називати праву і ліву руку; розкладати правою і лівою рукою предмети зліва направо. Забезпечувати розуміння та вживання у мовленні слів: “вперед (попереду)”, “назад (позаду)”, “праворуч”, “ліворуч”, “угору (вгорі)”, “вниз (знизу)”; виконувати дії відповідно до цих слів.

Вчити диференціювати та позначати словами положення предметів у просторі (попереду, нижче, вище, близько, далеко) та напрямки (вниз (донизу), угору (вгорі)).

➤ **Орієнтування в часі**

Формувати вміння розрізняти і називати відрізки доби: ранок, день, вечір, ніч; часові відношення: вчора, сьогодні, завтра.

ЕЛЕМЕНТАРНІ МАТЕМАТИЧНІ УЯВЛЕННЯ

Формувати навичку лічби в межах 5, відносити останнє число до всієї групи предметів (усього п'ять машин).

Вчити дітей складати групу з окремих предметів за зразком, виокремлювати один предмет із групи, розрізняти поняття “багато”, “один”, знаходити багато предметів та один із них.

Сприяти вмінню розрізняти рівність і нерівність груп предметів за їх кількістю, користуючись прийомом накладання та прикладання.

Забезпечувати розуміння та вживання у мовленні слова “порівну”, “більше”, “менше”; розуміти запитання “скільки?”

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією “ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ”:**

- лічить предмети в межах 5, вживаючи числівники;
- порівнює контрастні за кількістю множини предметів (один – багато);
- визначає період доби на основі спостереження за природними ознаками (сонце встає – ранок, сонце високо над головою – день тощо), як пріоритетний орієнтир, власні дії дитини, дії дитини разом з дорослими;
- розрізняє і називає геометричні фігури: площинні – квадрат, круг, трикутник; об'ємні – куля, куб;
- порівнює та добирає контрастні за величиною предмети;
- класифікує предмети за однією ознакою;
- володіє прийомом порівняння множин за кількістю, способом накладання та прикладання елементів однієї множини до елементів іншої.

ЗВУКОВА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

➤ Вікові можливості дитини

На четвертому році життя відбувається подальше зміцнення артикуляційного апарату: стають більш координованими рухи м'язів, що беруть участь у творенні звуків. Дитина починає правильно вимовляти слова зі збігом двох-трьох приголосних, ближче до норми і чіткіше вимовляє свистячі звуки, з'являються шиплячі. Проте звуковимова переважно недосконала. Для дитини четвертого року життя характерне пом'якшення приголосних звуків, їх спотворення, переставляння звуків і складів, пропуск звуків, їх заміна, порушення звукової структури слів. Здебільшого спотворюються такі групи звуків: свистячі ([с], [з], [ц]), шиплячі ([ш], [ж], [ч]), сонорні ([л], [р]), задньоязикові ([к], [х], [г]), дзвінки ([в], [з], [ж], [б], [д], [г]) і м'які ([з'], [л'], [р'], [с'], [т'], [д'], [н']). У зазначених групах розрізняють три форми порушень звуків: спотворена вимова звуків, відсутність звука в мовленні дитини, заміна одного звука іншим.

➤ Освітні завдання

- Розвивати мовленнєвий слух та моторику артикуляційного апарату.
- Виробляти чітку дикцію під час вимови звуків.
- Здійснювати підготовку до вимови складних щодо артикуляції звуків ([ш], [ж], [ч], [щ], [л]), виправляти загальне пом'якшення вимови.
- Вчити користуватися засобами інтонаційної виразності мовлення (тон, тембр голосу, темп, наголос, сила голосу). Не допускати швидкого темпу мовлення.

Ознайомлювати дітей з артикуляційним апаратом (губи, зуби, язик, піднебіння). Вдосконалювати вимову звуків рідної мови, добиваючись їх чіткої вимови, правильної постановки голосу.

Вчити правильно вимовляти йотовані голосні [йа], [йу], [йе], [йі]; звуки [ц]–[ц'] (синиця, куций, палець). Стежити, щоб дзвінки звуки в кінці та середині слова діти не оглушували (ка[з]ка, вино[г]рад, гри[б]), крім слів кі[x]ті, ле[x]кий, ні[x]ті, во[x]кий.

Вправляти у вимові слів зі збігом приголосних. Навчати вимовляти звуки [дж], [дз] (джміль, дзиґа, бджола).

Розвивати фонематичний слух розрізненням слів, близьких за звучанням.

Розвивати слухову увагу, моторику мовленнєвого апарату; здійснювати підготовку артикуляційного апарату до вимови шиплячих і

сонорних [л], [р] звуків. Вчити правильно вимовляти звук [г], визначати слова, у яких він є.

Розвивати мовленнєве дихання. Вчити говорити з різною силою голосу. Вчити чітко вимовляти три-чотирискладові слова. Ознайомлювати з поняттями “слово”, “звук” (не даючи визначень).

➤ **Показники компетентності дитини:**

- чітко і правильно вимовляє голосні та приголосні звуки, крім [р]; володіє правильною вимовою шиплячих [ш], [ж], [ч];
- має розвинений фонематичний слух; диференціює як далекі, так і близькі фонemi у словах;
- правильно вимовляє звук [г], визначає слова, у яких він є.
- володіє розповідною, питальною, окличною інтонаціями;
- промовляє слова в різному темпі та з різною силою голосу;
- розрізняє поняття “звук”, “слово”.

СЛОВНИКОВА РОБОТА

➤ **Вікові можливості дитини**

Четвертий рік життя найбільш сензитивний щодо мовленнєвого розвитку.

Словник дитини налічує до 1800–2000 слів, переважають іменники (до 50 %), дієслова (до 30 %). Ще багато слів-універсалізмів; переважають вказівні займенники “ось”, “тут”, “цей”. Характерна неточність у вживанні абстрактних, узагальнювальних, збірних, часових і просторових понять. Яскраво виражене словотворення.

➤ **Освітні завдання**

- Збагачувати словник новими словами, сприяти засвоєнню дітьми раніше невідомих слів і нових значень слів, які є в лексиконі дітей.
- Забезпечувати засвоєння значень слів і їх доречне вживання відповідно до контексту висловлювання, ситуації, в якій відбувається спілкування.
- Активізувати словник застосуванням дітьми слів у різних мовленнєвих ситуаціях.
- Вчити культури мовлення.

На основі розширення уявлень і знань збільшувати запас слів, що означають назви предметів, їх якості та властивості, професії, пори доби.

Поповнювати словник дієприкметниками (квітучий, захмарений, спілий), дієприслівниками (сидячи, підстрибуючи), прислівниками (міцно, розумно, праворуч, ліворуч).

Активізувати вживання у мовленні іменників, що означають назви частин, деталей предметів, частин тіла людей і тварин.

Вчити розуміти і вживати узагальнювальні слова: “іграшки”, “одяг”, “меблі”, “овочі”, “фрукти”, “ягоди”, “посуд”, “їжа”, “птахи”, “тварини”.

Вчити розуміти і вживати синоніми, омоніми, слова у прямому і переносному значенні (дорога, шлях, стежка; ручка в дитини – ручка дверей, ключ журавлиний – ключ до дверей; іде людина – йде дощ).

Збагачувати словник дітей образними поетично-художніми виразами (мишка-шкряботушка, зайчик-побігайчик), порівняннями (білий, немов сніг; прозорий, як скло), фразеологізмами, приказками, прислів'ями, звуконаслідувальними словами.

Поступово збагачувати словник синонімами (словами, близькими за значенням): куштувати – пробувати, сильний – дужий тощо. Вчити дітей добирати слова, протилежні за значенням (антоніми): чистий – брудний, іти – бігти, великий – малий. Збагачувати словниковий запас спільнокореновими словами (обід – обідати), словами з однаковими суфіксами (спальня – їдальня) та префіксами (зав'язати – застігнути).

Вчити активно вживати слова ввічливості: “Доброго ранку!”, “Доброго дня!”, “Доброго вечора!”, “До побачення”, “Вибач(те)”, “Будь ласка”, “Прошу”, “Дякую”.

➤ **етентності дитини:**

- розуміє й активно вживає слова всіх частин мови;
- вживає узагальнювальні слова, слова з однаковими суфіксами та префіксами; спільнокореневі слова;
- правильно вживає синоніми, антоніми, образні поетично-художні вирази, звуконаслідувальні слова;
- вживає слова відповідно до контексту висловлювання.

ГРАМАТИЧНА ПРАВИЛЬНІСТЬ МОВЛЕННЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

Упродовж четвертого року життя відбувається подальше формування граматики дитячого мовлення. Дитина засвоює такі відмінкові форми: знахідний відмінок із прийменником **на**, родовий відмінок із прийменниками **до**, **від**, **замість**; давальний відмінок із прийменником **по**. Правильно узгоджує прикметник у роді, дієслова минулого часу. Зникає змішування родів при займеннику **я**, що спостерігалось раніше. У мовленні вживає умовний спосіб.

Серед поширених речень значне місце посідають речення з однорідними членами. Найтиповішою формою висловлювання є просте поширене речення. Формування складносурядних речень відбувається за рахунок сполучникового зв'язку. Діти часто об'єднують два речення, що за змістом не пов'язані між собою. У складнопідрядних реченнях не послугуються сполучниками – діти виділяють речення інтонаційно.

➤ Освітні завдання

- Розвивати розуміння граматичних форм, формувати вміння і правильно вживати їх у мовленні.
- Формувати вміння узгоджувати іменники з прикметниками в роді та числі, вживати прийменники: на, до, від, замість, по.
- Вчити правильно вживати іменники знахідного й орудного відмінків.
- Розвивати здатність правильно будувати прості поширені речення зі сполучниками; складносурядні й складнопідрядні речення.

Продовжувати роботу над правильним вживанням іменників у різних відмінкових формах, іменників із прикметниками. Вчити утворювати називний відмінок множини іменників, у яких змінюються голосні або приголосні (гра – ігри, ім'я – імена).

Вправляти у вживанні дієслів зі змінами в основі, у творенні дієслівних форм (їсти – їм, скакати – скачу, дихати – дихаю, дихаєш, дихає, дихай). Вчити утворювати дієслова I, II, III особи множини теперішнього та минулого часу дійсного способу (гуляємо, гуляете, гуляють, гуляли).

Вчити утворювати ступені порівняння прикметників (довгий – довший, високий – вищий).

Вчити утворювати присвійні прикметники (татів, бабусин, Андріїв).

Вправляти в узгодженні іменників із числівниками (два літаки, два конструктори, обидва хлопці, обидві дівчинки).

Вчити розуміти слова: кожен, стільки; вживати частки: ось, от, нібито, ще.

Сприяти засвоєнню дітьми в мовленні суфіксів -ник, -щик, -ець, -тель.

Вчити використовувати прості види складнопідрядних і складносурядних речень зі сполучниками та сполучними словами (або, тому що, все ж таки); намагатися дотримуватися правильного порядку слів у реченні.

➤ Показники компетентності дитини:

- оволодіває основними граматичними формами (рід, число, відмінок), правильно вживає рід і число іменників;
- засвоює закінчення родового та знахідного відмінків, кличний відмінок;
- утворює нові слова за допомогою префіксів за-, з-, на-, суфіксів, що виражають зменшеність та збільшеність предмета, емоційну оцінку пестливості;
- добирає однокореневі слова;
- використовує у мовленні складні іменники зі з'єднувальною голосною (зорепад, снігопад) та інші складні слова;
- правильно вживає теперішній, минулий і майбутній час дієслів, наказовий спосіб дієслова;
- вживає ступені порівняння прикметників;

- у мовленні використовує займенники;
- узгоджує іменники з прикметниками в роді та числі;
- буде прості, поширені речення з прийменниками, сполучниками, однорідними членами речення, з прямою мовою;
- буде складносурядні та складнопідрядні речення зі сполучниками та сполучними словами.

ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

На четвертому році життя відбуваються позитивні зміни у розвитку мовлення. Головною формою спілкування залишається діалогічне мовлення. У першій половині року переважає ситуативне мовлення. Зі зміною основного типу діяльності (предметно-маніпулятивної на сюжетно-рольову гру) з'являються нові форми мовленнєвих дій у структурі мовленнєвої діяльності, а саме: а) висловлювання, що коментують власні ігрові дії дитини; б) висловлювання, що корегують дії партнера; в) висловлювання, що планують дії і розподіл ролей.

Мовлення пов'язане з безпосереднім досвідом дітей, що відображається у формах мовлення, для якого характерні неповні речення. У розповідях дитини поєднуються факти на запропоновану тему з фактами з власного досвіду.

Під час самостійних монологічних висловлювань дітям властиве порушення логіки викладу. Проте вони здатні встановлювати елементарні залежності між смисловими частинами окремого речення або між реченнями.

➤ **Освітні завдання**

- Вчити дитину вести діалог, розвивати вміння слухати і розуміти мовлення, звернене до неї, вступати в розмову і підтримувати її, відповідати на запитання і самому запитувати, пояснювати.
- Розвивати монологічне мовлення: формувати вміння слухати і розуміти зв'язні тексти, будувати самостійні висловлювання різних типів.

➤ **Діалогічне мовлення**

Сприяти вмінню дітей легко і вільно вступати у спілкування з дорослими і дітьми, вчити висловлювати свої прохання реченнями, зрозуміло відповідати на запитання дорослих, вставляти потрібну репліку, підтримувати запропонований діалог, розмову. Заохочувати дітей до вміння ставити запитання типу "Хто?", "Що?", "Де?", "Для чого?", "Що робить?" Вчити брати участь у колективній бесіді, розповіді; переказувати зміст добре відомих казок, оповідань за допомогою навідних запитань.

➤ **Монологічне мовлення**

Формувати вміння розповідати за добре знайомою картиною, поступово переходячи від простого переліку зображених предметів до зв'язної розповіді (за зразком вихователя і з його допомогою).

Вчити разом із вихователем описувати картинку, іграшку, предмет.

Навчати дітей складати розповіді за змістом картини (за допомогою вихователя домовлянням і повторенням). Формувати у дітей елементарні уявлення про структуру описового та сюжетного висловлювання.

Стимулювати дітей супроводжувати свої дії словами (“я малюю”, “я мию руки”, “я одягаюся”).

Створювати ситуації, які б вимагали від дитини короткого пояснення (про будову іграшки, виконання дії).

➤ **Показники компетентності дитини:**

- відповідає на запитання за змістом сюжетних та предметних картинок, художніх текстів, театральних вистав;
- разом із дорослим складає описові розповіді (3–4 речення) про іграшки, предмети, зображення на картинках;
- переказує за допомогою запитань добре знайомі казки;
- використовує в мовленні образні вирази (з текстів забавлянок, казок), звуконаслідувальні слова, фразеологічні звороти, приказки;
- частково володіє культурою мовного спілкування.

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ

➤ **Освітні завдання**

- Вводити в активний словник дитини форми вітання та прощання (“Доброго ранку”, “Доброго дня”, “Доброго вечора”, “До побачення”); форми ввічливого прохання (“Будь ласка”, “Прошу”); подяки (“Дякую”); вибачення (“Пробачте”, “Пробач”, “Вибачте”, “Вибач”); форму ввічливого звертання на “Ви” до дорослих.
- Привчати дітей, звертаючись до дорослих, однолітків, дивитися у вічі, не втручатися в розмову дорослих, говорити спокійно, природним голосом, не жестикулювати, не зачіпати співрозмовника.
- Вчити першими вітатися зі старшими, називаючи їх ім'я та по батькові; звертаючись до дітей, називати ім'я дитини.
- Вчити під час розмови виявляти стриманість, вислуховувати співрозмовника до кінця, не перебивати його.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- активно вживає слова ввічливості: вітання, прощання, вибачення, подяки;
- вислуховує співрозмовника;

- говорить спокійним голосом;
- вітається, називаючи ім'я дитини, ім'я та по батькові дорослого;
- не втручається у розмову дорослих.

ПРОПЕДЕВТИКА ПІДГОТОВКИ РУКИ ДИТИНИ ДО ПИСЬМА

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина з цікавістю виконує інсценізації римованих рядків з допомогою пальців (“Хованка”, “Ось цей пальчик” та інші); малює крапками зображення предметів і радіє побачивши його. Проводить прямі лінії у різному напрямку (горизонтальні, вертикальні), виконуючи завдання (“Парканчик”, “Капає дощик”); замкнені лінії дітям даються дещо важко (“М'ячик”). Молодший дошкільник грає дидактичні ігри типу застібання (розстібання) гудзиків, зав'язування (розв'язування) шнурків (“Застібнемо ляльці пальто”, “Зав'яжемо (розв'яжемо) черевички”).

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати дрібну моторику кисті та пальців руки, просторові уявлення, використовуючи дидактичні ігри, пальчикову гімнастику.
- Розвивати дрібні м'язи руки, передпліччя, координацію рухів очей і рук під час образотворчої діяльності.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- виконує вправи пальчикової гімнастики;
- ліпить (глина, пластилін, тісто), малює, аплікує;
- грається піском, природним матеріалом (камінці, палички, горіхи тощо) та предметами домашнього вжитку (корки від пластикових пляшок, мотузки, прищіпки);
- викладає візерунки з мозаїки, нескладні зображення з лічильних паличок;
- викладає зображення за допомогою пазлів;
- стискає і розтискає гумові іграшки;
- застібає (розстібає) гудзики, кнопки різної величини на спеціально виготовлених посібниках та на одязі.

СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

П'ЯТИЙ РІК ЖИТТЯ

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИТИНИ

У дитини п'ятого року життя темп фізичного розвитку залишається сталим. Відбувається зміцнення хребта, інтенсивно розвивається мускулатура кисті та передпліччя. Зріст збільшується на 5–7 см, маса тіла – на 1,5–2 кг.

П'ятий рік життя дитини – це період надзвичайної *мовленнєвої* активності, що виражається в нескінченних запитаннях до дорослих. До 4,5 років завершується формування граматичної правильності мовлення. У дитини спостерігається таке унікальне явище, як словотворення. Розвивається монологічне мовлення, мовлення-повідомлення. Дитина буде висловлювання різного типу: мовлення-описи, мовлення-розповідання.

Особливого значення набуває спільна сюжетно-рольова *гра*. Одна і та сама гра може повторюватися впродовж кількох днів у різних варіаціях. Це є показником розвитку творчої гри та поглиблення інтересу до певних сторін навколишнього життя. Потрібне опосередковане керування грою, щоб дати новий поштовх грі, збудити пізнавальну активність дитини, її творчу ініціативу.

Набагато різноманітнішими стають сюжети дитячих малюнків і будівель, хоч задуми залишаються ще недостатньо чіткими та стійкими.

Дошкільник охоче виконує **трудові** доручення. Проте дитяча праця ще тісно пов'язана з грою, саме ігрові мотиви роблять її привабливою.

Сприймання. Діти оволодівають умінням обстежувати предмети, послідовно виокремлювати в них частини та встановлювати зв'язки між ними.

Активно розвивається **мислення** дитини. Вона визначає найістотніші ознаки об'єкта, групує предмети за матеріалом, призначенням, засвоює поняття “частина”, “ціле”, “рівність” і “нерівність”. Дитині цього віку доступне розуміння найпростіших причинних зв'язків у явищах, добре відомих їм із минулого досвіду. Розуміння причинності свідчить про чутливість до суперечностей, про елементи критичності мислення. Дитина, розв'язуючи задачу, намагається осмислити її та способи розв'язання в самому процесі дії.

Пам'ять. Дошкільник запам'ятовує предмети, ситуації, слова в дії, в процесі їх практичної, ігрової, трудової діяльності. Що активнішою і змістовнішою є діяльність дитини, то продуктивнішим виявляється мимовільне запам'ятовування.

Уперше складається довільне **запам'ятовування** через повторення, елементарну систематизацію матеріалу.

Посилюється стійкість **уяви**. Образи уяви жваві, яскраві. Доказом цього є те, що дитина досить довго може грати в одну й ту саму гру, неодноразово переривати її та знову продовжувати. Збагачується репродуктивна уява. Слухаючи художній твір, дитина уявляє його персонажів, переживає разом із ними певні емоції.

Увага стає стійкішою. Однак цей процес перебуває у прямій залежності від особливостей розвитку нервової системи дитини. Можливість довільної уваги в цьому віці ще надзвичайно обмежена, тому потрібно цілеспрямовано працювати над її розвитком.

Воля дитини розвивається як здатність активно домагатися певної мети, долати зовнішні та внутрішні перешкоди, свідомо регулювати свою поведінку. Мета, яку ставлять перед дошкільником дорослі, є значним фактором формування цілеспрямованості його діяльності. Своєрідні цілі досягаються в сюжетно-рольовій грі (розгортання сюжету, дотримання ігрових правил тощо).

Емоції та почуття стають дедалі стійкішими. З'являється бажання бути корисним дорослому. Ставлення до однолітків набуває дружельюбного характеру. Дитина здатна співчувати іншим і робить це спонтанно. Проте характерним для цього періоду є перевага збудження над гальмуванням, що за найменшого порушення умов життя призводить до бурхливих емоційних реакцій.

Чим би не займався чотирирічний дошкільник, він починає окреслювати мету і, підпорядковуючи їй свої дії, вчиться керувати своєю поведінкою, доводити розпочату справу до кінця, долати перешкоди. Вперше з'являється усвідомлення смислового зв'язку речей і дій. Цілком зрозуміло, що і в цьому процесі потрібна цілеспрямована увага дорослого. Лише у співпраці з ним у дитини виробляється звичка до трудового зусилля, формується вміння оцінювати власні вчинки та дії.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”

ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

➤ Вікові можливості дитини

Рухи дитини урізноманітнюються, оскільки розширилися можливості опорно-рухового апарату. Кістяк стає міцнішим у зв'язку з активним процесом окостеніння: починається зрощення кісток таза, вигини хребта шийного й грудного відділів цілком виразні. Тому дитина стає набагато стійкішою у статичних позах і в динаміці. Помітне збільшення маси й сили м'язів дозволяє збільшити фізичне навантаження. Під керівництвом дорослих діти можуть зробити елементарний аналіз руху, виокремити в ньому кілька характерних особливостей. Певна стійкість уваги, розвиток рухової пам'яті, мислення, уяви дозволяє поступово перейти до нових форм навчання. Дитина вже здатна спочатку подивитися на те, як вправу демонструє вихователь, спокійно вислухати пояснення, а потім уже виконати завдання.

Прості рухи вони добре запам'ятовують і можуть відтворити їх не тільки за зразком, а й за вказівкою дорослого. Дитина ліпше орієнтується у просторі й узгоджує свої рухи з рухами товаришів.

➤ **Освітні завдання**

- Дитина знає, як захистити себе від несприятливих явищ природи, що природа впливає на емоції, почуття.
- Продовжувати роботу зі зміцнення здоров'я дітей, гартування їхнього організму.
- Формувати уявлення про вплив негативних емоцій на стан здоров'я.
- Поглиблювати знання про оздоровчі аспекти побуту українського народу: одяг, посуд, їжа та ігри-забави.
- Формувати уявлення про вплив природи на стан органів організму дитини, захищати свій організм від переохолодження та перегрівтя.

На ранковій гімнастиці (6–9 хв) привчати дітей виконувати різні види ходьби, бігу, стрибків і 5–6 вправ для рук, тулуба. Кількість повторень вправ 6–8. Звертати увагу на чіткість прийнятих положень, уміння зберігати правильну поставу, виконувати вправи, які зміцнюють стопу.

Проводити фізкультурні заняття в залі (2 заняття) та два заняття на тиждень на прогулянці, один раз на тиждень – дитячий туризм. Організовувати дитячий туризм (по 20–30 хв в один бік) з активним відпочинком, виконанням основних рухів і проведенням рухливих ігор. Тривалість ігор та вправ на місці зупинки – 20–35 хв.

Виховувати вміння дотримуватися правил гри, виконувати відповідну роль, розвивати кмітливість, спритність.

Виконувати гігієнічну гімнастику після сну, включаючи 5–6 загально-розвивальних вправ і вправ коригувального характеру.

Проводити фізкультпаузи між заняттями, фізкультурні хвилинки на малорухливих заняттях тривалістю 7–9 хв.

Під час фізкультурних розваг і днів здоров'я залучати дітей до виконання спільних вправ, ігор і розваг, підтримувати бажання виявляти свої можливості в рухах. Спонукаати дітей включатися в загальні ігри, розваги, атракціони, хороводи. 2–3 рази на рік проводити фізкультурні свята тривалістю 40–50 хвилин. Підтримувати бажання дітей виявляти рухову активність у різних видах самостійної діяльності, брати участь у рухливих іграх і спортивних вправах, виконувати рухові дії за власним бажанням. Проводити тижні здоров'я.

➤ **Загартовувальні процедури**

Створювати дітям умови, які відповідали б гігієнічним вимогам. Систематично провітрювати групові приміщення. Продовжувати проводити всі види загартовування.

Організовувати денний сон з доступом свіжого повітря.

Сонячні ванни проводити при температурі не нижче +18 °С і не вище +30 °С через 1 годину після прийому їжі. Після сонячної ванни провести водні процедури (купання, душ). Тривалість перебування на сонці 3–5 хв з поступовим збільшенням процедури на 2–3 хв, доводячи до 0,5 год. Під час прогулянки сонячну ванну повторюють 2–3 рази.

Забезпечувати достатнє щоденне перебування дітей на повітрі. Прогулянку в зимовий період проводити при температурі повітря до –18–22 °С, відповідно одягаючи дітей (4–5 шарів одягу). За нижчих температур повітря тривалість прогулянки скорочувати. Загартовувати дітей сонцем у весняно-літній період під час ранкової прогулянки, дотримуючись відповідних вимог.

Продовжувати проводити місцеві та загальні водні процедури: вологе обтирання, обливання ніг, тіла, приймання душу з температурою води +36–37 °С. Тривалість процедури становить 0,5–1 хв із збільшенням до 2 хв через 3–4 тижні. Привчати дітей до самостійного вологого обтирання тіла до пояса. Температуру води під час місцевих і загальних водних процедур поступово знижувати (так само, як і в попередній групі). Проводити ходіння босоніж по камінцях, доріжці з нашитими паличками, “доріжці здоров’я”; масажувати стопи ніг масажером тощо.

➤ **Статева ідентифікація та диференціація**

Вчити дитину усвідомлювати себе представником певної статі. Сприяти навчанню спілкування з однолітками, вдосконалювати і диференціювати емоційні реакції, властиві означеному вікові.

Формувати адекватну статеву волю у дитини завдяки правильній статево-рольовій поведінці батьків.

➤ **Емоційний комфорт**

Створювати умови для позитивних емоцій дитини. Запобігати виникненню депресивних станів.

Проводити психогімнастику, спрямовану на вироблення навичок керування емоційними реакціями.

Формувати здорові взаємини у колективі (між дітьми і дорослими), виховувати почуття взаємодопомоги, дружби, шанобливого ставлення до людей.

Розповідати про вплив емоцій на нервову систему. Дбати про збереження нервової системи, дотримувати рухового режиму відповідно до віку дітей, не допускати перевантажень.

Формувати цікавість у дітей до гри, досліджувати вплив на психічний розвиток дитини (пізнавальні, моральні, соціальні, естетичні потреби).

Формувати вміння встановлювати контакти з дорослими та дітьми.

Ознайомлювати дітей із тим, які мають бути взаємини з однолітками. Пояснювати, що конфлікти, сварки, бійки призводять до образ, впливають на настрій, погіршують стан здоров’я. Давати первинні уявлення про

дружні, позитивні взаємини між дітьми. (Дружба, любов, доброзичливість зближує людей, сприяє емоційному здоров'ю.) Виховувати почуття милосердя до рідних, близьких, однолітків.

➤ **Народні джерела оздоровлення**

Закріплювати знання дітей про оздоровчу спрямованість побуту українського народу: одяг, посуд, харчування. Формувати уявлення про житло українського народу, оздоровчі особливості будівельного матеріалу. Продовжувати поглиблювати уявлення про оздоровчі аспекти національної кухні, одягу, посуду. Поглиблювати знання дітей про різновиди українських оздоровчих ігор-забав, пісень, танців. Продовжувати ознайомлювати з народними святами як важливим методом зміцнення здоров'я.

➤ **Здоров'я і природа**

Вчити встановлювати елементарні взаємозв'язки у природі, пояснювати їх вплив на людей.

Звертати увагу дітей на стан їхнього дихання (за яких умов дихається легко, а коли важко). Вчити робити прості висновки про повітря: чисте, брудне, свіже, прислухатися до самопочуття.

Формувати у дітей уявлення про вплив явищ природи різних пір року на стан органів (очей, горла, шкіри, рук, носа). Вчити робити прості висновки: холодно, спекотно. Вивчити поняття “застуда”.

Навчати правил захисту органів тіла від негоди як засобу збереження здоров'я.

Розширювати знання про одяг як засіб захисту від негоди.

Формувати уявлення про різні види діяльності дітей у природі: ігри-розваги з водою, піском, черепашками, каштанами; рухливі ігри; виконання різних рухів у природному середовищі; елементарну працю на природі. Давати поняття про літні та зимові розваги.

Розповідати дітям про небезпеку, яка може загрожувати людині: переохолодження, перегрівання організму, травми, харчові отруєння; про вживання запобіжних заходів. Закріплювати знання про роль сонця, повітря й води у загартовуванні та гігієнічному догляді за тілом, пояснювати, що це надійні засоби для зміцнення здоров'я.

Вчити дітей відрізняти корисні рослини від отруйних. Формувати елементарні практичні навички у використанні природи для самооздоровлення.

Виховувати здатність бачити красу природи й милуватися нею.

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина п'ятого року життя знає правила дорожнього руху: призначення пішохідного переходу, світлофора. Розуміє, що вогонь може бути

небезпечним, тому потрібно виконувати правила пожежної безпеки. Небезпеку можуть становити і незнайомці, тому треба обережно з ними поводитися: не брати в них солодоців, не розмовляти, не погоджуватися на їхні пропозиції.

Дитина знає, що існують отруйні гриби, ягоди, рослини, тому вживати сумнівні рослини, ягоди та гриби не можна. Знає правила поведінки біля водойм. Має знання про небезпеку від гарячих предметів та рідин; ліків та хімічних речовин. Розуміє, що треба бути обережним біля відчиненого вікна чи на балконі. Дитина знає про прояв позитивних емоцій під час спілкування з дорослими та дітьми.

➤ **Освітні завдання**

- Продовжувати ознайомлювати з правилами пожежної безпеки, дорожнього руху.
- Формувати знання про небезпеку поводження з гострими, ріжучими предметами та ліками.
- Вчити правил поводження з незнайомими людьми.
- Удосконалювати знання дітей про правила безпечної поведінки в докільці.

➤ **Пожежна безпека**

Закріплювати знання дітей про пожежну безпеку: про причини виникнення пожежі та правила поведінки в таких випадках.

Закріплювати поняття про те, що сірниками та запальничками не можна гратися, вони можуть стати джерелом вогню; небезпечно запалювати папір та вмикати газ.

Привчати правильно поводитися у приміщенні: не відкривати газ, не вмикати електричні прилади, нічого не пхати в розетку.

Ознайомлювати з професією пожежників: під час пожежі пожежники гасять вогонь, рятують людей, їхнє майно.

➤ **Правила дорожнього руху**

Продовжувати ознайомлювати дітей із правилами дорожнього руху; давати знання про світлофор, правила поведінки пішоходів на вулиці (ходити спокійним кроком, дотримуватися правої сторони, переходити дорогу тільки на переході й на зелене світло світлофора або через підземний перехід); переходити вулицю лише у супроводі дорослих. Вправляти у розрізненні дорожніх знаків, які вказують на пішохідний і підземний переходи. Закріплювати правила дорожнього руху як основу безпеки на вулиці.

➤ **Безпека в побуті**

Вчити розуміти, що небезпечно брати в рот дрібні та гострі предмети, кидати на землю будь-які предмети: на них можна посковзнутися чи спіткнутися. Формувати поняття, що вогонь, вода, гарячі предмети небезпечні.

Вчити орієнтуватися у найближчому предметному оточенні: не вмикати і не вимикати без нагляду електроприлади; не перехилитися через перила, не вилазити у відкрите вікно, фрамугу.

Вчити обирати для ігор місця, визначені дорослими; правильно, по-мірковано поводитися у приміщенні.

У зимовий період не ходити під дахами, балконами, з яких звисають бурульки. Закріплювати правила безпеки під час катання дітей на санчатах і ковзанах, а влітку – на велосипедах.

➤ **Поведінка з незнайомими людьми**

Вчити поводитися з чужими людьми обачно і стримано, за будь-яких обставин не погоджуватися з незнайомцями йти або їхати, не сідати в ліфт, не брати в них ласощі, іграшки; нічого не розповідати про себе та свою сім'ю, не відчиняти двері незнайомим людям і не відповідати по телефону, коли дорослих нема вдома.

➤ **Безпека на природі**

Навчати правил безпеки у доквіллі: біля водойм, у парку тощо. Вправляти в розрізненні стиглих і нестиглих плодів і ягід за їх зовнішнім виглядом та запахом.

Формувати уявлення про те, що все в природі взаємопов'язане і впливає на здоров'я людини: сонце, повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини тощо.

ЗДОРОВ'Я ТА ХВОРОБИ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина п'ятого року життя розуміє вплив розпорядку дня на здоров'я і збирається дотримуватись його; вимоги до гігієни, харчування та культури поведінки за столом. Дошкільник відрізняє хвору людину від здорової за зовнішнім виглядом, розуміє значення запобігання захворюванням.

➤ **Освітні завдання**

- Продовжити ознайомлювати дітей з органами тіла людини, його функціями.
- Формувати уявлення про профілактичні вправи для збереження зору та слуху.
- Формувати елементарні уявлення про інфекційні хвороби (ангіна, нежить, грип), чинники, які їх викликають, ознаки захворювання.
- Формувати елементарні навички першої допомоги хворому дорослому.
- Привчати дотримуватися рухового та повітряного режимів.
- Формувати уявлення про вплив їжі на здоров'я, виробляти навички гігієни харчування.

- Здійснювати заходи, що сприяють гармонійному фізичному та руховому розвитку дітей, формуванню працездатності.
- Сприяти профілактиці й усуненню шкідливих звичок.

Формувати та поглиблювати у дітей знання про людину як живу істоту, яка разом із такими самими людьми живе серед живої та неживої природи.

Продовжувати ознайомлювати з органами тіла людини, його функціями.

Формувати уявлення про збереження зору; профілактичні вправи для збереження зору; про орган слуху; пізнання через слух, тренування слуху; про збереження зубів міцними і гарними.

Ознайомлювати зі значенням дихання для людини (під час гри, сну, бігу). Вчити виконувати дихальні вправи.

Пов'язувати поняття користі загартовувальних та культурно-гігієнічних процедур із розвитком функцій шкіри, всього організму.

Формувати у дітей уявлення та елементарні знання про деякі інфекційні хвороби людини (грип, ангіна, нежить), пояснити, що їх може спричинити переохолодження або перегрівання. Ознайомлювати з деякими ознаками захворювань: піднімається температура тіла, болить голова, горло, а отже, потрібно лежати в ліжку.

Вчити дітей розуміти, що людина часто хворіє тоді, коли не береже свого здоров'я.

Давати знання про те, що людина лікується у лікарні та вдома за допомогою ліків, різних процедур, а також цілющих трав. У цьому їй допомагають батьки, родичі та медичні працівники.

Формувати в дітей елементарні навички першої допомоги, коли захворів хтось із дорослих (подати води, ліки, термометр тощо).

➤ **Розпорядок дня**

Привчати дотримуватися рухового та повітряного режимів.

Сприяти регулюванню активних та пасивних форм діяльності дитини.

➤ **Харчування**

Формувати елементарні уявлення про вплив їжі на здоров'я, вчити розуміти роль питної води у харчуванні.

Виробляти стійкі навички гігієни харчування (не брати їжі брудними руками, не споживати немиті овочі та фрукти тощо).

Формувати культуру поведінки за столом. Вчити правильно користуватися серветкою, столовими приборами, охайно споживати їжу.

➤ **Рухова активність**

Забезпечувати оволодіння різними видами ходьби та бігу, основними рухами.

Залучати до розучування народних рухливих ігор та вправ рухливого характеру для зміцнення органів і систем.

Проводити фізкультурні заняття, динамічні перерви та фізкультурні хвилини між заняттями та під час них.

Влаштувати спортивні свята та розваги.

Формувати у дітей стійкий інтерес до занять із фізкультури, спортивних ігор, фізичних вправ.

➤ Профілактичні заходи

Закріплювати правила поведінки дітей під час навчання різних видів оздоровчих процедур, під час виконання рухів.

Формувати самостійні навички виконання вправ для попередження сколіозу, плоскостопості, навчати точкового масажу.

Проводити коригувальну та ритмічну гімнастику.

Залучати до полоскання горла бактерицидними розчинами, настоями трав кімнатної температури.

Формувати поняття про вплив санітарного стану приміщення на здоров'я (бруд, порох, несвіже повітря, сміття, відсутність зелених насаджень сприяють розмноженню мікробів, які викликають різноманітні захворювання). Привчати надавати посильну допомогу в профілактиці захворювань (прибирання приміщень, території дитсадка, витирання пилу з іграшок, висаджування зелених насаджень).

Дбати про збереження нервової системи, не допускати перевантажень, дотримувати рухового режиму.

ГІГІЕНА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ Вікові можливості дитини

Дитина п'ятого року життя володіє вмінням і навичками особистої гігієни, проте не завжди користується індивідуальними предметами особистої гігієни. Дитина ще не вміє користуватись виделкою, не завжди дотримується культури поведінки під час споживання їжі.

➤ Освітні завдання

- Формувати правильну постанову; закріплювати навички гігієни та самообслуговування.
- Вчити дотримуватись культури поведінки за столом під час споживання їжі.
- Формувати уявлення про цілющі властивості води для здоров'я людини.

Продовжувати формувати у дітей культурно-гігієнічні навички як важливий засіб зміцнення фізичного здоров'я.

Вчити правильно сидіти за столом. Привчати дітей користуватися столовими приборами – ложкою, виделкою; страву брати маленькими порціями, їсти безшумно, якщо потрібно, користуватися серветкою, після приймання їжі полоскати рот.

Закріплювати вміння самостійно виконувати основні гігієнічні процедури (вмивати обличчя, руки, ноги, шию, вуха, органи виділення, чистити зуби; під час кашлю відвертатися, прикривати рот носовичком, користуватися індивідуальним гребінцем). Пояснювати необхідність користування індивідуальними предметами: рушником, гребінцем, зубною щіткою. Заохочувати до самостійного усунення неохайності та забрудненості одягу.

Ознайомлювати з цілющими властивостями води для здоров'я людини.

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЯ

➤ Вікові можливості дитини

Дитина п'ятого року життя активна під час виконання загальнорозвивальних, спортивних вправ та основних рухів.

Ходьба дитини середнього дошкільного віку стає більш впевнена та чітка. Зменшується бічні розгойдування рук та ніг. Внаслідок недостатньо розвинених м'язів ніг відштовхування під час бігу несильне, бігові кроки часті та неширокі. Лазіння по гімнастичній стінці та драбинці повинні виконуватись у довільному темпі, так як вони потребують повного рівня розвитку м'язової сили, спритності та уваги, які ще недостатньо розвинені у дітей. Виконувати вправи з метання, ловіння та прокачування м'ячів значно підвищується у зв'язку з покращенням розвитку координації, рухів та окоміру. Проте, часто трапляється скутість рухів. Під час стрибків у дошкільників спостерігаються характерні помилки: неправильне вихідне положення та неодноразове відштовхування обома ногами.

➤ Освітні завдання

- Вчити ходити із зміною темпу та напрямку, з пересуванням через предмети, поставлені на підлогу.
- Навчати дітей під час бігу ставити ногу на землю з носка, тримаючи тулуб рівно, з невеликим нахилом вперед.
- Домагатися, щоб діти під час лазіння по гімнастичній стінці та драбинці вгору та вниз не ставили одночасно руки та ноги на один східць, а переступали через нього однією ногою.
- Формувати у дітей вміння якісно виконувати стрибки.
- Вчити шикуватись з колони по одному в пари і з пар в одну колоно, як на місці так і під час ходьби.

Вчити виконувати загальнорозвивальні вправи з різних вихідних положень (стоячи, сидячи, лежачи), а також із різними предметами (прапорці, гімнастичні палиці, обручі, м'ячі, торбинки тощо).

Вправи для рук та плечового пояса. Закріплювати вміння піднімати руки вперед, у сторони, вгору й опускати вниз одночасно та по черзі;

піднімати одночасно та поперемінно руки вперед-угору, опускати вниз, відводити назад (ривком); у положеннях руки в сторони, вперед стискувати і розслабляти пальці, обертати кисті, зводити і розводити пальці, витягати їх. Вчити вмінню ставити руки перед грудьми, за голову і розводити лікті в сторони; виконувати колові рухи зігнутими в ліктях і прямими руками; піднімати руки через сторони вгору з одночасним відставленням ноги на носок у сторону, назад. Вчити виконувати ті самі рухи з предметами – в упорі на руках, на лавці, лежачи на підлозі.

Вправи для тулуба. Закріплювати вміння повертатися в різні сторони, тримаючи руки на поясі, розводити їх у сторони (плавно й ривком). Вчити виконувати стійку ноги разом (нарізно), нахили вперед, діставати пальцями носки ніг, класти і піднімати з підлоги предмети. Вчити нахилати тулуб праворуч і ліворуч, тримаючи руки на поясі (за головою, спиною); прокочувати навколо себе м'яч, сидячи на підлозі й стоячи на колінах; піднімати по черзі ноги, перекладати під ноги предмет з однієї руки в другу. Вчити піднімати обидві ноги над підлогою в упорі сидячи; згинати, випрямляти й опускати їх на підлогу; сідати і вставати в положення ноги калачиком. В упорі стоячи на колінах вчити прогинати та вигинати спину, по черзі піднімати руки.

Вчити, лежачи на спині, виконувати різноманітні рухи руками; по черзі піднімати й опускати прямі ноги; одночасно згинати і розгинати їх; перевертатися зі спини на живіт, тримаючи у піднятих угору руках предмет; піднімати витягнуті вперед руки, плечі й голову, лежачи на животі. Лежачи на грудях, спираючись на передпліччя, вчити прогинатися у грудному відділі.

Вправи для ніг. Закріплювати вміння підніматися на носочки і стояти; виставляти по черзі ноги вперед на носочок, п'яту, притупувати; виконувати підряд 4–6 напівприсідань; присідати, тримаючи руки на поясі, розводячи в сторони. Вчити згинати ногу в коліні, випрямляти вперед, знову згинати і розгинати; відтягувати носочки, згинати ступню; переступати приставним кроком убік по канату, мотузці, гімнастичній палиці.

Танцювальні вправи. Закріплювати вміння рухатися під ритм музики, виконувати крок галопу, парами по колу в танцях; чітко зупинятися та рухатися за музичним сигналом; виконувати рухи відповідно до характеру мелодії й змісту пісні; імітувати під музику образи різних персонажів, із дитячих мультфільмів, казкових героїв, птахів і тварин.

Шикунання та перешикування. Привчати дітей шикуватися самостійно у колону невеликими групами і всією групою у коло, пари, шеренгу; перешикуватися з колон у ланки; повертатися праворуч, ліворуч, кругом; ривнятися за орієнтиром.

Ходьба. Вчити ходити з високим підніманням колін, на носках, п'ятах, зовнішній та внутрішній сторонах стоп, малим та широкими кроками, "змійкою" між розставленими на підлозі предметами (кубики,

кегли, м'ячі), з різними положеннями рук: на поясі, в сторони, за спиною; ходити приставним кроком лівим і правим боками з рухами рук (оплеск над головою, перед грудьми, за спиною); чергувати ходьбу з бігом, стрибками та іншими рухами; ходити в колоні, змінюючи темп та напрям руху за командою ведучого, зберігаючи правильну поставу.

Біг. Вчити бігу на носочках із високим підніманням колін “як колючка”, широким кроком, у колоні й парами, у різних напрямках по колу, парами, тримаючись за руки, по “купинках” (кружечки накреслені на землі на відстані 70–80 см один від одного), “змійкою”, змінюючи напрям, темп; за сигналом знаходити своє місце в колоні й зупинитися під час бігу; бігати врозтіч із ловінням і вивертанням. Вчити бігати 50–60 м із середньою швидкістю в чергуванні (три-чотири рази) з ходьбою (півдистанції – ходьба), теж на 100–120 м; “човниковим” бігом тричі по 5–8 м; пробігати швидко 10 м з перервами (два-три рази), повільно до 300 м по пересіченій місцевості.

Стрибки. Удосконалювати вміння стрибати на місці, енергійно відштовхуючись обома ногами та просуваючись уперед на 3–3,5 м; стрибати по чергово на правій, на лівій нозі, стрибати з ноги на ногу; підстрибувати на місці, з поворотом навколо себе; стрибати вгору, намагаючись торкнутися обома руками предмета, підвішеного на відстані 10–12 см вище від піднятих угору рук, з діставанням гілок кущів або дерев; стрибати з обруча в обруч, розташованих на відстані 40–50 см; стрибати в довжину з місця (відстань 70–80 см) з приземленням на м'який ґрунт; стрибати через перешкоди (10–12 см); зістрибувати з висоти 20–30 см (лава, куб, колода); виконувати по 8 стрибків на місці.

Кочення, кидання, ловіння. Продовжувати вчити прокочувати м'ячі, кульки, обручі між предметами, у “ворітця” (ширина 50–40 см) з відстані 2–2,5 м; підкидати м'яч і ловити його (чотири-п'ять разів поспіль), ударяти м'ячем об землю (підлогу) і ловити його; кидати м'яч одне одному обома руками знизу, від грудей та з-за голови і ловити його (відстань 1,5–2 м); перекидати маленькі м'ячі правою та лівою рукою через мотузку (з відстані 2–2,5 м), підвішений на рівні голови дітей; відбивати м'яч від підлоги правою або лівою рукою не менш як п'ять разів підряд; кидати торбинки з піском (вага 100 г), м'ячі в горизонтальну ціль (ящик, кошик), у вертикальну ціль (щит, дерево) з відстані 2–2,5 м способом із за спини через плече.

Повзання та лазіння. Навчати підлізати правим, лівим боком і грудьми вперед під підняту на 40–50 см палицю, мотузку, дугу. Вчити повзати по дошці, гімнастичній лаві в упорі стоячи на колінах, спираючись кистями рук – по гімнастичній лаві, лежачи на животі та підтягуючись руками – по похилій дошці вгору і вниз, “змійкою” по підлозі, між предметами; пролізати в обруч діаметром 50–60 см правим, лівим боком та грудьми вперед; підлізати під нижню рейку гімнастичної лави, проповзати по підлозі в упорі стоячи на колінах та ступнях ніг (як “ведмедик”) до

8–10 м; підлізати під низькими гілками, рейки; лазити по гімнастичній стінці, похилій драбині (заввишки до 2 м) приставним та попереминим кроками. Вчити переходити з одного прольоту гімнастичної стінки на інший приставним кроком ліворуч і праворуч.

Рівновага. Формувати вміння ходити по доріжці, гімнастичній лаві (завширшки 15–20 см, заввишки 25–30 см) приставним і перемінним кроками – по мотузці, покладеній на підлогу прямо – по колу та зигзагом (завдовжки 10 м); ходити з торбинкою з піском на голові, руки в сторони, на поясі; ходити і бігати по прямій та звивистій доріжках, обминаючи дерева, куці тощо; переступати через палицю або мотузку, підняті на висоту 20–25 см; ходити по ребристій дошці, обмеженій горизонтальною і похилій площині (колода, дошка, земляний вал); сходити на гірку і збігати з неї; ходити і бігати по покладеній похило дошці (завширшки 15–20 см), один кінець якої піднято на висоту 30–35 см; ходити по колоді прямо, боком, приставним кроком; ходити по гімнастичній лаві (колоді) з рухами рук (уперед, в сторони). Вчити утримувати рівновагу, стоячи на носочках, руки вгору; на одній нозі, піднявши другу вперед або в сторону, руки на поясі; робити переكاتи з п'ят на носочки і навпаки, стоячи серединою ступні на гімнастичній палиці.

➤ **Рухливі ігри. Народні ігри**

Вивчити декілька нескладних рухливих ігор, зокрема народних, самостійно організувати їх. Учити чітко дотримуватися правил гри. Викликати зацікавленість рухливими іграми, бажання займатися руховою активністю, правильно виконувати рухові дії, отримувати від цього задоволення.

Виховувати наполегливість, витримку, взаємодопомогу. Сприяти розвитку дружніх взаємин.

Розвивати вміння самостійно бавитися м'ячами, скакалками, обручами. Заохочувати до використання усної народної творчості: лічилки, залички тощо.

Формувати почуття задоволення від участі у спортивних вправах і рухливих іграх.

Тематика рухливих та народних ігор

Ігри з ходьбою та бігом: “Знайди собі пару”, “У ведмедя у бору”, “Кольорові автомобілі”, “Про Катрусю і цапка”, “Пташки і кіт”, “Іменинний пиріг”, “Пастух і стадо”, “Качечка”, “Прапорці”, “Метелики”, “Нумо в коло!” **Народні ігри:** “Коза”, “Лисичка”, “Залізний ключ”, “Горішки”, “До мене”, “Птахи”, “Нумо в коло”, “Лупак”, “Дід”, “Мак”, “Пастух і стадо”, “Гуси”, “Літала сорока по зеленім гаю”, “Опанас”, “Ой у перепілки”, “Горобейко”.

Ігри з повзанням і лазінням: “Не дзвони”, “Діти і вовк”, “Переліт птахів”, “Кошенята і цуценята”, “Кролики”. **Народні ігри:** “Кролики”, “Діти і сова”, “Підповзи до прапорця”, “Не дзвони!”, “Кошенята і цуценята”.

Ігри з киданням та ловінням: “Лови, кидай, падати не давай!”, “М’яч через сітку (мотузок)”, “Школа м’яча”, “Скраклі”. **Народні ігри:** “М’яч у колі”, “Збий булаву”, “Гарячий м’яч”, “Полювання на зайців”, “Хто далі кине”, “М’яч через мотузок”, “Влуч у кошик”, “Млин”.

Ігри зі стрибками: “Зайці і вовк”, “Зайчик сірий умивається”, “Жабки і журавлі”, “Горобчики”, “Не замочи ніг”, “Подзвони в брязкальця”, “Дідусь і зайчата”. **Народні ігри:** “Бузьок і жаби”, “Горобчики-стрибунці”, “Лисиця в курнику”, “Стрибуни”, “Цапок”, “Білки”, “Вишні-черешні”, “Жаби-мандрівниці”.

Ігри на орієнтування у просторі: “Знайди, де заховано”, “Знайди і промовчи”, “Хто вийшов?”, “Відгадай, чий голос”, “У лісочку на горбочку”.

Народні ігри: “Риби і кіт”, “Сторони світу”, “Жучок”, “Качечка”.

➤ **Вправи спортивного характеру**

Катання на санках. Закріплювати вміння спускатися на санчатах з невисокої гірки по одному, гальмувати п’ятками під час спуску; катати на рівному місці удвох одну дитину. Загальна тривалість катання 40–45 хв.

Ігри: “Ворітця”, “Хто далі проїде?”, “Не зачепи”, “Карусель у лісі”.

Ходьба на лижах. Формувати навичку ходьби на лижах під час денної прогулянки тривалістю 30–35 хв. Вчити дітей “ступаючому кроку” під час ходьби на рівній місцевості та при підйомах на схилах; вмінню координувати рухи ніг та рук під час ходьби на лижах. При виконанні “ковзного кроку” вчити переносити вагу тіла з однієї ноги на іншу.

Катання на велосипеді. Вчити кататися на двоколісному велосипеді по прямій; робити повороти праворуч, ліворуч; під час їзди вчити сидіти рівно і дивитися вперед.

Плавання. Привчати дітей занурюватися у воду, відкривати очі під водою, орієнтуватися під водою; сидючи на мілководді, виконувати рухи ногами вгору – вниз; ходити по дну на руках уперед і назад (ноги випрямлені); привчати робити глибокий інтенсивний вдих із повним видихом; вчити ковзати з предметом у руках; привчати узгоджувати рухи рук і ніг. Формувати вміння, поступово присідаючи, занурюватися у воду з головою.

Вправляти у плаванні зручним для дітей способом.

Заняття з плавання організовувати підгрупами по 10–12 дітей. Тривалість занять – 5–7 хв (початковий етап навчання); згодом 20–25 хв. Організовувати заняття двічі на тиждень.

Ігри у воді: “Дзига”, “Чапля”, “Каруселі”, “Брід”, “Бігом за м’ячем”, “Гойдалка”, “Катання на кругах”, “Покажи п’яти”.

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”:**

- дотримується норм особистої гігієни, культури поведінки за столом;
- розуміє потребу загартування, із задоволенням бере участь у загартовувальних процедурах, має потребу в активній руховій діяльності;
- виявляє інтерес до результатів рухової діяльності; може добре тримати рівновагу, стежити за положенням свого тіла під час виконання різноманітних вправ;
- уміє ходити з вільними, природними рухами рук, тримаючись прямо; бігає легко, ритмічно, володіє різними видами ходьби та бігу;
- упевнено стрибає з місця, відштовхуючись обома ногами й змахуючи руками;
- вміє лазити по гімнастичній стінці довільним способом, не пропускаючи щаблів;
- дотримує певних інтервалів під час руху в різних видах шикунання, добре орієнтується у просторі;
- виявляє інтерес до вправ з елементами спорту, самостійно з’їжджає на санчатах із гірки, їздить на триколісному й двоколісному велосипедах, катається на лижах, плаває, виявляє витримку та наполегливість;
- називає основні частини тіла людини, функції деяких органів;
- розуміє значення руху в оздоровленні людини;
- виконує загартовувальні процедури та розуміє їх значення для здоров’я;
- розуміє, що брудна вода – загроза для здоров’я, знає цілющі властивості води;
- виконує гігієнічні процедури;
- доглядає за чистотою свого тіла;
- має практичні навички використання природних чинників в оздоровленні;
- знає основні правила захисту від інфекційних хвороб, надання першої допомоги хворій людині;
- розуміє, що шкідливі звички впливають на здоров’я, намагається їх позбутися;
- має знання про оздоровчі аспекти побуту українського народу;
- розуміє потребу користування індивідуальними предметами гігієни;
- розуміє необхідність дотримання режиму дня для здоров’я людини;
- усвідомлює вплив санітарного стану приміщення на здоров’я людини;
- має навички культури поведінки за столом та гігієни харчування;
- відрізняє корисні рослини від шкідливих та отруйних;
- підтримує добрі взаємини з дітьми та дорослими;
- розуміє причини виникнення пожежі;

- має поняття про різні види переходів, дорожні знаки для пішоходів, правила поведінки у транспорті та біля дороги;
- розуміє небезпеку від користування гострими, ріжучими та вибухонебезпечними предметами; небезпеку самостійного користування ліками і термометром, електроприладами;
- знає про те, як треба поводитися з чужими та домашніми тваринами;
- усвідомлює, що в зимовий період небезпечно ходити під дахами та балконами, з яких звисають бурульки;
- розуміє, що вживання сумнівних ягід, плодів, рослин може спричинити отруєння.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА В СОЦІУМІ”

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ

➤ Вікові можливості дитини

На п'ятому році життя під впливом виховання починають формуватися почуття, які виражають стійкіше ставлення до людей і явищ, з'являються бажання бути корисним для людей, увага до їхніх потреб, формується почуття відповідальності за доручену справу, результат якої важливий для інших. На тлі подальшого зростання потреби в співпраці з ровесниками все виразніше виявляється потреба в доброзичливій увазі з боку товариства. Саме в цьому віці діти усвідомлюють своє місце у групі однолітків. На цьому ґрунті чітко проглядається вибіркове ставлення до партнера по спілкуванню. Ставлення до ровесників стає дружелюбним, формується вміння підпорядковувати свої бажання вимогам інших дітей і дорослих. У цьому віці яскраво виявляється позиція “захисника” норм поведінки, еталоном яких є дорослий. Помітні зміни бачимо у сфері культури спілкування дітей із дорослими. Якщо у стосунках із близькими дорослими діти цього віку довірливі, впевнені, зацікавлені в контактах, то в присутності стороннього дорослого їм притаманні сором'язливість і неспокійний стан.

У групі дітей п'ятого року життя нового значення набуває виховання культури трудової діяльності, де формується відповідальність за доручену справу, розуміння значення результатів своєї праці для інших. Діти виявляють здатність долати труднощі на шляху до бажаної мети.

Виховання культури поведінки ускладнюється тим, що, ставлячи перед дітьми нові вимоги, педагог повинен постійно закріплювати вже сформовані в молодших групах навички й уміння.

➤ **Освітні завдання**

- Формувати моральну позицію дитини, ціннісні орієнтири, інтереси та потреби.
- Виховувати позитивні почуття до рідних, повагу до старших.
- Сприяти розвиткові дружніх взаємин між дітьми, проявів турботи про ровесників та інших дітей.
- Виховувати ініціативність у становленні товариських взаємин з однолітками, вміння проявляти турботу про молодших дітей;
- Формувати охайність у зовнішньому вигляді
- Виховувати культуру поведінки за столом, у громадських місцях.
- Формувати почуття гумору.

➤ **Духовне виховання**

Формувати у дітей звичку не брати без дозволу чужих іграшок та інших чужих речей.

Виховувати дружелюбне ставлення до інших дітей: не жалітися і не наговорювати дорослому на іншу дитину, вміти допомогти, не заздрити, порадіти успіхові іншої дитини, просити вибачення, коли образив товариша, не конфліктувати, захищати молодших і слабших, не ображатися.

Вчити виявляти турботу та любов до приручених тварин. Учити пояснювати свої вчинки, оцінювати їх. Поглиблювати знання про релігійні свята (Святого Миколая, Різдво, Великдень, Стрітіння тощо) та обряди, пов'язані з ними. Розучувати колядки, віншування, щедрівки, гаївки тощо.

➤ **Сім'я**

Продовжувати формувати поняття рідної домівки, рідної хати як найдорожчого місця для кожної людини (щасливий той, хто має батька, маму, рідний дім тощо). Виховувати любов до отчого дому, родини, повагу до батьків, дідуся, бабусі; гордість за близьких людей, бажання наслідувати позитивні риси та вчинки предків, продовжувати традиції роду.

Вчити помічати працю батьків, цінувати речі, створені їхніми руками; помічати їхній настрій (втомлений, зажурений, веселий тощо) і відповідно поводитися; виявляти бажання допомогти, чуйність, доброзичливість; вживати ввічливі форми звертання до дорослих.

Підводити до розуміння того, що дитина в сім'ї має піклуватися про молодших братиків і сестричок та допомагати старшим.

➤ **Ставлення до ровесників та інших дітей**

Закріплювати вміння допомагати один одному та молодшим дітям одягатися й роздягатися; виявляти дружелюбне ставлення до молодших дітей. Вчити хлопчиків виявляти елементарні форми чоловічої галантності: пропускати дівчинку вперед, подавати іграшку, стільчик;

ділитися іграшками, підіймати предмет, що впав, поступатися місцем, чітко і виразно висловлювати своє прохання, подяку тощо.

Виховувати скромність, чуйність, бажання бути справедливим, сильним і сміливим; вчити відчувати сором за поганий вчинок. Сприяти формуванню особистого ставлення дитини до дотримання (порушення) моральних норм: співчуття до скривдженого та непогодження з діями кривдника; схвалення дій того, хто вчинив справедливо.

➤ **Спілкування**

Вчити вітатися і прощатися з дітьми та дорослими, дякувати за допомогу, проявлену увагу. Продовжувати вчити культури спілкування: стояти прямо, не крутитися, не тримати руки в кишенях, говорити ввічливо, з інтонацією, дивлячись співрозмовникові у вічі, не втручатися у діалог старших, у тактовній формі висловлювати відмову, незгоду. Вчити використовувати ввічливі форми звертання до дітей і дорослих; не допускати вживання прізвиськ; передбачати наслідки своїх негативних дій, розуміти причини виникнення конфлікту. Давати знання, що першим вітається чоловік, хлопчик. Учити вмінню спілкуватися по телефону.

Сприяти набуттю дітьми досвіду позитивного спілкування, вміння диференціювати емоції. Спонукаати дітей до збереження життєрадісного, дружелюбного стану, до оцінювання власних вчинків з погляду їх наслідків для фізичного та емоційного стану іншої людини і самого себе.

➤ **Культура в побуті**

Вчити стежити за охайним виглядом свого одягу, чистотою обличчя, рук; за потреби – умиватися, мити руки, користуватися носовичком, поправляти одяг, чистити взуття.

Формувати вміння сервірувати стіл, культурно поводитися за столом: не ставити лікті на стіл, сидіти прямо, не схилятися над ним, їсти не поспішаючи, користуватися столовими приборами (ложкою, виделкою тощо), без нагадування користуватися серветкою.

➤ **Поведінка у громадських місцях**

Вчити дітей під час демонстрування фільму чи перегляду вистави не розмовляти, ставити запитання після перегляду. Вчити проходити на своє місце повз людей, які вже сидять у ряді (потрібно вибачитися і проходити обличчям до них). Вчити не вимагати місця у транспорті, без нагадування поступатися місцем старшим людям; голосно не розмовляти.

➤ **Формування почуття гумору**

Збагачувати досвід дітей використанням дотепів, народних жартів. Вчити влучно добирати слова, що характеризують певні вади у поведінці

людей (лідарство, впертість, жадібність, боягузтво). Вчити розуміти алегорію.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- має уявлення про сім'ю, родину та родинні взаємини: взаємодопомогу, турботу, любов;
- розповідає про домівку, своїх рідних, називає їхні імена, прізвища, професію;
- прагне до позитивних форм поведінки, уважна до оцінок дорослих;
- дотримується елементарних правил культури спілкування з дорослими й однолітками;
- намагається оцінити дії та вчинки інших людей з позиції відомих правил та оцінок;
- уміє порадити за однолітків; звертаючись до них, виявляє вміння зрозуміти їх, допомогти їм;
- виявляє посильну турботу про літніх людей;
- прагне виконувати трудові доручення дорослих, діяти разом із ними;
- володіє необхідними культурно-гігієнічними навичками, охайно одягається;
- уміє культурно поводитися у громадських місцях, за столом;
- прагне створити затишок у рідній домівці, має знання про якості та використання предметів домашнього вжитку;
- формувати почуття гумору.

ОСНОВИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

➤ **Вікової можливості дитини**

На 5 році життя дитина активно спостерігає і проявляє інтерес до світу людських взаємин. Активізується пізнавальна діяльність; дитина задає дорослому безліч запитань “Чому?”

Допитливість дитини стає зосередженою, а висловлювання логічнішим.

Дитина заявляє про свої права бути почутою, прагне до розуміння. Дошкільник усвідомлює свої права й обов'язки, як члена родини, колективу дошкільному навчальному закладі крізь призму уявлень: бажаного і належного, припустимого і небажаного, можливого і забороненого.

➤ **Освітні завдання**

- Формувати правову культуру особистості, поняття про права й обов'язки; вчити поважати права інших людей.
- Давати знання про те, що кожна людина своєрідна, неповторна, народилася на світ, щоб жити і бути щасливою, ніхто не має зазіхати на це право. Формувати у дітей поняття про життя як найвищу цінність.

- Вчити дітей відповідально ставитися до виконання обов'язків як добропорядного члена суспільства, громадянина України.
- Виховувати почуття гідності, самозначущості, впевненості в собі.
- Формувати елементарне розуміння дітьми обов'язку держави захищати права дитини.

Право на життя. Давати знання, що Землю населяють різні народи з певними особливостями зовнішнього вигляду, типовими видами занять, особливостями побуту, пов'язаного з умовами проживання; ніхто не має права посягнути на їхнє життя.

Право на ім'я. Допомогати дітям усвідомлювати свою індивідуальність, зовнішню несхожість на інших людей; пояснювати, для чого кожній людині дане ім'я. Вчити називати імена своїх рідних, ровесників, інших дітей. Показувати дітям, що ім'я може звучати по-різному (офіційно і пестливо). Вчити утворювати ім'я за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів. Розповідати, що діти однієї вікової групи мають різні дати народження, іноді дні народження різних людей збігаються.

Право на сім'ю. Розширювати уявлення дітей про те, що сім'я – це основа життя родини; вона потрібна кожній людині для того, щоб бути щасливою. Пояснювати, що сім'ї бувають різними за кількістю дітей і дорослих. Вчити дітей називати себе по-різному (брат, сестра, син, дочка, онук, онучка).

Право на житло. Підводити дітей до розуміння права на житло. Розширити уявлення про різні види помешкань (квартира, будинок), про особливості різних місць проживання людей (місто, село; широка (вузька) коротка (довга) вулиця, проспект, бульвар, провулок, площа, майдан тощо); вчити називати країну, місто (село), де живе дитина, домашню адресу; розповідати про свою кімнату (дитячий куточок), вулицю тощо.

Право на освіту і вибір професії. Підводити дітей до розуміння того, що кожна дитина має право на освіту. Формувати загальне уявлення про дитячий садок як заклад освіти (місце, де діти засвоюють певні знання, набувають практичні навички). Розповідати про різні види навчальних закладів.

Привертати увагу дітей до професій їхніх батьків, продовжувати вчити мріяти про майбутнє, висловлювати свої думки.

Допомогати сприйняти свою мрію, своє "Я" як індивідуальність у суспільстві.

Право на відпочинок. Формувати уявлення, що є різні види відпочинку: ігрова діяльність у дитсадку, екскурсії на природу, подорожі до близьких в інші міста, дні народження, свята.

Ознайомлювати з правилами, яких треба дотримувати під час будь-якого відпочинку.

Право на харчування. Розширювати уявлення дітей про те, що харчування – основний спосіб підтримування здоров'я людини. Давати

дітям знання про вітаміни, їх вплив на організм людини та про продукти, в яких вони містяться.

Давати знання про зміст понять “режим харчування” та “культура харчування”. Виховувати бережне ставлення до продуктів харчування. Інформувати дітей про шкідливі для здоров'я продукти харчування (чипси, сухарики тощо).

Ознайомлювати з лікарськими й отруйними речовинами.

Розширювати знання про професії: кухар, продавець, лікар, водій, фермер.

Право на медичну допомогу. Допомагати дітям усвідомлювати, що “здоров'я – найцінніший скарб людини”. Давати знання про те, що здоров'я треба дбати: робити ранкову гімнастику, повноцінно харчуватися їжею, багатою на вітаміни, багато рухатися. Розповідати про здоров'я та прояви хвороби; пояснювати, куди треба звернутися у випадку захворювання; вправляти у називанні номера телефону швидкої допомоги.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- усвідомлює, що для життя людини потрібні їжа, вода. Відрізняє корисну їжу від шкідливої;
- розуміє про різні види відпочинку і бере активну участь у його проведенні;
- знає, що немає більшої цінності, ніж здоров'я;
- виявляє ввічливість, культуру поведінки у спілкуванні з дорослими й однолітками;
- поважає право на ім'я інших, не дає товаришам прізвиськ;
- розуміє, що сім'я – основа життя людини, об'єднує найрідніших людей і складається з батьків і дітей;
- має елементарні уявлення про права та обов'язки дитини;
- знає, що має право на щасливе життя;
- знає, що кожна людина має ім'я, яке вказує на належність до певної статі;
- називає своє місце в родині з різних позицій: онук (онука), син (дочка), брат (сестра);
- знає свою повну адресу;
- має уявлення про те, що на планеті живе багато людей із різними відмінностями, які розмовляють різними мовами, але їх усіх треба поважати;
- виявляє інтерес до навчання;
- пояснює своє місце та обов'язки в родині;
- усвідомлює, що лише завдяки спільним зусиллям можна підтримувати порядок в оселі, в дошкільному навчальному закладі;
- правилно вживає назви трудових дій, пов'язаних із певним трудовим процесом;
- старанно виконує обов'язки чергових у їдальні, на занятті, в куточку живої природи.

НАРОДОЗНАВСТВО

➤ Вікові можливості дитини

На п'ятому році життя обсяг інтересів у дітей значно зростає. У них починають формуватися почуття, що виражають ставлення до людей і явищ навколишнього життя, до взаємин між людьми, до предметів, які навколо. Формуються свої враження, в результаті чого дитина визначає, що їй подобається.

Діти легко сприймають та засвоюють колядки, щедрівки, віншування, гаївки, веснянки, а також народні рухливі ігри. Малюки залюбки грають у народні ігри з простим сюжетом, виконують різні ролі, водять хороводи.

Зростає емоційна чутливість, цікавість до розповідей дорослих про звичаї та традиції рідного краю, бажання наслідувати їх. У процесі активної участі у підготовці та організації народних свят діти можуть не лише наслідувати дорослого, а й виявляти елементарну творчість.

➤ Освітні завдання

- Ознайомлювати дітей із народними національними оберегами (калина, верба, віночок, сорочка-вишиванка тощо).
- Ознайомлювати з минулим рідного краю, заохочувати дітей до пізнання свого родоводу.
- Залучати дітей до української національної обрядовості, підготовки та відзначення народних свят, звичаїв і традицій.
- Розвивати у дитини такі риси характеру, як щирість, гостинність, доброта, щедрість через багатство національного фольклору (казки, загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, пісні та народні ігри).
- Формувати знання дітей про побут українського житла, українську іграшку, посуд, одяг.

➤ Сім'я, родинні традиції

Розширювати знання про сім'ю, рід. Вчити розповідати про сім'ю за родинними світлинами. Продовжувати ознайомлювати дітей із формами звертання в українській родині: до старших звертаються на "Ви", це підкреслює пошану до людей. Ознайомлювати з родинними святами (христини, день народження), сімейними обов'язками. Формувати вміння підтримувати щирі, доброзичливі родинні стосунки. Підводити до розуміння того, що старша дитина в сім'ї має піклуватися про молодших братиків і сестричок.

➤ Українська оселя

Давати дітям уявлення про українську садибу: хату, подвір'я, садок, квітник, криницю, огорожу, стайню (використовувати назви, характерні

для регіону). Ознайомлювати з рослинами-оберегами на українському подвір'ї (калина – символ вірності, нескореності; верба – символ рідної домівки; чорнобривці, мальва, ружа, червона рута – символи материнства, любові, ніжності).

Розширювати знання про інтер'єр хати та кухні: піч, начиння для печі (рогач, коцюба, хлібна лопата); посуд (макітра, горнятка, тарелі, горщики, макогін, діжа, качалка тощо), світлиця – меблі: скриня, колиска, стіл, лава, ослін. Розповідати про використання предметів національного декоративно-ужиткового мистецтва (рушники на образах, обрус, килими, постіль, вишивані подушки); покуття – найсвятіше місце в хаті, місце для образів, образи прикрашали рушниками; оздобою української оселі є світлини батьків, родини, портрети національних героїв, Т. Шевченка.

➤ **Краєзнавство**

Розповідати про заснування столиці України – міста Київ. (У столиці працюють: Президент, міністри, народні депутати. У Києві головна вулиця – Хрещатик, є метро.) Наголосити на тому, що в Україні державною мовою є українська. Продовжувати ознайомлювати дітей з архітектурними пам'ятками, а також із легендами рідного краю.

➤ **Народний одяг**

Поглиблювати знання дітей про український національний одяг, його зручність, декоративну мальовничість. Розширювати уявлення про жіночий український костюм: вишиту сорочку, плахту, запаску, хустину (для жінок) та віночок зі стрічками (для дівчат), намисто тощо; чоловічий український костюм: сорочка-вишиванка, штани (шаровари), свита, бриль, шапка. Давати уявлення про дійство плетіння віночків, заготівлю квітів, вікові ритуали одягання та носіння віночків. Ознайомлювати із традицією прикрашання українського національного одягу, з національним одягом свого краю.

Знайомити з легендами, оповідками, піснями про віночок, квіти у ньому, хустину, сорочку-вишиванку тощо.

➤ **Ігри. Українська народна іграшка**

Навчати дітей хороводних ігор із текстом для співу. Продовжувати ознайомлювати з дерев'яними іграшками Яворівщини (коник, візок, пташка); розглядати візерунки на виробках. Ознайомлювати з глиняними свистунцями (опішнянськими та косівськими), іграшками, плетеними з лози. Заохочувати до малювання простих візерунків на площинних формах іграшок.

➤ **Календарно-обрядові свята**

Формувати уявлення дітей про традиції, обряди та звичаї (Різдво – свята вечера в родині, дідух, сімейні традиції частування, колядування; щедрювання; Великдень – традиції освячення великоднього кошика, розфарбовування писанок, крашанок, ведення гаївок, великодні ігри; Стрітіння – зустріч зими з весною, ігри, освячення свічок, які називають “громовицями”, бо вважають, що вони оберігають людей від грому; свято Святого Миколая – написання листів Святому Миколаєві).

Залучати дітей до участі у відзначенні свят. Розучувати календарно-обрядові пісні, віншування, колядки, щедрівки, ігри; знайомити з обрядовими стравами (кутя, вареники, узвар, паска, писанка, крашанка, пампухи).

➤ **Народні ремесла**

Ознайомлювати дітей із предметами народного декоративно-ужиткового мистецтва, їх використанням у повсякденному житті. Давати знання про вироби гончарів – посуд (миски, глечики, макітри, куманці, горнята-двійнята) косівських, опішнянських, гаварецьких майстрів. Розповідати, що гаварецьку кераміку виготовляють на Львівщині (макітра, миска, горнята, підсвічники тощо); вироби гаварецьких майстрів мають чорний колір. Ознайомлювати з косівською керамікою (посуд розмалюваний рослинно-геометричним візерунком).

Прилучати дітей до краси української вишивки, розповідати про вишивку, сорочку-вишиванку, історію її виникнення. Ознайомлювати з характерними особливостями вишивки свого регіону. Розповідати, що в Україні з давніх-давен поширене ткацтво (ткали полотно, а також килими).

Залучати дітей до традицій писанкарства. Ознайомлювати з історією виникнення писанки, легендами й казками про неї. Розповідати, що в Коломиї є музей та пам’ятник писанці; писанки вирізають із дерева, роблять із бісеру. Розширювати знання дітей про витинанку: її робили з паперу одного або кількох кольорів, нею прикрашали оселю до свят. Ознайомлювати з виробами, плетеними з лози (кошики, тара для збіжжя, капелюхи, капці).

➤ **Показники компетентності дитини:**

- володіє елементарними трудовими навиками, бережно ставиться до результатів людської праці;
- дотримується норм культури спілкування, поважає інших, турбується про них, виявляє привітність та гостинність, пошану до старших;
- дотримується родинних звичаїв і традицій під час відзначення різних свят;
- має загальні уявлення про культуру українського народу, про звичаї та традиції, про споконвічне прагнення українців до краси;
- емоційно сприймає народну іграшку, традиційний одяг, вироби народних майстрів;

- розуміє, що Україна є Батьківщиною, що в українців є своя мова, звичаї та традиції, календарно-обрядові свята, різні символи. Виявляє стійкий інтерес до історії рідної землі;
- має уявлення про житло, предмети народного декоративно-ужиткового мистецтва, їх використання в повсякденному житті, народну іграшку, вишивку, український національний одяг, сім'ю та сімейні традиції в Україні;
- милується виробами народного декоративно-ужиткового мистецтва, охоче слухає різноманітні народні пісні, дивиться і емоційно сприймає виконання хореографічних композицій у виконанні дорослих і дітей;
- бере участь у дійствах календарно-обрядових свят;
- виявляє ініціативу, відтворює кращі зразки народного фольклору та речей народно-ужиткового мистецтва.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”

➤ Вікові можливості дитини

Сприймання дитини п'ятого року життя активне, емоційне. Дитина вже усвідомлює поставлену дорослим мету спостереження за об'єктами. Вона зіставляє сприймані об'єкти, аналізує їх, визначаючи частини, форму, колір. Запитання, які вона ставить дорослому, свідчать про осмисленість її сприймання. Сприймання узгоджується з практичними діями, що є фундаментом для формування різноманітних обстежувальних дій. Починається розвиток довільного відтворення, а згодом і довільного запам'ятовування.

Наприкінці п'ятого року життя діти сприймають завдання **запам'ятати** як обов'язкове, уважно вислуховують, просять повторити. Згадування також набуває ознак розгорнутого і контрольованого процесу. Велике значення для подальшого розумового розвитку дитини має образна **пам'ять**, що інтенсивно збагачується саме в цей період. Уявлення або образи раніше сприйнятих об'єктів, що збереглися, становлять основний зміст пам'яті дитини. Це насамперед уявлення про природне середовище, звірів, птахів, рослини тощо.

Емоції дитини часто залишаються ще ситуативними, бурхливими та нестійкими.

Уява дитини п'ятого року життя постійно підтримується її зовнішніми діями. Проте в цьому віці спостерігаються випадки переходу від уяви, підтримуваної зовнішньою опорою, до уяви, що проявляється тільки в мовленнєвих актах (наприклад: розповідь вихователя про їжачка, читання оповідання про осілих птахів тощо). Важливою рисою уяви є надання явищам природи почуттів. Асимілюючи явища природи, дитина перено-

силь на рослини, тварин і неживі об'єкти людські властивості. У цьому антропоморфізмі виявляється її прагнення пояснити невідоме через відоме.

У цей період характерним є зростання довільності, цілеспрямованості, стійкості **уваги**. Проте обсяг уваги недостатній, щоб розрізнити складні за змістом об'єкти, які мало чим відрізняються один від одного.

Мислення дитини п'ятого року життя стає потужнішим. У дитини все ще значну роль відіграє дійова форма мислення. Дитина бере участь у різних видах діяльності (висівання насіння, догляд за об'єктами природи тощо), які збагачують її знаннями про довкілля. У дитини п'ятого року життя розвиваються інтелектуальні пізнавальні **почуття**. Виникає інтерес до об'єктів і явищ природи. Об'єктами, які формують яскраві пізнавальні почуття дитини, є тварини. Дитину цікавить вигляд, поведінка тварин (з цікавістю розглядає мордочку, лапки їжачка, слухає його пихкання, з любов'ю доглядає за звірятком).

Дії дитини п'ятого року життя все більше спонукають до напруження м'язів, нервової системи, а отже, дитині треба долати різні перешкоди на шляху до досягнення мети. При цьому відбувається активізація вольових зусиль. Щоб виконати будь-яке доручення дорослого (полити квіти, нагодувати рибку), дитині доводиться гальмувати свої бажання і припинити справу, яка цікавила її в цей момент.

У такий спосіб відбувається розвиток, тренування **волі**.

У дитини п'ятого року життя триває процес **розвитку мовлення**. Мовлення супроводжує спостереження, працю дітей у природі, пошукову діяльність, дидактичні ігри на природничу тематику тощо. Дитина слухає доволі складні інструкції і точно виконує необхідні дії на вимогу вихователя. Словник дитини швидко розширюється, збагачується різними частинами мови (дієслова, займенники, сполучні слова). Порівняно з іменниками, прикметників у словниковому запасі значно менше. Важливим завданням у цей період життя дитини залишається розвиток мовлення. Дитина п'ятого року життя, прагнучи, щоб співрозмовник її правильно зрозумів, сама уточнює свою розповідь: "Тоді він, собака, почав гавкати". Передаючи події, що викликали яскраві, емоційні переживання, дитина довше затримується на ситуативно-експресивному викладі.

➤ **Освітні завдання**

- Підводити дітей до визначення суттєвої, спільної для всіх об'єктів природи ознаки: вода, земля, пісок, глина, каміння, повітря – не росте, не живиться, не розмножується.
- Розкривати дітям найелементарніші зв'язки між явищами природи і змінами в житті рослин (без води рослина засихає; менше світить сонце – листя змінює свій колір).
- Ознайомлювати дітей із кімнатними рослинами та умовами, необхідними для їх росту.

- Підтримувати практичні дослідницькі вміння з догляду за рослинами.
- Сприяти ознайомленню дітей із різноманітним світом тварин (свійських і диких), їх зовнішньою будовою, з умовами їх існування.
- Підтримувати бажання дітей до розуміння взаємозв'язків у природі.
- Давати уявлення про природоохоронну діяльність людини.

ПРИРОДА ПЛАНЕТИ ЗЕМЛЯ

➤ **Явища природи. Нежива природа**

Підводити дитину до розуміння, що **сонце** рухається по небосхилу. Восени і взимку Сонце світить менше.

Ранньою весною сонце ще не гріє, а тільки яскраво світить. Із кожним днем помітно підіймається все вище і дужче припікає.

Улітку сонце високо в небі, воно зігріває землю, повітря.

Давати дітям знання, що небо буває блакитним, чистим або похмурим. Коли важкі темні хмари нависають над землею, вони ховають сонце, з них часто йдуть дощі. Звертати увагу дітей на купчасті хмари, з'ясувати, чому їх так називають, на що схожі, як вони рухаються по небу. Перед грозою небо вкривається темними хмарами, під час грози гримить грім і блискає блискавка.

Давати дітям знання, що **повітря** є навколо нас, воно прозоре, невидиме, легке. Повітря чисте, спекотне влітку – його прогріває сонце; взимку – холодне, морозне. Повітря рухається і утворює вітер. Повітрям дихають рослини, тварини, люди. Вітер буває різної сили (слабкий, помірний, сильний). Улітку бувають грози та буревії, взимку – заметілі та хуртовини.

Уточнювати уявлення дітей про зовнішні ознаки **води** на дотик: тепла, холодна. Вода без смаку – не солодка, не солоня, не кисла; без кольору.

Вода тече, наповнює річки, озера, моря. Вона буває чиста і брудна. Розповісти, які річки протікають у різній місцевості.

Вчити розрізняти якості чистої (прозора, без запаху, без смаку) та забрудненої води (непрозора, має запах, смак).

Вода може нагріватися, може бути теплою, гарячою (окріп).

При низькій температурі вода перетворюється в лід.

Навесні таниє сніг, на річках, озерах – лід. Лід на річках тріскається, ламається, починається льодохід.

Ознайомлювати з властивостями льоду (гладенький, прозорий, слизький, крихкий, твердий).

Розширювати знання, що **ґрунт, пісок, глина, каміння** – складаються з дрібних крупинок. Пісок, глина, каміння є різного кольору. Глина – біла, сіра, червона, жовта; пісок – білий, жовтий. У Львівській, Житомирській областях є багато глини та піску, у Карпатах, Криму – каміння.

Давати знання про властивості ґрунту, значення ґрунту для рослин; взимку під впливом низької температури ґрунт і пісок замерзають.

Розповідати про **сезонні зміни в природі**, підтримувати бажання дітей самостійно помічати та називати стан погоди, її ознаки: тепла, холодна, вітряна, безвітряна, хмарна, ясна, дощова, сніжна; розуміти її вплив на поведінку людей, тварин, стан рослин.

Привертати увагу до змін погодніх умов (багато випадає дощів, тумани, грози, відлиги, ожеледі).

Спостерігати за зміною положення сонця, станом землі, повітря, рослин, поведінкою тварин, діяльністю людей.

Давати дітям уявлення про характерні прикмети кожного сезону. Ознайомлювати зі змінами, що відбуваються біля водойм восени (не літають комахи, не чути жаб'ячих пісень, засохли рослини), причинами змін. Розкривати дітям елементарні зв'язки між явищами неживої природи та змінами в житті рослин і тварин (стало холодно – засохли рослини – зникли комахи – перелітні птахи відлетіли в теплі краї). Вчити встановлювати залежність між погодою та одягом людей.

➤ **Рослини**

Продовжувати ознайомлювати дітей із деревами, кущами, трав'янистими рослинами та змінами в рослинному світі в різні пори року: поява листя на деревах, цвітіння квітів, сіяння та садіння овочів, досягання та збирання плодів, овочів (квасоля, огірки, буряки тощо), фруктів (яблука, груші, сливи тощо), насіння квітів; засихання, потемніння трави.

Ознайомлювати з будовою рослин: корінь, стовбур, листки, квіти, плоди – дерева; корінь, стебло, листя, квіти, плоди – трав'янисті рослини. Розповідати, що рослини ростуть в парку, саду, на городі, в лісі, біля водойми. Розрізняти та називати дерева: липа, береза, горобина; квіти: айстри, чорнобривці; овочі та фрукти. Закріплювати знання, що в квітів утворюється насіння, яке збирають і зберігають для посіву. Ознайомлювати з квітами (півонія, лілія, нарцис, гладіолус, мальва), серед трав'янистих рослин – золототисячник, зозуліні черевички, сухоцвіт болотяний. Ознайомлювати з найпоширенішими деревами.

Закріплювати знання дітей про кімнатні рослини: вони корисні, прикрашають кімнату, очищують повітря. Ознайомлювати із зовнішніми характеристиками ознаками кімнатних рослин.

Усе живе потребує догляду. Наприклад, традесканція потребує багато води, алое – мало.

У куточку природи залучати дітей до довготривалих спостережень: поставити у воду гілки, які з часом випустять листочки; висіяти насіння вівса та гороху – воно згодом проросте.

Формувати практичні та дослідницькі вміння з догляду за рослинами.

Формувати уявлення, що взимку дерева, кущі відпочивають, на них немає листя, воно з'явиться навесні. Взимку залишаються зеленими лише хвойні ялина та сосна. Вчити визначати, чому в кімнаті рослини ростуть і взимку. Ознайомлювати дітей із першими весняними квітами (медунка, мати-й-мачуха, зірочки жовті), вчити розрізняти їх за кольором квітки, стеблом, листям. Вчити фіксувати зміни в розвитку сходів городини та квітів, ознайомлювати з кущами.

➤ **Тварини**

Розширювати уявлення дітей про **диких** (ведмідь, лисиця, білка, їжак, заєць) та **свійських** (корова, кінь, коза, свиня, собака, кішка) **тварин**, їхню поведінку, способи пересування, характерні особливості, властиві їм звуки. Розповідати, чому саме називають тварин дикими та свійськими.

Закріплювати знання назв осілих та перелітних **птахів**. Розширювати знання про свійських птахів (курка, півень, качка, гуска, індик) та їх дитинчат.

Ознайомлювати дітей із зовнішньою будовою **комах**. Розповідати, що з настанням холодів їх стає менше, вони ховаються в щілини, під кору дерев, у землю, а прокидаються комахи навесні. Вчити помічати появу перших метеликів, жуків, мух, комарів, жаб. Розповідати, що мухи та комарі – це корм для жаб, ящірок, ластівок.

Привертати увагу до комах та **земноводних** (хрущ, джміль, бджола, руді лісові мурашки, коник зелений, бабка плоска, жаба, ящірка).

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ

Формувати у дітей первинні поняття, що природу потрібно оберігати. Не можна глумитися і кривдити тварин, треба піклуватися про них; не можна рвати квітів, ловити комах, топтати жуків. Розповідати про роботу з очищення ставків і річок, яка ведеться в регіоні.

Давати дітям поняття про Червону книгу України. Ознайомлювати з кількома видами рослин і тварин, занесених до неї (рослини – анемона, проліски, фіалки; тварини – їжак, білка, лось). Розповідати, що заповідники створюють для охорони рослин і тварин. (У Карпатах створено Карпатський заповідник, у Херсонській області – заповідник Асканія Нова, у Дніпропетровській області – Дніпровсько-Орільський заповідник.)

ВСЕСВІТ

Ознайомлювати з тим, що люди живуть на планеті Земля. У Космосі є безліч зірок. Між ними і Землею дуже великі відстані.

Розширювати знання дітей про зоряне небо, розповідати про планети Сонячної системи та їх особливості.

Привертати увагу до дослідження Космосу, космічних кораблів, космонавтів та їхнього одягу.

➤ Показники компетентності за освітньою лінією “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”:

- визначає зміни у природному довкіллі;
- розрізняє пори року;
- визначає стан погоди (дощ, сніг), стан повітря (холодне, тепле, гарче); знає, якою є погода у весняно-літній та осінньо-зимовий періоди;
- усвідомлює, що вітер – рух повітря;
- визначає властивості піску, глини, ґрунту; основні ознаки води (на дотик, за смаком, за кольором), вода – це рідина; дощ і калюжі – це вода;
- називає пори року і визначає зміни в рослинному і тваринному світі;
- класифікує об’єкти: дерева, кущі, квіти, овочі, фрукти, птахи, комахи, тварини та називає їх;
- називає кімнатні рослини (бегонія, герань, лілія амазонська, колеус, бальзамін тощо), знає основні правила догляду за ними;
- доглядає за квітами в куточку природи, рослинами на грядці: прополує їх, підживлює, висаджує;
- бере участь у пошуково-дослідницькій діяльності;
- розпізнає свійських птахів та їхніх дитинчат;
- розпізнає диких і свійських тварин, знає їхні особливості, спосіб пересування та називає тих, які є у регіоні;
- розуміє, що бджоли роблять мед із нектару квітів; бджіл розводять на пасіках, мухи і комарі – корм для жаб, ящірок, ластівок;
- має уявлення про рослини і тварин, занесених до Червоної книги України (рослини – анемона, пролісок, фіалка тощо; тварини – білка, лось тощо), і тих, які є у Карпатському заповіднику;
- розуміє, що в довкіллі немає ані корисних, ані шкідливих тварин – усі однаково важливі;
- бачить красу рідної землі, бережно ставиться до об’єктів природи;
- дотримується правил поведінки на природі, в зонах відпочинку;
- цікавиться зоряним небом і планетами Сонячної системи, їх особливостями.

ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ

➤ Вікові можливості дітей

Дитина оволодіває новими способами сприймання, які забезпечують обстеження предметів і явищ дійсності, їх різноманітних властивостей і взаємозв'язків. Сприймання спрямоване на пізнавання предметів і явищ навколишнього світу. Дитина може групувати предмети за якоюсь однією характерною ознакою.

Розвивається цікавість, інтерес дітей до нового, незнайомого, до понять, незрозумілих слів. Розвивається мисленнева діяльність, мовлення. Дитина може розповідати невеликі казки, переказувати невеликі твори, розповідати про події з власного життя.

Велике значення відіграють дидактичні та рухливі ігри, що сприяють розвитку вміння дотримувати правил гри і розвивають пізнавальну сферу дитини.

Продовжується розвиток моральних почуттів. У дітей починає формуватися усвідомлення постановки мети діяльності. Все частіше діти виявляють самостійність та ініціативність.

➤ Освітні завдання

- Формувати вміння орієнтуватися в багатогранному предметному світі, класифікувати та співвідносити предмети за їх ознаками (матеріалом), функціональним призначенням і використанням, встановлювати найпростіші причинно-наслідкові зв'язки, цілісно сприймати предмет, ситуацію.
- Спонукаати до запитань, роздумів, спонтанних образних асоціацій.
- Формувати уявлення про процес діяльності: постановка мети – виконання дії – результат; ініціювати бажання вносити у кінцевий продукт своєрідність та неповторність.
- Формувати досвід особистості, який збагачує її почуття, дає практичні вміння, бажання докладати зусиль для одержання результату.
- Формувати вміння усвідомлювати свою своєрідність і своє місце в суспільстві. Розвивати здатність емоційно відгукуватися на ситуацію чи зміст літературних творів.

➤ Предметний світ. Житло

Під час обстеження предмета продовжувати формувати вміння послідовно виокремлювати окремі частини, встановлювати взаємозв'язки між ними. Удосконалювати вміння самостійно встановлювати зв'язки

між призначенням предмета і його будовою та матеріалом, із якого він зроблений. Звертати увагу на естетичний вигляд предметів. Вчити диференціювати інтер'єр міської квартири та сільської оселі, називати їх характерні особливості й атрибути. Вчити називати довколишні предмети та предмети вжитку.

Ознайомлювати із сучасними електроприладами: комп'ютером, мікрохвильовою піччю, електричною праскою, пральною машиною, електричним чайником та їх використанням.

Формувати розуміння значення для людей речей, які їм особливо дорогі, звернути увагу на те, що в людей є улюблені речі, до яких треба ставитися з особливою повагою: світлини, портрети, книжки, подарунки, сувеніри.

➤ **Рідний край**

Вчити диференціювати поняття “місто” і “село”, область; знаходити тотожне, відмінне. Продовжувати формувати знання про своє місце проживання: вулицю та прилеглі до неї інші вулиці. Вчити визначати місцезнаходження дому, дошкільного навчального закладу, місця роботи батьків, аптеки, поліклініки, крамниці тощо.

Давати поняття про головну вулицю (площу) свого населеного пункту, ознайомлювати з визначними місцями міста (села).

Формувати уявлення про те, що ми живемо в Україні, про своє рідне місто (село). До прикладу, Львів – старовинне місто, в якому є багато історичних пам'яток (Оперний театр, площа Ринок, Високий замок тощо). Головний проспект Львова – проспект Свободи. Розповісти, що на головному проспекті встановлено пам'ятник Т. Шевченку, на площі Ринок є Ратуша; кожне місто має свій герб; у Львові на гербі зображений лев, який спирається на щит. Давати дитині поняття, що він символізує (захист та мужність).

Формувати уявлення про Т. Шевченка та його творчість, залучати до слухання і розчування його віршів, вшановування його пам'яті.

Продовжувати ознайомлювати дітей із державною символікою: Державним Прапором України, Державним Гербом України, Державним Гімном України.

➤ **Транспорт і засоби зв'язку**

Розширювати знання про наземний, повітряний та водний транспорт, розпізнавати за призначенням, середовищем пересування. Показувати взаємозалежність призначення, середовища пересування та будови транспорту. Давати поняття, що транспортом керують водії, машиністи, пілоти.

Ознайомлювати дітей із деякими видами сільськогосподарських машин: комбайн, трактор, косарка; із різними видами зв'язку: телефон, листування, поштові пересилки, електронна пошта. Давати поняття про перший транспорт (кінні трамваї).

➤ **Праця дорослих**

Формувати загальне уявлення про різні види праці дорослих. Учити правильно називати знайомі професії, професії батьків, їх трудові дії, розповідати про роль їхньої праці для свого міста (села). Ознайомлювати з матеріалами, інструментами, технікою, яку використовують у процесі трудової діяльності.

Ознайомлювати з працею хліборобів, процесом вирощування хліба; спеціальностями людей, які цим займаються. Давати уявлення про те, що хліб треба шанувати, що хліб – джерело життя, основний продукт харчування, головний результат людської праці. Виховувати шанобливе ставлення до хліба.

Розвивати вміння виявляти увагу та повагу до людей праці, бажання допомогти, зробити приємність.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- самостійно займається певною діяльністю, прагне підтримувати порядок і затишок у домівці;
- шанобливо ставиться до рідного краю, до людей, їхнього минулого;
- знає, що разом із родиною живе в Україні; впізнає державну символіку (Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України); виявляє любов до своєї Батьківщини;
- знає назву міста (села), в якому проживає, його визначні місця;
- називає предмети побуту, коротко характеризує їх;
- розповідає про свої враження від побаченого.

ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Самообслуговування**

Учити дітей самостійно одягатися і роздягатися, взуватися і роззуватися, зашнуровувати черевики; дотримувати послідовності під час одягання і роздягання. Вчити акуратно складати і вішати одяг; з допомогою дорослого приводити його в порядок (чистити, просушувати). Вчити бережно поводитися з речами. Привчати дітей помічати безлад у своєму одязі й одязі товаришів; тактовно робити зауваження та усувати його.

Привчати самостійно вмиватися, стежити за своєю зачіскою, за потреби користуватися носовичком, чистити взуття.

➤ **Господарсько-побутова праця**

Привчати дітей підтримувати порядок у груповій кімнаті: класти на місце іграшки, будівельний матеріал, книжки, разом із дорослим підклеювати книжки. Вчити витирати пил зі стола, стелажів. Привчати сервірувати стіл, готувати матеріал для занять і збирати його після

заняття, прати ляльковий одяг. Залучати до прибирання майданчика від сміття, опалого листя; підмітання, змітання снігу зі споруд, миття виносних іграшок. Вчити застеляти своє ліжко після сну.

➤ **Праця у природі**

Вчити правильно підливати рослини, визначати потребу їх у вологості; розпушувати землю; витирати листя кімнатних рослин, вирощувати овочі, висаджувати розсаду, сіяти насіння овочів і квітів, підливати грядки, збирати врожай, розпушувати ґрунт; готувати корм для тварин, мити годівниці, напувалки, піддони; насипати міркою корм для риб.

Заохочувати дитину допомагати дорослому пересаджувати рослини, планувати грядки, міняти воду в акваріумі.

Привчати тримати в чистоті та у відведеному місці городньо-садовий інвентар.

Продовжувати вчити турбуватися про осілих птахів.

➤ **Основи економічної культури**

Ознайомлювати дітей із доступними поняттями з економіки, розвивати інтерес до економічних знань. Сприяти осмисленню дітьми рис характеру, пов'язаних з економікою: бережливість, ощадливість, працьовитість, чесність. Формувати уявлення про потреби сім'ї; вчити розуміти відмінність між словами “хочу” та “треба”; вчити визначати першочергові потреби сім'ї.

Ознайомлювати дітей з поняттям “товар”, що таке товар, для чого він існує, де і як його можна придбати. Ознайомлювати з різноманітними торговельними закладами (крамниця, ринок, аптека, гуртівня, кіоск, супермаркет тощо), функціональними особливостями кожного торговельного закладу.

Підводити дітей до розуміння того, що люди різних професій працюють і за свою працю отримують зарплату, яку витрачають для потреб сім'ї.

Вчити дітей знаходити застосування речам, що вийшли з ужитку. Розповідати про вторинну переробку речей та відходів промисловості. Вчити сортувати сміття і викидати у відповідні контейнери.

Розширювати знання про способи зберігання продуктів (соління, сушіння, консервування, заморожування).

Розширювати знання про значення тепла, світла, газу в житті людини, економне їх використання.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- уміє самостійно одягатися, роздягатися, взуватися, роззуватися; доглядати за своїм одягом і речами;
- самостійно вмивається, стежить за своєю зачіскою, користується носовичком чи серветками;

- сумлінно виконує обов'язки чергового в їдальні та під час підготовки до занять;
- підтримує порядок у груповій кімнаті: в куточку іграшок, книги;
- прибирає майданчик від опалого листя, сміття;
- стежить за чистотою піску в пісочниці, перекопує пісок;
- має виносні іграшки, пере ляльковий одяг;
- працює в куточку природи (підливає рослини, розпушує землю, витирає листя кімнатних рослин, годує мешканців куточка, має годівниці); на городі (сіє насіння рослин, висаджує розсаду, підливає їх, збирає врожай);
- допомагає дорослому міняти воду в акваріумі, пересаджувати рослини;
- дбає про осілих птахів (разом з дорослими);
- оперує нескладними економічними поняттями: “товари”, “гроші”, “торгівля”, “покупка”;
- знає про ощадливе використання світла, води, газу;
- визначає першочергові потреби сім'ї, розуміє, що часом необхідно відмовитися від бажання придбати якусь річ;
- розуміє, як можна придбати товар;
- має уявлення про різноманітні торговельні заклади й товари, що їх вони продають;
- знає, що речі, які викидають, проходять вторинну переробку;
- знає, що сміття потрібно сортувати і викидати у різні контейнери.

СВІТ МИСТЕЦТВА

➤ **Сприймання мистецтва**

Вчити впізнавати народну іграшку, захоплюватися нею як витвором мистецтва; цінувати і захоплюватися витворами українських митців.

Розвивати здатність дітей захоплюватися красою музичних образів, настроїв, емоційно реагувати на тембр, ритм, лад музичних творів.

Продовжувати формувати вміння емоційно відгукуватися на виставу, співчувати героям, реагувати на їхні вчинки.

Емоційно сприймати характер твору, розуміти зміст соціально-побутових казок.

Учити цілісно сприймати і розуміти композицію та зміст художнього твору, його жанр.

➤ **Ціннісне ставлення до мистецтва**

Ознайомлювати з характерними особливостями петриківського розпису та гуцульського орнаменту; львівською вишивкою: рослинні елементи, червоний, чорний, синій, жовтий, оранжевий кольори; київською вишивкою; яворівською іграшкою (виготовлена з дерева, світлий колір,

рослинний елемент розпису); косівською керамікою (глина, світле тло, розпис білого, чорного, коричневого кольорів); виробами Гавареччини; опішнянською іграшкою. Ознайомлювати з писанкарством і витинанкою; найпростішими способами вирізування.

Виховувати повагу до майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, розуміння складності процесу їхньої праці під час розгляду народних іграшок, вишивок, кераміки, писанок тощо. Вчити помічати яскравість і неповторність цих виробів.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- впізнає народну іграшку та захоплюється витворами українського мистецтва;
- емоційно реагує на тембр, ритм, лад музичних творів;
- цілісно сприймає і розуміє зміст художніх творів та їх жанр;
- емоційно відгукується на виставу, співчуває героям, реагує на їхні вчинки.

ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Вікові можливості дитини**

У чотирирічок формується стійкіший інтерес до образотворчого мистецтва, всі психологічні процеси стають дедалі досконалішими, розвиваються естетичні почуття. Дитина обстежує предмети за допомогою органів зору та дотику. Поглиблюються її знання про форму, величину. Дитина намагається в образотворенні передати характерність образів, що потребує вдосконалення формотворчих рухів, їх диференціювання та уточнення. Особливу увагу приділяють навчанню зображати предмети різної величини, що складаються з однієї чи кількох частин; закріплюють знання про специфічні ознаки об'єктів та явищ, колірну гаму.

Дитина ознайомлюється з новим формотворчим рухом – вирізуванням.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати стійкий інтерес до образотворчого мистецтва. Формувати вміння емоційно сприймати твори мистецтва, розповідати про них.
- Ознайомлювати з видами образотворення: графіка, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво, скульптура, архітектура; жанрами: живопис, портрет, пейзаж, натюрморт.
- Удосконалювати набуті навички образотворення, вміння використовувати засоби передачі предметів і явищ довкілля (лінія, крапка, мазок, пляма, форма, композиція).

- Формувати вміння під час конструювання планувати послідовність роботи, будувати різні конструкції одного і того ж об'єкта; використовувати для конструювання будівельний матеріал, конструктор, папір, природний та допоміжний матеріал.
- Підтримувати і стимулювати самостійний і колективний характер роботи. Розвивати виконавську майстерність і вправність. Вчити радіти результатам своєї роботи.

Малювання. Розвивати емоційну чутливість до творів образотворчого мистецтва: позитивне ставлення до персонажів, уміння помічати їх характерні особливості, виразність поз, жестів, барвистість костюмів, розповідати про взаємини між ними. Формувати вміння розрізняти і називати настрої та душевний стан людини під час аналізу творів мистецтва.

Продовжувати вчити малювати олівцями, аквареллю, гуашшю, вуглиною, пастеллю: регулювати натиск під час заштриховування, не виходити за контури; зафарбовуючи, вести пензлем лише в одному напрямку, передавати характерність образів.

Спонукає використовувати у роботі інноваційні техніки малювання: псевдофорт (малювання матрицями), флористика (відбивання рослин), малювання клеєм ПВА, свічкою ("сліпе" малювання), зубною щіткою тощо.

Вчити передавати у роботах основні особливості постатей чоловіків і жінок, асоціювати тіло людини з геометричними фігурами: чоловік – прямокутник, жінка – трикутник.

Розвивати вміння вести пошукову діяльність під час добору засобів реалізації задуманого.

Вчити зображувати предмети круглої, прямокутної, трикутної форми, ознайомити з овальною формою; розміщувати предмети в ряд, посередині аркуша та по всій площині; передавати складніші за будовою та пропорціями предмети, кольори; ознайомлювати з барвами (червоний, зелений, коричневий, синій, чорний, білий) та їх відтінками, додаючи білила (блакитний, рожевий, сірий).

Вчити зображувати явища навколишньої дійсності, розміщувати у сюжеті об'єкти один біля одного та по всій площині; зображувати частини доби відповідним кольором небосхилу та наявністю небесних тіл; розрізняти і передавати у малюнках пори року відповідною кольоровою гамою.

Вчити малювати з натури, з пам'яті та з уяви; самостійно та колективно створювати нескладні сюжети, передавати характерні рухи, міміку, пропорції; виконувати багатопланові композиції, об'єднуючи предмети та персонажів за змістом; під час створення композицій знати і називати місцезнаходження об'єктів у просторі (спереду, ззаду, біля, між, вище, нижче).

Ознайомлювати з лінією горизонту та перспективою.

Розвивати вміння самостійно добирати пензлі за товщиною.

Розглядаючи вироби декоративно-ужиткового мистецтва, ознайомлювати дітей із різними орнаментами, елементами розпису.

Формувати відчуття кольору, ритму. Вчити заповнювати знайомими елементами (кружки, лінії, мазки, крапки) площину круглої, трикутної, прямокутної форми (львівська та київська вишивка) та готові форми – баранці, коники, писанки тощо (яворівська та косівська іграшка). Поглиблювати знання про килимарство, ознайомити з технікою нанесення безвіддільної лінії.

Вчити виконувати оздоблення ритмічно 2–3 кольорами.

Ліплення. Вдосконалювати навички ліплення під час роботи з глиною, пластиліном, тістом: розкачувати різні за розміром шматки прямими, коловими рухами долонь, розплющувати їх, надавати округлої, овальної та циліндричної форми. Вчити прищипувати, відтягувати, вдавлювати, примазувати глину (пластилін, тісто); передаючи характерні ознаки предметів, користуватися стекою; ліпити вироби гаварецької та косівської кераміки (гличик, таріль, горнятко тощо); яворівську писанку (оздоблювати орнаментом).

Вчити дотримуватися пропорцій, характерних особливостей та будови зображуваних предметів для отримання бажаних образів; створювати нескладні сюжети (“Качка з каченятами”) самостійно, з дорослим, з іншими дітьми.

Вчити співвідносити свої можливості з результатами роботи, радіти набутим навичкам, викликати інтерес до кінцевого результату, бажання використовувати виліплене в іграх.

Виховувати акуратність під час занять ліпленням: не бруднити одяг, меблі, працювати на спеціальних дощечках, після роботи витирати руки ганчіркою.

Аплікація. Вчити елементарних прийомів вирізування смужок різної ширини, предметів через розрізання квадрата навпіл по діагоналі (дах, вітрило); вирізувати предмети округлої форми, обтинаючи кути у квадрата чи прямокутника (овочі та фрукти). Розвивати вміння правильно тримати ножиці та діяти ними: робити прямі розрізи, вирізати довгі смужки. Вдосконалювати навички наклеювання предметів, що складаються з окремих (2–3) частин (човник, літак, гриби).

Вчити диференціювати і називати геометричні форми, ритмічно розкладати та наклеювати їх; прикрашати готові форми (рушник, таріль, іграшка) візерунками у відповідній колірній гамі, дотримуючи ритму, форми за мотивами львівської, косівської, опішнянської, васильківської кераміки; київської та львівської вишивки.

Розвивати естетичні почуття, художній смак, просторове орієнтування. Спонукаати використовувати для наклеювання, окрім паперу, природний та допоміжний матеріал.

Учити узгоджувати свої дії та задуми з іншими у колективній роботі.

Конструювання. Формувати у дошкільників уміння ставити перед собою мету, планувати послідовність операцій, добирати і називати необхідний матеріал.

Продовжувати вчити розрізняти і називати деталі будівельного матеріалу (кубик, пластина, брусок, призма), використовуючи деталі з урахуванням їх конструкцій (стійкість, величина, форма). Формувати вміння виокремлювати частини, деталі частин, пояснювати їх просторове розміщення. Формувати узагальнене уявлення про будівлі, що конструюються. Вчити будувати різні конструкції одного і того самого об'єкта (казковий будиночок, будиночок), порівнювати їх; визначати, що в них спільного і відмінного, самостійно змінювати форму за довжиною і висотою, самостійно змінювати їх висоту, довжину і ширину.

Формувати узагальнені способи конструювання (створення цілого з деталей через комбінаторику, надбудову, прибудову тощо).

Привчати об'єктивно оцінювати результати своєї роботи чи однолітків, творчо розповідати про задум спорудження будівлі чи виробу.

Формувати вміння знаходити нові комбінації, видозмінювати раніше зроблене, усвідомлювати реальні можливості застосування своїх виробів у житті; створювати атмосферу творчості й співпраці з дорослими.

Ознайомлювати дітей із конструктивними властивостями паперу. Вчити згинати прямокутні, квадратні аркуші паперу навпіл, з'єднувати сторони і кути.

Сприяти вирішенню нових конструкційних завдань під час виготовлення виробу, розвиткові ініціативи та винахідливості. Вчити декорувати вироби народними орнаментами, виготовляти іграшки з паперу, зігнутого навпіл, приклеюючи до основної форми деталі. Вчити робити будівлі відповідно до розмірів іграшок, використовувати їх у грі.

Заохочувати дітей до виготовлення предметів із природного матеріалу. Вчити робити прості вироби, використовуючи для скріплення частин клей, пластилін (їжак, човник, шапочка).

Давати уявлення про раціональне розміщення і економне витрачання матеріалів, дотримання порядку під час виконання роботи.

Вчити будувати з допоміжного матеріалу (паперові коробки, пластмасові пляшки тощо), розвивати фантазію та конструктивні здібності. Виховувати витримку, дисципліну в процесі оволодіння вміннями та навичками, критичне ставлення до себе, однолітків, друзів, до результатів їхньої праці.

Вчити добирати відповідний матеріал для виготовлення виробу за зразком, моделлю, фотографією.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- користується в образотворчій діяльності не лише традиційними матеріалами та інструментами, а й новими;

- визначає мету, завдання, планує послідовність дій;
- удосконалює власні вироби, переробляє у разі потреби;
- намагається знайти виробам практичне застосування;
- дотримується правил безпеки під час занять образотворчою діяльністю;
- самостійно прибирає робоче місце після закінчення роботи;
- цілеспрямовано привертає увагу дорослого й однолітків до власних виробів;
- прагне передати власне “Я” у художньо-творчих діях;
- відмовляється від надмірної допомоги дорослого, прагне самостійно досягти успіху;
- розповідає про задумане, способи досягнення мети, може прокоментувати ці дії, прогнозує кінцевий результат;
- виявляє бажання займатися художньою творчістю;
- має уявлення про жанри живопису, розуміє їх своєрідність;
- прикрашає перед святами свою домівку, групу власними виробами;
- власноруч виготовляє подарунки рідним і близьким;
- намагається виявити у роботі творчість;
- робує нове, незнайоме, виявляє зацікавленість до останнього, запитує, співвідносить побачене з власним обсягом знань;
- проявляє винахідливість, фантазію, самостійність;
- охоче експериментує з нетрадиційними техніками в образотворчій діяльності, очікує позитивного результату роботи;
- уміє працювати з різними видами конструкторів, добирає деталі відповідної форми, розміру та колірної гами;
- має навички роботи з папером, клеєм та ножицями;
- творчо змінює будівлю, створюючи сюжетні споруди;
- добирає відповідні матеріали для виготовлення виробу за зразком, моделлю, фотографією;
- збагачує і розширює предметно-ігрове середовище створеними власноруч і разом із дорослими конструкціями, іграшками, саморобками, використовуючи їх для реалізації ігрових задумів.

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

На п'ятому році життя діти можуть емоційно переживати настрій, характер музичного образу. Вони точно визначають темп звучання музики (швидко, помірно, повільно), динаміку (голосно – тихо). Діти цього віку сприймають звуковисотний та ритмічний малюнок мелодії, тембр музичних інструментів; можуть інтонаційно чисто співати, ритмічно рухатися, імпровізують рухи. Із задоволенням водять хороводи, беруть

участь у музичних іграх-драматизаціях на теми українських народних пісень та ігор.

➤ **Освітні завдання**

- Сприяти отриманню задоволення від самовираження в музиці (власна музична творчість, музикування, пластичне інтонування).
- Вчити розрізняти жанри українських народних пісень (колискова, закличка, щедрівка, колядка); танцювальні жанри (гопак, козачок тощо).
- Вчити співати природним голосом, без напруження.
- Залучати до виконання музичних рухів, передаючи конкретний характер музики, зміну її динаміки, темпу, регістрів.
- Розвивати чуття інтонаційної виразності української народної музики на прикладі українських народних пісень, народних ігор.
- Вчити грати на музичних інструментах (бубон, маракаси, трикутник тощо).

Слухання. Виховувати здатність захоплюватися красою музики та її виражальними засобами. Вчити відчувати характер музики, впізнавати твори за мелодією, називати їх; визначати жанри (пісня, танець, марш), темп, динаміку. Ознайомлювати дітей зі звучанням однієї й тієї самої мелодії на різних інструментах, упізнавати їх звучання. Розвивати вміння висловлювати свої думки про характер музики, засоби її виразності.

Співи. Вчити співати виразно, протяжно, правильно вимовляти слова, передавати мелодію пісні; вміти прислухатися до співу дорослого та дітей, разом починати й закінчувати пісню; починати спів після музичного вступу; співати в одному темпі з інструментальним супроводом та без нього.

Музично-ритмічні рухи. Стимулювати дітей виконувати ритмічно рухи під музику, узгоджуючи їх з темпом, динамікою, характером; своєчасно змінювати рухи в танцях, хороводах, народних іграх; рухатися під музику в помірному, швидкому та повільному темпі. Вчити розходитися з кола врозтіч та утворювати коло; виконувати нескладні таночки по одному, в парах, вивчати такі танцювальні рухи: притупування однією та двома ногами, ставити ногу на п'яту, напівприсідання, бічний крок, кружляння в парах; водити хороводи. Продовжувати розвивати емоційну чутливість на музичний образ, виражати його основними образно-пантомімічними рухами; переносити елементи творчості у виконання музично-ритмічних рухів.

Гра на музичних інструментах. Вчити розрізняти темброве забарвлення різних дитячих музичних інструментів, називати динамічні відтінки музичного твору; добирати з допомогою вихователя мелодії, імпровізувати різні ритмічні малюнки; на музичних інструментах виконувати задумані настрої (радісно, ласкаво, сумно, тривожно). Заохочувати до створення музичних привітань і мелодій.

➤ Показники компетентності дитини:

- здатна захоплюватися красою музики та її виражальними засобами;
- співає природним голосом, без напруження, протяжно;
- починає і закінчує музичний твір разом з усіма дітьми;
- співає з інструментальним супроводом і без нього;
- вміє починати музичний твір після музичного вступу;
- ритмічно виконує рухи під музику, узгоджує їх із динамікою, характером, темпом, своєчасно змінює рухи під час танців та хороводів;
- виконує танці по одному та в парах, здатна імпровізувати рухи;
- бере участь у драматизації музичних творів українських народних пісень та ігор;
- грає на музичних інструментах, добирає з допомогою вихователя музику.

ТЕАТРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

У дитини п'ятого року життя розвивається стійкіша увага до перегляду театралізованих дійств, вистав. Дитина розуміє, що в театрі актори відтворюють життєві ситуації. Може висловити своє враження від переглянутої вистави, стежить за розвитком подій, емоційно сприймає театралізоване дійство, реагує на вчинки героїв, виявляє емоційно-естетичне ставлення до літературного твору, висловлює власну оцінку почуттю.

Під час індивідуальних ігор з іграшками “оживлює” їх, виконує ролі почергово за себе і за іграшку; відтворює тексти напам'ять; передає інтонаційно діалоги персонажів, використовуючи жести, міміку, пантоміму.

Починає самостійно або з однолітками влаштовувати імпровізовані “театри”, допомагає виготовляти костюми та декорації.

➤ Освітні завдання

- Вчити дітей придумувати нескладний сюжет театралізованого дійства, розподіляти ролі. Спонукає до розігрування побутових сцен, використовуючи особистий життєвий досвід.
- Розвивати вміння виконувати ролі під час спільної з вихователем театралізованої діяльності, під час ігор з іншими дітьми та під час самостійних ігор із партнерами-іграшками. Вчити розігрувати твори усної народної творчості, розуміти жанрову особливість казок (герої та предмети оживають, використовуються повтори тощо) для перенесення їх у свою творчу діяльність.
- Розвивати стійку увагу під час перегляду театралізованих дійств, уміння стежити за змістом твору, розвитком подій.

- Учити розпізнавати добро і зло; дослівно відтворювати текст, передавати роль із відповідною інтонацією, жестами, мімікою, рухами. Розвивати пам'ять, мовлення.
- Продовжувати ознайомлення з театром: у театрі є театральна зала, гардероб, фойє, каса. Ознайомлювати з назвами професій людей, які працюють у театрі.
- Вчити висловлювати свої враження від вистави, вчинків героїв.
- Залучати дітей до виготовлення костюмів, декорацій.

➤ Тематика вправ, ігор, репертуар

“Що ти запам'ятав?”, “Пофантазуємо”, “Уяви, що ти – пісенька. Про що ти співаєш?”, “Скажи швидко (поволі)”, “Тихо-голосно”, “Як говорить мишка (вовк, зайчик)?”, “Кого показує твій друг?”, “Розкажи, який твій улюблений персонаж”.

Настільний театр “Пан Коцький” (українська народна казка); ляльковий театр “День народження Катрусі”; фланелеграф “Колосок” (українська народна казка); гра-драматизація “Колискова для Наталочки”; гра-імітація “Зоопарк”.

➤ Показники компетентності дитини:

- доречно імітує рухи, жести персонажів;
- вдало передає рольову поведінку;
- згурповує однолітків для спільної театралізованої діяльності;
- уміє відтворювати позитивних і негативних персонажів;
- зважає на інтереси інших учасників дійства;
- емоційно переживає сюжет твору;
- називає та може передати основні емоції людини;
- вдало передає характерні риси персонажів;
- діє в ігрових ситуаціях відповідно до змісту;
- уміє розповісти про враження від вистави;
- описує характер героя, його вчинки;
- пробує читати монолог;
- висловлює своє ставлення до художніх творів;
- розуміє, що вистава з гарними яскравими декораціями ліпше сприймається;
  - бере активну участь в обговоренні сюжету;
  - виявляє фантазію та вигадку, передаючи образ персонажа, відтворює власну думку про нього.

ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

У дитини п'ятого року життя підвищується здатність емоційно відгукуватися на зміст літературних творів, співчувати героям твору.

Завдяки збільшенню обсягу та змісту запам'ятовування, під час переказування та розповідання твору дитина вдається до подробиць, передає пряму мову та слова автора.

Дитина встановлює прості причинові зв'язки в сюжеті, загалом правильно оцінює вчинки персонажів. На п'ятому році життя з'являється реакція на слово, цікавість до нього, бажання багаторазово повторювати й обігрувати його.

➤ **Освітні завдання**

- Привчати розрізняти й виокремлювати основні засоби художньої виразності, динаміку та ритмічну послідовність повторення дій, мораль казки, давати оцінку вчинкам героїв твору.
- Залучати до виразного читання віршів, вчити передавати їх характер.
- Вправляти в інтонаційній виразності при передачі діалогів, різних рухів героїв у іграх-драматизаціях та в інсценуванні художніх творів.

➤ **Читання та розповідання**

Учити розрізняти і впізнавати жанр малих поетичних форм українського фольклору: українська народна пісня, прислів'я, забавлянка, загадка, скоромовка, мирилка, закличка. Підвести дітей до осмислення загадок, побудованих на порівнянні, зіставленні; допомогти дітям відчутти їх образність. Ознайомити з призначенням скоромовок.

Вчити уважно слухати твір; відповідати на запитання за його змістом; розуміти зміст соціально-побутових казок; самостійно виділяти зачин, кінцівку казки, знаходити повтори, образні вирази, виявляти емоційно-естетичне ставлення до літературного твору; розповідати добре знайомі казки. Продовжувати вчити емоційно сприймати художні твори, відчувати характер, авторську інтонацію, розрізняти жанри, запам'ятовувати послідовність дій, персонажів у творах, давати оцінку дійшовим особам твору та висловлювати своє ставлення до них. Вчити описувати героїв художнього твору за структурно-логічною схемою.

Формувати вміння співвідносити навколишню дійсність із художнім текстом.

➤ **Виразне читання**

Вчити свідомо запам'ятовувати вірші, виразно їх декламувати, інтонаційно передавати виражальні засоби та характер поетичних творів (ліризм, урочистість, радість, гумор); передавати логічні наголоси та паузи; розуміти гумор, виражати емоції. Звертати увагу дітей на засоби художньої виразності, порівняння, метафори, епітети, співвідносити назву із змістом вірша; використовувати художньо-поетичні вирази в самостійних розповідях.

➤ **Робота з книжкою**

Продовжувати виховувати у дітей цікавість та бережне ставлення до книги: брати книжку чистими руками, обережно перегортати сторінки, не згинати і не малювати на них. Залучати до чергування в куточку книги, в разі потреби “ремонтувати” книжки разом із вихователем. Влаштовувати тематичні виставки до дня народження письменників; ознайомлювати з доробками художників-ілюстраторів.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- супроводжує рухами текст літературного твору;
- адекватно оцінює поведінку її героїв, висловлює своє ставлення до них;
- розуміє призначення книжки, бережно до неї ставиться, за потреби “ремонтує” її разом із вихователем;
- розрізняє жанрові особливості прозових і віршованих творів;
- читає напам’ять вірші та твори малого фольклорного жанру (потішки, забавлянки, лічилки, мирилки, скоромовки, загадки, прислів’я, приказки, народні пісні);
- визначає повтори, образні вислови, початок та закінчення казки;
- знає українські народні казки;
- розповідає казки за змістом ілюстрацій та без них;
- виконує малюнки за змістом художніх творів і розповідає за ними;
- самостійно влаштовує театралізовані ігри, ігри-драматизації за змістом добре знайомих художніх творів;
- бере участь в інсценуванні художніх творів.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ГРА ДИТИНИ”

➤ **Вікові можливості дитини**

Істотно зростають фізичні можливості дитини, збільшується потреба у самостійності та фізичній активності, рухові дії стають більш усвідомленими, цілеспрямованими.

Дитина ускладнює сюжети ігор, намагається поводитися відповідно до правил гри, прагне виконувати більше ролей.

Малюк виявляє ініціативу у спілкуванні з однолітками, більше цікавиться ними, демонструє в іграх свої можливості. Виявляється здатність попередньо обдумати та узгодити з іншими нескладний сюжет гри, розподілити ролі та ігровий матеріал. Дитина здатна свідомо узгодити свою поведінку та дії з поведінкою інших учасників гри.

В іграх дитина починає не тільки наслідувати дорослого, а й виявляє творчість, вигадку. Зростає здатність діяти за особистим бажанням, виявляє відповідальність. У цьому віці дитина вже може свідомо оцінювати свої можливості та можливості інших дітей. Самостійно обирає місце гри, партнерів.

Основним видом діяльності дітей цього віку є сюжетно-рольова гра. Наприкінці цього вікового етапу сюжет стає більш розгорнутим; дитина починає відображати у грі не просто послідовно взаємопов'язані дії, а й передає людські взаємодії; оволодіває рольовою поведінкою. З'являється стійкість сюжету, зростає кількість учасників гри, виявляються творчі взаємини. В іграх діти починають використовувати не лише власний досвід, а й передають враження від образу героя художнього твору, мультиплікаційного героя, кіногероя.

На цьому етапі істотного значення для розвитку дітей набувають ігри, особливо спільні сюжетно-рольові, що стають провідним видом діяльності і мають вагомий вплив на формування світогляду дитини.

Чималу роль у фізичному та розумовому розвитку відіграють рухливі й дидактичні ігри. А оскільки у чотирирічок велике бажання займатися продуктивною діяльністю, вони реалізують його через будівельно-конструктивні ігри.

У цьому віці діти також стають дуже допитливими, прагнуть самотужки знайти відповіді на запитання, що їх цікавлять, активно використовують раніше набутий життєвий досвід, експериментують, досліджують у творчих іграх.

Поступово сюжети ігор стають стійкішими, зростає кількість учасників гри. Завдання вихователя – розвивати зацікавлення різними видами ігор, уміння зайняти себе грою, дотримуватися правил, доводити гру до логічного завершення.

➤ **Освітні завдання**

- Заохочувати до спільних сюжетно-рольових ігор.
- Розвивати зацікавлення дітей різними видами ігор, уміння дотримуватися правил, дружно гратися, завершувати гру.

ГРА ЯК ПРОВІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Учити брати активну участь у різних іграх, зокрема народних, зіставляти кінцевий результат з метою. Вчити в іграх передавати враження від доквілля. Формувати бажання вирішувати завдання власними силами, виявляти наполегливість, розвивати уяву. Формувати вміння дотримуватися норм культури ігрової діяльності.

Розвивати у дітей цікавість до різних видів ігор та формувати вміння грати в них. Збагачувати тематику та зміст ігор дітей; розвивати ініціативу у виборі гри.

➤ **Сюжетно-рольова гра**

Учити дітей самостійно обирати тему гри, задумувати сюжет, що містить 1–2 життєві ситуації; поступово розширювати його (переходити від подій у сім'ї та в дитячому садку до відображення того, що

відбувається в найближчому соціальному оточенні); переходити від показу послідовних дій, пов'язаних між собою, до рольової поведінки.

Привчати використовувати предмети-замінники; задумувати сюжет, де є 2–3 ролі (мама – тато – дитина або вихователь – помічник вихователя – дитина), що взаємодіють між собою.

Розширювати та урізноманітнювати рольові дії, заохочувати до наслідування побутових дій. Сприяти реалізації знайомих казок, літературних сюжетів, використовуючи засоби зовнішньої виразності (темپ мовлення, силу голосу, тембр тощо), міміку та пантоміму. Спонукаати використовувати усну народну творчість.

➤ **Театралізовані ігри**

Залучати дітей до драматизації художніх творів. Стимулювати до самостійних ігор-драматизацій за змістом казок, оповідань; інтонаційно виразно передавати діалоги, виразні рухи героїв.

Продовжувати формувати вміння у дітей розігрувати зміст віршів, забавлянок, українських народних пісень, епізоди казок, творчо імпровізувати їх зміст у сюжетно-рольових іграх.

➤ **Інсценування**

Залучати дітей до інсценування віршованих творів, написаних у діалогічній формі, дотримуючись дослівного відтворення тексту. Вчити інтонаційно передавати мову героїв твору та імітувати їхні рухи.

➤ **Ігри-драматизації**

Удосконалювати вміння відтворювати в іграх сюжети знайомих улюблених казок, об'єднуючи для цього по кілька дітей у невеликі підгрупи; використовувати в іграх різні види театрів. Розвивати інтерес до драматизації.

➤ **Конструкторсько-будівельні ігри**

Учити дітей зводити споруду на обрану тему (за планом), продумувати, якою вона буде, радитися з товаришами щодо намірів та планів будівництва, спільно добирати матеріал та деталі.

Вправляти в умінні використовувати раніше набутий досвід для будівництва нескладних споруд; продумувати та створювати складніші конструкції (багатоповерховий будинок, гараж для двох автомобілів, магазин на два відділи тощо). Вчити добирати матеріал для будівництва, враховуючи його якості (масу, стійкість, величину, просторове розміщення) та можливості використання.

Розвивати вміння відчувати пропорції та симетрію деталей споруди. Заохочувати до використання в будівлях великого будматеріалу (дошки, ящики, коробки тощо). Вчити використовувати зведені споруди у сюжетно-рольових та дидактичних іграх. Вчити будувати з природного матеріалу (сніг, вода, пісок, каміння), визначаючи та використовуючи його властивості.

Розвивати інтерес до різноманітних мозаїк, розрізних картинок (6–12 частин), кубиків із картинками та іншого настільного “будівельного матеріалу”. Привчати тримати “будівельний матеріал” у порядку.

➤ **Дидактичні ігри**

Продовжувати розвивати за допомогою дидактичних ігор пізнавальні процеси дитини: увагу, уяву, мислення.

Вчити визначати властивості предметів (величина, форма, колір), користуючись органами чуття: слух, дотик, зір.

Вправляти в умінні об’єднувати предмети за зовнішньою подібністю, групувати їх, виокремлювати спільні та відмінні ознаки; розташовувати предмети у порядку зростання чи спадання, вживати порядкові та кількісні числівники, зіставляти їх із геометричними фігурами; порівнювати дві множини; орієнтуватися у часі.

Закріплювати знання про рослинний і тваринний світ, об’єкти неживої природи.

Вправляти у звуковимові, умінні виокремлювати певний звук. Збагачувати словник дітей, формувати вміння змінювати слова, узгоджувати їх з іншими словами; розмовляти реченнями.

Розвивати наполегливість, зосередженість.

Тематика дидактичних ігор

Пізнавальний розвиток.

Ознайомлення з природою: “Парні картинки”, “Букет”, “Знайди собі пару”, “Голоси тварин”, “Свійські тварини”, “Зоологічне лото”, “Чарівна торбинка”, “Хто, де живе і що їсть?”, “Склади картинку”, “Листочки”, “Пори року”, “По гриби”, “Наші рослини”, “Ботанічне лото”, “Магазин”, “Наш город”, “Малята”, “Місяць, Сонце, Земля”.

Елементарні математичні уявлення та сенсорика

Кількість і лічба: “У кого скільки?”, “Збудуємо драбинку”, “Що змінилося?”, “Магазин”, “Пройди у ворота”, “Знайдемо кошенят (курчат, каченят)”, “Яку іграшку заховано?”, “Знайди свій будиночок”, “Кому скільки?”

Величина: “Кольоровий диск”, “Хто краще виконає завдання?”, “Навпаки”, “Яка іграшка захована?”, “Піраміда”.

Форма: “Гаражі”, “Чарівна торбинка”, “Що там?”, “З яких фігур складається предмет?”, “Подорож”, “Знайди таке саме”, “Відгадай, що це”.

Ознайомлення із простором: “Що змінилося?”, “Відгадай, що де розміщено”, “Склади такий самий орнамент”, “Хто скаже правильно?”.

Ознайомлення з часом: “Наш день”, “Коли це буває?”, “Вчора і сьогодні”, “Завтра”, “Навпаки”.

Мовленнєвий розвиток.

З’явне мовлення: “Магазин”, “Розкажи казочку”, “Що ти бачиш на картинці?”, “Чарівна торбинка”.

Звукова культура мовлення: “Зіпсований телефон”, “Упіймай м’яч”, “Як про це сказати?”, “Назви і відгадай”, “Літак”, “Летять сніжинки”,

“Комар”, “Покатайся на конику”, “Поверни слово”, “Підкажи звук”, “Слова забули своє місце”, “Добери різні слова”, “Ось так вимовляються звуки”.

Словник: “Додай слово”, “Широкє, довге, високе”, “Що потрібно?”, “Покажи те, що я назву”, “Скажи навпаки”, “Одним словом”, “Хто, що робить?”

Грамматика: “Ви хочете – ми хочемо”, “Чий будинок?”, “Загадка”, “Доручення”, “Зроби, як було”, “Де собачка?”, “Квіти розквітли”, “Чого не вистачає?”, “Кого не стало?”, “Один – багато”.

➤ **Настільно-друковані ігри**

Продовжувати розвивати інтерес до настільно-друкованих ігор. Удосконалювати вміння знаходити подібне та відмінне у зображеннях предметів найближчого оточення та деяких соціальних явищ; вчити об’єднувати предмети за певною ознакою. Вправляти в умінні складати розрізні картинки з нескладним сюжетом, парні картинки. Ознайомлювати з маршрутними іграми, створеними на основі змісту знайомих казок, оповідань, ігрових ситуацій, розвивати інтерес до них, вчити знаходити найліпший шлях. Розвивати логічне мислення, пам’ять, увагу.

➤ **Ігри на розвиток креативності**

Вчити в іграх аналізувати та узагальнювати інформацію, здобуту раніше на основі власного життєвого досвіду.

Заохочувати до активного прояву самостійності та самодіяльності, бажання зробити щось не схоже на інше, дослідити, внести нове тощо.

Вправляти дітей у виокремленні рис із цілого, розвивати асоціативне мислення, втілювати в іграх враження від подій, власні інтереси.

Вчити за допомогою жестів і рухів передавати особливості, риси характеру героїв.

Тематика ігор на розвиток креативності

“Дослідницька лабораторія”, “Уяви і розкажи”, “Такий у мене настрій”, “А я зроблю по-іншому”, “Мені не подобається, коли...”, “Чому діти бувають неслухняними?”, “Чим я відрізняюся від інших?”, “Що стається, якщо...”.

➤ **Іграшка**

Формувати вміння розрізняти та називати різні види іграшок та матеріал, з якого вони зроблені.

Продовжувати ознайомлювати з яворівською народною іграшкою (візок, деркач, коник, пташка тощо), народною іграшкою, виготовленою з лози, трави, соломи, та косівською керамічною іграшкою (пташка-свистулька). Ознайомлювати з орнаментом на іграшках, розповідати, про означення деяких елементів розпису (вербівка, колка тощо), знайомити дітей з лялькою, виготовленою з тканини, лялькою-мотанкою.

Вчити разом гратися іграшками, зокрема народними, ділитися ними і берегти їх, а після гри складати у відведене місце.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ГРІ

Привчати погоджувати тему та сюжет гри з іншими її учасниками, спільно добирати атрибути та предмети.

Удосконалювати у дітей вміння спілкуватися одне з одним під час гри, виявляти своє ставлення до вчинків однолітків. Учити у ввічливій формі висловлювати незгоду з пропозиціями ровесників щодо розподілу ролей, обов'язків.

Вчити самостійно продумувати майбутній план гри, обігрувати за ним сюжет, по можливості виконувати чітко та якісно обрану роль.

Вчити організації гри: обрати місце та облаштувати обстановку за сюжетом.

➤ Показники компетентності за освітньою лінією “ГРА ДИТИНИ”:

- бере активну участь у різних видах ігрової діяльності, зокрема народних іграх, зіставляє кінцевий результат із метою;
- виявляє самостійність у виборі ігор;
- дотримується норм культури ігрової діяльності;
- розуміє доконечність планомірності дій під час гри, добре відрізняє гру від інших видів діяльності;
- виявляє інтерес до спільної з однолітками діяльності, цікавиться визначенням власної ролі у грі;
- в іграх передає враження від довкілля;
- намагається відійти від шаблонів, творчо використовує засоби для гри.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ

“ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ”

➤ Вікові можливості дитини

П'ятий рік життя є періодом інтенсивного росту і розвитку організму дитини: посилюється прагнення дітей до самостійності та збільшуються можливості їх реалізації в різних видах діяльності.

Сприймання множин предметів виникає у дитини в процесі практичного оперування ними. Дитина зіставляє множини поелементно, за заданим числом і без лічби, знаходить множину з більшою та меншою кількістю елементів, утворює рівність із нерівності. У дитини п'ятого року життя вдосконалюється лічба множин, що сприймається слуховим та дотиково-руховим аналізаторами. Дитина розрізняє і називає відомі

їй геометричні фігури, їх характерні ознаки; відшукує у навколишніх предметах подібність за формою зі знайомими геометричними фігурами. Дитина знає, що форма не залежить від величини, кольору та інших властивостей.

Сприймання величини здійснюється через практичне та сенсорне зіставлення предметів за їх величиною. Висоту дитина пов'язує з вертикальним положенням предметів і усвідомлює її переважно як значну протяжність угору. Дитина цього віку може будувати за одним із параметрів ряд величин. Вона оволодіває способами накладання, прикладання і вимірювання.

Сприймання часу, його тривалості й послідовності подій дається дітям п'ятого року життя нелегко. Орієнтування в часі засновано переважно на позачасових моментах, наприклад, на добре знайомих дитині діях, що відбуваються періодично (вставання, вечір тощо). Дитині ще важко виокремити час як об'єкт пізнання, що діє невидимо (вчора, сьогодні, завтра), вона довго не розуміє об'єктивного руху часу, його незалежності від волі та дій людей. Дошкільник знає лише про теперішнє і має невиразне уявлення про минулий час.

Орієнтуючись у просторі, дитина п'ятого року життя легше усвідомлює напрями "вгору – вниз", "вперед – назад", ніж "праворуч – ліворуч". Найважче дитині засвоїти відношення правого і лівого, що пов'язано з особливістю її сприймання та оцінки положення власного тіла.

У дошкільника формується довільна увага; він стає здатним виокремлювати об'єкти, які відповідають виконуваним завданням, і вміє спеціально на них зосереджуватися. Мимовільна увага не зникає, вона набуває більшої стійкості.

➤ **Освітні завдання**

- Продовжувати формувати уявлення дітей про кількість, множини, величину, геометричні фігури.
- Вчити орієнтуватися в часі та формувати просторові уявлення.
- Забезпечувати тісний зв'язок між оволодінням математичними уявленнями, кількісними відношеннями і діяльністю людей.
- Навчити кількісній та порядковій лічбі.

СЕНСОРНІ ЕТАЛОНИ

➤ **Величина предметів**

Формувати у дітей вміння порівнювати предмети за довжиною, висотою, шириною і товщиною, прикладанням один до одного. Вчити розкладати предмети в порядку зростання та спадання (високий – вищий – найвищий).

➤ Геометричні фігури

Закріплювати назви геометричних фігур: круг, квадрат, трикутник, куля, куб, знаходячи їх у предметах навколишнього середовища. Вчити визначати складники геометричних фігур за допомогою зорового й тактильного аналізаторів. Давати уявлення, що геометричні фігури можуть бути різної величини, вправляти у визначенні їх величин.

Ознайомлювати з геометричними фігурами: прямокутник, циліндр. Пояснювати, у чому схожість та відмінність прямокутника і квадрата.

➤ Орієнтування у просторі

Продовжувати вправляти дітей у визначенні напрямку руху відносно себе: вгору – вниз, вперед – назад, праворуч – ліворуч. Вчити рухатися у заданому напрямку.

Вчити розуміти та вживати слова “нижче”, “вище”, “між”, “далеко”, “близько”, допомогти засвоїти поняття “праворуч”, “ліворуч”, “посередині”.

➤ Орієнтування в часі

Вчити оперувати поняттям “доба”. Продовжувати формувати уявлення дітей про періоди доби: ранок, день, вечір, ніч, розрізняти поняття “вчора”, “сьогодні”, “завтра”, “потім”, “давно”, “тепер”, “раніше” та правильно вживати ці слова.

ЕЛЕМЕНТАРНІ МАТЕМАТИЧНІ УЯВЛЕННЯ

Формувати вміння лічити в межах 5 за допомогою різних аналізаторів: зорового, слухового, тактильного, відносити останнє число до всієї групи перелічуваних предметів; розуміти запитання “Скільки всього?”. Вчити називати числа за порядком, розуміти запитання “Який за рахунком?”, “Котрий?” і давати правильну відповідь. Навчати відлічувати предмети за названим числом; утворювати числа додаванням одиниці до попереднього числа; попарно об’єднувати числа. Вчити порівнювати дві групи предметів і формувати на основі лічби уяву про рівність і нерівність; зрівнювати нерівні групи предметів додаванням чи відніманням. Формувати здатність виявляти інтерес до математики, віддавати перевагу новим завданням, радіти в разі їх вирішення, використовувати раніше почуте і побачене.

➤ Показники компетентності дитини:

- групує та систематизує предмети;
- переміщається у просторі за заданим напрямком;
- розрізняє частини доби, оперує поняттям “доба”;
- називає певні геометричні фігури та просторові геометричні форми;
- виокремлює з групи предметів предмети із заданими властивостями;

- знаходить відповідні геометричні фігури та просторові геометричні форми в предметах навколишнього середовища;
- розуміє, що останній числівник при лічбі відноситься до всієї групи перелічуваних предметів;
- розуміє просторове розміщення предметів, часові відношення на основі побутових прикладів;
- розкладає предмети за вказаною ознакою в порядку зростання або спадання;
- володіє прийомами накладання, прикладання;
- лічить у межах 5 кількісною та порядковою лічбою.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”

ЗВУКОВА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

➤ Вікові можливості дитини

Дитина п'ятого року життя оволодіває вимовою всіх звуків рідної мови. Зменшується кількість перестановок складів, пропусків звуків, зникає загальне пом'якшення їх, з'являється правильна (хоча й нестійка) вимова шиплячих звуків [ш], [ж], [ч] та сонорного звука [р]. Водночас у деяких дітей ще залишається нестійкою вимова певних шиплячих і свистячих звуків: у словах у сполученні з голосним звук вимовляється правильно, а у сполученні з приголосним – неправильно. Дитина часто відчуває труднощі звуковимови у словах, насичених різними приголосними, наприклад, свистячими та шиплячими водночас. Це пояснюється тим, що діти ще не завжди виразно сприймають звуки на слух або нечітко диференціюють їх у власному мовленні.

Завдяки достатньо розвиненому мовленнєвому слухові дошкільник розрізняє у мовленні дорослих підвищення та зниження сили голосу, помічає пришвидшення чи уповільнення темпу мовлення, відчуває різні інтонаційні засоби виразності. Дитина цього віку може точно відтворювати різні інтонації, виражати інтонаційне ставлення до мовця.

У розвитку звукового аспекту мовлення у дитини на п'ятому році життя спостерігаються суперечності. З одного боку – особлива чутливість до звуків мови, достатньо розвинений фонематичний слух; з другого – недостатньо розвинений артикуляційний апарат.

➤ Освітні завдання

- Розвивати мовленнєве дихання та фонематичне сприймання звуків мови.
- Удосконалювати моторику артикуляційного апарату.

- Розвивати інтонаційну виразність мовлення (темп, тембр, силу голосу, інтонацію, наголос).
- Удосконалювати правильну вимову всіх звуків рідної мови.
- Ознайомлювати з поняттям “слово”, вчити виокремлювати слово як самостійну смислову одиницю.
- Ознайомлювати зі звуковою будовою слів; вчити вмінню визначати перший і останній звуки у слові.
- Вчити диференціювати поняття “звук”, “слово”; розрізняти на слух тверді та м’які приголосні й голосні звуки.
- Вчити складати речення з допомогою наочності, називати слова у реченні.

Формувати уявлення: слова звучать по-різному, тому що мають різні звуки. Вчити визначати перший звук та розрізняти на слух тверді й м’які приголосні.

Удосконалювати вимову всіх засвоєних звуків, особливо вправляти у вимові звуків: [г], [к], [х], [ф], [ц], [ц’], [з], [з’], [с], [с’]. Вчити твердо вимовляти звукосполучення [шч] – щ. Стежити за твердою вимовою шиплячих звуків, напівпом’якшеною – перед [і] (шість, жінка) та пом’якшеною вимовою подвоєних шиплячих в іменниках середнього (збіжжя, клоччя) та жіночого роду (ніччю). Вчити дітей оглушувати дзвінкий приголосний [з] у префіксах перед глухими: [ш]шити, ро[с]цвітати, ро[ш]чистити.

Вчити вимовляти звуки [р], [р’], [л’] (буряк, грудень; тополя, олія); вчити правильної вимови звука [г] (гуля, аґрус, гелґотати), визначати слова, у яких він є.

Добиватися роздільної вимови йотованих голосних із попередніми приголосними (сім’я, об’їхати, в’ється, п’ять).

Вчити виділяти голосом приголосні звуки за завданням вихователя (ссани, кітт, смуггастий). Добирати слова, близькі за звучанням: шапка – жабка, кіт – кит, клубок – горбок.

Продовжувати розвивати інтонаційну виразність мовлення (дикцію, тембр, мелодику, фразовий і логічний наголоси).

Привчати говорити без напруження, регулювати силу голосу залежно від ситуації: пошепки, тихо, голосно.

Практично ознайомлювати з термінами “слово”, “звук” без значень, тобто вчити розуміти ці слова під час виконання вправ, у мовних іграх. Пояснювати, що слова складаються із різних звуків, звучать по-різному і подібно, звуки в слові вимовляють у відповідній послідовності. Звертати увагу на тривалість звучання слів (короткі та довгі), придумувати слова з відповідним звуком.

Вчити вслухатися у звучання слів, розрізняти подібні слова, вимовляти їх із різною силою голосу та в різному темпі. Вслухатися у рими у віршах, помічати в них звуки, які часто повторюються. Вчити розрізняти поняття “звук”, “слово”.

Вчити розрізняти на слух м'які та тверді приголосні, визначати та окремо вимовляти перший та останній звуки у слові, інтонаційно виділяти потрібний звук у слові (гггуска, рррак), у вправах, іграх, художніх текстах; слово вимовляти злито, називати слова, в яких є відповідний звук з опорою на наочний матеріал і без нього.

Вчити складати речення, використовуючи наочний матеріал, називати слова в реченні.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- правильно вимовляє всі звуки рідної мови;
- розрізняє близькі фонемі;
- правильно вимовляє звук [г], вирізняє слова, у яких він є;
- виокремлює слова з потрібним звуком із тексту;
- виокремлює перший і останній звуки;
- регулює силу голосу відповідно до ситуації;
- диференціює поняття “звук”, “слово”;
- інтонаційно виділяє звук у слові;
- добирає слова з потрібним звуком;
- складає речення за наочним матеріалом;
- послідовно називає слова у реченні.

СЛОВНИКОВА РОБОТА

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина п'ятого року життя характеризується надзвичайною мовленевою активністю, що виражається у нескінченних запитаннях (чому?). Словник дитини становить 2200–2500 слів. У ньому наявні всі частини мови. Впродовж п'ятого року відбувається “розквіт” словотворення, дитина утворює нові слова від усіх частин мови. На цьому етапі збагачується словник, розвивається здатність до узагальнення.

Дитина диференціює поняття (гарний, добрий, ласкавий) – раніше всі ці якості вона називала універсальним словом “гарний”.

Незважаючи на збільшений словниковий запас, з'являється розрив між пасивним і активним словником. Тому в мовленні дітей часто трапляються вказівні займенники і частки (цей, туди, там).

В активному словнику є узагальнювальні слова, абстрактні поняття (радість, хоробрість). Дитина правильно використовує багатозначні слова, добирає синоніми, антоніми, проте недостатньо розуміє переносне значення слів.

У мовленні дошкільник користується образними виразами (кіт-воркіт, ведмідь-набрід); знає прислів'я, загадки, приказки, скоромовки, використовує фразеологічні звороти та звуконаслідувальні слова.

➤ Освітні завдання

- Поповнювати та уточнювати словниковий запас, сприяти активізації слів у мовленні, особливо слів, що позначають якість та дію.
- Вчити правильно вживати слова відповідно до ситуації.
- Забезпечувати подолання розриву між активним і пасивним словником.
- Порівнюючи предмети, вчити визначати суттєві ознаки.

Активізувати вживання слів. Розширювати активний словник словами, що означають предмети вжитку, окремі назви природного середовища (ставок, галявина); характеризують час (вечір, ранок, світає, вечоріє, полудень), означають моральні якості (лагідний, чуйний, ласкавий). Активізувати слова, що означають якості, дії.

Спонукаати вживати слова з протилежним значенням (антоніми), під час порівняння предметів.

Ознайомлювати з багатозначністю слів (вушко дитини, вушко голки). Продовжувати вчити вживати узагальнювальні слова.

Поповнювати словниковий запас словами-назвами тварин жіночого роду (слониха, вовчиця тощо), назвами тварин-дитинчат (каченя, цуценя, теля тощо).

Поповнювати словник присвійними прикметниками (материнський, журавлиний тощо). Продовжувати збагачувати словник збірними іменниками (дівчора, листя тощо), абстрактними поняттями (турбота, дружба); іменниками зі здрібніло-пестливими суфіксами: **-атк**, **-ятк** (малютка, дівчатко), **-ець**-, **-це**- (віконце, хлібець); іменниками спільного роду: вереда, сирота, плакса; іменниками, які мають лише одну (борошно, тиша) або лише множину (ліки, ножиці, ворота); складними словами зі з'єднувальними голосними **о**, **е** (землемір, землетрус, снігопад, листопад).

Збагачувати словник дієсловами з суфіксом **-ну-** (стукнути, смикнути); із префіксами **про-**, **від-** (проходити, відмовляти).

Вводити в активний словник дієприкметники (минулий, прочитаний); прислівники з префіксом **по-** (по-нашому, по-вашому).

Збагачувати словник дітей художньо-поетичними виразами (равлику-павлику, коте-коточку), порівняннями.

➤ Показники компетентності дитини:

- вживає слова всіх частин мови;
- розрізняє і правильно вживає узагальнювальні абстрактні слова, слова, що означають збірні, образні вирази; складні, багатозначні слова;
- добирає синоніми й антоніми до слів;
- утворює нові слова від інших частин мови;
- користується образними виразами, фразеологічними зворотами відповідно до ситуації, а також звуконаслідувальними словами;
- намагається не вживати діалектних слів, вказівних займенників (без потреби).

ГРАМАТИЧНА ПРАВИЛЬНІСТЬ МОВЛЕННЯ

➤ Вікові можливості дитини

У дитини до 4,5 років завершується формування граматичної правильності мовлення.

У цьому віці дитина вільно користується складносурядними реченнями, в їх складі вперше з'являються вставні слова. Значно ускладнюється структура складнопідрядних речень, у яких можна налічити до 15 слів. Проте у складнопідрядних реченнях дитина часто пропускає частину головного речення або підрядного; замість складнопідрядного речення використовує кілька таких самих за формою, але простіших за змістом речень. Наприкінці п'ятого року життя з'являються складні речення з двох, трьох і більшої кількості простих речень.

У мовленні дитини ще багато граматичних помилок у відмінюванні іменників, прикметників, у вживанні роду і числа іменників, дієслівних форм, чергуванні приголосних звуків.

➤ Освітні завдання

- Вчити правильно вживати граматичні форми (рід, число, відмінок), відмінкові закінчення у словах.
- Вчити правильно будувати складнопідрядні речення.

Закріплювати і вдосконалювати навички дитини узгоджувати у реченні слова в роді, числі та відмінку, правильно вживати граматичні форми.

Вчити утворювати нові форми іменників, що позначають професію людини (чи її діяльність), від іменників (ліс – лісник, таксі – таксист), від дієслів (водити – водій, учити – учитель).

Відпрацьовувати правильне вживання іменників, що позначають назву істот без вказівки на стать (спільного роду): метелик, сом тощо.

Звертати увагу дітей на різні способи творення слів (хлібниця, сільничка, цукерниця).

Вправляти у правильному вживанні граматичних форм, що змінюють місце наголосу при зміні числа (*нісók – ніскі́, рука́ – ру́ки*).

Вчити вживати наказову форму дієслів. Продовжувати вчити правильно вживати дієслова у різних особових формах (м'яти, мну, мнеш, мне); утворювати дієслова з різними префіксами **пере-**, **об-**, **роз-** (йти – **перейти**, казати – **розказати**).

Вправляти у правильному вживанні відмінкових форм займенника **чий** (чийого, чийому, чийм), неозначених займенників (якийсь, чийсь, щось, кимось).

Вчити утворювати ступені порівняння прикметників зі словами “багато”, “небагато”, “куди”, “трохи” (набагато ширший, значно вужчий, куди ліпший, трохи вищий); із суфіксами **-ісіньк**, **-есеньк**.

Вчити вживати збірні числівники й узгоджувати з ними іменники: четверо хлопців, троє дівчат; утворювати порядкові числівники (перший, другий) та узгоджувати їх з іменниками (другий ряд, перше вікно).

Розширювати запас вигуків і часток. Звертати увагу дітей на чергування звуків при змінюванні деяких слів (стіл – на столі, муха – мусі).

Спонукаати дітей до вживання різних типів речень (прості: непоширені та поширені; складносурядні та складнопідрядні); будувати їх за допомогою дорослого, а згодом – самостійно.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- засвоює граматичні форми, відмінкові закінчення, хоч робить незначні граматичні помилки (чергування приголосних);
- утворює форми однини та множини іменників;
- утворює від інших частин мови нові граматичні форми за допомогою суфіксів, префіксів;
- вживає кличний відмінок як у звертанні до дітей, так і до дорослих;
- утворює наказову форму дієслова;
- будує речення різного типу: прості, складносурядні зі сполучними словами, прямою мовою;
- правильно вживає відмінкові форми неозначених займенників;
- вживає у мовленні порядкові числівники й узгоджує їх з іменниками.

ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина п'ятого року життя активно вступає в розмову, бере участь у колективній бесіді. Ситуативне мовлення поступово замінюється контекстовим, хоча ситуативне й залишається, проте дитина використовує його відповідно до ситуації.

Розвивається монологічне мовлення, мовлення-повідомлення. Відтепер дитина буде висловлювання різного типу: мовлення-розповідь (сюжетні розповіді на наочній та словесній основі, переказ художніх творів), мовлення-описи.

Зв'язне мовлення ще недосконале. Дитина не вміє правильно формулювати запитання, доповнювати і виправляти відповіді ровесників. У розповідях вона копіює зразок дорослого; спостерігається порушення логіки: речення всередині розповіді пов'язані формально (словами “ще”, “потім”). Дитина відчуває труднощі в доборі слів, виборі теми, сюжету власного висловлювання.

Переказуючи знайомі казки, складаючи коротенькі розповіді за картинками чи іграшками, вона потребує активної допомоги з боку дорослого.

➤ **Освітні завдання**

- Вчити дітей розуміти композиційну структуру розповіді, використовувати різні форми її початку.
- Вчити не копіювати зразок розповіді вихователя, а висловлюватися самостійно.
- Розвивати вміння будувати самостійні висловлювання різних типів (опис, розповідь).

➤ **Діалогічне мовлення**

Вчити дітей вступати з дорослими у невимушену розмову та будувати діалог з допомогою дорослих.

Привчати вільно спілкуватися з дорослими і ровесниками, відповідати на запитання і ставити запитання; підтримувати бажання розповідати про свої спостереження, переживання. Самостійно вступати у невимушену розмову з іншими дітьми, підтримувати запропоновану тему розмови.

Формувати вміння відповідати на запитання, не відхиляючись від змісту запитання, вести колективний діалог (трое-п'ятеро дітей) як у невимушеній формі, так і під час організованих занять, застосовуючи засоби інтонаційної виразності.

➤ **Монологічне мовлення**

Вчити дітей складати описові розповіді спільно з вихователем про іграшки, предмети, зовнішність людини, тварини та порівняльний опис двох іграшок (предметів, картинок). Вчити зв'язно розповідати за новою картиною (з допомогою вихователя, за планом); складати сюжетні розповіді про знайомі іграшки, а з другого півріччя – про нові іграшки (з допомогою вихователя, за його планом); складати розповіді з трьох-чотирьох речень, спираючись на життєві враження (з допомогою вихователя), а з другого півріччя складати загадки про предмети, явища.

Учити дітей використовувати в розповіді елементи опису дійових осіб, природи, діалоги героїв, дотримувати послідовності розповіді.

Учити розуміти композиційну структуру розповіді (початок, середина, кінцівка), ознайомити з різними формами початку розповіді.

Продовжувати розвивати пояснювальне мовлення (“Спочатку поясни, як ти будеш ...”), спонукати дітей до міркування (“Як ти гадаєш, чому так трапилося?”). Вчити переказувати за ролями, за частинами, за допомогою розгорнутого словесного плану, добірки ілюстрацій до тексту казки чи оповідання, розміщених послідовно.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- самостійно вступає у розмову з дітьми, дорослими, підтримує діалог;
- веде організований (стимульований) діалог на запропоновану тему, груповий діалог (бесіду);
- відповідає реченнями на запитання за змістом картини, художнього тексту;

- складає розповіді за зразком вихователя: описові, сюжетні, з опорою на наочний матеріал і без нього;
- переказує знайомі оповідання й казки.

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ

Збагачувати словник дітей новими формами мовленнєвого етикету в ситуаціях вітання (“Привіт”, “Вітаю тебе”); прощавання (“До зустрічі”, “На все добре”, “Прощавай”); знайомства (“Давай познайомимся ...”; “Як тебе (Вас) звати?” “Мене звати ... . А тебе?”); подяки (“Я Вам дуже вдячний”, “Ще раз дякую”); прохання (“Я тебе (Вас) дуже прошу”; “Будьте ласкаві”); вибачення (“Вибачте”, “Прошу не ображатися на мене”).

Продовжувати вчити дітей культури мовленнєвого спілкування: розмовляти спокійним, лагідним тоном, з усмішкою; не втручатися в діалог старших; розмовляти з дітьми та дорослими привітно, тактовно висловлювати відмову, незгоду.

Давати поняття про культуру взаємин: негарно мовчати, коли треба говорити і навпаки; не використовувати відповіді на зразок “угу”, “ага”, краще сказати “так”, “ні”; не вживати слів-вульгаризмів, жаргонних слів.

➤ Показники компетентності дитини:

- володіє мовленнєвим етикетом (вітання, прощавання, знайомства, подяки, вибачення, прохання);
- намагається не вживати у мовленні слів-вульгаризмів, жаргонних слів, діалектів;
- не втручається у діалог дорослих;
- розмовляє з дітьми та дорослими привітно;
- висловлює незгоду спокійним тоном.

ПІДГОТОВКА РУКИ ДИТИНИ ДО ПИСЬМА

➤ Вікові можливості дитини

У середньому дошкільному віці під час малювання з’являється навик розташовувати предмети ритмічно в ряд. Дитина виконує завдання під час пальчикових ігор, але дещо важко дається узгодження пальчикових рухів зі звуком і словом. У дошкільника ще недостатньо розвинений окомір (визначення центра та місця розташування одних об’єктів відносно інших (праворуч, ліворуч, вгорі, внизу, під, над). Відповідно дитина недостатньо орієнтується на сторінці зошита, аркуші паперу. Із задоволенням виконує завдання із сполучення крапок в одну лінію (звивисту, похилу, горизонтальну, вертикальну, спіралевидну, тощо) в іграх “Допоможи ведмедикові дійти до своєї хатки”; “Допоможи зайчикові знайти моркву” та інші.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати у дітей кисть руки та дрібні м'язи пальців.
- Розвивати координацію рухів кисті, пальців, передпліччя, очей.
- Розвивати просторові уявлення дітей (ліворуч, праворуч, внизу, вгорі, посередині).

Сприяти розвиткові дрібних м'язів рук, використовуючи пальчикову гімнастику, пальчиковий театр. Зміцнювати м'язи зап'ястя, пальців рук, розвивати окомір, викладаючи візерунки із мозаїки, природного матеріалу, дрібних камінців на дощечках, укритих шаром пластиліну; вчити виготовляти різні конструкції з паперу, картону, конструкторів; малювати фарбами та олівцями декоративні візерунки на вирізаних формах, аплікувати, ліпити. Вправляти у зав'язуванні та розв'язуванні вузлів на шнурках різної товщини та довжини.

Вчити впізнавати на дотик дрібні предмети, іграшки для розвитку тактильного сприймання та пам'яті.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- використовує набуті навички під час розігрування сюжетів за допомогою пальчикового театру, пальчикової гімнастики;
- вміє ліпити, аплікувати, конструювати, виконує декоративні малюнки; викладає візерунки з мозаїки та дрібного природного матеріалу; зав'язує та розв'язує шнурки для розвитку кисті руки, дрібних м'язів пальців, координації рухів руки, пальців, передпліччя, очей, розвитку окоміру;
- впізнає на дотик дрібні предмети, розвиваючи тактильне сприймання і пам'ять.

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

ШОСТИЙ РІК ЖИТТЯ

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОШКІЛЬНИКА

У дитини шостого року життя формуються первинні форми тілобудови, характерні для чоловічої та жіночої статі. Найбільш суттєві зміни, які охоплюють різні психічні сфери дітей старшого дошкільного віку: пізнавальну, волюву, емоційну, – свідчать про те, що цей вік є переломним, багатим на такі новоутворення, які забезпечують перехід дитини до систематичного шкільного навчання.

На шостому році життя вже усталеними та функціонально дієвими є такі “внутрішні інстанції” особистості, як образ її “Я”, самооцінка, рівень домагань, особистісні очікування тощо. Поява цих інстанцій як регуляторів діяльності й поведінки є свідченням диференціації внутрішнього та зовнішнього аспектів особистості дитини і розвитку в неї здатності діяти довільно.

Істотним показником зрушень у розвитку психічних процесів старшого дошкільника є виникнення у нього первинних форм довільної *уваги*, завдяки чому дитина вже здатна підпорядковувати свою увагу вимогам вихователя, зосереджуватися, керувати своєю психічною діяльністю.

Сприймання предметів та явищ формується як відносно самостійний процес. Сприймання більш стійке і цілеспрямоване, воно у старших дошкільників стає категоріальним. У процесі самостійного спостереження дитина виокремлює доступні її розумінню суттєві ознаки предметів, робить елементарні узагальнення.

П’ятирічки здатні до вибіркового й усвідомленого запам’ятовування. Вони однаково успішно запам’ятовують як предметний, так і словесний матеріал. Отже, їхня **пам’ять** набуває якісно нових особливостей, серед них найголовніша – довільність процесів запам’ятовування та відтворення. З цим органічно пов’язана міцність пам’яті, її доволі великий обсяг, що значно збільшується на кінець дошкільного віку завдяки накопиченню дитиною життєвого досвіду.

Істотні зміни відбуваються й у розвитку **мислення**. Дитина стає здатною оперувати не тільки поодинокими чуттєвими образами предметів, а й більш узагальненими уявленнями, в яких об’єднуються і поодинокі враження, і судження про предмети. Це означає, що мислення дитини відокремлюється від сприймання та водночас від практичної дії і стає відносно самостійним процесом. Залишаючись ще наочно-образним, воно поступово стає словесним.

У неперервному зв’язку з розвитком мислення відбувається **мовленнєвий розвиток** дитини. Здійснюється перехід від переважно діалогічного мовлення до розгорнутих висловлювань. У дітей з’являються такі форми діалогічного мовлення, як пояснення, міркування. У старшому дошкільному віці формується новий вид мовлення – внутрішнє мовлення, що стає засобом формування й функціонування внутрішніх розумових

дій. Поява внутрішнього мовлення є ознакою розвитку в дитини словесно-логічного мислення, яке формується в практичній діяльності. Воно починає функціонувати, коли у дитини в умовах її практичної діяльності виникає проблемна ситуація, яку треба осмислити. У цих випадках внутрішнє мовлення виконує функції планування, обмірковування того, що треба зробити.

Провідним типом спілкування виступає спілкування з однолітками, вони є ініціаторами встановлення мовленнєвих контактів з іншими дітьми, діалогічні форми спілкування все більше замінюються монологами. Відтепер дітям стає доступне планування своєї мовленнєвої діяльності.

Уява старших дошкільників набуває творчого характеру. Дитина здатна уявити проміжні етапи та кінцевий результат власної діяльності. Наприкінці дошкільного віку вона розрізняє уявне, вигадане і справжнє, фантастичне і реальне. Завдяки цьому можна говорити про розвиток не лише репродуктивної уяви, а й про зародження її творчих форм. У зв'язку з формуванням внутрішнього світу дитини, образу її "Я" з'являється особливий вид уяви – мрія, що знаходить свій прояв у створенні образів бажаного майбутнього.

У дошкільників починає формуватися довільна **увага**. Дитина вже здатна виокремлювати об'єкти, які відповідають потребам її діяльності, виконуваним завданням, і спеціально на них зосереджуватися. Старший дошкільник повторює словесні вказівки, щоб повніше зорієнтувати свою увагу. Значно зростає стійкість уваги. Зростання стійкості уваги проявляється у збільшенні тривалості ігор. Разом зі зростанням стійкості збільшується й обсяг мимовільної та довільної уваги.

Емоції дітей цього віку стриманіші. Діти вчать ся приховувати страх, агресію, сльози, стають менш образливими. Засвоюють мову жестів, міміку, пози, інтонації голосу. Відбувається подальша диференціація почуттів: гордість, жалість, ревності, заздрощі. Урізноманітнюються прояви почуття власної гідності.

Воля. У п'ять років діти можуть обмежувати свої бажання, правильно оцінювати результати своїх дій. Контроль власної поведінки стає тривалішим та стійкішим. Формуються елементи самоконтролю. У дошкільника виникає здатність переборювати у процесі виконання завдань вплив привабливих об'єктів. Так виявляється воляова властивість – встояти перед спокусою.

Зростає критичність дитячої оцінки. Однак самооцінка залишається завищеною, і це є нормальним проявом психічного розвитку дитини.

У цей період формуються **почуття** справедливості, адекватне переживання успіху або невдачі, колективізм, дисциплінованість, стриманість, відповідальність.

Психічні процеси і виявляються, і формуються у різних специфічно дитячих видах діяльності. Провідною залишається **гра**, але її зміст набуває дедалі більшої інтелектуальності, відповідає рівню розумового розвитку старших дошкільників. Серед ігрових мотивів значне місце

посідають пізнавальні інтереси, потреба порівняти себе з однолітками, співпраця з ними тощо.

Звичною для дітей є побутова **праця**. Більшість старших дошкільників починає усвідомлювати суспільну користь своєї праці як допомогу дорослим чи іншим дітям. Формується вибіркове оцінне ставлення дитини до тих видів діяльності, в яких вона найшвидше досягне успіхів, тобто до тих, що є суб'єктивно значущими.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”

ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

➤ **Вікові можливості дитини**

Старший дошкільник усвідомлює, що рухова активність, виконання гартувальних процедур, дотримання правил особистої гігієни та вживання здорової їжі впливають на збереження здоров'я. У дитини сформовано уявлення про потребу використання сезонного одягу. Дошкільник знає про оздоровчу спрямованість побуту українського народу; про те, що негативні емоції впливають на здоров'я.

Спостерігається статева диференціація у виборі рухів: хлопчики віддають перевагу швидко-силовим вправам (стрибкам, метанню, бігу), а дівчата – вправам, що вимагають координації рухів, чіткості виконання (вправам на рівновагу, стрибкам на скакалці, “класикам”). Проте силові показники дітей обох статей можуть бути рівними.

У дошкільника сформовано уявлення про потребу використання сезонного одягу. Діти знають оздоровчу спрямованість побуту українського народу; про те, що негативні емоції впливають на здоров'я людини. Дошкільник усвідомлює, що рухова активність, виконання загартувальних процедур, дотримання правил особистої гігієни та вживання здорової їжі впливають на збереження здоров'я.

➤ **Освітні завдання**

- Зміцнювати і загартувувати організм дитини, формувати правильну постанову.
- Закріплювати знання про оздоровчі властивості української національної обрядової їжі та оздоровчу спрямованість побуту українського народу.
- Вчити адекватно реагувати на різні життєві ситуації, стримувати негативні емоції.

Виховувати у дітей звичку до щоденного виконання ранкової гімнастики та гігієнічної гімнастики після денного сну (тривалість 8–12 хв).

Звертати особливу увагу на формування постави, зміцнення стопи. Стежити за правильністю дихання дітей.

Загальна тривалість занять із фізкультури – 30–35 хв. Проводити заняття в легкому натуральному одязі. Двічі на тиждень проводити заняття фізичними вправами під час прогулянки, двічі на тиждень – у залі (на повітрі), за розкладом один раз – дитячий туризм (до 30–35 хв в одну сторону), з активним відпочинком між переходами (виконання основних рухів і проведення рухливих ігор) – за сприятливих погодних умов.

Раз на місяць проводити День здоров'я, двічі-тричі на місяць – фізкультурні розваги тривалістю 35–40 хв. Проводити тиждень здоров'я.

Привчати гратися у природних умовах з використанням особливостей погоди в різні пори року; застосовувати набуті рухові навички в різних ситуаціях, долати різноманітні природні перешкоди.

Проводити в ході організованої навчально-пізнавальної діяльності на 10–12 хвилині від початку заняття фізкультурну хвилинку, якщо діти перебувають тривалий час у статичному положенні. Організовувати між малорухомими заняттями фізкультурні паузи (динамічні перерви) тривалістю 5–10 хв.

➤ **Загартовувальні процедури**

Продовжувати здійснювати комплекс загартовувальних заходів. У приміщенні групової кімнати систематичним провітрюванням підтримувати температуру +19–20 °С.

Забезпечити щоденне достатнє перебування дітей на повітрі та відповідність їхнього одягу погоді.

Під час проведення загартовування здійснювати індивідуальний підхід до дітей, враховувати стан їхнього здоров'я, ступінь звикання до впливу загартовувальних заходів.

Сонячні ванни проводити в умовах розсіяного світла (під навісом) при температурі повітря не нижче +18 °С і не вище +30 °С через 1 годину після прийому їжі. Після сонячної ванни провести водні процедури (купання, душ). Початкова тривалість перебування на сонці 3–5 хв. Поступово збільшувати тривалість процедури на 3–5 хв, доводячи до 1 год. Після сонячної ванни прийняти душ або скупатися в басейні.

Продовжувати проводити місцеві та загальні водні процедури: вологе обтирання, обливання ніг, тіла, приймання душу з температурою води +36–37 °С. Тривалість процедури становить 0,5–1 хв зі збільшенням до 2 хв через 3–4 тижні. Під час обливання всього тіла у весняно-літній період початкова температура води – +34–35 °С, кінцева – +22–24 °С. У літній період продовжувати купання дітей у відкритих водоймах, басейнах. Тривалість купання збільшити до 10–12 хв.

Проводити загартовування дітей з допомогою контрастного душу з початковою температурою води +38–39 °С тривалістю 1–2 хв, збільшуючи напір холодної води та знижуючи температуру води до +24–22 °С (0,5 хв).

Проводити полоскання горла холодною водою з сіллю з температурою води +25–27 °С.

Проводити ходіння босоніж по камінцях, доріжці з нашитими па-личками, “доріжці здоров’я”; масажувати стопи ніг масажером. Викори-стовувати контрастні ванни для стоп ніг, тривалості у теплій воді – 30 с, потім у холодній – 15 с.

➤ **Статеві ідентифікація та диференціація**

Підтримувати позитивне ставлення дітей до власної статі.

Сприяти набуттю дітьми культури взаємин між статями, засвоєнню моральних норм так, щоб вони стали їхніми внутрішніми переконаннями. Виховувати повагу до представників протилежної статі. Вчити враховувати специфічність гендерних особливостей під час спільної діяльності. Форму-вати в дітей загальноприйнятні риси хлопчиків і дівчаток та індивідуальні, ті, в яких виявляється неповторність та індивідуальність особистості, че-рез створення проблемних ситуацій, близьких життєвому досвідові дітей, театралізованих ситуацій, формувати уявлення про те, якими мають бути чоловік і жінка.

➤ **Емоційний комфорт**

Учити адекватно реагувати на різні життєві ситуації, стримувати негативні емоції, які впливають на психічний розвиток, нервову систему. Сприяти прояву почуття щирості, приязності, співчуття.

Закріплювати уявлення про дружні стосунки, взаємоповагу між дітьми як основу духовного здоров’я.

Давати знання про поведінку дітей у дитсадку, на вулиці, в лікарні, крамниці, транспорті. Формувати переконання, що гарна поведінка забезпечує радісне життя, формує соціальне здоров’я.

Учити під час ігор дотримувати способів рольової поведінки, норм та етикету спілкування; розуміти, що у грі формуються всі позитивні риси характеру.

Приділяти увагу збалансованості фондів “хочу”, “можу” та “треба”, розвитку здатності поводитися совісно.

Формувати у дитини свідоме ставлення до життя як найвищої людської цінності та здорового способу життя як чинника збереження та зміцнення здоров’я, вчити турбуватися про збереження здоров’я.

➤ **Народні джерела оздоровлення**

Закріплювати знання дітей про оздоровчу спрямованість побуту українського народу: облаштування хати, посуд, одяг, українські стра-ви – запорука здоров’я.

Формувати знання про широке використання українцями природних чинників у оздоровчому світосприйнятті. Давати знання про народну фітотерапію.

Розповідати про українську національну кухню та її вплив на здоров'я, символічну силу хліба, паски, крашанок.

Використовувати усну народну творчість, яка оспівує красу, здоров'я, витривалість, виховує бажання бачити прекрасне, берегти цінний скарб – здоров'я, природу, навколишній світ.

➤ **Здоров'я та природа**

Вчити розуміти значення природи в житті людей, їхньому фізичному, психічному та духовному здоров'ї.

У процесі спостережень за об'єктами та явищами природи підводити дітей до елементарних висновків про їх вплив на настрій, самопочуття, емоції (радість, милосердя, доброта).

Через дослідження вчити робити висновки про вплив кольору, форми, звуків, запахів на самопочуття: спокійне сприйняття природи дарує позитивні емоції. Продовжувати ознайомлювати дітей із тим, як явища природи, її об'єкти, живий світ впливають на стан органів і систем людського організму.

Розширювати знання дітей про лікарські рослини та методи їх застосування, вчити застосовувати їх на практиці.

Формувати уявлення про вплив пір року, погоди, температури на здоров'я людини. Вчити розуміти залежність людей від стану погоди. Вчити дітей встановлювати взаємозалежність між самопочуттям і такими змінами.

Пояснювати про відповідність одягу та взуття певній погоді й порі року. Закріплювати з дітьми елементарні правила поведінки під час відпочинку в лісі, біля водойм. Формувати поняття про відпочинок як один із чинників зміцнення здоров'я.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- прагне до легкості в ходьбі й бігові, під час бігу енергійно відштовхується від опори, збільшує довжину кроку, бігає з різною швидкістю, поєднує біг із подоланням перешкод;
- стрибає у висоту та довжину з розбігу, правильно розбігається;
- уміє підкидати та ловити м'яч однією рукою, відбиває м'яч від підлоги, стіни, поєднує мах з енергійним кидком предмета;
- лазить по гімнастичній стінці (драбині) різними способами, оволодіває лазінням по канату довільним способом; успішно пролізає в обруч прямо, лівим та правим боком, підлізає під дугу, перелазить через лаву (колоду) довільним способом;
- уміє кататися на велосипеді, плаває довільним способом, знає спрощені правила ігор спортивного характеру (бадмінтон, теніс, футбол, хокей, баскетбол).

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ Вікові можливості дитини

Дитина старшого дошкільного віку знайома з правилами дорожнього руху, знає деякі дорожні знаки і їх призначення. Вона компетентна у правилах пожежної безпеки: знає про причини виникнення пожежі, елементарні дії під час рятування; про працю пожежників. Розуміє небезпеку, яку можуть спричинити гострі, ріжучі, вибухонебезпечні предмети, ліки, хімічні речовини. Дитина знає, що не можна їсти невідомі рослини, ягоди, гриби, бо вони можуть бути небезпечними для здоров'я. Дошкільник уміє безпечно поводитися біля водойми, зі своїми та чужими тваринами. Старший дошкільник комунікабельний, уміє налагоджувати дружні взаємини з дітьми; знає, що негативні емоції шкодять здоров'ю, тому намагається їх уникати і не провокувати інших дітей. Дитина обережно поводить з незнайомцями, бо знає, що вони можуть бути загрозою для здоров'я дитини.

➤ Освітні завдання

- Продовжувати ознайомлювати з правилами пожежної безпеки та дорожнього руху.
- Формувати знання про безпечне поводження на природі.
- Формувати вміння обережного поводження в побуті та надання першої допомоги у разі травми.
- Закріплювати правила поводження з чужими людьми.
- Формувати знання про стихійні явища, характерні ознаки, негативні наслідки та безпечне поводження під час їх виникнення.

➤ Пожежна безпека

Закріплювати з дітьми правила пожежної безпеки.

Розповідати дітям, що джерелом вогню можуть бути запалений сірник, запалений папір, газова плита. Ознайомлювати з ознаками пожежі та засобами гасіння (вода, пісок, ковдра, вогнегасник).

Вчити дітей знаходити вихід із ситуації в разі пожежі: якщо у приміщенні з'явилося багато диму, треба добиратися до виходу поповзом; якщо у приміщенні є менші діти, треба негайно вивести їх на вулицю; не гаючи часу, повідомити про пожежу когось із сусідів або інших дорослих. Дитина має сама вміти викликати пожежників: набирати номер "101" та повідомляти місце пожежі (назвати своє ім'я, прізвище, вулицю, номер будинку і квартири або іншого об'єкта).

Продовжувати ознайомлювати дітей із професією пожежників.

➤ Правила дорожнього руху

Закріплювати знання про облаштування проїжджої частини вулиці.

Продовжувати ознайомлювати з правилами дорожнього руху: ходити тільки по тротуару і пішохідних доріжках або за сигналом регу-

лювальника, йти на зелене світло; стояти, коли горить червоне й жовте світло.

Ознайомити з правилами безпеки руху під час їзди на велосипеді: їздити по велосипедних доріжках по правій стороні з шоломом на голові, правильно подавати сигнали при повороті, гальмуванні, зупинці (витагнута ліва рука вліво означає поворот ліворуч, витагнута вправо права рука – поворот праворуч, опущена або піднята вгору вертикально ліва рука означає зупинку), виконувати всі вимоги правил дорожнього руху. Вчити правильно одягати шолом, знати, що його слід носити горизонтально, шолом не повинен заважати огляду дороги, перевіряти надійність фіксації застібок ремінців. Ознайомлювати із заборонами під час руху на велосипеді: не їздити смугами зустрічного руху, не відривати руки від керма, не знімати ноги з педалей, не їздити по дорозі, де рухається транспорт.

Вчити дотримуватися правил поведінки у транспорті. Мати уявлення про роботу ДПС (Дорожньо-патрульної служби).

➤ **Безпека в побуті**

Закріплювати правила поводження з незнайомими предметами та речовинами.

Формувати навички користування гострими та ріжучими предметами (швейне обладнання, столові прибори); вміння користуватися склянним посудом і крижкими предметами. Формувати навички безпечної поведінки з водою: окріп, гаряча пара – причина опіків; брудна вода – причина отруєння чи хвороби.

Учити обережно поводитися з гарячими предметами та рідинами.

Закріплювати знання про небезпеку вибухонебезпечних предметів (петард тощо).

➤ **Поведінка з незнайомими людьми**

Формувати вміння дотримуватися правил безпечного поводження з незнайомими людьми (не відчиняти двері незнайомцям, не заходити із ними у ліфт; відмовлятися від небезпечних пропозицій).

➤ **Безпека у природі**

Сприяти засвоєнню правил поведінки біля водойми в різні пори року.

Учити вибирати безпечні місця для ігор; дотримуватися правил поводження у воді та перебування на повітрі, під прямими сонячними променями.

Закріплювати знання про отруйні речовини, гриби, ягоди, які небезпечні для здоров'я. Не можна їсти недозрілі плоди, бо це може спричинити отруєння.

Вчити правила поведінки із тваринами, пояснити, як надавати першу допомогу при укусах комах.

Учити, як правильно поводитися, коли загубився.

ЗДОРОВ'Я ТА ХВОРОБИ

➤ Вікові можливості дитини

Знає основні чинники здоров'я: настрої, довкілля, природа, погода, сезонність, харчування, побут. У дитини сформовані знання про хвору і здорову людину, можливі причини захворювань. Дитина може допомогти дорослим у разі хвороби (дати термометр, зробити компрес, викликати швидку допомогу).

Старший дошкільник знає основні чинники здоров'я: настрої, довкілля, природа, сезонність, харчування, побут. У дитини сформовані знання про здорову і хвору людину, можливі причини захворювань. Дитина може допомогти дорослому у разі його хвороби (дати термометр, зробити компрес, викликати швидку допомогу).

➤ Освітні завдання

- Розширювати уявлення дітей про призначення і дію органів і систем організму людини й умови їх нормального функціонування.
- Закріплювати поняття про способи зміцнення здоров'я.
- Вчити дотримуватися чіткого розпорядку дня.

Ознайомлювати дітей із головними чинниками здоров'я людини, що поліпшують (або погіршують) його: настрої, довкілля, природа, погода, сезонність, побут.

Давати знання про складники здорового способу життя та їх значення для здоров'я: корисність праці, рухів, здорового харчування, злагоди в родині, небезпека від тютюнопаління та алкоголю.

Поглиблювати знання про можливі причини захворювань: людина легко одягається взимку, п'є надто холодну воду, не миє рук, не дотримується правил безпечної поведінки.

Розповідати дітям про небезпеку, яка може загрожувати людині: переохолодження, перегрів організму, травми, харчові отруєння. Формувати ціннісне ставлення до свого життя і здоров'я.

Давати поняття про те, що людина швидше одужує, коли лікується за порадами лікарів, п'є настої з трав, робить належні процедури (прикладання гірчичників, промивання горла, компреси); у цьому їй допомагають рідні.

Формувати у дітей практичні вміння та навички допомоги дорослим: викликати "швидку допомогу", напоїти відваром із трав, дати термометр, води, допомогти зробити компрес тощо.

Виховувати бажання бути турботливим, співчутливим до людей, особливо до хворих, немічних.

Розширювати, уточнювати й систематизувати прості уявлення та елементарні знання дітей про їхнє тіло: його частини, функції різних органів, системи організму та їх вплив на фізичне і психічне здоров'я. Доповнювати знання дітей про очі (як ми бачимо), вуха (як ми чуємо), органи руху (руки, ноги, хребет), рот і ротову порожнину, серце. Формувати

нові знання про кістки, м'язи, суглоби. Давати уявлення про їх роль для розвитку та росту тіла, формування та зміцнення фізичного здоров'я. Вчити пов'язувати ці знання зі своєю руховою діяльністю.

➤ **Розпорядок дня**

Домагатися розуміння дітьми важливості для здоров'я дотримання режиму сну, ігор, праці, харчування.

➤ **Харчування**

Ознайомлювати з поняттям “культура споживання їжі”, виробляти вміння правильно користуватися столовими приборами.

Пояснювати залежність стану здоров'я від продуктів харчування, користь овочів і фруктів для організму.

➤ **Рухова активність**

Розвивати фізичні якості: швидкість, спритність, загальну витривалість, силу, гнучкість, рівновагу тощо. Домагатися усвідомлення важливості для організму якісного виконання фізичних вправ.

➤ **Профілактичні заходи**

Привчати самостійно виконувати вправи ранкової гімнастики, загартовувальні процедури, виробляти стійку звичку та потребу щодо цього.

Допомагати оволодівати елементарними навичками точкового масажу.

Формувати поняття про вплив санітарного стану приміщення на здоров'я (пил, бруд, несвіже повітря, сміття, відсутність зелені сприяють розмноженню мікробів, які викликають різноманітні захворювання). Вчити брати посильну участь у профілактиці захворювань (прибирання приміщень, іграшок, ігрового майданчику).

ГІГІЕНА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитина старшого дошкільного віку правильно називає частини тіла та органи чуття. Дотримується правил особистої гігієни та культури споживання їжі. Проте не ввійшло у звичку щоденне чищення зубів, промивання рота після їжі.

➤ **Освітні завдання**

- Удосконалювати навички особистої гігієни та навички самообслуговування.
- Формувати усвідомлення важливості дбайливого ставлення до свого тіла.
- Вчити дотримуватися гігієни тіла, одягу, взуття, білизни.
- Продовжувати вчити дотримуватися культури споживання їжі.

Продовжувати формувати культурно-гігієнічні навички щодо догляду за тілом та окремими його частинами: обличчям, руками, ногами, волоссям, нігтями, вухами, ротовою порожниною, органами виділення.

Виробляти навички щоденного чищення зубів, промивання рота після споживання їжі.

Формувати усвідомлення важливості дбайливого ставлення до свого тіла.

Поглиблювати знання дітей про предмети особистої гігієни (зубна щітка, гребінець, носовичок, рушник), їх використання та утримання в чистоті. Вчити дотримувати гігієни тіла, одягу, взуття, білизни. Привчати хлопчиків і дівчаток до гігієни статевих органів. Розвивати самоконтроль під час виконання правил і навичок особистої гігієни.

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЯ

➤ Вікові можливості дитини

До п'яти років у дитини добре розвинені великі м'язи тулуба й кінцівок, але, як і раніше, кволими залишаються дрібні м'язи, особливо рук. Тому діти відносно легко засвоюють завдання з ходьби, бігу, стрибків, але певні труднощі виникають під час виконання вправ, пов'язаних із роботою дрібних м'язів.

У п'ятирічному віці встановлюється властива дорослій людині координація рухів різних м'язових груп. Діти починають розуміти залежність результату від якості виконання структурних елементів руху. За рахунок розвитку фізичних здібностей у рухах з'являється легкість та узгодженість.

Поряд з тим деякі деталі техніки ще погано засвоєні (не у всіх дітей енергійні рухи зігнутими у ліктях руками, стегно ноги недостатньо вносяться вперед-угору). Перед дитиною старшого дошкільного віку під час виконання вправ з лазіння та повзання ставлять підвищені вимоги: просуватись приставним кроком з одного прольоту гімнастичної стінки до іншого, лазити перемінним кроком з правильною координацією рук і ніг. У цьому віці дитину вчать лазінню по канату. Вправи з метання предметів значно ускладнюються. Діти повинні оволодіти навичками кидання й ловіння м'яча долонею на місці та в русі. Проте часто трапляються помилки, пов'язані з неправильним вихідним положенням ніг. У старшому дошкільному віці дитина оволодіває навичками виконання вправ та ігор спортивного характеру.

➤ Освітні завдання

- Вправляти дітей у різних видах рухів, добиватися усвідомленого засвоєння і чіткого виконання їх.
- Сприяти розвиткові фізичних якостей.
- Формувати навичку під час виконання основних рухів зберігати правильну поставу.

Вчити виконувати вправи з різних вихідних положень (стоячи, сидячи, лежачи) з використанням обручів, палиць, скакалок, м'ячів та інших предметів.

Вправи для рук і плечового пояса. Закріплювати вміння набувати різних вихідних положень: руки перед грудьми, руки до плечей (лікть опущені, лікті в сторони); з першого положення розводити руки в сторони, випрямляти вперед, розгинаючи в ліктях; з другого – піднімати руки, розводити в сторони долонями вгору; з положення “руки за голову” розводити руки в сторони, піднімати вгору. Вчити піднімати руки вперед – угору зі зчепленими в “замок” пальцями (кисті повертати всередину тильним боком); обидві руки вгору – назад по черзі й одночасно. Формувати вміння піднімати й опускати кисті, стискати й розтискати пальці.

Вправи для тулуба. Вчити, притиснувшись спиною до гімнастичної стінки, взятися руками за рейку (на рівні стегон), по черзі піднімати зігнуті та прямі ноги; стоячи обличчям до гімнастичної стінки, взятися руками за рейку на рівні пояса, нахилитися уперед, вигинаючись. Формувати вміння повертатися, розводячи руки в сторони, з положення перед грудьми, за голову; нахилитися уперед, намагаючись торкнутися до підлоги долонями, піднімати за спиною зчеплені руки; тримаючи руки вгорі, нахилитися в сторони; прийняти упор присівши, переходити в упор присівши на одній нозі, відводячи другу в сторону; стоячи на колінах, сідати на підлогу праворуч і ліворуч від колін; лежачи на спині, схрещувати ноги; підтягувати голову, ноги до грудей – групуватися; лежачи на животі, впрятися руками, випрямляти їх, трохи піднімаючи голову та плечі; підтягуватися на руках по гімнастичній лаві.

Вправи для ніг. Вчити переступати на місці, не відриваючи носочків від опори. Вчити присідати кілька разів поспіль, з кожним разом нижче, піднімати пряму ногу вперед махом; робити випад уперед, у сторону, тримаючи руки на поясі, виконуючи руками рухи вперед, у сторону, вгору; захоплювати предмети пальцями ніг, трохи піднімати й опускати, перекладати або пересувати їх з місця на місце; переступати приставними кроками в сторону на п'ятах, спираючись носками ніг на палицю, канат.

Танцювальні вправи. Закріплювати вміння починати та закінчувати рухи відповідно до музичної фрази; виконувати приставні кроки з присіданням, крок галопа; змінювати характер рухів на швидкий, пошвавлений, точно виконувати ритмічний малюнок; чергувати простий і дрібний кроки, виконувати перешикування в колі; розходитися та сходиться парами; творчо застосовувати знайомі танцювальні дії.

Шиккування та перешикування. Вчити самостійно шикуватися в колону, шеренгу по одному, парами, в коло, перешиковуватися з однієї колони у дві, три, чотири через центр двійками, трійками, четвірками; повертатися праворуч і ліворуч; рівнятися в колону, шеренгу, по лінії, по носках. Учити вмінню розмикатися у колоні на витягнуті руки вперед у шерензі, колі – на витягнуті руки в сторони.

Ходьба. Закріплювати ходьбу на зовнішній і внутрішній сторонах стоп: напівприсідаючи, схрещеним кроком, спиною вперед, із предметом у руках (гімнастична палиця на плечах, перед грудьми тощо), приставним кроком уперед, в сторони, назад, змінюючи положення рук (угору, вперед, у сторони тощо), з плесканням у долоні; ходити у колоні по одному та парами, зі зміною темпу; ходити із заплющеними очима (3–4 м); переступаючи через предмети, поставлені на підлогу на відстані 35–40 см.

Біг. Закріплювати біг на носочках, піднімаючи коліна; короткими й широкими кроками, із закиданням гомілки назад; із подоланням перешкод – оббігати предмети (кубики, м'ячі тощо); бігати у колоні по одному і парами, перешиковуватися за певним сигналом (з бігу врозтіч у колону по одному): бігати “змійкою” між розставленими на підлозі предметами в одну лінію, не торкаючись їх; бігати наввипередки (20–25 м), з ловінням і вивертанням; котити обруч по прямій під час бігу. Вчити пробігати повільно до 500 м по пересіченій місцевості, швидко – на відстань 10 м (3–4 рази з перервами); виконувати “човниковий” біг 4–9 м на швидкість із переносом предметів; бігати у середньому темпі 30–35 с; у повільному темпі – до 2 хв.

Стрибки. Вчити стрибати, стоячи на місці (ноги навхрест, нарізно, одна нога вперед, друга назад; підстрибувати на обох ногах, намагаючись доторкнутися до предмета, підвишеного на 15–20 см вище піднятої руки дитини, попеременно на лівій і правій нозі, з поворотом кругом у поєднанні з різними положеннями та рухами рук і ніг. Учити стрибати у висоту з розбігу 3–5 м з глибоким присіданням; зістрибувати з висоти 25–30; 35–40 см у зазначене місце, яке розташоване на відстані 50 см від місця відштовхування; перестрибувати на обох ногах 5–6 предметів (висота 15–20 см) через лінії; стрибати на одній нозі, просуваючись вперед; стрибати у довжину з місця (відстань 85–100 см) у висоту (35–40 см) із розбігу 6–8 м; стрибати у довжину (на 140–160 см) із розбігу 8 м.

Вчити застрибувати на предмети: куб, колоду, пеньок (висота 20 см) з місця і з розбігу.

Вчити вмінню стрибати у глибину (куб, колода, пеньок висота 35–40 см) у визначене місце; через довгу та коротку скакалку впродовж 1–1,5 хв, обертаючи її вперед і назад на обох ногах та по черзі – на правій і лівій.

Кидання, ловіння, метання. Вчити вмінню підкидати м'яч угору і ловити його руками; ударяти м'ячем об підлогу, землю не менше 10 разів підряд; кидати м'яч один одному обома руками від грудей, з-за голови, знизу; з відскоком від підлоги, ловити його з різних вихідних положень (сидячи, стоячи); кидати м'яч від грудей, знизу та з-за голови обома руками у кільце, яке прикріплене на відстані 2,2 м від підлоги (землі); відбивати м'яч об землю долонею на місці та в русі.

Вчити метати м'яч, торбинку з піском (маса 200 г) правою та лівою рукою у вертикальну й горизонтальну ціль з відстані 3,5–4 м, на дальність не менш ніж 5,5–9,5 м (наприкінці року).

Формування вміння накидати кільця на стрижень кільцекиду (відстань 2–2,5; 3–3,5 м).

Повзання, лазіння. Вчити повзати по-пластунськи, з опорою на передпліччя і коліна, штовхаючи перед собою кистями рук по лаві, колоді, похилій дошці; сидючи на колоді, лаві, пересуваючись вперед за допомогою рук і ніг; повзати на грудях і животі по лаві, рухаючи кінцівками попеременно; чергувати повзання з іншими видами рухів (ходьбою, бігом, переступанням тощо). Вчити лазінню по похилій драбині в упорі стоячи; перелізати з похилої дошки (заввишки 40 см) на гімнастичну стінку; перелізати через лаву, колоду; підлізати під дугу, мотузку, палицю, які розміщені на висоті 40–50 см; лазити по гімнастичній стінці, перелізати приставним кроком з одного прольоту стінки на інший; пролізати в обрuch грудьми вперед і боком; лазити по канату довільним способом.

Рівновага. Вчити ходьби по дошці, гімнастичній лаві (завширшки 20–25 см, заввишки 30–35 см), по колоді (діаметром 20 см) прямо, правим і лівим приставним кроком, боком, тримаючи у витягнутих руках палицю, м'яч, переступаючи через палицю, мотузку (заввишки 25–30 см). Вчити ходьби та бігу по дошці, покладеній похило (завширшки 15–20 см, кут нахилу 15–20°); ходити по рейці, гімнастичній лаві, мотузці (завдовжки 8–10 м), покладеній на підлогу прямо, по колу, зигзагоподібно, з торбиною або медициноболом (маса 500 г) на голові; стоячи на гімнастичній лаві (колоді): підніматися на носочки, повертатися навколо себе; вмінню стояти на одній нозі (друга відведена назад, руки в сторони); після бігу, стрибків присідати на носочках, руки у сторони, вгору, на поясі, робити “ластівку”. Закріплювати вміння кружляти парами, тримаючись за руки.

➤ Рухливі ігри. Народні ігри

Продовжувати вчити чітко дотримуватися правил гри, користуватися раніше набутими вміннями та навичками, виявляти старанність і наполегливість для досягнення кращих результатів.

Заохочувати до самостійності та ініціативності в організації рухливої гри. Підтримувати бажання проводити рухливі ігри на вулиці.

Учити використовувати в ігровій діяльності народні рухливі ігри різноманітного змісту; розучувати з дітьми слова народних ігор, лічилки, пісеньки, заклички, заохочувати дотримуватися правил гри; самостійно організовувати ігри. Розвивати інтерес до усної народної творчості.

Виховувати взаємодопомогу, коректне ставлення до ровесників, співпереживання щодо невдач інших.

Тематика рухливих та народних ігор

Ігри з ходьбою, бігом, рівновагою: “Гуси-лебеді”, “Ми веселі діти”, “Чия ланка швидше збереться?”, “Зроби фігуру”, “Каруселі”, “Хто перший?”, “Пастка”, “Квач”, “Карасі і щука”, “Хитра лисиця”, “Шпаки”, “Рукавичка”, “Хлібчик”. **Народні ігри:** “Вийди, вийди, сонечко”,

“Третій зайвий”, “Хустинка”, “Ми – дзвіночки”, “Довгоносий журавель”, “Птахи і зозуля”, “Коти та миші”, “Лови”, “Шевчик”, “Шкандибки”, “Овес”, “А ми просо сіяли”, “Ой жала я, жала”, “Огірочки”, “Варена рибка”, “У гусей”, “На баштані”, “Перепілка”, “Лис”.

Ігри з повзанням і лазінням: “Ведмідь і бджоли”, “Хто швидше до прапорця”, “Курочка та горошинки”. **Народні ігри:** “Плазуни”, “Хто швидше?”, “Мисливці та мавпи”.

Ігри з киданням та ловінням предметів: “Мисливці і зайці”, “Влучно цілься”, “Серсо”, “Підкинь і злови”, “Не давай м’яч”, “Кільцекид”.

Народні ігри: “Снайпери”, “Ямка”, “Цурки”, “Шпак”, “Млин”, “Пекар”, “М’яч у повітрі”, “Квач із м’ячем”, “Котилася бочка”.

Народні ігри зі стрибками: “На чім стоїш?”, “Не боюся”, “Стрибуни”, “Чижик у клітці”, “Вовк у рові”, “Білочка”, “Жаби і чапля”, “Зайчик і кульбаби”, “Бій півнів”.

Народні ігри на орієнтування у просторі: “Горюдуб”, “Піжмурки”, “Дід Панас”, “Довгоносий журавель”, “Чий вінок найліпший?”, “Відгадай, чий голосок”, “Бондар”.

➤ **Ігри спортивного характеру**

Бадмінтон. Учати правильно тримати ракетку; підбивати волан угору лицевою і тильною частинами ракетки (до 10–15 разів). Учати виконувати удари ракеткою знизу, збоку, спрямовуючи волан у певну сторону; уникати перехрещення ніг під час переміщення в лівий або правий бік.

Скраклі. Вчити кидати бучку збоку плечовим та ліктьовим способом, приймати правильне вихідне положення. Знати 3–4 фігури; вибавати скраклі з кону (6 м) і напівкону (3 м).

Баскетбол. Вчити пересуватися по майданчику приставним кроком лівим та правим боком, спиною вперед у різному темпі; передавати м’яч партнерові обома руками від грудей, однією рукою від плеча; ловити м’яч, який летить на різній висоті; вести м’яч правою та лівою рукою з відскоком від землі (підлоги); кидати м’яч у кошик обома руками від грудей, з-за голови та однією рукою від плеча; грати у баскетбол за спрощеними правилами.

Футбол. Учати виконувати удари по м’ячу з місця та розбігу; вести м’яч правою та лівою ногою; зупинити м’яч, який котиться, підшвою або внутрішньою стороною стопи, відбивати його у зворотному напрямку, обводити м’яч навколо предметів, “змійкою”, вести м’яч 5–8 м; ударяти м’ячем об стійку кілька разів поспіль; передавати м’яч ногою один одному в параз (відстань 3–4 м); влучати м’ячем у предмети (булава, кеглі), забивати м’яч у ворота; грати в футбол за спрощеними правилами.

Ігрові вправи: “Влучи у ворота”, “Влучи в кеглю”, “Проведи м’яч”, “М’яч у стінку”, “Точний пас”, “Гол у ворота”.

Хокей. Вчити прокочувати маленький м'яч (шайбу) ключкою один одному в парах у заданому напрямку, закидати його у ворота; вести шайбу ключкою; грати у хокей м'ячем на траві (у теплий період року) та шайбою без ковзанів (узимку) за спрощеними правилами.

Ігрові вправи: “Закинь шайбу у ворота”, “Збий скраклі”, “Естафета з м'ячем (шайбою)”.

➤ **Вправи спортивного характеру**

Катання на санках. Закріплювати вміння кататися з гірки по одному, по двох; катати на рівному місці один одного. Вчити гальмувати під час руху опусканням п'ят і натягуючи мотузку; відхиленням тулуба назад. Загальна тривалість катання – 45–60 хв. Під час катання на санках по рівній місцевості влаштовувати змагання між окремими підгрупами (командами); катаючись на санках з гірок, виконувати ігрові завдання (“Хто далі проїде”, “Підніми предмет”, “Хто більше збере прапорців” тощо).

Ходьба на лижах. Продовжувати вчити ходьби на лижах під час денної прогулянки тривалістю 40 хв. Вчити виконувати “ковзний крок”, ходити на лижах з палицями, піднімагись на гірку способами “ступаючий крок”, “ялинка”, “напів'ялинка”, гальмувати “плугом” та “напівплугом”.

Ігри: “Ширше крок”, “Пройди у ворітця”, “Пройди і не зачеши”, “Хто швидше”, “Підніми”, “Влучи в ціль” тощо.

Катання на ковзанах. Вчити кататись на ковзанах невеликими групами 6–8 дітей. Тривалість катання при засвоєнні руху 30–40 хв з короткочасними перевагами (3–5 хв) для відпочинку. Вчити дітей ковзанню по прямій по черзі на правій і лівій нозі у різному темпі, виконувати повороти у русі та гальмування.

Катання на велосипеді. Навчати кататися на двоколісному велосипеді по прямій, по колу з зміною темпу, по рівній доріжці, виконувати повороти праворуч, ліворуч. При оволодінні технікою їзди тривалість катання становить 10–15 хв.

Катання на самокатах, спортролерах. Вчити кататися на самокатах і спортролерах на правій і лівій нозі, по прямій, по колу, з поворотами, зупинятися у зазначеному місці за сигналом; дотримуючись правил вуличного руху та інтервалу. Тривалість їзди – 10–12 хв.

Плавання. Закріплювати вміння ходити та бігати по дну басейну, допомагаючи гребковими рухами рук, як під час плавання “брасом”; вистрибувати, відштовхуючись долонями від води якомога вище, та падати у воду; занурюватися з головою, затримуючи дихання, відкриваючи очі, збирати предмети, які знаходяться на дні басейну. Вчити плавати технікою “кроль” без винесення рук з води.

Учити чергувати повний вдих над поверхнею води з інтенсивним видихом у воду (8–10 разів); виконувати видих у воду під час ковзання на

грудях. Виконувати вправи: “Поплавок”, “Медуза”; ковзати самостійно на грудях з дошкою в руках та на спині.

➤ **Вправи для оволодіння плаванням способом “брас”**

Спираючись руками об дно на мілкому місці або тримаючись за поручень басейну, лягти на груди, підняти тулуб і ноги до поверхні води, зробити вдих і опустити обличчя у воду, затримуючи дихання і лічачи до 5. У цьому самому положенні чергувати вдих із видихом у воду; виконувати рухи ногами як під час плавання “брасом”, поєднуючи їх із видихом у воду. Плавання “брасом” за допомогою рухів руками у поєднанні з диханням. Вдих – на початку гребка. Закінчуючи гребок, видих у воду. Вдих швидкий, видих – повільний, очі відкриті.

Ігри у воді: “Фонтан”, “Море хвилюється”, “Потяг у тунелі”, “Сом у сітці”, “Гойдалка”, “Рибалки”.

Заняття з плавання проводити двічі на тиждень у підгрупах по 10–12 дітей, тривалістю до 30–40 хв.

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією “ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ”:**

- дотримується правил безпечного загартування організму повітрям, водою та сонцем;
- виконує правила особистої гігієни, усвідомлює потребу дотримання режиму харчування, активної діяльності та відпочинку, знає основні ознаки здоров’я;
- володіє навичками основних рухів (ходьба, біг, стрибки, лазіння, повзання, рівновага, метання, кидання); уміє доцільно їх використовувати в разі потреби;
- виявляє інтерес до вправ з елементами спорту, самостійно їздить на велосипеді, спортроликах, самокаті, санчатах, лижах, ковзанах, роликівих ковзанах;
- дотримується правил в іграх спортивного характеру (бадмінтон, городки, баскетбол, футбол, хокей);
- розрізняє хвору та здорову людину та розуміє причини захворювань;
- має уявлення про складники здорового способу життя та їх значення для здоров’я;
- усвідомлює можливі чинники загрози здоров’ю людини;
- володіє елементарними навичками допомоги дорослим, які захворіли;
- розуміє корисність споживання овочів і фруктів для організму;
- усвідомлює необхідність дотримання профілактичних заходів, має поняття про вплив санітарного стану приміщення на здоров’я;
- розуміє, що негативні емоції негативно впливають як на власне здоров’я, так і на здоров’я довколишніх;
- розуміє оздоровчу спрямованість побуту українського народу, знає страви української національної кухні та їх вплив на здоров’я;
- знає деякі лікарські рослини та методи їх застосування;

- розуміє, що відпочинок на природі є фактором зміцнення здоров'я;
- уміє запобігати виникненню пожежі, знає правила пожежної безпеки вдома, вміє діяти при виникненні пожежі та знає про роботу рятувальників;
- уміє використовувати елементарні засоби гасіння вогню, користуватися телефоном для виклику рятувальних служб;
- має уявлення про частини вулиці, орієнтується за світлофором та деякими дорожніми знаками;
- дотримується правил поведінки у транспорті, а також як поводитися, якщо загубився в незнайомому місці;
- відрізняє найвідоміші отруйні гриби від їстівних, керується правилами поведінки щодо обережного аоводження з домашніми та безпритулними тваринами;
- має уявлення про небезпеку та захист від комах, знає про поведінку в лісі, в полі, біля водойми в різні пори року;
- уміє користуватися ножем, ножицями, голкою, виделкою, іншими гострими та ріжучими предметами;
- усвідомлює про наслідки неправильного використання ліків та про можливі ртутні ураження при пошкодженні колби термометра;
- усвідомлює про небезпеку неправильного користування електричними та газовими приладами;
- має уявлення про поведінку під час стихійного лиха (ураган, гроза, злива, повінь, землетрус).

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА В СОЦІУМІ”

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ

➤ Вікові можливості дитини

У старшому дошкільному віці відбувається поступовий перехід від сприймання змісту окремих вчинків (добре – погано) до узагальнених понять про гарну поведінку. В цьому віці дитина вже в змозі оцінювати поведінку свою і поведінку довколишніх.

Дошкільник потребує не лише доброзичливої уваги з боку дорослого, а й співпраці з ним, взаєморозуміння, визнання дорослим його чеснот і досягнень. На кінець старшого дошкільного віку виникає усвідомлення свого соціального “Я”. Дитина усвідомлює ставлення до себе різних людей, домагається визнання значущими для неї людей, схильна до прояву самоповаги. Старший дошкільник має уявлення про авторитет. Дитина прагне бути учасником дитячого товариства, посісти в ньому певне місце, вона володіє комунікативними вміннями, гнучкіше використовує їх у спільній діяльності, поводить себе самостійніше, диференціює свої чесноти і вади, вміє

налагоджувати контакти з однолітками, товарише з певним колом дітей. Крім дружніх стосунків з окремими дітьми, виникають найпростіші форми групової солідарності. Дитина намагається порозумітися у конфліктних ситуаціях, зіставляє позицію однолітка з власною та прагне їх узгодити, диференціює соціально схвалювану та несхвальну поведінку, може вчинити по совісті, діяти справедливо. Вміє довести правоту, відстояти власну гідність, орієнтується у власних чеснотах і вадах. У дитини з'являються такі риси, як дисциплінованість, стриманість, здатність обмежити свої бажання, стає зрозумілою необхідність дотримання правил поведінки. Поступово відбувається диференціювання таких моральних понять, як “доброта”, “чуйність”, “справедливість”, “дружба”, “чесність”, “товарицькість” тощо.

У старшому дошкільному віці моральні почуття та знання пов'язують із почуттям обов'язку. Виникають “внутрішні моральні інстанції” – прагнення поводитися згідно з моральними нормами не тому, що цього вимагають дорослі, а тому, що це приємно для себе й для інших.

➤ **Освітні завдання**

- Збагачувати знання дітей про пріоритети загальнолюдських цінностей: справедливість, чесність, доброту, повагу тощо.
- Створювати сприятливі умови для становлення соціальної компетентності дитини, розвивати в неї соціальні емоції (співчуття, бажання допомогти), обстоювати власні інтереси.
- Збагачувати досвід спілкування з людьми різного віку, статі; виховувати повагу до рідних та довколишніх людей.
- Розширювати уявлення дошкільника про авторитет та людські чесноти; вчити розуміти інших та враховувати чужу думку.
- Виховувати культуру діяльності: вміння планувати, організувати гру, заняття, свою працю, прагнення досягати позитивного результату в індивідуальній і спільній діяльності.
- Виховувати культуру поведінки в громадських місцях.
- Формувати почуття гумору.
- Формувати узагальнене поняття “культура людини”.

➤ **Духовне виховання**

Сприяти засвоєнню уявлень про духовний ідеал людини, збагаченню власного емоційного досвіду та виробленню певного ставлення до самого себе. Давати уявлення про те, що народ засуджує негативні вчинки людей, називаючи це словом “гріх”; “грішити” – порушувати норми співжиття; робити що-небудь всупереч власній совісті. Вчити поводитися відповідно до норм моралі, давати оцінку власним негативним вчинкам, формувати негативне ставлення до поганих вчинків.

Учити дітей споконвічних правил: не можна не слухати батьків, старших людей, обманювати їх, глумитися над старістю, глузувати з калік, знущатися з тварин, лицемірити, ображати інших, підлабузнюватися, брати чужі речі без дозволу, бути байдужим до чужого горя. Формувати

уявлення про духовні норми взаємин між людьми: доброзичливість, чесність, справедливість, повагу, відповідальність, співчуття. Розвивати вміння ставити себе на місце інших людей, не висловлювати негативних суджень на адресу ровесників та менших дітей; бачити у дітях позитивні якості.

Вчити ставитися до дітей-сиріт та дітей з особливими потребами з добротою і милосердям, намагатися їм допомагати.

Вчити хлопчиків щодо дівчаток бути поступливими, тактовними. Пояснювати, що таке толерантність (здатність терпляче ставитися до чужих поглядів, звичок, враховувати думку інших дітей, дорослих).

Вчити адекватно реагувати на асоціальні вчинки, розв'язувати спірні питання, бути справедливим, совісним, відповідальним.

➤ **Сім'я**

Виховувати повагу до рідних і близьких, усвідомлене прагнення порадувати старших гарними вчинками. Вчити розуміти, що батьки потребують душевної теплоти й ласки, виявляти чуйність та уважність; пропонувати батькам свої послуги і допомагати у домашній роботі; давати змогу стомленим батькам відпочити. Зайняти молодших членів сім'ї чимось цікавим і корисним. Запитувати у старших членів сім'ї про настрій, справи, про те, як минув день. Вчити помічати настрій дорослих і діяти згідно з цим; дізнаватись якнайбільше про своїх бабусь та дідусів, вшановувати їх у дні сімейних свят, бути причетним до спільних турбот і проблем сім'ї.

➤ **Родина**

Поглиблювати знання дітей про свою сім'ю, родину, культуру родинних стосунків, правила сімейного етикету, поведінку в гостях. Вчити створювати "родинне деревце", орієнтуватися в родинних стосунках. Формувати поняття історії роду. Виховувати прив'язаність до батьківського дому, повагу до досвіду і мудрості старших родичів, дідусів і бабусь. Розвивати вміння проявляти почуття такту й глибокої поваги, доброзичливості до рідних; спонукати до самостійних розповідей про них, вчити висловлювати свою любов, ніжність. Розвивати інтерес до родинних свят; формувати вміння добирати (враховуючи смаки), дарувати та приймати подарунки.

Виховувати в дітей уміння шанувати сім'ю.

➤ **Ставлення до ровесників та інших дітей**

Виховувати доброзичливість у взаєминах з однолітками. Спонукати дітей виражати своє ставлення до вчинків ровесників, давати об'єктивну й доброзичливу оцінку, справедливо обґрунтовувати свої вимоги, позиції, допомагати правильно оцінювати власні вчинки. Формувати прагнення уникати конфліктів, налагоджувати стосунки, порозуміння, виявляти цікавість до готовності партнера до спілкування, спільної діяльності; обходитися без докорів, образ; прагнути дотримуватися правил, не нав'язуючи власної думки.

Вчити хлопчиків поважати дівчаток, діяти чесно, відверто; формувати елементарні поняття про толерантність, делікатність, тактовність. Учити бути поступливим, ввічливим у ставленні до дівчаток, не соромитися запрошувати дівчаток до гри, запропонувати їм стілець, у потрібний момент надавати допомогу. Виховувати у дівчаток скромність, вчити виявляти турботу про довколишніх, із вдячністю ставитися до допомоги та знаків уваги з боку хлопчиків.

Посилювати увагу до формування основ морально-вольових якостей особистості дитини: організованість, дисциплінованість, самостійність у поведінці, стосунках і спільній діяльності, відповідальність і наполегливість у досягненні позитивних цілей; уміння діяти в інтересах партнера чи групи однолітків.

Вчити піклуватися про молодших, допомагати їм, захищати слабших, формувати у дітей такі риси, як співчуття та чуйність.

➤ **Спілкування**

Розширювати уявлення про основну вимогу мовленнєвого етикету – ввічливість, уважність, чемність співрозмовників. Продовжувати вчити розмовляти спокійним, лагідним тоном, привітно, з усмішкою, дивлячись людині у вічі, розуміти бажання, інтереси ровесників і спілкуватися з ними. Не допускати випадків вживання грубих слів; уміти розуміти бажання, інтереси ровесників і спілкуватися з ними.

Поглиблювати знання дітей про культуру спілкування по телефону: не можна займати телефон на тривалий час, розмова має бути конкретною, короткою, ввічливою.

➤ **Культура в побуті**

Формувати у дітей узагальнене поняття про те, що культура людини виявляється не лише в мовленні, але й в одязі, поведінці за столом, в умінні тримати свою оселю в порядку. Давати уявлення про те, що багато правил поведінки прийшло до нас із минулого, їх дотримують за традицією.

Вчити стежити за чистотою свого одягу, взуття; почистити одяг, взуття. Виховувати бажання завжди бути охайним.

Продовжувати вчити дітей правильно сервірувати стіл, охайно поводитися за столом, акуратно, безшумно їсти. Закріплювати вміння правильно користуватися серветкою, вправляти у користуванні столовими приборами; закінчивши їсти, хлопчик має допомогти дівчинці підвестися, відсунувши стілець. Вчити не висловлювати негативних суджень про страви, дякувати за їжу.

З допомогою дорослих вчити “ремонтувати” книги.

➤ **Поведінка у громадських місцях**

Продовжувати вчити культури поведінки в кінотеатрі, театрі: не можна їсти ласощі під час театральної вистави, розмовляти. Виховувати

у дітей повагу до праці акторів. Формувати вміння розуміти зміст переглянутих фільму, вистави, бачити красу гарних вчинків, осуджувати зло, непорядні вчинки.

Учити дітей поводитися виховано у громадських місцях, транспорті; поступатися місцем старшим, хлопчики – дівчаткам.

➤ **Формування почуття гумору**

Вчити дітей розуміти, що казка – це вигадка, олюднення тварин, явищ природи.

Розвивати вміння оцінювати вчинки героїв.

Розвивати вміння розуміти гумор.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- має уявлення про родину та родовід, стосунки та захоплення членів родини;
- намагається поводитися відповідно до норм християнської моралі;
- виявляє любов і повагу до батьків, близьких людей, довколишніх;
- володіє навичками спілкування з дорослими та дітьми, виявляючи ввічливість;
- виявляє стриманість у висловлюванні негативних суджень;
- виявляє дружні та товариські стосунки з дітьми, допомагає молодшим дітям;
- уміє поступливо, ввічливо ставитися до дітей протилежної статі;
- усвідомлює відмінність між добром і злом, може пояснити свої вчинки, схвалити або засудити їх;
- може визнати свою провину, поступитися власними інтересами заради загального благополуччя;
- допомагає батькам та іншим членам родини;
- уміє з повагою ставитися до рідних, знайомих, чужих літніх людей;
- здатна до самоконтролю у діяльності;
- зважає на думку інших;
- аналізує свою поведінку;
- дотримується культури поведінки у громадських місцях, транспорті;
- розрізняє гумор і образу.

ОСНОВИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

➤ **Освітні завдання**

- Сприяти розумінню дітьми своїх прав, свобод та обов'язків, свідомому відповідальному ставленню до них; вчити поважати права інших людей.
- Формувати у дітей почуття гідності, впевненості у собі та у своїх силах.

- Формувати свідоме ставлення до своїх обов'язків у дошкільному навчальному закладі та сім'ї. Виховувати почуття відповідальності за доручену справу.
- Давати дітям знання про культуру спілкування, формувати вміння правильно поводитися в колективі з однолітками та незнайомими людьми.
- Створювати умови для набуття дошкільниками досвіду усвідомлених суспільних дій, правомірної поведінки й толерантного спілкування на основі поваги до прав інших людей.

Право на життя. Давати уявлення про те, що кожна людина має право на життя, незалежно від кольору шкіри; ніхто не має права позбавити когось життя, обов'язок держави – захистити життя людини.

Сприяти розумінню дітьми цінності здоров'я; вчити дотримуватися правил безпеки життєдіяльності в побуті, на вулиці, вдома.

Формувати бажання берегти своє здоров'я та здоров'я близьких людей.

Право на сім'ю. Давати дітям змогу зрозуміти, що в дитини є батьки, а в них – свої батьки. Підводити дітей до розуміння того, що в сім'ї всі піклуються одне про одного. Продовжувати розвивати почуття любові й шанобливого ставлення до членів сім'ї.

Розповідати про обов'язки рідних, уточнити наявність у дітей обов'язків у сім'ї. Заохочувати дітей розповідати про виконання добрих справ у колі сім'ї. Формувати усвідомлення сенсу родинних взаємин. Допомогати дітям усвідомити той факт, що зараз батьки турбуються про них, а коли діти стануть дорослими, то будуть зобов'язані турбуватися про своїх, уже стареньких, батьків. Допомогати дітям усвідомити, що кожна сім'я має свою історію. Закріплювати поняття “родичі”. Пояснювати, що родичі бувають по лініях батька і матері. Формувати вміння орієнтуватися у своєму родоводі. Виховувати пошану до своїх предків, гордість за результати праці близьких, інтерес до сімейних традицій.

Право на ім'я. Домагатися усвідомлення дітьми своєї індивідуальності. Пояснювати, що кожна людина має право на ім'я; батьки після народження дитини оформляють документ – свідоцтво про народження, де записано ім'я дитини та її батьків; заохочувати знати імена своїх батьків, дідусів, бабусь, братиків і сестричок.

Вчити поважати право на ім'я інших людей: не давати іншим дітям образливих прізвиськ, не спотворювати їхні імена та прізвиська. Вчити звертатися лагідно, привітно, не підвищуючи голосу.

Право на житло. Пояснювати роль житла в житті людини, важливість підтримки в ньому чистоти, порядку та затишку. Закріплювати знання дітьми своєї домашньої адреси. Вчити називати район, мікрорайон, де мешкає дитина; визначні місця свого населеного пункту. Давати знання, що існують закони і правила, призначені для того, щоб охороняти людей і підтримувати порядок. Вчити правил підтримання порядку в будинку, де мешкає людина. Ознайомлювати з правом недоторканості житла.

Давати знання, що люди проживають у країні. Формувати уявлення про країну, де живе дитина; називати інші країни світу. Формувати знання, що всі люди всіх країн мають спільну домівку – Землю.

Право на харчування. Закріплювати та розширити знання про шкідливі для здоров'я продукти харчування, про лікарські й отруйні рослини.

Формувати знання про вітаміни, їх вплив на організм людини та продукти, в яких вони містяться.

Право на власну думку. Формувати у дітей логічне мислення як необхідний засіб пізнання навколишньої дійсності.

Вчити орієнтуватися в довколишньому світі, гармонійно взаємодіяти з оточенням.

Вчити оцінювати дії однолітків, відстоювати правильність свого міркування, знаходити вихід із проблемних ситуацій.

Спонукаати дітей до відкритості у взаєминах, до позитивних вчинків, розуміння іншого і самого себе як соціальної неповторної особистості.

Право на захист від фізичного та психологічного насильства. Вчити оцінювати поведінку людей, засуджувати жорстоке поведіння з дітьми.

Учити дітей, як треба поводитися в небезпечних ситуаціях; називати номери телефонів: поліції, рятувальників, швидкої допомоги.

Виховувати відповідальність за свої вчинки, вміння контролювати себе, дотримувати у взаєминах із людьми моральних норм і правил.

Право на освіту. Доводити до відома дітей, що кожна дитина має право на освіту; дошкільний навчальний заклад – перша сходинка у здобутті освіти. Розповісти про походження слова “школа”. Розширювати знання дітей про навчальні заклади, про професії, які можна здобути, закінчивши відповідні навчальні заклади. Пробуджувати потребу в пізнанні довколишньої дійсності.

Давати змогу самостійно знаходити вихід із будь-якої ситуації, аргументовано доводити свою думку; вчити долати перші невдачі під час виконання завдань. Формувати позитивне ставлення та бажання навчатися в школі.

Давати змогу зрозуміти, що вчитися можна самостійно: читати книжки, виконувати відповідні завдання на комп'ютері, у спеціальних навчальних закладах, гуртках.

Розповідати, що дорослі вчаться для того, щоб здобути професію. Виховувати цілеспрямованість, позитивне ставлення до себе, впевненість у собі, соціальну відповідальність.

Право на медичну допомогу. Закріплювати знання про право на медичну допомогу. Розширювати знання про те, що у поліклініці, лікарні людей лікують різні лікарі-спеціалісти; пояснити їх спеціалізацію. Вчити описувати стан свого здоров'я, самопочуття, встановлювати, до якого лікаря-спеціаліста треба звернутися по допомогу. Вчити розуміти цінність життя, відповідальність за збереження свого здоров'я.

Давати знання про вплив природних факторів на здоров'я дитини. Ознайомлювати з корисною та здоровою їжею, закріплювати культурно-гігієнічні навички.

Вчити розрізняти основні ознаки захворювань, учити найпростіших методів оздоровлення; звертатися по допомогу до дорослих (батьків, вихователя, лікаря).

Право на відпочинок. Розширювати знання про різні види відпочинку: екскурсії, турпоїздки, свята, ігри тощо. Продовжувати ознайомлювати з правилами, яких потрібно дотримуватися під час відпочинку; відпочивати також можна у вихідні та вечорами; спорт також може бути відпочинком. Підводити до розуміння того, що дорослі один раз на рік мають відпочинок, який називається відпусткою. Підтримувати бажання дітей розповідати про те, де вони побували під час відпустки батьків.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- має уявлення про добро та зло як протилежні категорії людського буття;
- уміє оцінювати поведінку людей, самостійно намагається знайти вихід із будь-якої ситуації;
- має уявлення про школу, про шкільне навчання;
- виявляє інтерес до навчання у школі;
- сумлінно виконує свої обов'язки.

НАРОДОЗНАВСТВО

➤ **Вікові можливості дитини**

У старшому дошкільному віці виникають реальні можливості для опосередкованого засвоєння дітьми знань, які виходять за межі їхнього життєвого досвіду і безпосереднього сприймання, а також які віддалені у часі. Це створює сприятливі умови для ознайомлення дітей з історією рідного краю, його народом, специфікою праці та побуту, особливостями мови і культури.

Процес розширення уявлень про довкілля, розвиток уяви і пам'яті, активізація розумової діяльності дітей сприяє оволодінню елементарними навичками мисленневих операцій, що, своєю чергою, дає дітям змогу засвоювати складнішу інформацію.

У старших дошкільників під час засвоєння знань про об'єкти та явища навколишнього світу виникає бажання порівнювати, оцінювати бачене і відповідно відображати, наслідуючи побачене. У цей період у них переважає емоційне сприйняття. Цьому сприяють розвиток сенсомоторики – узгодженості в роботі очей і рук, чуттєвий досвід, уміння виокремлювати головне та узагальнювати характерні особливості.

Старші дошкільники люблять ігри з діалогом, хороводи зі співом, танцювальними рухами, які відображають трудові дії.

➤ Освітні завдання

- Розвивати пізнавальну активність дітей, прагнення пізнати традиції, звичаї українського народу.
- Розширювати обсяг знань дітей про Україну, її столицю, історію, культуру, видатних людей.
- Залучати дітей до української національної обрядовості, підготовки і проведення народних свят, ігор, використання народних прикмет, народної творчості; формувати уявлення про національне мистецтво, народні промисли, українську національну кухню.
- Формувати стійкий інтерес до матеріалу народознавчого змісту, бажання пізнати його глибше, вчити використовувати його в повсякденному житті. Вчити запам'ятовувати вірші, прислів'я, приказки, казки, загадки, легенди.
- Формувати уявлення про родинні обереги українського народу.
- Прищеплювати дітям елементарні трудові навички, пов'язані з народними ремеслами.
- Вчити малюків вишивати, витинати, розписувати писанки, іграшки, посуд; виготовляти різні вироби: серветки, іграшки, аплікації тощо.

➤ Сім'я, родинні традиції

Допомагати дитині пізнавати свою сім'ю, батьків, рід, історію роду. Ознайомлювати з ремеслами, якими займалися прадіди: вишивка, лозоплетіння, гончарство, бондарство тощо. Формувати повагу до старших. Вправляти у вмінні бути вдячним старшим за терпіння, мужність, за любов і турботу. Вчити висловлювати свою любов і ніжність. Вчити дітей шанувати своїх предків, складати родовідне дерево, пам'ятати дні народження, іменини батьків та інших членів сім'ї, виявляти знаки уваги і пошани, вітаючи близьких, робити їм подарунки, виявляти турботу як одну з основних норм поведінки в родині.

Допомагати усвідомити, що брати і сестри мають допомагати один одному, старші з них мають дбати про молодших.

Ознайомлювати із традиціями першої купелі, хрестин.

Давати поняття про обереги української родини (батьківське та материнське благословення, грудка землі з подвір'я, рушник, вишиванка).

➤ Українська оселя

Ознайомлювати дітей із традиціями і звичаями, пов'язаними з будівництвом житла в Україні, оздобленням зовні та всередині, розміщенням меблів (лава, стіл, ослін, скриня, мисник, ліжко), предметами побуту. Поглиблювати знання про традиції прикрашання оселі вишиваними рушниками, килимами, витинанками. Розповідати дітям

про звичаї та традиції, пов'язані з поселенням у дім, про роль оберегів в українській хаті (образ, піч, рушники) та в оформленні садиби. Ознайомлювати з рослинами-оберегами на українському подвір'ї: калиною – символом вірності, нескореності; вербою – символом рідної домівки, близьких людей; квітучими рослинами (чорнобривці, мальва, ружа, червона рута) – символами материнства, любові, ніжності. Розширювати знання дітей про українську оселю: під час будівництва хати, коли були зведені зволоки, на дах ставили галузки дерева і це називали “квітка”, що означало завершення будівництва; всередині оселю прикрашали образи з вишиваними рушниками, вишивані подушки та штори на дверях; за звичаєм, коли люди приходили у новозбудовану хату, то сипали на долівку пшеницю і копійки (щоб господарі були в достатку); на подвір'ї обов'язково копали криницю, над якою зводили дашок, щоб не потрапляли дощ чи сніг; перед хатою висаджували калину, мальви, чорнобривці, жоржини.

➤ **Рідний край**

Формувати уявлення про те, що Україна має давню історію (князі, військо, храми, рукописні книги, ремесла, культура, національний одяг, національна символіка, визначні діячі, гетьмани). Ознайомлювати з історією рідного міста (села), символікою, історичними пам'ятками, легендами про рідний край.

Поглиблювати знання про заснування міста Київ, ознайомлювати з легендами про виникнення міста, дитячими оповідками та легендами про княжу добу. Розповідати, що Київська держава (Київська Русь) – перша назва України, її перші правителі – князі (Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий). Ознайомлювати з періодом козацтва (гетьман Богдан Хмельницький).

Ознайомлювати з пам'ятками національної історії: Золоті ворота, Канів, Тарасова гора, Запорізька Січ, острів Хортиця, Софійський собор, Києво-Печерська лавра.

Розвивати інтерес до історичних подій на рідній землі. Спонукати до пізнання дітьми історії свого краю.

➤ **Народний одяг**

Ознайомлювати дітей з українським національним одягом та особливостями національного одягу, порівнювати їх з особливостями національних костюмів інших регіонів. Розповідати, що одяг є буденний і святковий. Давати знання про роль оберегів у національному одязі українців (вишивана сорочка чоловіча та жіноча, віночок, хустка, намисто). Формувати знання про галицький національний одяг (для дівчат – довга вишивана сорочка, плахта, крайка; для хлопців – вишивана сорочка, лляні штани, постолі; взимку носили кожух, чоботи та штани із сукна).

➤ **Ігри. Українська народна іграшка**

Вчити дітей грати нескладні рухливі ігри з текстом, діалогом та ігри, що ознайомлюють дітей із трудовими процесами, зі звичаями українського народу.

Ознайомлювати з іграшками, виробленими з тіста, сиру, тканини, глини, дерева. Залучати до виготовлення ляльки-мотанки. Ознайомлювати з керамічною іграшкою, яку виготовляли у с. Стара Сіль.

➤ **Календарно-обрядові свята**

Формувати усвідомлене ставлення дітей до свят, традицій свого народу, залучати їх до безпосередньої участі в святах.

Ознайомлювати дітей із народними звичаями на Андріївських вечорницях, іграми з калитою, жартівливими таночками, піснями, дражнилками, приповідками, ворожіннями. Формувати поняття “ми-лосердя”: голодного нагодувати, спраглого напоїти, хворого відвідати; з традиціями дарування подарунків на свято Святого Миколая. Розширювати знання про святкування Різдвяних свят (різдвяні сімейні традиції внесення дідуха, колядування, віншування, солом’яний “павук”, вертеп із шопкою; щедрування, посівання). Розповідати, що на Йордан святять воду, яку вважають лікувальною, священник кропить хату освяченою водою. Закріплювати знання про народні традиції на Стрітєння (освячення стрітенських свічок-гровиць, прикмети). Розширювати знання дітей про підготовку до Великодніх свят: ознайомити із традицією – освячення вербових гілочок на Вербну неділю, традиціями підготовки до Великодня: у Чистий четвер випікають паски, розписують писанки; у Великодню п’ятницю йдуть до церкви до Плащаниці; в суботу освячують Великодній кошик. Ознайомлювати із традиціями святкування Великодня: у Великодню неділю йдуть до церкви, після чого вся сім’я збирається за сніданком; найстарша особа в сім’ї всіх частує Великоднім яйцем; у Великодні свята водять гаївки та проводять ігри.

Ознайомлювати із Зеленими святами; традиціями прикрашання житла травами: на долівку стелять очерет. Розповідати легенди й оповідки про чудодійну силу трав і рослин.

Давати знання, що на Спаса є традиція освячувати мед, фрукти, квіти, які після освячення набувають цілющих властивостей.

➤ **Українська національна кухня**

Формувати уявлення про українську кухню, основні традиційні страви: борщ із пампушками, вареники з сиром, картоплею, капустою, галушки, деруни, капустак, млинці, узвар тощо. Розповідати про народні ритуали, обряди, пов’язані з приготуванням їжі. Формувати поняття, що хліб – джерело життя, “хліб святий”, його потрібно шанувати, що в Україні є звичай зустрічати гостей хлібом-сіллям (коровай на вишитому рушникові прикрашають барвінком і калиною).

Ознайомлювати з обрядовою українською їжею: кутею, узваром, короваем, калачем, калитою, паскою, крапанкою. Писанка як давній народний оберіг.

➤ Народні ремесла

Продовжувати ознайомлювати з гончарством, вишивкою, писанкарством. Учити дітей розуміти символічне значення деяких візерунків, кольорів.

Зацікавлювати виробами з дерева; різьбленням по дереву; лозоплетінням; ткацтвом.

Ознайомлювати з різьбленими писанками, іншими дерев'яними виробами та виробами з лози, рогами (кошечки, кобельки, тара для збіжжя, капелюхи тощо); з вишиванками (хрестиком, низинкою та гладдю; кольори різнобарвні; різний орнамент); з керамікою; гончарством, виготовленням кахелю для печей. Розповідати про виготовлення скляного білого і кольорового посуду, бондарство (виготовлення бочок), золотництво та виготовлення годинників.

Виховувати повагу до людей творчої праці, чії руки у народі називають "золотими".

➤ Показники компетентності дитини:

- має уявлення про культурні традиції свого народу та свого регіону, підтримує родинно-побутові традиції спілкування;
- виявляє інтерес до історії свого краю, емоційно сприймає творчість народних умільців, цінує результати їхньої праці;
- ознайомлена з історією України, її столиці, рідного міста (села), регіону;
- має уявлення про національні особливості української оселі, предметів побуту, національного одягу, національної іграшки, оберегів;
- має уявлення про українську кухню;
- має знання про українські народні ремесла, промисли, їх історичні витоки і сучасне використання;
- використовує фольклорні жанри (віншування, колядки, гаївки, щедрівки, народні ігри).

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”

➤ Вікові можливості дитини

Сприймання об'єктів та явищ природи у дітей шостого року життя вже стійкіше і цілеспрямованіше. Старший дошкільник усе частіше виявляє здатність помічати зміни в природному середовищі без запитань дорослого. У процесі самостійного спостереження дитина виокремлює доступні її розумінню суттєві ознаки об'єктів, робить елементарні узагальнення, аргументує їх, вносить корективи. Наприклад, дитина стверджує, що гілка з дерева плаває, бо вона дерев'яна. Дошкільник у цьому віці міркує логічно, встановлює причиново-наслідкові зв'язки між об'єктами. Необхідною умовою логічності міркування дитини є достатні знання про об'єкти, яких стосуються судження й умовиводи.

У нерозривному зв'язку з розвитком мислення відбувається й мовленнєвий розвиток дитини. Центральною ланкою в розвитку мовлення є збагачення функцій внутрішнього мовлення. Воно починає функціонувати, коли у дитини в умовах її практичної діяльності виникає проблемна ситуація, яку треба осмислити (пошукова діяльність). У своїх висловлюваннях дитина відображає ставлення до природи зазвичай в образній формі. На запитання “Яка пора року тобі найбільше подобається і чому?” дитина не відповідає конкретно, а акцентує увагу на красі природи: “Я люблю весну, тому що все довкола оживає. Навесні весело в лісі, птахи співають пісні”.

У процесі предметно-чуттєвої діяльності в природі дитина може виокремити основні зв'язки явищ і відтворити їх в образній формі – у формі уявлень. Дошкільник уважно слухає інструкцію вихователя (наприклад, як потрібно доглядати за хом'ячком), повторює її для того, щоб запам'ятати. Це свідчить про появу перших спроб спеціального запам'ятовування.

У дитини виникають первинні форми довільної уваги, завдяки чому вона вже здатна підпорядковувати свою увагу вимогам вихователя (зосереджуватися на об'єктах і явищах природи, слухати вихователя, займатися працею у природі тощо), не відволікаючись. Виконуючи доручення вихователя (витерти пил на листях кімнатних рослин у кутку природи, підлити квіти на клумбі тощо), вона вже здатна гальмувати свої бажання, залишати цікавішу діяльність задля дорученого завдання.

Особливе місце посідають позитивні емоції, відчуття свободи на лоні природи, задоволення властивої дитині активності у взаємодії з довкіллям, можливість самовираження через конкретні дії дослідницького змісту.

➤ Освітні завдання

- Сприяти елементарному розумінню дитиною взаємозумовленостей компонентів природи.
- Підтримувати бажання дітей встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між об'єктами та явищами у природі.
- Сприяти гуманному ставленню до живих істот, прояву естетичних почуттів, виваженої безпечної поведінки на природі.
- Розповідати дітям про досягнення людей у дослідженні Космосу.

ПРИРОДА ПЛАНЕТИ ЗЕМЛЯ

Завдяки сонячному світлу і теплу існує життя на планеті Земля.

Формувати уявлення про **повітря**: повітря оточує планету Земля; повітря є всюди: у ґрунті, воді, рослинах, тваринах, предметах; повітрям дихають рослини, тварини, люди; воно прозоре, без кольору, тому невидиме; вітер теж невидимий, але відчутний (летить листя, гоїдаються гілки дерев тощо); роль вітру може бути позитивною (запилення рослин, вітряні млини, вітряні електростанції) та негативною (буревії, хуртовини).

Розширювати уявлення про **ставки, річки, лікувальні джерела в регіоні**: вода – матеріальне середовище для існування живих істот; вода є у річці, озері, морі, океані, ставку, колодязі, водосховищі. Давати змогу зрозуміти спільне та відмінне в поняттях “море”, “річка”, “океан”.

Давати інформацію про наявність води у ставках, річках. У Західному регіоні бере початок ріка Дністер; через центральну Україну протікає Дніпро; на сході України – моря Чорне і Азовське. У людей у сільській місцевості на подвір'ях є криниці. Країна багата мінеральними джерелами, де вода лікувальна.

Пояснювати, що у природному доквіллі вода буває в різних станах: твердому, рідкому, газоподібному.

Україна багата природними скарбами: нафтою, залізом, вугіллям, природним газом та іншими корисними копалинами.

Розширювати уявлення дітей про **сезонні зміни**.

Давати уявлення про повені, зсуви, землетруси, руйнування гір; про їх вплив на життя людей, рослин і тварин.

➤ Явища природи. Нежива природа

Розширювати уявлення про **Сонце** – джерело тепла і світла на Землі. Сонце освітлює, прогріває воду, ґрунт, повітря, рослини, тварин. В морі вода солона, в річці – прісна (без смаку); вода – це рідина, вона не має форми, її можна тримати в посудині; у природі вона збирається в заглибленнях (калюжі, струмочки, озера, океани, річки, моря). Що чистіша вода, то здоровішою є людина і чистішим природне доквілля; вода може бути каламутною, брудною, чистою, забрудненою; вода буває холодною, гарячою, теплою; під час кипіння вода перетворюється в пару.

Під дією сонця і вітру вода із землі випаровується і збирається в хмарах; коли краплини води стають важкими, вони падають на землю.

Ознайомлювати дітей із поширеними явищами природи своєї місцевості: роса, дощ, туман, веселка, гроза, град, мороз, снігопад, хуртовина, іній, паморозь; туман – це дрібні краплини води. Навесні, восени в часто бувають дощі, грози, взимку випадає сніг із дощем, який замерзає, і утворюється лід.

Формувати уявлення про **ґрунт**: ґрунт – родючий шар землі, в якому міститься вода, поживні речовини; ґрунт має важливе значення для життя рослин, тварин і діяльності людей; ґрунт – одне з найцінніших природних багатств, яким ми можемо користуватися.

Формувати уявлення про пісок, глину.

Пісок – сипучий, рихлий, пропускає воду. Використовують у будівництві, виготовленні скла, визначенні часу (пісковий годинник), а також для того, щоб діти могли гратися.

Глина – щільна, в'язка, пластична. Використовують її для ліплення, виготовлення предметів побуту, іграшок. З глини виготовляють цеглу, використовують для виготовлення керамічних виробів (кухлі, горщики, куманці тощо).

Вчити визначати характерні зміни, що відбуваються з погодою, рослинами, тваринами кожної пори року, а також види сезонної сільськогосподарської праці, яку виконують люди.

Розповідати дітям, що погоду можна передбачати за народними прикметами.

➤ **Рослини**

Формувати уявлення про багатий і різноманітний рослинний світ України.

Вчити дітей розрізняти і правильно класифікувати рослини: дерева, кущі, трави, гриби, мохи. Розповідати, що є рослини однорічні та багаторічні. Ознайомлювати із зерновими культурами (пшениця, овес, ячмінь, кукурудза, гречка), які люди використовують в їжу: з них виготовляють хліб, крупу, печиво. Вчити називати городні рослини.

Давати знання про **садові рослини**, які зимують у ґрунті (ірис, тюльпан, нарцис, лілія) і такі, що їх викопають із ґрунту й зберігають від морозу в приміщеннях (гладіолуси, жоржини). Вчити визначати і називати **ранні весняні квіти** (первоцвіт, фіалка, анемона, підсніжник). Закріплювати назви ягід (суниця, чорниця, малина, ожина, брусниця). Знати, що ягоди є їстівні та отруйні (вовче лико); вчити їх розпізнавати та дотримуватись правил безпечної поведінки з ними. Розширювати знання дітей про кімнатні рослини й особливості догляду за ними: пеларгонія любить яскраве світло, колеусу сонце шкодить. Ознайомлювати зі способами розмноження рослин (бульби, кореневища, цибулини, насіння).

Вчити дітей розпізнавати **дерева і кущі** за характерними ознаками (розташування гілок, кора, плоди). Розповідати про те, що взимку ріст рослин не припиняється, а лише сповільнюється; хвойні дерева зелені взимку, в них замість листочків – хвоїнки. Формувати уявлення дітей про дерева свого регіону (липа, дуб, бук, граб, клен, каштан, яблуня, груша, слива, вишня, горіх). Смерека, сосна, ялина найчастіше зустрічаються в Карпатах, вони утворюють хвойні ліси.

Учити розповідати про **будову рослин** (корінь, стебло, листок, квітка, плід).

Закріплювати вміння визначати зміни стану рослин, спричинені впливом на них негативних чинників.

Ознайомлювати дітей із **лікарськими рослинами**: м'ята, суниця, мати-й-мачуха, деревій, калина, любисток, волошка, ромашка, подорожник, кропива, лопух, чистотіл, липа, звіробій. Формувати уявлення про їх цінність у житті людини.

Учити розрізняти їстівні **гриби** (білий гриб, підберезник, маслюк, підосичник, опеньок) та отруйні гриби (мухомор, бліда поганка). Формувати уявлення про гриби.

➤ **Тварини**

Формувати уявлення про представників окремих груп тварин: черв'яки, молюски, раки, павуки, комахи, риби, земноводні, плазуни, птахи, звірі.

Закріплювати і розширювати знання дітей про тварин та їхніх дитинчат. Вчити виокремлювати характерні зовнішні ознаки, встановлювати залежність між умовами життя, способом пересування і будовою кінцівок, між способом живлення і будовою ротових органів, між способом живлення і пересуванням.

Формувати уявлення про заходи з охорони тварин, зокрема з організацією заповідників (Асканія Нова, Карпатський, Дніпровсько-Орільський, Український степовий тощо). Учити класифікувати **диких і свійських тварин**; описувати їх, визначати суттєві ознаки, за якими тварин класифікують на диких і свійських. Формувати уявлення про свійських птахів та їхніх дитинчат.

Закріплювати і розширювати знання про свійських птахів (курка, півень, качка, гуска, індик) та їх дитинчат.

Розширювати уявлення дітей про **птахів**, які залишаються на зиму (синиці, горобці, ворони, сороки, дятли), осілих; птахів, які відлітають в теплі краї (лелеки, ластівки, солов'ї, шпаки, зозулі), – перелітних. Формувати вміння робити висновки, чому птахів називають осілими, а чому – перелітними. Формувати уявлення про взаємозалежності у природі, із користю, яку приносять птахи (знищують гусінь, дрібних шкідливих комах). Ознайомлювати з видами птахів свого регіону.

Формувати уявлення про **комах**, зміни, що трапляються в житті комах у різні пори року: восени більшість із них зникає, вони ховаються в землі, під корою дерев тощо (кропив'янка, жук-сонечко, муха, комар); з приходом весни комахи починають вести активний спосіб життя; першими навесні з'являються метелики (лимонниця, павичеве око, кропив'янка), жук-сонечко, клопи-солдатики; зі сходами картоплі вилазять із землі колорадські жуки. Ознайомлювати дітей зі шкодою, що приносять комахи (попелиця, колорадський жук), та користю (жук-сонечко).

Давати змогу дітям спостерігати за маскуванням метеликів, коників. Пояснювати, що маскування рятує від ворогів, допомагає добувати їжу. Давати знання про те, що метелики, які гинуть восени, залишають на зиму яйця або перетворюються на гусінь, яка шкідлива для рослин. Ознайомлювати дітей зі значенням комах для людини і природи; вчити правильно до них ставитися.

Розширювати знання дітей про комах медоносних, формувати уявлення про їхню користь для людини. Розповідати про комах, які найчастіше зустрічаються у відповідному регіоні.

Вчити помічати і пояснювати поведінку **земноводних** (жаба стрибає по землі, пливе у воді, ловить мух та інших комах) і **плазунів** (ящірка швидко повзе, гріється на сонці).

Підтримувати бажання дітей проводити тривалі спостереження, вчити вмінню аналізувати й робити висновки.

Виховувати любов і дбайливе ставлення до живих організмів, уміння бачити й відчувати красу природи у різні пори року.

ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ

Залучати до сприймання краси краєвидів у різні пори року, заохочувати до відображення їх у художніх образах. Ознайомлювати з природоохоронною діяльністю в Україні (створення заповідників, охорона рідкісних тварин та рослин, контроль за чистотою водойм і повітря).

Формувати уявлення про Червону книгу України, про рослини і тварин, які занесені до неї. Розповідати дітям про заповідники місцевості, у якій вони проживають.

Виховувати любов до природи, вміння піклуватися про рослини і тварин; прагнення дотримуватися правил культурного поводження у природі: не ламати гілок кущів і дерев, не лякати тварин, не залишати в місцях відпочинку сміття, не руйнувати мурашників, пташиних гнізд; захищати природу від тих, хто її нищить.

Закріплювати вміння доглядати за деревами, кущами, трав'янистими рослинами. Формувати поняття, що, забруднюючи природу, завдаючи їй шкоду, людина псує своє здоров'я. Вчити розуміти взаємозалежність: здорова планета – здорова природа – здорова людина.

ВСЕСВІТ

Формувати уявлення про безмежність Всесвіту, інтерес до зоряного неба, розповідати про сузір'я.

Узагальнювати, розширювати знання про планету Земля, різноманітність її природи, вплив природних чинників на здоров'я людини.

Вчити робити висновки про роль Сонця в житті людини, зміни дня і ночі, пір року.

Давати знання про простір, що існує за межами планети Земля, про космонавтів; про значення освоєння Космосу для людей. Розповідати про те, як люди досліджують Місяць і планети Сонячної системи (космічні кораблі, станції, місяцехід, супутники).

Ознайомити із моделлю Землі – глобусом. Учити розрізняти на глобусі водний простір, сушу.

➤ Показники компетентності за освітньою лінією “ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ”:

- визначає зміни у природному доквіллі;
- називає пори року, їх послідовність, упевнено визначає їх характерні ознаки;
  - усвідомлює, що зменшення сонячного тепла спричинює зміни у природі, що з ними пов'язані зміни в рослинному і тваринному світі;
  - розуміє, що вода – середовище для існування живих істот; місце-знаходження води, її якості, місяця лікувальної води та назви рік;
  - знає поширені явища природи своєї місцевості (роса, дощ, туман, веселка, гроза, град, мороз, снігопад, хуртовина, паморозь, іній);
    - орієнтується у властивостях піску, глини, ґрунту;
    - називає городні рослини, розрізняє їх;
    - розрізняє дерева, кущі, трав'янисті рослини; порівнює та аналізує їх особливості;
  - називає різновиди лісу (листяний, хвойний), знає назви тварин і рослин, які поширені в лісі;
  - називає лікарські рослини та їх лікувальні властивості. Розуміє цінність життя і здоров'я людей, їх залежність від природного доквілля;
  - доглядає за рослинами, тваринами у куточку природи;
  - називає свійських і диких тварин своєї місцевості, вміє знаходити спільне та відмінне у їхніх зовнішніх ознаках; знає назви дитинчат тварин;
  - розуміє, що свійські тварини потребують піклування; без них життя було б не таким цікавим, яскравим, радісним;
  - називає і розпізнає птахів, зокрема свійських птахів, за зовнішніми ознаками, порівнює їх за величиною, забарвленням пір'я, способом пересування і за звуками;
  - називає декілька рослин і твари, занесених у Червону книгу України;

- усвідомлює, що стан здоров'я залежить від чистоти повітря, ґрунту, води;
- підтримує чистоту дитячого майданчика та в зонах відпочинку (парк, сквер, ліс, озеро тощо);
- захоплюється загадковою і таємничою природою космосу.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ДИТИНА У СВІТІ КУЛЬТУРИ”

ПРЕДМЕТНИЙ СВІТ

➤ **Вікові можливості дитини**

Дитину цього віку приваблює все яскраве, емоційно забарвлене, те, що можна досліджувати, з чим можна експериментувати, причому її цікавить не лише сам процес, але й результат. Дошкільник намагається робити припущення, узагальнювати, порівнювати, робити висновки, розглядаючи предмети чи його зображення, звертає увагу на його деталі.

У процесі пізнавальної діяльності, сприйняття предметів, обстеження, узагальнення дитина застосовує слова, які характеризують властивості предметів, символи, схеми, що відображають приховані зв'язки між предметами та явищами. Відбувається розвиток мисленневих процесів.

Розвиток словесно-логічного мислення сприяє формуванню умінь дітей робити елементарні висновки. Результатом розвитку мислення є те, що накопичення уявлень про світ вибудовується в цілісну систему знань.

Дитина розрізняє уявне та вигадане, фантастичне та реальне; продовжує засвоювати моральні норми та соціальні правила поведінки, у неї формується почуття відповідальності.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати аналітичність і свідомість сприйняття навколишнього.
- Формувати здатність довільно керувати пізнавальними процесами, вміння послідовно, детально проводити обстеження або розглядати, створювати логічну схему послідовної діяльності з предметом.
- Формувати навички експериментування з новим матеріалом.
- Розвивати інтелект та обдарованість.
- Ознайомити дітей з назвами підприємств, особливостями їх функціонування; з професіями людей, які працюють в банку, та банківськими операціями.

➤ **Предметний світ. Житло**

Вчити систематизовано, планово проводити обстеження предметів і виокремлювати властивість, яка є об'єктом спеціального розгляду (колір, розмір, форма, просторові відношення). Закріплювати знання про матеріали, з яких виготовлені предмети (метал, дерево, глина, пластмаса, скло, кераміка, хутро, тканина). Вчити розуміти зв'язок між назвою, будовою, матеріалом, із якого виготовлені предмети, їх властивостями та призначенням. Ознайомлювати з матеріалами для виготовлення одягу, взуття (льон, бавовна, шкіра, дермантин). Вчити цінувати речі, виготовлені руками рідних, і ті, що передані в спадок.

Ознайомлювати зі старовинними предметами побуту (скриня, рубель, качалка тощо) та способами їх застосування.

Ознайомлювати зі сучасними предметами побуту, приладами, знаряддями, які допомагають людині в домашньому господарстві (електром'ясорубка, кухонний комбайн, міксер тощо), правилами безпечного користування ними. Формувати розуміння значення житла в житті людини, бажання створювати і підтримувати комфорт, затишок і порядок. Формувати розуміння значення для людей речей, які їм особливо дорогі. Звертати увагу на те, що в людей є улюблені речі, до яких треба ставитися з особливою повагою: книжки, подарунки, сувеніри, світлини, портрети рідних, які у давнину розвішували у кімнатах на стінах.

➤ **Рідний край**

Поглиблювати знання дітей про нашу Батьківщину – Україну, самостійну незалежну державу.

Розповісти, що 24 серпня – державне свято День незалежності України. Ознайомлювати зі столицею нашої держави містом Київ: розташоване на мальовничих берегах річки Дніпро; у Києві працює Президент, Верховна Рада України; головна вулиця Києва – Хрещатик; навесні Київ прикрашає цвітіння каштанів; у Києві багато цікавих пам'яток історії, проспектів, мостів через Дніпро, парків, є метро. Дати уявлення про найбільші міста України (Львів, Запоріжжя, Дніпро, Харків, Одеса), культурні пам'ятки та працю людей у цих регіонах. Формувати уявлення про природні багатства: річки (Дністер, Південний Буг, Дніпро, Тиса); гори Карпати; моря (Чорне та Азовське) тощо. Продовжувати ознайомлювати дітей із державними символами України: Державним Прапором та значенням його кольорів; Державним Гербом – символом влади та значенням тризуба, Державним Гімном – символом державної єдності, Конституцією України – головним законом держави. Виховувати у дітей шанобливе ставлення до них.

Розширювати уявлення про творчість Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та інших українських письменників, художників, композиторів. Викликати інтерес до їхньої творчості, вчити вірші, пісні, розглядати репродукції картин Т. Шевченка.

Ознайомлювати з історичними місцями, пам'ятниками, музеями, вчити вшановувати видатних земляків.

Ознайомлювати з визначними датами сучасної історії рідного краю.

Продовжувати ознайомлювати з рідним містом (селом), природним ландшафтом, установами, спорудами, підприємствами, парками, пам'ятниками; пояснити походження назви міста (села); з назвою області, обласним центром, чим славиться область (споруди, підприємства, пам'ятники, заказники). Розповідати про українську армію, яка захищає територію України, дбає про спокій людей, давати поняття про різні роди військ (прикордонники, танкісти, піхотинці, льотчики) та їх основне призначення. Виховувати почуття гордості за український народ.

➤ **Праця дорослих**

Ознайомлювати дітей із працею у промисловості, враховуючи особливості регіону.

Розвивати вміння виявляти увагу та повагу до людей праці, гордість за успіхи рідного краю.

Формувати уявлення про роль праці у створенні одягу на фабриках, у майстернях, в ательє, про сумлінне ставлення до своєї роботи, до якості продукції.

Давати уявлення про будівництво як важливу галузь господарства. Розповідати про основні етапи будівництва одного-двох об'єктів найближчого оточення та різноманітні професії будівельників.

Формувати уявлення про спеціалізацію лікаря: хірург, стоматолог, педіатр, терапевт, аптекар.

Розширювати уявлення про творчі професії людей: художник, фотограф, музикант, дизайнер, актор.

Формувати уявлення про працю хліборобів; про те, що хліб – джерело життя, основний продукт харчування, головний результат людської праці.

Ознайомлювати з основними сільськогосподарськими професіями: хлібороб, садівник, овочівник, пасічник, фермер (що роблять, який основний результат праці). Давати поняття про взаємозв'язок людей різних професій, про роль праці для всіх людей, для країни.

Виховувати шанобливе ставлення до результатів праці.

➤ **Транспорт і засоби зв'язку**

Розширювати знання дітей про наземний, підземний, повітряний та водний транспорт. Учити розпізнавати їх за призначенням, середовищем пересування. Формувати вміння визначати взаємозалежність призначення, середовища пересування та виду транспорту. Давати поняття, що транспортом керують водії, машиністи, пілоти. Ознайомлювати з видами транспорту спеціального призначення (пожежна, швидка допомога, машина, що кладе асфальт тощо); із деякими видами

сільськогосподарських машин (комбайн, трактор, косарка), його обладнанням, механізмами, пристроями для виконання робіт.

Розповідати про те, як перевозили в Україні вантажі в давнину.

Давати уявлення про сучасні види зв'язку: поштовий, телекомунікативний, електронний, про їх призначення та принцип дії; про засоби комунікації (телебачення, радіо, газети, журнали, телефон, інтернет, факс).

➤ **Показники компетентності дитини:**

- бережно ставиться до предметів навколишньої дійсності, особистих речей;
- виявляє любов до своєї країни, бажання бути гідним її громадянином;
- усвідомлює, що є громадянином України; знає та шанує символіку України, видатних людей свого краю; виявляє любов до свого міста (села), знає його характерні особливості;
- розуміє, що у світі живуть різні народи і нації;
- знає про роль житла та важливість створення затишку в рідній домівці; використовує знання сенсорних еталонів у процесі ознайомлення з новим предметом побуту, встановлює взаємозв'язки, класифікує; планує свої дії, погоджуючи їх з іншими;
- обізнана з працею дорослих, виявляє інтерес до різних професій, розрізняє і групує за призначенням транспортні та комунікативні засоби.

ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Самообслуговування**

Закріплювати раніше набуті навички особистої гігієни: самостійно та швидко одягатися і роздягатися, взуватися і роззуватися, сушити мокрий одяг, чистити взуття. Вчити правильно чистити зуби, стежити за чистотою нігтів, мити руки без нагадування; користуватися ложкою для взуття.

➤ **Господарсько-побутова праця**

Закріплювати вміння самостійно підтримувати порядок у груповій кімнаті: прибирати іграшки та матеріали після ігор і занять. Залучати до колективного прибирання кімнати; підклеювати разом із вихователем книжки, посібники; сумлінно виконувати обов'язки чергового в їдальні, на заняттях, у куточку природи. Привчати без нагадувань витирати пил на стелажах, підвіконнях, столах.

Привчати дітей підмітати доріжки на подвір'ї дитячого садка, взимку розчищати їх від снігу, перекопувати і поливати пісок у пісочниці; допомагати двірникові підтримувати чистоту і порядок на території

дитячого садка, помічників вихователя – розвішувати рушники, розкладати комплекти спальної білизни. Вчити самостійно, акуратно прибирати постіль після сну, прикрашати групову кімнату до тематичних свят.

Продовжувати виховувати культуру праці (охайність у процесі діяльності; вміння користуватися обладнанням, доцільно розміщувати його і своєчасно прибирати; підтримувати порядок на робочому місці). Формувати почуття задоволення від чистоти і порядку в кімнаті та на майданчику.

➤ **Праця у природі**

Виховувати гуманно-діяльнісне ставлення до рослин, тварин – уміння піклуватися про них: правильно поливати рослини, вміти визначати потребу у зволоженні ґрунту, зрізати сухі листочки, розпушувати землю, оприскувати рослини водою, висаджувати їх; мити годівниці, міняти воду, готувати корм (мити, різати, терти на тертці), годувати тварин, риб, прибирати робоче місце (витирати стіл, підмітати), міняти підстилку у тварин (тирсу, сіно, пісок), воду в акваріумі.

Вчити працювати на городі: разом із дорослим готувати землю, планувати грядки, висівати насіння, висаджувати розсаду, поливати, прополювати, збирати врожай.

Вчити дітей разом із дорослим садити саджанці дерев і кущів, доглядати за ними, а також спостерігати у процесі праці за розвитком рослин.

Вчити заготовляти корм для осілих птахів, підгодовувати їх.

➤ **Художня праця**

Вчити дітей заготовляти прості вироби з паперу, картону, тканини, природного матеріалу (іграшки-саморобки, атрибути для ігор, подарунки батькам до свят тощо). Вчити поєднувати різноманітні матеріали, добирати їх за кольором і фактурою. Вдосконалювати і закріплювати прийоми згинання, склеювання, вирізування ножицями за викройкою.

Залучати дітей заготовляти природний і штучний матеріал, сортувати його. Вдосконалювати вміння добирати основний і допоміжний матеріал, з'єднувальні деталі. Складати композицію на певну тему, за сюжетами казок; виготовляти декорації. Закріплювати навички правильного користування ножицями, голкою та ножем.

Учити засилювати нитку в голку, зав'язувати вузлик, шити швом “уперед голкою”, зшивати шматочки тканини; ознайомлювати зі швом “через край”. Учити застосовувати навички шиття на практиці: пришивати вішачки до рушників, гудзики до одягу; виготовляти з ниток китички і помпони, використовувати їх як оздоблення; використовувати шматочки тканини для виготовлення аплікації. Розвивати вміння добирати потрібну тканину, нитку; розвивати творчість, фантазію, художній смак під час оздоблення виробів.

➤ **Основи економічної культури**

Формувати уявлення про товари й товарно-грошові відносини. Давати поняття, що таке товар, мета його існування, можливість його придбання. Вчити класифікувати товари. Формувати етичне поведіння в торговельних закладах, виконуючи роль покупця. Ознайомлювати з поняттям “ціна”; вчити порівнювати ціни: дешево – дорого.

Давати змогу зрозуміти, що за гроші купують товари, грошима оплачують послуги.

Розповідати дітям про мету реклами, джерела рекламування товарів і види реклами; вчити рекламувати товар.

Розширювати знання про раціональне використання залишків продуктів харчування (з хліба можна приготувати грінки; крихти дати пташкам; з картоплі – картопляники: кістки віддати собакам; залишки від чаю використати як добриво для кімнатних рослин).

Створювати ситуації для закріплення знань про правила економного використання електроенергії деякими приладами (холодильник, праска, телевізор, лампочка), збереження тепла, ощадливого використання води. Підводити дітей до розуміння того, що раціональне використання електроенергії, води, газу заощаджує кошти сім'ї. Виховувати ощадливість, уміння співвідносити свої бажання з можливостями. Вчити виокремлювати першочергові потреби, власні та потреби сім'ї, розуміти відмінність між словами “хочу” і “треба”.

Формувати уяву про культуру ділових взаємин. Уточнювати й розширювати знання дітей про одяг, взуття, зачіску ділової людини. Виховувати охайність.

Ознайомити дітей з назвами підприємств, особливостями їх функціонування; з професіями людей, які працюють у банку, та банківськими операціями.

Учити оцінювати вчинки людей, давати характеристику їхнім діям. Формувати розуміння вироблених правил, знати, що їх потрібно дотримуватися, що є вчинки, за які люди несуть покарання у вигляді штрафу.

Розкривати роль комп'ютеризації у веденні господарства, дати елементарні уявлення про калькулятор. Підводити до висновку, що таке економіка, для чого вона потрібна.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- самостійно й охайно одягається і роздягається в певній послідовності;
- стежить за своїм одягом і взуттям, чистить та просушує вологий одяг, взуття;
- чистить зуби, стежить за чистотою нігтів, без нагадування мие руки та користується носовичком чи серветкою;

- підтримує порядок у груповій кімнаті (складає іграшки після гри, бере участь у колективному прибиранні);
- разом з дорослим підмітає доріжки та розчищає їх від снігу;
- збирає опале листя, сміття;
- перекопує та поливає пісок у пісочниці;
- сумлінно виконує обов'язки чергового та доручення вихователя;
- під керівництвом дорослого піклується про тварин і рибок у куточку природи;
- самостійно поливає квіти, опрыскує їх, витирає листя, висаджує рослини, розпушує землю;
- разом із дорослим садить саджанці дерев і кущів, доглядає за ними;
- працює на городі: виконує весь цикл робіт – від планування до збирання врожаю;
- виготовляє вироби з паперу, картону, тканини, природного і штучного матеріалу;
- має уявлення про товарно-грошові відносини, вміє здійснити покупку, класифікує товар;
- знає, для чого існують банки; деякі професії людей, які працюють у банківській сфері;
- вміє раціонально використовувати залишки продуктів харчування;
- намагається економно використовувати електроенергію, воду, газ;
- розуміє доконечну потребу в дотриманні встановлених правил;
- усвідомлює, що комп'ютер і калькулятор допомагають у веденні фінансових справ сім'ї.

СВІТ МИСТЕЦТВА

➤ **Сприймання мистецтва**

Розвивати здатність дітей емоційно сприймати твори мистецтва, належно оцінювати їх, емоційно відгукуватися під час їх розгляду.

Вчити самостійно називати жанр твору, характер, настрої та засоби музичної виразності.

Ознайомлювати з усіма основними жанрами літературних творів для дітей (казка, легенда, вірш, оповідання, загадка, скоромовка тощо). Закріплювати вміння розрізняти жанр твору.

Продовжувати ознайомлювати з творами митців, розвивати вміння диференціювати їх за зображувально-виражальними засобами (види та жанри); вчити помічати виразність ліній та форм, гармонію кольорів.

Поглиблювати знання про різні види та жанри образотворчого мистецтва. Ознайомлювати з жанрами: анімалістичним, казковим, побутовим, із творчістю відомих класиків образотворчого мистецтва та творами сучасних митців.

Продовжувати ознайомлювати з виробами народних умільців (вишивка, килимарство, народна іграшка, писанкарство, кераміка), із застосуванням їх у побуті.

➤ **Ціннісне ставлення до мистецтва**

Поглиблювати знання про петриківський розпис, гуцульський орнамент. Ознайомлювати з відомими українськими дитячими письменниками, художниками-ілюстраторами, упізнавати їх на світлинах; знати назви творів, які вони написали (ілюстрували).

➤ **Показники компетентності дитини:**

- самостійно називає жанр музичного твору, характер та засоби музичної виразності;
- знає та розрізняє основні жанри літературного твору;
- знає основні жанри образотворчого мистецтва, твори відомих класиків образотворчого мистецтва та сучасних митців;
- знає і впізнає вироби народних умільців (вишивка, народна іграшка, писанка, кераміка тощо);
- знає прізвища декількох відомих українських письменників, художників-ілюстраторів, їхні твори.

ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Вікові можливості дитини**

У цьому віці дитина володіє вже певним обсягом знань, умінь та навичок щодо художньо-творчої діяльності. Вона усвідомлює, що за допомогою образотворення можна передавати об'єкти та явища довкілля і задля досягнення високих результатів треба дотримувати форми, пропорцій, кольору, характерності деталей предметів. Особливу увагу надає засвоєнню знань про перспективу, просторове розміщення, градацію пропорцій і відтінки зображених предметів.

На шостому році життя дитина здатна вже аналізувати та синтезувати об'єкти, які вона передає у художній творчості, диференціювати та ідентифікувати їх якості. Передаючи характерність персонажів, дитина вже вміє відобразити настрій, душевний стан через міміку, виразну позу тощо.

Виявляється самостійність у виконанні завдань, зростає інтерес до колективних робіт. Володіючи певними формотворчими навичками та засвоївши знання про сенсорні еталони, дитина цього віку в роботах виявляє фантазію, творче мислення, тому вироби вирізняються неповторністю й оригінальністю.

➤ Освітні завдання

- Формувати в дітей особистісну емоційну позицію до творів художньо-творчої діяльності.
- Формувати вміння самостійно відображати у роботах предмети та явища довкілля, користуючись набутими навичками; бажання вдосконалювати їх, опанувати нові.
- Вчити створювати багатофігурні композиції, використовувати перспективу; самостійно добирати потрібні засоби зображення, вміло користуватися знаннями про колір, лінію, форму.
- Вчити створювати комплексні сюжетні будови, планувати процес зведення споруди. Вчити працювати з пластмасовим і дерев'яним конструктором, створювати іграшки-забавки з деталей, вирізаних за шаблоном. Розвивати творчість, експериментування.
- Продовжувати ознайомлювати з характерними особливостями вишивки, заохочувати до рукоділля. Сприяти розвиткові дизайнерських проявів.
- Продовжувати ознайомлювати з петриківським розписом (кольори, елементи) та виразністю скульптури малих форм.
- Розвивати фантазію, творче мислення, уяву, креативність у підході до образотворення.

Малювання. Удосконалювати навички малювання з натури, пам'яті, уяви, а також засвоювати прийоми та техніки: лінії – прямі, хвилясті, діагональні, обвідні; мазок, крапка, круг. Вчити самостійно добирати відповідний матеріал для передачі образу в малюнках (олівці, пензлі за товщиною); рівномірно штрихувати, тримати пензля похило до аркуша, а малюючи крапки, похилі лінії – вертикально; передавати форму, колір, відносну величину предметів, їх розміщення для передачі характерності образу, використовувати відповідну кольорову гаму; користуватися всією палітрою барв, отримувати відтінки змішуванням кольорів.

Учити передавати фігуру людини в русі, зі зміною положення рук та ніг; передавати в портретному жанрі міміку, відповідні пози; впізнавати і передавати у малюнках людей різного віку, статі, професій; державну символіку, зовнішні ознаки українців, національний одяг.

Розвивати художні здібності, емоційне сприйняття занять малювання. Стимулювати бажання експериментувати з різними художніми матеріалами, ознайомити з техніками роздільної крапки і мазка (імпресіонізм), забризкування, аерографії (дмухавка), витирання канцелярською гумкою. Розвивати фантазію, вміння побачити і “прочитати” абстрактне зображення у техніках симетричного відбитку, монотипії, ниткографії.

Розвивати асоціативне мислення, вміння виразно передавати у малюнку явища довкілля, відтворювати їх характерні ознаки (композиція, колорит, форма). Вчити створювати багатопланові композиції,

дотримуючись змісту, динаміки; передавати враження від спілкування із природою. Вчити самостійно тонувати папір, добирати кольорову гаму, властиву певній порі року. Для досягнення кращого ефекту в передачі характерності образів ознайомлювати з різними техніками: малювання воском (крона дерева), засипання кухарською сіллю (сніг, роса), малювання сухим пензлем по вологому тлі тощо. Спираючись на знання про лінію горизонту, повітряну перспективу, вчити створювати пейзажі, картини подій із життя, а також казково-фантастичного характеру.

Спонукаати до виконання колективних робіт.

Учити передавати візерунки, характерні для вишивки різних регіонів України, народної іграшки; властиві писанкам орнаменти на площинах різної форми, готових силуетах, а також на білому та кольоровому тлі.

Заохочувати придумувати та передавати візерунки самостійно, дотримуючись основних правил декоративного розпису: ритм, симетрія, характерний орнамент (рослинний чи геометричний), оздоблювати ними вироби.

Ліплення. Вчити ліпити з натури чи за уявою з цілого шматка глини (пластиліну) складні за будовою об'єкти, користуючись стекою для передачі характерності; продукувати образи різними способами: конструктивним, комбінованим, пластичним, передавати властиві деталі, виразність образу.

Заохочувати створювати самостійно та з однолітками сюжетні композиції. Вчити розміщувати об'єкти вертикально на підставці, дотримуючись пропорцій частин виробу.

Вчити передавати у ліпленні силуети тварин та людей у русі, деталізувати їх (ніс, рот на обличчі людей; шерсть, пір'я у тварин і птахів).

Вчити створювати образи за мотивами народних іграшок, керамічних виробів, ліпити посуд різними способами, ретельно згладжуючи поверхню виробу, прикрашати його орнаментом за допомогою стеки, наліпками пластилінових смужок чи кульок, допоміжним матеріалом. Ознайомлювати з фігурним посудом, створеним на основі силуетів тварин.

Вчити створювати рельєфи на пластинці. Показувати техніки ліплення за допомогою затирання пластиліну, викладання з кульок чи тоненьких пластилінових мотузок (гобелен).

Аплікація. Ознайомлювати дітей із вирізуванням симетричних форм складанням паперу навпіл, кількох однакових форм – з гофрованого паперу; силуетним вирізуванням та обривною аплікацією.

Учити створювати композиції, заповнюючи всю площину аркуша, передавати характерність образів кольором і використанням підсобних матеріалів (природний, покидьковий, шматки тканини тощо); працювати самостійно та разом з однолітками.

Вчити оздоблювати візерунками площини різних форм та готові опредмечені силуети, передаючи характерність українських національних орнаментів.

Ознайомлювати з технікою виконання стрічкової аплікації, мозаїки (закладання шматками битих кольорових фломастерів, яечною шкаралупою) та технікою засипання крупами чи покидьковим матеріалом (стружка з кольорових олівців, кружальця від дироколу, різані кольорові нитки).

Удосконалювати вміння техніки наклеювання, склеювання та вирізування.

Конструювання. Збагачувати сприймання дошкільниками готових споруд; залучати до спостереження за процесом будівництва, використовуючи фотографії, схематичні малюнки та інші засоби. Привчати дітей намічати обриси майбутньої будови, які оточують площі різних конфігурацій. Учити створювати різні конструкції одного й того самого об'єкта з урахуванням певних умов та їх призначення. Вчити будувати за малюнком, схемою, світлиною. Залучати всіх дітей використовувати комплексні сюжетні будови; спонукати до обговорення внеску кожного у створення споруди. Вчити споруджувати конструкції одного й того самого об'єкта відповідно до різних умов їх використання (міст для пішоходів, міст для транспорту).

Заохочувати до встановлення зв'язку між формою предмета та його практичним призначенням; планувати процес зведення споруди; визначати, які деталі найбільше підходять для споруди та як їх доцільно комбінувати. Вчити споруджувати будівлі, враховуючи одночасно кілька умов, визначених вихователем (житловий триповерховий будинок із трьома під'їздами, міст через річку певної ширини); дотримувати співвідношення розмірів частин будівель, симетричного їх розташування.

Учити колективно створювати задуми будівель і разом реалізовувати їх. Сприяти спорудженню групи об'єктів, об'єднаних одним змістом (вулиця, площа, житловий масив). У зведенні спільних споруд вчити самостійно домовлятися про тему будови, розподіляти обов'язки, добирати потрібний матеріал. Привчати дітей самостійно аналізувати зразки будівель, виокремлювати частини, встановлювати їх функціональне призначення та просторове розміщення.

Учити конструювати іграшки-забавки з деталей, вирізаних за шаблоном, робити за допомогою могузочка чи дроголика рухливі деталі іграшок.

Вчити конструювати за завданням вихователя, власним задумом об'ємні іграшки з різного матеріалу (папір, фольга, поролон, тканина, нитки, соломка). Вчити складати план послідовності виготовлення виробів відповідно до задуму.

Вчити дітей працювати із пластмасовим конструктором (кріпити деталі за допомогою шиців). Ознайомлювати з дерев'яним конструктором, деталі якого кріпляться штифтами. Вчити кріпити та розбирати

конструктор за допомогою скоби і молоточка. Закріплювати навички роботи за схемами, малюнками, словесною вказівкою, за задумом.

Формувати у дітей здатність до творення нового, дослідництва, експериментування, творчості, прояву творчої ініціативи, надавати дітям можливість самостійного вибору, пошуку й апробації різних варіантів і способів дій, відмови від заданого шаблону, зразка, стандарту. Створювати умови для творчого спілкування дітей.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- виявляє елементарну практичну вмiлiсть в образотворчiй дiяльностi;
- володiє рiзними способами передачi образiв;
- планує свої дiї, передбачає майбутнiй результат;
- самостiйно займається художньою творчiстю;
- залучає однолiткiв до створення спiльних робiт;
- умiє малювати контури й силуети людей рiзного вiку та статi;
- розумiє доцiльнiсть рацiонального використання матерiалiв для художньо-творчих дiй;
- у колективнiй роботi намагається досягти високих стандартiв, розумiє i приймає не лише схвальну оцiнку. Здатна тривалий час займатися художньо-творчою дiяльнiстю;
- осмислено надає перевагу продуктивнiй дiяльностi у вiльнiй час;
- намагається досягти у роботi високих результатiв, помічає недоліки власних виробiв, самостiйно усуває їх;
- iз задоволенням передає власне “Я” в образотворчiй дiяльностi, з симпатiєю сприймає себе, передає цей позитив у роботах;
- знає властивостi матерiалiв для художньо-творчої роботи, охоче експериментує з ними, дотримується правил безпечного користування ними;
- цiкавиться художньо-творчими професiями: художник-пейзажист, анімаліст, дизайнер, художник-портретист, скульптор, архітектор;
- має власну думку щодо своїх робiт;
- порiвнює власний портрет iз зображеннями iнших людей;
- аналізує власні роботи та твори мистецтва;
- передає враження від творiв мистецтва;
- коментує свої дiї у процесi роботи;
- захоплюється витворами мистецтва;
- виявляє художнiй смак, може оцiнити роботи iнших, роздiляє гарне – негарне;
- охоче долає труднощi на шляху до досягнення мети;
- вдається до апробацiї нового та незвичного, шукає ефективнiшi засоби;
- самостiйно добирає потрiбний матерiал, використовує його для посилення характерностi об’єктiв i явищ;

- виявляє фантазію, веде пошукову діяльність;
- спільно будує, творчо розвиває сюжети ігор із будівлями;
- створює нові споруди за зразком, світлиною, малюнком, різні їх варіанти за умовами щодо розміру, форми, кольору, призначення, оздоблення;
- користується узагальненими уявленнями про можливості зведення і зміни різних конструкцій із конкретних матеріалів;
- виготовляє власноруч і разом із дорослими конструкції, іграшки, саморобки, використовує їх для реалізації ігрових задумів;
- втілює власний задум у будівлю, конструкцію.

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Вікові можливості дитини**

На шостому році життя діти емоційно сприймають музичні твори, визначають їх жанр, характер, темп, настрій (радісно, сумно, тривожно тощо).

Чистішим стає голосове інтонування мелодії, зміцнюється і подовжується дихання. Дитина частіше співає не лише у групі дітей, але й сольо.

Рухи старшого дошкільника стають більш координованими, виразними, хоча вони ще недостатньо легкі. Формується дитяча рухова й інструментальна творчість.

Граючи на музичних інструментах, добирає мелодію на слух, підлаштовує до неї голос. Виступає режисером нескладної інсценівки, корегує дії однолітків, передає колорит українських народних казок та творів інших жанрів. Бере участь у музичних іграх-драматизаціях на теми українських народних казок, пісень, ігор.

➤ **Освітні завдання**

- Продовжувати розвивати потяг та інтерес до української народної та класичної музики.
- Спонукаати самостійно називати характер, настрій музичного твору та засоби музичної виразності.
- Учити диференціювати тембри скрипкових, духових, ударних інструментів симфонічного оркестру.
- Формувати основні співочі вміння.
- Удосконалювати вміння дітей виразно та ритмічно рухатися під музику відповідно до її темпу, характеру, динаміки; дотримуватися пауз.
- Активізувати дітей творчо виявляти себе в різних видах музичної діяльності (гра-драматизація, танець, музична гра, опера, імпровізація на музичних інструментах тощо).

Слухання. Збагачувати дітей знаннями про українську народну музику, традиції свого народу; бажання слухати музичні твори, розрізняти

її за характером, жанром, запам'ятовувати і впізнавати твір за вступом і мелодією.

Розвивати вміння самостійно називати жанр твору, характеризувати його, визначати особливості; розрізняти різні за характером музичні твори, зіставляти їх, розповідати про відмінності між ними.

Розвивати гармонічний слух: вчити відчувати відповідність (невідповідність) акомпонеента мелодії; розрізняти види музики: класика, сучасна, народна.

Співи. Вчити співати виразно, без напруження, плавно; проспівувати слова виразно, інтонаційно чисто, закінчення фраз співати легко, не наголошуючи на них; співати в різному темпі без супроводу, під акомпанемент. Вправляти у вмінні розрізняти на слух правильний і неправильний спів; визначати звуки за висотою і тривалістю; зберігати правильну позу під час співу.

Музично-ритмічні рухи. Вчити правильно відтворювати в рухах ритмічний малюнок танцю (гри, хороводу); рухатися відповідно до характеру музики, динаміки, зміни регістрів, темпу; бігати легко, високо піднімаючи ноги, підскакувати з ноги на ногу. Розвивати вміння виконувати ритмічні рухи різного характеру з атрибутами та без них; самостійно утворювати коло, дотримувати певної відстані між парами, сходитися в пари та розходитися; звужувати й розширювати коло, робити викид ніг під час підскоків, рухатися парами, відходити одне від одного спиною.

Заохочувати у музичних іграх діяти самостійно, передавати ігрові образи, придумувати елементи танців, творчо використовувати знайомі елементи народних і сучасних танців.

Гра на музичних інструментах. Учити відтворювати на музичних інструментах різні ритмічні малюнки, акценти. Стимулювати виконувати в оркестрі невеликі п'єси; імпровізувати на музичних інструментах, добирати знайомі мелодії, створювати ритмічні п'єси.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- упізнає твір за вступом і мелодією;
- сприймає музичний твір з позиції краси, виявляє себе емоційно сприйнятливим поціновувачем музики, насолоджується музикою;
- співає інтонаційно чисто, легко закінчує фрази пісень;
- уміє зберігати правильну позу під час співу;
- рухається відповідно до темпу, динаміки музики;
- відтворює ритмічний малюнок танцю (хороводу, гри);
- разом з іншими дітьми виконує танцювальні рухи: самостійно утворює коло, звужує та розширює його, робить викид ніг під час підскоків, рухається в пари (сходяться в пари і розходяться у різні сторони);
  - уміє дотримувати відстані між парами;
  - творчо використовує танці, пісні, придумує власні елементи танців, імпровізує на музичних інструментах;
  - виконує в оркестрі на музичних інструментах невеликі п'єси.

ТЕАТРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ Вікові можливості дитини

Старший дошкільник добре розуміє зміст вистави, театральні образи. Співпереживає разом із героями твору, намагається підказати, що робити, порівнює вчинки персонажів зі своїми власними та вчинками однолітків, оцінює їх. Йому імпонують позитивні герої.

Дитина здатна впізнати в силуетах чи тінях образи персонажів, може оцінити і схарактеризувати їх (хитрий, веселий, злий тощо). Вміє своєчасно долучитися до участі в драматизації, стає ініціатором в організації гри “Театр”. Бере активну участь у підготовці театралізованих дійств: допомагає виготовляти костюми, декорації.

Може творчо перевтілитися в образ запропонованого персонажа, виконує роль виразно та з гумором, вносить свої пропозиції, має власне бачення образу.

Дитина має уявлення про різні види театрів, орієнтується в них, розрізняє особливості та відмінності. Розуміє театральну термінологію, усвідомлює, що підготовка театральної вистави – колективна і тривала робота.

➤ Освітні завдання

- Спонукаати дітей до самостійної організації театралізованої діяльності: ігри-драматизації за змістом літературних творів, театралізовані ігри.
- Продовжувати вправляти дітей у передачі образу за допомогою засобів зовнішньої виразності: жестів (рухи рук), міміки (зміна виразу обличчя) та пантоміми (рухи всього тіла).
- Формувати сприймання музичного твору з позиції краси, насолоджуватися музикою.

Домагатися високого рівня моторної функції мовлення, його інтонаційної виразності. Вчити змінювати модуляцію голосу (силу); висоту тону (тоненький голосок і низький, грубий голос); темп мовлення (вміти говорити повільно, як “черпаха”, та швидко, як “сорока”); тембр мовлення, його емоційне забарвлення (передача голосом почуттів, психологічних станів: радість, сум, гнів тощо); ритм мовлення (повільно, мелодійно або уривчасто). Розвивати чітку дикцію.

Формувати творче ставлення до обраної ролі. Заохочувати до самостійності та індивідуальності в доборі засобів виразності. Домагатися яскравого емоційного забарвлення образу персонажа. Вчити вносити творчі фрагменти в ігри, сюжети вистав; давати дітям змогу висловлювати власне бачення образу героя чи сюжету вистави.

Продовжувати ознайомлювати з різними видами театрів, їх особливостями, призначенням (фланелеграф, магнітний, тіньовий, настільний, пальчиковий, ляльковий, бі-ба-бо тощо). Вчити керувати лялькою-маріонеткою.

Вчити розуміти та користуватися театральною термінологією: колектив – актор, трупа, режисер, костюмер, гример, глядачі; вистава – сюжет, сценарій, прем'єра, антракт; театр – зала, сцена, лаштунки, декорації тощо.

Формувати розуміння змісту театралізованого дійства, образу персонажа. Вчити оцінювати поведінку героїв (добрий, злий, щедрий, жадібний тощо). Вправляти в умінні своєчасно вступати у колективну драматизацію. Закріплювати навички монологічного та діалогічного мовлення.

➤ Тематика вправ та ігор

“Уяви, що ти їси лимон (цукерку) і передай це мімікою”, “Зачарована дитина” (відповідати лише жестами), “Покажи подив (страх, радість)”, “Який настрій у друга?”, “Назви емоцію та опиши її”, “Море хвилюється”, “Раз, два, три – ти ведмедик (зайчик, лисиця)”, “Покажи предмет”, “Поламаний телевізор (без звуку)”, “Уяви і побачиш”, “Уяви і доторкнися”, “Пригадай і розкажи”, “Скажи фразу, як сорока (черепашка, мишка, ведмедик)”, “Сумне (радісне, зле) речення”. Різноманітні види театрів, ігри-драматизації, сюжетно-рольові ігри.

➤ Показники компетентності дитини:

- вправно і влучно передає образ героя, використовуючи жести, міміку, пантоміму, своєчасно вступає в дію;
- володіє навичками керування маріонеткою;
- розрізняє добрі та погані вчинки, почуття персонажів, співвідносить їх із власними;
- намагається бути відповідальною, виконує доручені обов'язки;
- керується вподобаннями інших учасників театралізації;
- добре орієнтується в емоційних станах, називає їх; виявляє себе емоційним і чуйним глядачем;
- має розвинене сприймання театралізованого дійства, запам'ятовування, спостережливість;
- уміє самостійно складати сюжети та сценарії, показувати виставу театру іграшок, організувати гру “Театр”;
- усвідомлює відмінність між реальним і фантастичним;
- уміє читати напам'ять віршовані тексти, переказує прозу, широко застосовує усну народну творчість;
- має чітко розвинену дикцію, користується засобами інтонаційної виразності;
- володіє діалогічним та монологічним мовленням (на рівні компетентції);
- уміє оцінювати гарні декорації, бере активну участь у виготовленні масок, атрибутів для декору театралізованого дійства;
- обирає вірші, казки, ролі, керуючись власними вподобаннями;
- активно виявляє творчий задум, висуває цікаві ідеї, схильна втілювати їх у діяльність;
- фантазує, має багату уяву, почуття гумору;

- виявляє самостійність, висловлює власну думку щодо перевтілення у сценічний образ;
- вносить у театралізацію творчі фрагменти.

ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ

➤ **Вікові можливості дитини**

У дитини старшого дошкільного віку зростають можливості до сприймання й осмислення літературних творів, що виявляється у:

- здатності усвідомлювати події, яких не було у їхньому власному досвіді;
- здатності співчувати літературним героям;
- прагненні розуміти мотиви поведінки героїв;
- здатності відтворювати ланцюг подій твору;
- свідомому ставленні до авторського слова, вмінні помічати особливості мовлення, виокремлювати образне мовлення та відтворювати його.

Старший дошкільник здатний відповідати на запитання різного характеру за змістом твору, які допомагають зробити висновки, спрямовані на з'ясування мотивів учинків дійових осіб, а також дають змогу дізнатися про емоційне ставлення до подій та героїв.

Удосконалюється вміння осмислено, чітко та виразно читати вірші напам'ять, виявляючи ініціативу й самостійність. Зміст віршів значно ускладнюється. На характер заучування позитивно впливає інтерес до змісту вірша. Діти ліпше запам'ятовують, якщо є мотивація.

➤ **Освітні завдання**

- Продовжувати формувати уявлення про особливості художньої літератури: жанри, композицію, про найпростіші елементи образності мови.
- Формувати здатність елементарно аналізувати зміст і форму художнього твору.
- Учити осмислено, чітко та виразно читати вірші напам'ять.
- Спонукаати дітей до самостійних ігор-драматизацій, театралізованих ігор та ігор за змістом знайомих художніх творів.
- Продовжувати вчити дітей інсценувати нові художні твори, промовляти авторський текст.

➤ **Читання та розповідання**

Продовжувати залучати дітей до слухання, вивчення напам'ять і розігрування малих фольклорних творів. Вчити розуміти метафоричні загадки, їх художній образ; використовувати засоби виразності під час складання власних загадок.

Продовжувати ознайомлювати дітей із новими соціально-побутовими та фантастичними казками. Вчити розуміти, сприймати засоби

виразності казки: афористичність мовлення, зачини, кінцівки, фантастичні перетворення, чарівні предмети; відповідати на запитання за змістом казки, оцінювати вчинки героїв і висловлювати своє ставлення до них; упізнавати назву казки за ілюстраціями, описом героїв; знаходити і називати зачин, кінцівку казки, змінювати їх на прохання вихователя, придумувати нові епізоди до сюжету казки; розуміти подібне та відмінне у сюжеті двох казок.

Вчити самостійно й емоційно передавати зміст літературних творів, зберігаючи послідовність сюжету, розуміти моральний зміст подій; передавати інтонації запитання, здивування, прохання, авторські звороти.

Спонукаати запам'ятовувати назву й автора оповідання.

Складати оповідання за змістом прислів'я.

➤ **Виразне читання**

Вчити свідомо запам'ятовувати і читати вірш чітко, виразно, передаючи характер твору, відчувати і передавати ритмічність і мелодійність мови, дотримувати смислових пауз, інтонацій, учти володіти своїм голосом (знижувати або підвищувати його залежно від змісту твору). Вчити визначати настрій твору, добирати слова-рими, відтворювати образність мови. Розвивати мовленнєво-творчі здібності: співвідносити тему зі змістом вірша; використовувати художньо-поетичні вирази в самостійних розповідях; складати самостійну розповідь на тему вірша; читати вірш, використовуючи мальовану модель.

➤ **Робота з книжкою**

Розвивати інтерес до книжки. Привчати дітей використовувати книжки як засіб організації цікавого відпочинку, прищеплювати бажання і вміння самостійно діяти з книжкою, дотримуватися правил гігієни читання, берегти книжку. Вчити звертати увагу на зовнішній вигляд книжки (обкладинка з назвою, прізвищами автора і художника, сторінки, нумерація; початок і кінець); розповідати, що книги пишуть письменники, їх друкують у друкарні. Організовувати виставки дитячих книг, присвячені ювілеям письменників, а також літературні ранки, вікторини, ігри.

Ознайомлювати з художниками-ілюстраторами дитячих книжок. Вчити порівнювати ілюстрації різних художників до одного твору; проводити зустрічі з письменниками, художниками-ілюстраторами. Вчити передавати свої враження від прочитаних творів за допомогою малюнків, створювати мальовані моделі, книжки-картинки; самостійно складати сюжет розповіді; вводити у літературний твір інший початок або інше закінчення.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- знає українські народні казки про тварин, фантастичні, соціально-побутові та казки інших народів, розповідає їх;
- визначає у структурі казки зачин, кінцівку, повтори, образні вирази, чарівні предмети;
- змінює початок (кінцівку) казки, вводить нових героїв у зміст казки за завданням вихователя;
- розуміє мораль казки; дає оцінку вчинкам героїв;
- бере участь у бесідах за змістом художнього твору, етичних бесідах та бесідах за запитаннями автора;
- емоційно передає зміст художнього твору;
- визначає настрій твору; відтворює образність мови;
- знає автора та назву вірша, читає його виразно;
- добирає слова-рими; чітко, виразно читає вірш, відчуває і передає мелодійність, ритмічність мови, володіє своїм голосом;
- розглядає ілюстрації, називає художній твір відповідно до змісту ілюстрацій, опису героїв;
- орієнтується в жанрах художніх творів;
- має уявлення про будову книги, людей різних професій, які працюють над її створенням;
- чергує в куточку книги, лагодить книги;
- самостійно організовує ігри-драматизації, ігри за сюжетом знайомих творів, театралізовані ігри;
- бере участь в інсценуванні знайомих і нових художніх творів.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “ГРА ДИТИНИ”

➤ **Вікові можливості дитини**

Багатшими та різноманітнішими стають ігри дітей. Сюжетно-рольова гра набуває найбільшого розвитку: сюжети ускладнюються, помітнішими стають прояви творчості, з'являються ігри-фантазії, ігри з правилами, режисерські ігри. Сюжети стають дедалі реальнішими, дитина намагається передати зміст життєвих вражень, а не лише їх зовнішній бік. Значно розширюється діапазон ігрових ролей, дитина добре орієнтується у своїх ігрових діях, відтворює статево-рольові поведінкові стандарти, виявляє гнучкість, змінює рольові дії.

Дошкільник починає планувати ігрові дії, здатний до самоорганізації, обирає організатора гри або бере цю роль на себе. Чітко дотримується правил гри або придумує власні.

Формуються взаємини партнерства: дитина розуміє, що для гри їй потрібні товариші, співники. Ігри стають набагато тривалішими (деякі можуть тривати по кілька днів).

Удосконалюються творчі ігри дітей, виявляється інтерес до ігор-драматизацій. З'являється творча ініціатива, дитина може контролювати свої та чужі дії, регулювати спільну діяльність, адекватно реагувати на успіх і невдачу.

➤ **Освітні завдання**

- Формувати у дитини бажання бути учасником дитячого колективу, посісти в ньому певне місце.
- Стимулювати бажання поводитися самостійніше, більше покладатися на власні сили; відмовлятися від надмірної допомоги дорослого, виявляти ініціативу у виборі теми гри, обдумувати сюжет, добирати потрібний матеріал.
- Учити називати улюблені ігри, планувати хід гри, динаміку сюжету, пояснювати правила, зіставляти кінцевий результат із задуманим. Розвивати вміння відстоювати свою позицію, але враховувати при цьому інтереси інших дітей.
- Учити розуміти, що певна ігрова роль вимагає дотримання правил, вчити дотримуватися їх.
- Виховувати толерантність; сприяти тому, щоб авторитетніші й активніші діти дослухалися до пропозицій інших, менш активних дітей, не пригнічували їхню ініціативу. Виховувати розуміння та бажання дотримуватися норм культури поведінки та спілкування в ігровій діяльності. Вчити сміливо висловлювати свою незгоду, доводити раціональність і доцільність саме своєї пропозиції.
- Формувати прагнення реалізовувати ігровий задум. Збагачувати зміст і тематику дитячих ігор.

ГРА ЯК ПРОВІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Розширювати діапазон ігрових ролей. Учити відображати не лише події з власного життя, а й зміст художніх творів, висловлювати враження про літературних чи мультиплікаційних героїв.

Формувати здатність планувати ігрові дії, самореалізовуватися; аналізувати власні вчинки та дії, співвідносити їх з очікуваннями інших та з моральними нормами.

Виховувати взаємодопомогу, коректне ставлення до ровесників, співпереживання щодо невдач інших.

Формувати в дітей уміння самостійно організовувати різні види ігор, вибирати вид гри, добирати атрибути до неї.

Вчити дітей ставити загальну мету в спільних іграх і досягати її.

➤ **Сюжетно-рольова гра**

Учити дітей розуміти, усвідомлювати, дотримуватися культури людських взаємин.

Розвивати вміння попередньо обдумувати та обговорювати (аналізувати) план майбутньої гри, її сюжетну лінію; добирати відповідний матеріал, розподіляти ролі, знаходити й облаштовувати місце проведення гри.

Учити орієнтуватися у своїх ігрових діях, називати ігрову роль та дії, пов'язані з нею.

Заохочувати дітей пояснювати іншим правила гри, її сюжет. Формувати вміння дотримуватися встановлених правил гри, придумувати свої, попередньо обговорювати їх з іншими учасниками.

Розвивати здатність виконувати 2–3 ролі (за потреби).

Виховувати відповідальність, прагнення допомогти, вміння співчувати та співпереживати іншим. Стимулювати бажання переходити від нечисленних ігрових угруповань до численних.

➤ **Театралізовані ігри**

Спонукаючи дітей самостійно організовувати ігри-драматизації, театралізовані ігри та ігри за змістом художніх творів; розігрувати сюжети знайомих казок, забавлянок, українських дитячих народних пісень.

➤ **Ігри-драматизації**

Учити брати активну участь у драматизаціях літературних творів; здійснювати показ за допомогою різних видів театру. Вправляти в умінні виразно передавати образи персонажів; домагатися в іграх змістовності, результативності.

➤ **Інценування**

Продовжувати вчити дітей інценувати нові художні твори, промовляти авторський текст; виготовляти декорації та атрибути до казок, віршів, оповідань.

➤ **Конструкторсько-будівельні ігри**

Вчити дітей планувати процес створення конструкцій, обговорювати його з іншими гравцями.

Формувати вміння планувати майбутню будівлю: виокремлювати частини, просторове розміщення, призначення тощо. Вчити будувати за зразком.

Виховувати цілеспрямованість, наполегливість, бажання довести розпочату справу до кінця, домагатися якісного виконання задуму (виправляти помилки, переробляти зроблене).

Учити діяти послідовно, розвивати витримку, посидючість. Формувати вміння об'єктивно оцінювати роботу, використовувати різний матеріал (з урахуванням його властивостей та якостей).

Заохочувати до прояву творчості та фантазії, до використання споруд у майбутніх іграх.

➤ **Дидактичні ігри**

Продовжувати розвивати та вдосконалювати розумові й сенсорні здібності дитини: вміння обстежувати предмети, групувати та розподіляти їх за певними ознаками, визначати просторове розміщення.

Вчити порівнювати та класифікувати речі й об'єкти природи, їх зображення, лічити їх, визначати форму, величину. Розвивати вміння аналізувати, складати з кількох частин ціле.

Спонукаати дітей чітко виконувати завдання та дотримуватися правил гри. Стимулювати бажання самостійно грати у дидактичні ігри.

Тематика дидактичних ігор

Пізнавальний розвиток.

Ознайомлення з природою: “Що змінилося?”, “Зоопарк”, “Коли це буває?”, “Бігає, літає, повзає, стрибає”, “Хто більше назве?”, “Не заблукай”, “Квіти”, “Збережемо овочі”, “Відгадай, де росте”, “Впізнай на смак”, “Відгадай квітку за запахом”, “Вінок”, “Що росте в лісі?”

Ознайомлення з довкіллям: “Дружна сім'я”, “Рибалка”, “Хвилинка”, “Чарівна квітка”, “Подорож містом”, “Що з чого зроблене?”, “Мамина світлиця”.

Мовленнєвий розвиток.

Зв'язне мовлення: “Мандрівка по кімнаті”, “Чи знаєш ти?”, “Літак”, “Експурсія в музей образотворчого мистецтва”, “Де і коли це було?”, “Хто як працює?”

Звукова культура мовлення: “Зіпсований телефон”, “Що почули?”, “Жуки”, “Тиша”, “Що це?”, “Оркестр”, “Упізнай звук у слові”, “Скажи правильно”.

Словник: “Що робить цей предмет?”, “Так – ні”, “Магазин”, “Що зайве?”, “Назви який”, “Хто більше помітить небилиць?”, “Що не так?”, “Одним словом”.

Грамматика: “Де я був?”, “Хто більше придумає речень?”, “Чого не стало?”, “Що ми робимо?”, “Дізнайся, хто це”, “Кого де бачив?”, “Було чи буде?”, “Ким ти будеш?”

Елементарні математичні уявлення та сенсорика.

Кількість і лічба: “Пошта”, “Стук-стук”, “Яку іграшку забрали?”, “Назви більше число”, “Числа-сусіди”, “Східці”, “Пройди у ворота”, “Зроби стільки рухів, скільки ...”, “Плутанина”.

Величина: “Широкі сходи”, “Три подарунки”, “Магазин”, “Хто вищий?”, “Кому що підходить?”, “Де чие?”, “Шеренга”.

Форма: “Доміно”, “Добери за формою”, “Знайди за описом”, “Доручення”, “Знайди предмет такої самої форми”, “Тіло чи фігура?”.

Орієнтування у просторі: “Знайди предмет”, “Піди куди скажу”, “Зроби так”, “Вулиця”, “Хто дістане?”, “Подорож кімнатою”.

Орієнтування у часі: “Лото”, “Коли це буває?”, “Дні тижня”, “Було, є чи буде?”

➤ **Настільно-друковані ігри**

Учити дітей класифікувати предмети за певними ознаками, за парністю. Вдосконалювати вміння добирати картинку за зразком, спираючись на назву, зорову пам'ять.

Учити складати розрізні картинки зі складними сюжетами, що мають розрізи по діагоналі, чи фігурні.

Удосконалювати вміння грати у маршрутні ігри, обираючи найкоротші маршрути до фінішу. Вчити аналізувати свої дії, передбачати хід гри.

Ознайомлювати дітей з іграми шахово-шашкового типу. Розвивати інтерес до них, уміння зосереджуватися, діяти злагоджено з партнерами, передбачати хід суперника, будувати план гри.

➤ **Ігри на розвиток креативності**

Заохочувати дітей брати на себе роль дослідника, фантазера, новатора. Формувати усвідомлення того, що експериментувати та досліджувати цікаво.

Збагачувати практичний і теоретичний досвід дитини, спонукати її до творчості, експериментів, оригінальності.

Формувати вольові якості: вміння зачекати, інколи поступитися, обстоювати свою думку. Розвивати почуття гумору, вміння посміятися над своїми помилками; розвивати філософське ставлення до невдач.

➤ **Іграшка**

Формувати вміння розрізняти, називати різні види іграшок (із соломи, трави, тканини, лози, дерев'яні, керамічні) та місце виготовлення народних іграшок (Косів, Опішніа, Яворів тощо). Розвивати вміння використовувати іграшки за призначенням та варіювати можливості гри з ними. Вчити після гри складати іграшки у відведене місце в іграшковому куточку.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ГРІ

Сприяти розвиткові пошукової діяльності. Виховувати та розвивати ініціативність, кмітливість, самооцінку, вольові зусилля, бажання домогтися високих результатів.

Формувати уміння будувати взаємини з ровесниками на основі моральних норм поведінки: зважати на думку товаришів, обстоювати власну думку, дотримуватися правил гри; прагнути неупереджено розв'язувати суперечки.

Заохочувати вибіркві дружні й товариські взаємини між дітьми; ігрові об'єднання з колективним характером взаємин. Удосконалювати вміння дітей спілкуватися одне з одним під час гри, виявляти своє ставлення до вчинків однолітків, обґрунтовувати свої дії.

Учити справедливо оцінювати результати гри, дбати насамперед про загальнокомандні результати. Вчити у грі домагатися високих стандартів якості. Формувати здатність виявляти активність у грі.

➤ **Показники компетентності за освітньою лінією “ГРА ДИТИНИ”:**

- із задоволенням грає в ігри, виявляє активність;
- фізично витривала, розвинена відповідно до свого віку, швидка, спритна;
- розуміє призначення предметів і відповідно використовує їх в ігровій діяльності, діє впевнено, вправно;
- позитивно сприймає спільну ігрову діяльність;
- розкладає на місце матеріали та атрибути після закінчення гри;
- дотримується моральних норм та правил у грі, намагається бути справедливою, допомагає іншим дотримуватися правил гри;
- у виборі ролей керується моральними цінностями;
- віддає перевагу певним іграм, ролям, охоче проводить ігри на вулиці; відстоює право на вибір;
- стримує агресивність, намагається уникнути суперечок;
- упевнена у своїх можливостях, гідно поводить себе в разі програшу (програшу);
- розповідає про сюжет гри, план майбутніх дій;
- виявляє ініціативу;
- для втілення в рольовий образ варіює вирази обличчя, міняє жести, тембр голосу.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ

“ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ”

➤ **Вікові можливості дитини**

Дітям здебільшого легко дається розв’язування задач на додавання і віднімання, проте їм важче визначати склад числа.

Децю важко розмежовувати множину на дві частини. Термін “суміжні числа” доводиться замінювати терміном “числа-сусіди”.

Діти легко визначають висоту, ширину, довжину, їм цікаво вимірювати об’єм сипучих і рідких речовин за допомогою умовної мірки. Із задоволенням розкладають предмети в порядку зростання і спадання за висотою, довжиною.

Дошкільники цього віку добре засвоюють матеріал про геометричні фігури, вміють застосовувати набуті знання на практиці, тобто знайти у побуті предмет відповідної форми (круглої, прямокутної тощо). Вони активно шукають відмінне і подібне у геометричних фігурах, групують їх.

Важчим є завдання назвати просторові геометричні форми: куля, циліндр.

Уміння з орієнтування у просторі діти закріплюють у рухливих, сюжетно-рольових іграх.

Міцнішими стають і знання щодо орієнтування в часі, діти менше помиляються у часових поняттях: “вчора”, “завтра”, “колись”, “давно”, “було”, “буде”.

➤ **Освітні завдання**

- Сприяти закріпленню навичок нескладних усних обчислень, розв’язування арифметичних задач, нескладних прикладів.
- Допомогати у формуванні вмінь із вимірювання об’єму, маси, довжини, ширини, висоти.
- Закріплювати знання геометричних фігур; уміння визначати просторові та часові відношення.
- Учити обґрунтовувати відповідь та обстоювати правильність свого міркування.
- Вчити лічити кількісною та порядковою лічбою, визначати суміжні числа, склад числа; визначати час за допомогою годинника; формувати елементарні знання з народної математики.

СЕНСОРНІ ЕТАЛОНИ

➤ **Величина предметів**

Формувати вміння визначати висоту, ширину, довжину, товщину предметів; об’єм сипучих і рідких речовин за допомогою умовної мірки; вимірювати масу предметів за допомогою ваги. Вчити розкладати предмети в порядку зростання та спадання за висотою, шириною, довжиною, товщиною. Ознайомлювати з вимірюванням величини за допомогою народних одиниць міри: довжину предметів (п’ядь, лікоть, сажень).

➤ **Геометричні фігури**

Вправляти у розрізненні та називанні площинних геометричних фігур: квадрат, круг, трикутник, прямокутник. Ознайомлювати з овалом і ромбом. Закріплювати вміння розрізняти і називати об’ємні геометричні фігури: куля, куб, циліндр, конус; називати структурні елементи: вершина, сторона, кут. Закріплювати знання про геометричні фігури при ознайомленні із виробами народних майстрів (вишивка, різьба, ткацтво), їх суттєві регіональні особливості. Формувати математичні поняття засобами усної народної творчості (казки, лічилки, прислів’я, приказки).

➤ **Орієнтування у просторі**

Закріплювати і поглиблювати просторові уявлення (ліворуч, праворуч, угорі, внизу, попереду, позаду, далеко, близько). Вчити рухатися у визначеному напрямку, з’ясовувати місце перебування за заданою умовою; називати розміщення одного предмета відносно іншого. Вчити визначати своє положення серед довколишніх предметів; уживати вирази, що означають

віддаленість предметів від себе. Ознайомлювати зі схемами-моделями просторового розміщення.

➤ **Орієнтування в часі**

Закріплювати й поглиблювати часові уявлення: ранок, день, вечір, ніч, учора, сьогодні, завтра. Вчити послідовно називати дні тижня, пори року, місяці року. Ознайомлювати з календарем та вчити ним користуватися.

Вчити визначати час за годинником.

➤ **Народні ігри з математичним змістом**

Кількість: “Кінь”, “Квочка”, “Регіт”, “Вовк і лисичка”, “Камінці”, “Сімейка”, “Зайчик і Бурчик”.

Орієнтування у просторі: “Засмучений зайчик”, “Дощику-дощику”, “Ой у перепілки”, “Іде, іде дід”, “Пускайте нас”, “Калина”.

Орієнтування в часі: “Коли це буває?”, “Мак”, “Звідки ти?”, “Розлилися води”.

Геометричні форми: “Фарби”, “Ворота”, “Іду, іду”.

Величина: “Шевчик”, “На чім стоїш?”, “Коровай”, “Бондар”.

ЕЛЕМЕНТАРНІ МАТЕМАТИЧНІ УЯВЛЕННЯ

Навчати дітей лічби в межах 10 на предметах, розміщених по-різному (лінійно, хаотично, колом, трикутником), згори-вниз, знизу-вгору, по діагоналі, від будь-якого числа до десяти і від десяти до заданого числа. Вчити порівнювати числа в межах 10; вчити, як із нерівності утворювати рівність додаванням чи відніманням.

Закріплювати розуміння того, що кількість не залежить від величини, форми предметів, просторового розміщення і напрямку лічби.

Ознайомлювати зі структурою задачі. Вчити складати задачі-драматизації, задачі-ілюстрації на додавання і віднімання за малюнками та практичними діями в межах 10; виконувати прості обчислення усно. Формувати уявлення про числа 5–10, цифри 0–9.

Вчити визначати склад чисел у межах 10 за допомогою предметних множин, розмежованих на дві частини. Навчати вміння порівнювати суміжні числа, використовуючи термін “числа-сусіди”.

Ознайомлювати дітей з елементами **народної математики**. Навчати кількісної та порядкової лічби методом лічби на пальцях. Ознайомлювати з народними способами фіксування чисел (вузлики, квасолини, бирки). Пояснювати, що бирка є своєрідним математичним письмом (дерев’яна дощечка чи паличка, на якій ножем робили риски, що позначали відповідне число).

Учити планувати свою пізнавальну діяльність та здійснювати її, у разі потреби змінювати плани. Сприяти вмінню використовувати моделі, умовно-символічні зображення, схеми.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- лічить у межах 10;
- порівнює множини за кількістю;
- вміє розв'язувати елементарні (прості) задачі та приклади на додання і віднімання в межах 10;
- розрізняє довжину, ширину, висоту, товщину предметів на основі порівняння, зіставлення розмірів двох предметів;
- визначає масу предметів за допомогою ваги, об'єм речовини за допомогою умовної мірки, порівнює предмети;
- розрізняє геометричні фігури (круг, овал, трикутник, квадрат, прямокутник, ромб), об'ємні геометричні фігури (куля, куб, циліндр, конус);
- оперує поняттями “тиждень”, “місяць”, “рік”; знає дні тижня, місяці року, пори року;
- знає цифри 0–9;
- визначає просторове розміщення предметів (включаючи поняття “праворуч”, “ліворуч”);
- розрізняє предмети за розміщенням;
- розуміє склад числа в межах 10;
- порівнює суміжні числа;
- має елементарні знання з народної математики.

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ “МОВЛЕННЯ ДИТИНИ”

ЗВУКОВА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

До старшого дошкільного віку дитина зазвичай оволодіває вимовою всіх звуків, хоча у деяких дітей ще недостатньо артикуляційно сформований звук [р] та шиплячі звуки.

У старших дошкільників достатньо розвинені мовленнєве дихання, фонематичний слух, артикуляційний апарат. Діти диференціюють близькі фонемі; регулюють силу голосу відповідно до ситуації. Розвиваються фонематичне сприймання і здатність до звукового аналізу слова.

Дитина критично ставиться до своєї вимови, усвідомлює дефекти. Через порушення вимови діти замінюють під час мовлення слова з дефективним звуком іншими словами, подібними за значенням (замість “машина” – “автомобіль”).

Діти активно грають зі звуками, інтонаційно промовляють звук у слові, аналізують звуковий склад слів, виокремлюють перший і останній

звуки у слові, добирають слова з потрібним звуком, диференціюють поняття “звук”, “слово”.

➤ **Освітні завдання**

- Розвивати звукову виразність мовлення (силу голосу, його тембр, темп, ритм, мелодику, навички використання різної інтонації, чітку дикцію).
- Удосконалювати артикуляцію звуків, диференціацію подібних за звучанням звуків.
- Продовжувати ознайомлювати дітей зі словом, вправляти у вмінні виокремлювати слово як самостійну смислову одиницю із потоку слів, учити правильно визначати наголос.
- Ознайомлювати з реченням, вчити виокремлювати його з мовлення як смислову одиницю, складати речення, графічно його зображати.
- Ознайомлювати зі складовою будовою слова, вчити вмінню робити поділ слів на склади, працювати зі складовими схемами слів.
- Ознайомлювати зі звуковою будовою слів (голосні, тверді та м'які приголосні звуки), формувати навички проведення звукового аналізу слів.

Розширювати знання дітей про будову мовленнєвого апарату: губи, зуби, язик, спинка язика, кінчик язика, піднебіння.

Учити чітко диференціювати у словах вимову свистячих і шиплячих звуків, а також звуків [л], [р].

Вправляти у роздільній вимові звукосполучень йотованих голосних [йа], [йу], [йе], [йі].

Учити розрізняти на слух тверді та м'які приголосні (сир – сірник, дарувати – дякувати).

Навчати добирати слова, близькі за звучанням (міст – лист, хрущ – куш, книжка – мишка, густо – пусто) тощо; за завданням вихователя добирати слова на певні звуки та виділяти їх звучання (машшина, хусетка, жжжаба). Вчити правильно вимовляти звук [ф] у словах іншомовного походження (футбол, фрукти, фініш, ферма) тощо та звукосполучення [хв] (хвіртка, хвиля, хвала, хвіст); визначати, у яких словах вимовляється звук [г], чітко його вимовляти; диференціювати на слух схожі звуки: [г]–[ґ], [ц]–[ч], [с]–[ш], [з]–[ж], [ж]–[ш]; правильно ставити наголос у словах, що різняться значенням завдяки наголошенню (*білізна* – *білизні*; *згодиться* – *згодіться*) та в різних формах одного слова (*сковорода* – *сковороду* – *сковородою* – *сковороди* – *сковорід*).

Відпрацьовувати вміння говорити з різною силою голосу, дотримуватися пауз у реченні, правильно інтонувати різні типи речень (розповідні, питальні, окличні інтонації), робити логічний наголос. Вчити виділяти голосом звертання, вставні слова.

Продовжувати ознайомлювати дітей із поняттям “слово”, вчити виокремлювати слова з потоку мовлення, використовуючи ігрові, словесні

вправи, художню літературу, вправи на словотворення. Звертати увагу дітей на смисловий аспект слова (слово позначає предмет, ознаку, дію).

Ознайомлювати дітей із поняттям “речення”. Вчити виокремлювати речення із мовленнєвого потоку; складати речення зі слів; визначати кількість слів у реченні, їх місце (перше, друге, третє); складати речення за змістом картинок, іграшок, з відповідними словами, графічно зображати речення; визначати кількість речень у тексті.

Ознайомлювати з терміном “склад” (злиття приголосного та голосного звуків, склад може складатися з одного голосного звука). Вчити ділити слова на склади без збігу двох приголосних; називати кількість складів у слові, їх порядок, графічно зображувати поділ слова на склади.

Ознайомлювати з наголосом. Формувати розуміння, що в слові один наголос і якщо його поставити неправильно, то слово стає незрозумілим. Вчити правильно визначати наголос; графічно зображати наголошений склад; вимовляти слова в різному темпі та з різною силою голосу.

Учити розрізняти на слух звуки, виокремлювати їх, визначати, на якому місці знаходиться відповідний звук у слові (на початку, всередині, в кінці), називати слова з відповідним звуком, з опорою на наочний матеріал та без нього. Формувати вміння називати ізольований звук і виокремлювати у слові перший звук; придумувати слова на визначений звук, що знаходиться на початку; всередині; в кінці слова; визначати тверді та м'які приголосні звуки у слові. Вчити робити звуковий аналіз слів за допомогою схеми та фішок, згодом без фішок і схем.

➤ Показники компетентності дитини:

- чітко і правильно вимовляє всі звуки та звукосполучення у словах рідної мови і фразах, згідно з нормами фонетики й орфоєпії;
- добирає слова, близькі за звучанням, слова на відповідні звуки;
- розрізняє і виділяє на слух голосні та приголосні (тверді й м'які) звуки;
- диференціює схожі звуки.
- правильно вимовляє звук [г], знає слова, у яких він вимовляється;
- регулює силу голосу, користується розповідною, питальною та окличною інтонацією;
- правильно ставить наголос як у словах, так і у фразах та реченнях.
- виокремлює слова та речення з потоку мовлення;
- розуміє, що слово позначає предмет, ознаку, дію;
- диференціює поняття: “речення”, “слово”, “склад”, “звук”;
- знає, що речення складається зі слів; визначає кількість слів у реченні, їх місце;
- складає речення із запропонованим словом;
- графічно зображає речення та визначає кількість слів у реченні;
- ділить слова на склади та визначає їх кількість і порядок у слові;
- графічно зображує поділ слів на склади;

- правильно ставить наголос у слові та графічно зображує наголошений склад;
- аналізує запропоновані слова;
- розрізняє голосні, тверді та м'які приголосні звуки;
- вільно орієнтується у звуковій структурі слова;
- робить звуковий аналіз слова.

СЛОВНИКОВА РОБОТА

➤ **Вікові можливості дитини**

Мовлення дитини старшого дошкільного віку досягає високого рівня розвитку. Словниковий запас дитини збільшується швидкими темпами, рівномірно використовуються всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням. Дитина цього віку володіє побутовою лексикою на рівні розмовного мовлення дорослих. Водночас залишаються ще певні недоліки: спостерігаються семантичні помилки, неправильне розуміння окремих абстрактних, часових і просторових понять, багатозначних слів, прислівників (разом і поруч тощо).

➤ **Освітні завдання**

- Збагачувати кількісний склад лексики новими, раніше не відомими словами, а також збільшувати словниковий запас за рахунок засвоєння дітьми нових значень слів, що вже наявні в їхньому лексичному запасі.
- Сприяти якісному засвоєнню лексики, що виявляється у поглибленому розумінні значення й у смислових відтінках слів і словосполучень, в умінні узагальнювати.
- Забезпечувати активізацію словника – застосування дітьми слів у різних мовленнєвих ситуаціях.

Розширювати запас слів за рахунок назв предметів, якостей, дій. Учити вживати слова згідно з контекстом, коли треба назвати якість чи ознаку предметів. Формувати вміння добирати слова з протилежним та подібним значеннями; використовувати слова, що означають матеріал (метал, дерево, скло); вчити осмислювати образні вислови в загадках.

Продовжувати збагачувати словник дітей синонімічними іменниками (діти – малята – дітвора); дієсловами недоконаного виду, які означають необмежену дію (телефонувати, організовувати, пояснювати); порівняльними прикметниками; образними виразами.

Активізувати вживання прикметників і прислівників, що характеризують зовнішність, риси поведінки тварин, людей, властивості предметів.

Розширювати знання і розуміння багатозначних слів, зокрема їх переносного значення (іде дощ, іде хлопчик; м'яч падає, сніг падає, світло падає).

Учити розуміти і вживати слова, які вимовляються однаково, але мають зовсім різні значення (омоніми): ключ птахів і ключ від дверей; пора (час) і пора року.

Учити добирати до іменників якісні, відносні та присвійні прикметники: квіти які? – червоні, білі, гарні, барвисті; хвіст чий? – заячий, собачий, котячий, мишачий.

Розширювати запас ввічливих слів, звертань: пробачте, ласкаво прошу, будь ласка, перепрошую, будьте ласкаві, будьте добрі, смачного, до завтра, всього найкращого, доброго ранку, добрий день, доброго вечора, надобраніч. Розвивати вміння розрізняти стилістичні відтінки слів.

Вчити критично ставитися до помилок у власному мовленні та мовленні інших.

➤ Показники компетентності дитини:

- вживає слова всіх частин мови; багатозначні, складні, узагальнювальні слова; слова, які означають абстрактні поняття, що характеризують взаємини між людьми;
- користується в мовленні образними виразами, порівняннями;
- добирає синоніми, антоніми, фразеологічні звороти;
- розуміє і правильно пояснює слова-омоніми, переносне значення слів;
- послуговується дієсловами недоконаного виду, порівняльними прикметниками;
- володіє словотворенням і словозміною;
- використовує у мовленні багато ввічливих слів і звертань.

ГРАМАТИЧНА ПРАВИЛЬНІСТЬ МОВЛЕННЯ

➤ Вікові можливості дитини

У дитини старшого дошкільного віку вдосконалюється граматична правильність мовлення, продовжується засвоєння суфіксів, спостерігається прагнення до точного вживання граматичних форм, що виявляється у критичному ставленні до власного мовлення і мовлення інших людей. Формуються навички корекції та самокорекції граматично правильного мовлення. Дитина переважно правильно вживає відмінкові закінчення, узгоджує прикметники, дієприкметники, числівники з іменником, числівником у роді, числі та відмінку. За вказівкою дорослого утворює нові слова за допомогою префіксів і суфіксів та складні граматичні форми. Використовує кличний відмінок іменників.

Старші дошкільники складають розповідні, окличні, питальні речення. Правильно будують прості поширені речення з однорідними членами, використовують складносурядні та складнопідрядні речення, пряму мову.

Водночас у мовленні дітей трапляються помилки в чергуванні іменників у множині в родовому відмінку; труднощі в утворенні

ступенів порівняння прикметника; в узгодженні іменників із прикметниками, займенниками.

➤ **Освітні завдання**

- Вправляти у правильному вживанні іменників родового відмінка однини та множини, у творенні порівняльних ступенів прикметників.
- Учити правильно узгоджувати іменники з прикметниками та займенниками.
- Активізувати вміння будувати речення різного типу (розповідні, окличні, питальні), прості, поширені з однорідними членами речення, складносурядні та складнопідрядні.
- Виховувати критичне ставлення до граматичних помилок у власному мовленні, потребу говорити правильно.
- Учити утворювати нові слова за допомогою префіксів і суфіксів.

Закріплювати та вдосконалювати граматичні форми, які діти засвоїли в попередніх групах. Вправляти дітей у правильному вживанні важких граматичних форм, відмінюванні іменників: родового відмінка множини (ігор, вишень, чобіт), родового відмінка однини (каші, борщу).

Вчити утворювати назви тварин, птахів жіночого роду від чоловічого роду (вовк – вовчиця, їжак – їжачиха, гусак – гуска тощо).

Вчити правильно вживати відмінкові закінчення множини іменників середнього роду IV відміни (лоша – лошата – лошат, теля – телята – телят).

Вправляти у називанні родового відмінка іменників, які вживаються тільки у множині (солодощів, дверей, саней, воріт, сходів, окулярів); у вживанні невідмінюваних іменників.

Удосконалювати вміння утворювати нові іменники – назви речей від іменників (птах – пташник, корова – корівник), іменники із суфіксами **-овик**, **-ар**, **-ун**, **-иськ**, **-инк**, **-ц** (ліс**овик**, хвост**исько**, цибул**инка**, пшон**це**).

Учити добирати спільнокореневі слова (береза – березовий – підберезник; листя – листяний – листопад).

Учити утворювати форми майбутнього часу за допомогою префіксів: перу – виперу, рву – зірву, прощаюся – попрощаюся).

Учити утворювати прикметники із суфіксом **-уват**, **-юват** для позначення невеликої кількості міри якості (голубуватий, холоднуватий, низькуватий); присвійні прикметники від назв людей (*братів, матів, Галін*).

Учити будувати фрази з прийменниками **від** (**од**) у різних значеннях (відійшов від столу). Утворювати ступені порівняння прикметників зі словами **“більш-менш”**, **“що”**, **“як”** (*більш-менш солодкий, щонайгарніший, якнайсмачніший*).

Учити утворювати дієприслівники та дієприкметники минулого часу (загорілий, вирізаний, пообідавши, одягнувши).

Удосконалювати вміння утворювати прислівники за допомогою частки **що-** (шоліта, щопонеделка).

Вправляти у правильному відмінюванні заперечних займенників із прийменниками: **ні до кого, ні до чого, ні в чому, ні в кому.**

Продовжувати вчити будувати речення різного типу: прості, складні зі сполучниками сурядності та підрядності (*і, а, та, але, тому що, через те що*), з прямою мовою та однорідними членами; безособові речення (*Світає. Надворі тепло*), речення зі вставними словами (*по-перше, по-друге, шкода, мабуть, напевно, на жаль, здається*).

Продовжувати вчити звертати увагу на граматичні помилки, помічати їх у мовленні інших та у власному мовленні.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- володіє граматичними категоріями рідної мови (рід, число, відмінок); переважно правильно вживає відмінкові закінчення;
- правильно утворює кличний відмінок іменників;
- легко утворює на пропозицію дорослого нові слова (іменники, прикметники, дієслова) за допомогою суфіксів, префіксів, а також складні слова;
- у мовленні користується різними типами речень: як простими, так і складними, зі сполучниками та сполучними словами, з однорідними членами, прямою мовою;
- складає окличні, питальні, розповідні, безособові речення, речення зі вставними словами;
- добирає спільнокореневі слова;
- помічає і виправляє граматичні помилки у мовленні дітей, власному та мовленні дорослих.

ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ

➤ **Вікові можливості дитини**

Діти старшого дошкільного віку здатні брати активну участь у бесіді, повно і точно відповідати на запитання, доповнювати відповіді інших дітей, формулювати запитання. Діалоги в системі “дитина – дитина” характеризуються більш повним та активним застосуванням різноманітних мовленнєвих засобів, зрозумілістю, зв'язністю, правильністю порівняно з діалогами в системі “дитина – дорослий”. Діти засвоюють різні типи висловлювань (описові, розповідні), деякою мірою міркування з опорою на наочний матеріал і без опори. Діти беруть участь у переказуванні художніх текстів. Активно розвивається мовленнєво-творча діяльність, яка за умови правильно організованого навчання сприяє розвитку початкових літературно-художніх здібностей дітей.

Разом із тим у багатьох дітей ці вміння не стійкі. Дітям важко добирати факти для своїх розповідей, логічно та послідовно їх будувати, структурувати висловлювання.

➤ Освітні завдання

- Учити будувати діалог на запропоновану тему.
- Продовжувати вчити дітей складати творчі розповіді: розповіді-міркування, з власного досвіду, власні казки й оповідання тощо.

➤ Діалогічне мовлення

Продовжувати вчити виявляти ініціативу у спілкуванні з дорослими, звертатися із запитаннями різного типу (*Чому? Як? Для чого? Навіщо?*); підтримувати розмову, запропоновану вихователем, вести діалог на запропоновану тему. Вправляти у вмінні починати розмову (добирати першу репліку діалогу), своєчасно відповідати на першу репліку, використовуючи стверджувальні слова, речення. Вчити виявляти ініціативу в розмові з дорослими та дітьми (форми звертання, перші репліки).

➤ Монологічне мовлення

Учити дітей логічно та послідовно будувати розповідь без повторів, пауз, жестів; виокремлювати в розповіді початок, середину, кінцівку; придумувати назву до розповіді.

Учити складати сюжетну розповідь за серією картинок (ілюстрацій), за картинкою, порівняльний опис двох картинок, іграшок, предметів; описові розповіді за предметом, іграшкою, картиною, за змістом пейзажної картини, за пам'яті. Вчити будувати описові розповіді за планом вихователя та на запропоновану тему; дотримуватися описової структури; складати описові загадки про іграшки, овочі, фрукти, тварин.

Учити аналізувати назву картини та пропонувати свою назву; складати розповіді про окремі частини, блоки, деталі картини з ініціативи дітей.

Учити складати творчу розповідь: за поданим початком (закінченням); за опорними словами (сигналами у вигляді предметних картинок); на запропоновану тему; розповіді-міркування, казки. Вчити складати розповіді-міркування, дотримуючись структури (теза, доведення, висновок) та вживаючи причиново-наслідкові сполучники (*тому що, через те що, оскільки, адже*) та прислівники, що означають доведення (*по-перше, по-друге, зрештою, внаслідок, загалом*). Вчити складати розповіді з досвіду, у яких відображено колективний та індивідуальний досвід дітей; складати листи.

Привчати аналізувати власні розповіді та розповіді ровесників, звертаючи увагу на більш вдалу лексичну заміну щодо характеристики образу, сюжетної лінії тощо.

Розвивати вміння переказувати знайомий і новий тексти, використовуючи повний, за частинами і творчий вид переказу. Вчити переводити мову персонажів у непряму мову, розповідь від першої особи – у розповідь від третьої особи (з незначною допомогою вихователя). Вчити переказувати за планом вихователя, самостійно, продовжувати переказ інших дітей.

Розвивати вміння висловлювати своє ставлення і давати оцінку творах, картинам, мультфільмам, учинкам ровесників.

Прищеплювати навички пояснювального мовлення.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- складає описові розповіді різного типу: сюжетно-описові, сюжетні за картинками, з власного досвіду, за зразком та планом вихователя;
- передає зміст знайомої казки, вистави, мультфільму;
- розповідає про події, свідком яких вона була;
- складає творчі розповіді: продовжує розповідь, яку розпочав вихователь, за опорними словами, за сюжетно-ігровою ситуацією, розповідь-міркування, розповідь-пояснення;
- складає розповіді-етюди, розповіді-мініатюри;
- переказує знайомі художні тексти різної складності й композиції за планом вихователя та за частинами;
- поділяє сюжетну картину на логічно завершені частини, придумує назву до частин; об'єднує кілька сюжетів в єдину розповідь (розповіді за серією картин, ілюстрацій, порівняльні розповіді);
- складає казки, загадки, розповіді про смішні випадки;
- дає розгорнуті відповіді на запитання з монологічними вставками;
- підтримує запропонований діалог відповідно до теми; будує стимульований діалог відповідно до ситуації (групове мовлення);
- володіє різними формами мовленнєвого етикету та культурою спілкування.

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ

Учити володіти різними формами мовленнєвого етикету: прохання (*“Якщо тобі не важко допомогти ...”, “Чи не змогли б ви мені ...”, “Зробіть мені таку ласку ...”*); вітання (*“Вітаю”, “Доброго здоров'я”*); знайомства (*“Я б хотів(ла) з тобою познайомитися”*; *“Чи можу я дізнатися твоє ім'я?”*), компліменту (*“У тебе сьогодні гарна сукня (гарний вигляд)”*).

Вправляти у дотриманні правил культури мовленнєвого спілкування: не втручатися у розмову дорослих, вислуховувати співрозмовника, не допускати зневажливого тону і грубих інтонацій; під час розмови не опускає голову, дивитися на співрозмовника, дотримуючись правильної пози, міміки, не робити зайвих жестів і рухів. Учити розмовляти невимушено, без напруження, тактовно; перш ніж звернутися до незнайомих дорослих, запитати: *“Вибачте, будь ласка”* або *“Перепрошую”*. Вводити в словник дітей нові ввічливі форми звертання до незнайомих та малознайомих дорослих (пане, пані, панове, добродію, добродійко); вивчати нові формули мовленнєвого етикету: *“Дозвольте звернутися (запитати)”*, *“Коли Ваша ласка”*, *“Яка приємна зустріч”*, *“Рада(ий) нашій зустрічі!”*, *“Як твої справи?”*

Учити контролювати своє мовлення: не відповідати або не висловлювати своє ставлення до чогось словами: *ага, угу, ой*; не вживати слів-паразитів, вульгарних слів, діалектів.

Розширювати уявлення про мовленнєвий етикет, основну вимогу мовленнєвого етикету – ввічливість, статечність, уважність, чемність, пристойність співрозмовників.

➤ **Показники компетентності дитини:**

- володіє різними формами мовленнєвого етикету (вітання, прощання, прохання, вибачення, знайомства, компліменту);
- дотримується культури мовленнєвого спілкування;
- уміє ввічливо звертатися до незнайомих і малознайомих людей;
- контролює своє мовлення щодо вживання слів-паразитів, діалектів, вульгарних слів

ПІДГОТОВКА РУКИ ДИТИНИ ДО ПИСЬМА

➤ **Вікові можливості дитини**

У старшому дошкільному віці продовжується розвиток моторики руки (кисті руки, дрібні м'язи пальців). Дитина має скоординовані рухи руки, пальців, очей, передпліччя; вона вміє визначати центр зошита, аркуша паперу. Вона підпорядковує рухи руки, очей контролю самосвідомості. У старшого дошкільника краще ніж в інших дошкільних групах просторові уявлення. Він добре орієнтується на аркуші паперу (праворуч, ліворуч, зверху, знизу, над, під, між лініями тощо). Дитина малює, штрихує прямими (вертикальні й горизонтальні) лініями, похилими, спіралеподібними предмети різних форм та геометричні фігури.

➤ **Освітні завдання**

- Здійснювати підготовку дрібних м'язів руки дитини до письма, виробляти вміння керувати своїми рухами відповідно до поставлених завдань (штрихування, вправи для написання графічних елементів).
- Розвивати у дитини п'ясток руки, дрібні м'язи пальців, уміння координувати рухи очей, пальців, руки, передпліччя.
- Розвивати плавність, точність і ритм рухів.
- Розвивати просторові уявлення (ліворуч, праворуч, унизу, вгорі, над і під лінією, між лініями).
- Сприяти розвиткові окоміру (вміння визначати центр, середину), вміння підпорядковувати рухи руки, очей контролю свідомості.

Зміцнювати п'ясток руки, м'язи пальців рук, розвивати координацію рухів передпліччя, кисті, пальців, очей. Розвивати окомір, використовуючи різноманітні вправи та ігри. Формувати вміння: складати сюжетні

зображення за допомогою пазлів; декоративного малювання, домальовування, обведення зображень за контурами, ліплення, аплікування й вирізування; виготовляти вироби з природного матеріалу, тканини, паперу різної фактури, картону; викладати зображення з мозаїки; ґрати-ся розбірними іграшками.

Формувати навичку правильно тримати олівець; проводити на папері, в зошиті впродовж 0,5 хв безвідривні лінії олівцем.

Вправляти руку дитини в різних видах штрихування: прямими лініями (вертикальними, горизонтальними, похилими, пунктирними, крапками, дугами, проведеними з відривом і безвідривно), а також заштриховуванні зображених геометричних фігур і предметів. Учити виконувати вправи з проведення прямих, хвилястих, дугоподібних та овальних ліній у зошиті на нелінованій та лінованій друкованій основі у широку лінію та в клітинку, призначених для дітей дошкільних навчальних закладів. Вчити орієнтуватися в зошиті, розуміти поняття: “на лінії”, “під лінією”, “між лініями”, “лівий верхній кут”, “правий верхній кут”, “посередині” тощо.

Учити орієнтуватися в обмеженому просторі: писати графічні елементи, не виходячи за межі рядка та клітинки, доводити графічні елементи точно до лінії.

➤ Показники компетентності дитини:

- складає сюжетні зображення з пазлів, конструює, малює, аплікує, викладає предметні зображення з мозаїки, виготовляє різні вироби з метою розвитку окоміру, зміцнення п'ястка, м'язів пальців рук, кисті, координації рухів очей та передпліччя, кисті рук;

- знає, для чого потрібен зошит;

- виконує вправи зі штрихування зображень, проведення хвилястих, овальних, прямих, дугоподібних ліній;

- орієнтується на сторінці альбомного аркуша та зошита; розуміє поняття “між лініями”, “під лінією”, “лівий верхній кут”, “правий верхній кут”, “на лінії”;

- проводить безвідривні лінії в зошиті впродовж 0,5 хв;

- правильно тримає олівець під час виконання графічних вправ.

ПОКАЗНИКИ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПУСКНИКА ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

- Виявляє пізнавальний інтерес до навколишнього світу і взаємин між людьми;
- уміє адекватно поводитися в колективі, бути ввічливим, вихованим, приймати правильні рішення в різних життєвих ситуаціях;
- має сформовані уявлення про доброту, гуманність, чесність, справедливість як важливі якості взаємин між людьми;
- виявляє прихильність до дорослих та однолітків; уміє висловлювати своє ставлення; прагне позитивної оцінки довколишніх;
- здатний до особистісного контакту з дорослими;
- володіє вміннями планувати, організовувати (гру, працю), прагне досягти позитивних результатів в індивідуальній і спільній діяльності;
- уміє розв'язувати проблемні ситуації;
- дотримується правил особистої гігієни, знає основні ознаки здоров'я, усвідомлює необхідність проведення профілактичних заходів;
- уміє самостійно організувати рухливу, народну, дидактичну, сюжетно-рольову гру, розподіляти ролі;
- володіє навичками основних рухів, уміє доцільно їх використовувати в разі потреби;
- ознайомлений із правилами пожежної безпеки, вуличного руху, безпеки в побуті, у природі та з правилами поведінки з незнайомими людьми;
- уміє спілкуватися з людьми різного віку, статі;
- знає свої права та відповідально виконує обов'язки;
- ознайомлений з предметами довкілля (житло, споруди соціального призначення, зв'язок тощо), цінує предмети, зроблені людьми;
- має уявлення про державу, її символи;
- має елементарні уявлення про історію України, її столицю, місто (село), в якому проживає;
- ознайомена з культурою свого народу та регіону зокрема (народні ігри, іграшки, ремесла, календарно-обрядові свята, звичаї та обряди, народний одяг, українська оселя);
- має сформований інтерес до історії свого краю;
- знає імена рідних, поважає родину, родинні обереги, складає родинне дерево;
- має уявлення про характерні ознаки об'єктів природи (сонце, вода, повітря, ґрунт, пісок, глина);
- знає назви свійських і диких тварин, птахів, кущів, лікарських рослин, грибів, квітів, городніх рослин, садових рослин, комах, земноводних свого регіону;
- доглядає за квітами та мешканцями куточка природи;

- володіє трудовими вміннями та навичками, виявляє працьовитість, бережне ставлення до результатів праці;
- усвідомлює, що стан здоров'я залежить від чистоти повітря, ґрунту, води;
- знає, що люди вивчають Космос;
- має розвинені навички самообслуговування, господарсько-побутової праці, праці в природі; вміє виготовляти прості вироби з паперу, тканини, природного матеріалу;
- чітко й правильно вимовляє звуки рідної мови;
- має розвинене граматично-правильне та зв'язне мовлення (складає розповіді та переказує тексти);
- володіє мовленнєвим етикетом;
- має розвинену дрібну моторику (вміння володіти олівцем, ручкою, ножицями);
- виокремлює жанри художніх творів, передає зміст українських народних казок, вміє характеризувати персонажів твору;
- має уявлення про основні одиниці мовлення (звук, слово, речення);
- вміє лічити в межах 10, робити нескладні усні обчислення, розв'язувати арифметичні задачі;
- встановлює закономірності, причиново-наслідкові зв'язки;
- вміє спостерігати, обстежувати, аналізувати, виокремлювати головне і другорядне, порівнювати і запам'ятовувати;
- вміє здійснювати найпростіші форми контролю власної діяльності, перевіряти зроблене, виправляти помилки;
- здійснює серіацію за величиною, довжиною, масою, об'ємом, орієнтується у просторі та часі;
- намагається економно використовувати електроенергію, воду, залишки продуктів харчування, вміє виокремлювати першочергові потреби сім'ї;
- вміє виокремлювати суттєві явища довкілля, порівнювати їх, бачити їх подібність і відмінність;
- малює, ліпить, аплікує, використовуючи нетрадиційні техніки зображення предметів;
- вміє розрізняти музичні твори, танцювати, відтворюючи в руках ритмічний малюнок; співати виразно, без напруження; грати на дитячих музичних інструментах;
- виготовляє власноруч і з допомогою дорослого конструкції, будівлі, саморобки, використовує їх для реалізації ігрових задумів;
- вміє застосовувати творчий досвід у повсякденній діяльності, досліджувати, продукувати ідеї;
- бере участь в іграх-драматизаціях, іграх-інсценуваннях, театралізованих іграх, передаючи образ за допомогою засобів зовнішньої виразності та пантоміми, вносить творчі фрагменти в театралізацію;
- самостійно організовує і здійснює театралізовано-ігрову діяльність.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК МУЗИЧНОГО РЕПЕРТУАРУ

РАННІЙ ВІК

(третій рік життя)

Слухання

“Ведмідь”, муз. В. Ребікова, “Рибка”, муз. М. Красева, сл. М. Клокової; “Котику сіренький”, укр. нар. пісня в обр. М. Вересюкіної; “Два півники”, укр. нар. пісня в обр. Л. Компанієць; “Весело – сумно”, муз. Л. Бетховена; “Біла квочка”, укр. нар. пісня в обр. В. Карманного; “Журавель” укр. нар. пісня в обр. В. Карманного; “Ой, хто, хто Миколая любить”, укр. нар. пісня в обр. В. Карманного; “Ладки-ладусі”, муз. В. Верховинця; “Калачі” муз. В. Паронової, сл. Г. Демченко; “Мама”, муз. Рубальської, сл. Є. Гуменко; “Соловйко” муз. Н. Шевченко, сл. М. Познанської; “Осінь”, муз. М. Ведмедері, сл. Т. Опальчук; “Павучок”, муз. М. Ведмедері, сл. Н. Пономаренко; “Зайчик-побігайчик”, муз. М. Ведмедері, сл. В. Верховинця.

Підспівування і співи

“Печу-печу хлібчик”, укр. нар. пісня; “Качечка летіла” укр. нар. пісня; “Зайчику, зайчику, де ти бував?”, укр. нар. пісня; “Ой на горі жито, сидить зайчик”, укр. нар. мелодія; “Соловейко”, укр. нар. пісня; “Вийди, вийди, сонечко”, укр. нар. пісня; “Кую, кую, чобіток”, укр. нар. мелодія; “Зима”, муз. і сл. Я. Залуської, “Малесенькі ніжки”, сл. і муз. народні; “Туп-туп-туп”, муз. Н. Шевченко, сл. К. Перелісної; “Одна ніжка тупоче”, сл. і муз. народні; “Дві пташечки”, муз. Н. Шевченко, сл. А. Камінчука; “Колискова”, муз. Н. Шевченко, сл. Р. Шостак; “Сніговик”, муз. Н. Шевченко, сл. М. Томенко; “Калюжа”, муз. Н. Шевченко, сл. В. Паронової; “Капу-кап”, муз. Н. Шевченко, сл. В. Паронової; “Черевички”, обр. Н. Шевченко; “Вітер”, укр. нар. мелодія, сл. В. Паронової.

Музично-ритмічні рухи та вправи

“Побігали-потупали”, муз. Л. Бетховена; “Веселі рученята”, муз. О. Тилічєєвої “Молоточки”, укр. нар. музика; “Крокують ніжки”, укр. нар. музика; “Труби, Грицю”, укр. нар. мелодія; “Зробимо коло”, укр. нар. мелодія; “Підемо у двір гуляти”, муз. Л. Миргородської, сл. Ж. Калюжноі; “Ми вчимося бігати”, муз. Р. Рустамова; “Молоточки”, укр. нар. музика.

Танці

“Танець з листочками”, муз. Н. Шевченко; “Туп, туп, веселенько”, укр. нар. музика “Ой лопнув обруч”, “Танець сніжинок”, муз. Л. Лисенко; “Танець з дзвіночками”, муз. Колядки “Чути дзвінок”; “Танок біля

ялинок”, муз. Л. Лисенко; “Веселі хустинки”, укр. нар. мелодія; “Подружилися”, муз. Т. Вількорейської; “Потанцюєм веселіше”, укр. нар. мелодія; “Туп, туп, туп”, муз. Н. Шевченко; “Курчата”, укр. нар. мелодія; “Танець квітів”, укр. нар. мелодія.

Музичні ігри

“Сонечко і дощик, муз. і сл. Л. Лисенко; “Горобці і кіт”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Ведмідь і сопілочка”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Квочка і курчата”, сл. і муз. Л. Лисенко; “качечка”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Гра з брязкальцями”, муз. А. Філіпенка; “Веселі музиканти”, укр. нар. мелодія; “гра з бубном”, укр. нар. мелодія.

МОЛОДШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

(четвертий рік життя)

Слухання

“Гопак”, муз. Я. Степового; “Колискова”, муз. Я. Степового; “Конячка”, муз. Ю. Щуровського; “Зозуля”, муз. М. Речлинського; “Курочка”, муз. М. Любарського; “Пастушок”, муз. Ю. Рожавської; “Осінь”, муз. А. Вівальді із циклу пори року; “Весна”, муз. А. Вівальді із циклу “Пори року”; “Горлиця”, укр. нар. мелодія; “Ой, коточок, коточок”, укр. нар. пісня; “Ой, ходить сон коло вікон”, муз. В. Барвінського; “Шукаємо котика”, муз. Н. Шевченко; “Ведмідь”, муз. В. Ребікова; “Баран”, муз. Д. Кабалевського; “Песик”, муз. Н. Шевченко, сл. О. Возної; “А в нашої квочки”, сл. Г. Шарайко; “Гарний коник”, муз. нар., сл. Н. Забіла; “Скік, скік”, муз. Н. Шеченко, сл. В. Паронової; “Жабка”, муз. І. Шайкіс, сл. О. Лебедевої; “Ой лопнув обруч”, укр. нар. мелодія.

Співи

“Я колючий їжачок”, сл. і муз. В. Кондратюк; “Ялинка”, муз. Н. Рувько, сл. Ж. Калуженої; “Ту-ту-ту”, сл. народні, муз. Г. Бадьорової; “Дзвіночки”, сл. П. Короля, муз. Г. Букреевої; “Дощик”, укр. нар. мелодія; “Осінь, осінь, вже прийшла”, сл. і муз. В. Дяченко; “Подарунок мамі”, сл. І. Івенсен, муз. О. Тілічєвої; “Ясний день, чудовий день”, муз. і сл. С. Шевченко; “Котику сіренький”, укр. нар. мелодія; “Одна ніжка тупотить”, укр. нар. пісня; “Колискова”, муз. Н. Шевченко, сл. Р. Шостак; “Полягали ладки”, муз. Н. Шевченка, сл. А. М'ястківського; “Кую, кую, чобіток”, укр. нар. мелодія; “Бідна киця”, укр. нар. “Ой лопнув обруч”; “Веселі зайчики”, муз. Н. Шевченко, сл. М. Познанської; “Сніговик”, муз. Ю. Рожавської, М. Томенко.

Музично-ритмічні рухи та вправи

“Вчись ходити під музику”, муз. О. Тілічєвої; “Ворітця”, укр. нар. мелодія; “Плескаємо-тупаємо”, укр. нар. мелодія “Ой лопнув обруч”; “Вправа з брязкальцями”, укр. нар. мелодія “Гопак”; “Рухатись і відпочивати”, муз. Я. Степового; “Пальчики та ручки”, укр. нар. мелодія “Ой, Джигуне, Джигуне”, “Утворення кіл”, укр. нар. музика; “Дрібушечки”, укр. нар. мелодія; “Ніжка туп-туп”, укр. нар. мелодія; “Веселі ручки”, муз. Н. Шевченко; “Жучки”, угорська народна мелодія, обр. Л. Вишкарєва;

“Дудочка”, укр. нар. мелодія; “Гойда, гойда, гойдашечки”, укр. нар. мелодія; “Біг по колу”, муз. Т. Ломової; “Музичні молоточки”, муз. О. Тилічєєвої, сл. Ю. Островського; “Прогулянка на автомобілі”, муз. К. Мяскова; “Котику сірєнький”, укр. нар. пісня обр. М. Вериківського; “Барабан”, укр. нар. мелодія; “М’ячики”, муз. Т. Ломової.

Танці

“Танець з листочками”, укр. нар. мелодія; “Дощик”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Їжачки”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Маленькі горобинки”, укр. нар. мелодія; “Білочка”, муз. О. Злотника; “Танок ведмедиків”, муз. Н. Шевченка; “По дорозі жук”, укр. нар. мелодія; “Грибочки”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Веселенькі чобітки”, сл. і муз. В. Качан; “Танцювали зайчики”, сл. Л. Куліша, муз. М. Ведмедері; “Ведмежата сплюхи”, сл. В. Паронової, муз. В. Демянчука; “Сніжинки”, сл. і муз. Н. Май; “Сніговик”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Веселий хоровод”, Л. Лисенко; “Новорічний танець”, муз. Т. Шутенка; “Ой, ялиночка прийшла”, муз. А. Філіпенка; “Танець з квітами”, муз. Ф. Шопен; “Танець парами”, укр. нар. мелодія; “Мама є у всіх”, муз. і сл. Л. Лисенко; “Гопачок”, укр. нар. мелодія; “Весняний хоровод”, муз. Ш. Шевченко; “Веселі хустинки”, сл. В. Паронової, муз. Н. Шевченко.

Ігри

“Лялька”, муз. Л. Лисенко; “Квочка і курчата”, муз. і сл. Л. Лисенко; “Жабенята і чаплі”, сл. і муз. В. Задорожньої; “Вовк і козенята”, муз. і сл. Л. Лисенко; “Чарівна сопілка”, муз. і сл. Л. Лисенко; “Поїзд”, муз. М. Метлова; “Пташка і пташенята”, укр. нар. мелодія; “Кішка з кошенятами”, муз. М. Раухвергера; “Ой у полі жито”, укр. нар. гра; “А вже ясне сонечко припекло”, укр. нар. мелодія; “М’ячики”, муз. Н. Шевченко; “Ріпка”, обр. Н. Шевченка; “Гра з кольоровими хустинками”, укр. нар. мелодія; “Прогулянка та дощик”, муз. А. Філіпенка; “Гра з ведмедиком”, муз. В. Верховинця; “Кіт і миші”, муз. В. Вахнянина, сл. В. Щурата; “Хто з вас бачив?”, сл. І. Кузьмова, муз. народна; “Годинник”, сл. В. Паронової, муз. Н. Шевченка; “Веселий м’ячик”, сл. В. Паронової, муз. Н. Шевченка; “Зайчик”, сл. Г. Бойка, муз. Н. Шевченка; “Курчата”, сл. Д. Головка, муз. Н. Шевченко; “Шукаємо котика”, сл. В. Паронової, муз. Н. Шевченка; “Дибудибудибки”, сл. К. Перелісної, муз. Н. Шевченка.

СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

(п’ятий рік життя)

Слухання музики

“Ой лопнув обруч”, укр. нар. мелодія; “Коліскова”, муз. Я. Степового; “Павочка ходить”, муз. Я. Степового; “Зима”, муз. М. Кротицького; “Дощик”, муз. М. Любарського; “Осінь”, муз. А. Вівальді із циклу “Пори року”; “Горлиця”, укр. нар. мелодія; “Дзвіночки дзвенять”, муз. В. Моцарта; “Журавель”, укр. нар. пісня в обр. Я. Степового; “А вже ясне сонечко”, муз. П. Козицького; “Щедрівочка щедрувала”, укр. нар. пісня; “Нова радість стала”, укр. нар. колядка; “Бог ся рождає”, укр. нар. колядка; “Го-го-го коза”, укр. нар. пісня; “Гляньте, діточки”, сл. і муз.

С. Воробкевича; “Ой ходила дівчина бережком”, муз. В. Барвінського; “Пісня лисички”, муз. М. Лисенка; “Зацвіла в долині”, муз. А. Філіпенка; “Тече вода”, муз. А. Філіпенка.

Співи. Розспівки

“Квочка”, муз Я. Степового; “Іде, іде дід, дід”, муз. Я. Степового; “Скрипка і бубон”, муз. Я. Степового; “Ділі-діль, ділі-дон”, сл. і муз. Н. Горбенко; “Ходить гусочка по двору”, сл. і муз. Н. Горбенко; “Два півники”, обр. В. Г. Карманний; “Журавель”, обр. В. Г. Карманний; “Соловеечку, сватку, сватку”, обр. В. Г. Карманний; “Котику сіренький”; “Коляд-колядниця”, муз. Я. Степового; “Бім-бом”, муз. Я. Степового; “Куй-куй, ковалі”, муз. В. Верховинця; “Котилася торба”, укр. нар. мелодія; “Заспівай своє ім’я”, укр. нар. мелодія; “Зайчик стрибає”, укр. нар. мелодія; “У полі квіточки”, укр. нар. мелодія; “Пташки співають”, укр. нар. мелодія; “Курочка рябесенька”, укр. нар. мелодія; “Весняночка”, укр. нар. мелодія; “Веселий песик”, укр. нар. мелодія.

Пісні

“Осінь золотиста”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Пісня про Львів”, сл. і муз. А. Шепель; “Осінь, осінь золотава”, сл. і муз. І. Березовської; “Дощик”, укр. нар. пісня; “Маленька ластівка”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Ялинка зелененька”, сл. і муз. В. Гвоздій; “Козачата”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Синичка”, сл. Н. Паронової, муз. Н. Шевченко; “Дзвіночки”, сл. Н. Пономаренко, муз. О. Острроверхова; “Ми ходили по гриби”, муз. Верещагіна; “Золотопад”, муз. М. Ведмедері, сл. Н. Грицюк; “Зима”, муз. і сл. Н. Вересокіної; “Сніжинки”, муз. і сл. Л. Лисенко; “Віхола”, муз. Н. Шевченко, сл. Н. Грицюк; “Ой хто, хто Миколая любить”, укр. нар. мелодія; “Величальна Миколаю”, укр. нар. мелодія; “Не лютуй, зимо, кудлата”, муз. М. Ведмедері, сл. Н. Грицюк; “Баба снігова”, сл. О. Качан, муз. В. Качан; “Прилетіли ангелята”, укр. колядка; “Бог ся рождає”, укр. нар. колядка; “Во Вифлеємі”, укр. нар. колядка; “Нова радість”, укр. нар. колядка; щедрівка “В полі, в полі, плужок оре”, “Ой сивая тія зозуленько”, “Щедрівочка щедрувала; “Білі рукавиці”, муз. М. Ведмедері; “Біля озера”, муз. М. Ведмедері, сл. Л. Куліша-Зіньківа; “Веснянка”, укр. нар. мелодія; “Христос воскрес”, муз. В. Качан, сл. О. Качан; “Вербова гілка”, муз. В. Качан, сл. О. Качан; колискова “Засинай мое дитятко”, муз. і сл. В. Качан; “Матусі в подарунок”, муз. М. Ведмедері, сл. Н. Грицюк; “Вишивальниця”, муз. Н. Ведмедері, сл. Н. Грицюк; “До танцю”, муз. М. Ведмедері, сл. Н. Грицюк; “Цуценятко”, муз. М. Ведмедері, сл. Н. Грицюк; “Козенятко”, муз. Н. Ведмедері, сл. Н. Грицюк; “Подарунок мамі”, муз. А. Філіпенка, сл. Волгіної; “Тече вода з-під явора”, муз. А. Філіпенка, сл. Т. Шевченка; “О, небесна Мати”, муз. В. Качан, сл. О. Качан; “Ой, весна прийшла”, муз. М. Ведмедері, сл. Н. Грицюк; “Квіти”, муз. М. Ведмедері, сл. Н. Грицюк; “Мама”, сл. С. Вигдорова, муз. Л. Бокалова; “Рушничок для мамі”, укр. нар. мелодія.

Музично-ритмічні рухи

“Екосес”, муз. І. Гумеля; “Підстрибування”, укр. нар. мелодія; “М’ячки”, укр. нар. мелодія, “Вертушки”, укр. нар. мелодія; “Покружляй

і вклонись”, муз. В. Герчик; “Присідання”, обр. Т. Ломової; “Сопілочка”, муз. В. Моцарта; “Мишинята”, муз. А. Жилінського; “Веселі м’ячики”, Т. Ломової; “Стукалка”, укр. нар. мелодія; “Вправа з брязкальцями”, муз. І. Вількорейської; “Біг та крок по колу”, укр. нар. мелодія; “Чаплі”, укр. нар. мелодія; “Музичні молоточки”, муз. О. Тілічеєвої, сл. Ю. Островського; “Погладь пташку”, муз. Т. Ломової; “Погойдування”, укр. нар. мелодія; “Плескай, тупай”, укр. нар. мелодія; “Вчись ходити під музику”, муз. О. Тілічеєвої; “Жучки”, обр. Л. Вишкарьова; “Пружинка”, укр. нар. мелодія; “Знайди свій колір”, укр. нар. мелодія.

Танці

“Танець з стрічками”, укр. нар. мелодія; “Танець парами”, укр. нар. мелодія; “Танець з листочками”, укр. нар. мелодія; “Танець овочів”, укр. нар. мелодія; “Полька”, муз. Б. Фільц; “Танець з іграшками”, муз. Г. Фінаровського; “Україна”, сл. і муз. Н. Вересень; “Танець сніжинок”, муз. Л. Лисенко; “Танець зимових хмаринок”, муз. Л. Лисенко; “Зимовий хоровод”, муз. М. Ведмедері; “Танець сніговиків”, муз. Л. Лисенко; “Танець ялинок”, муз. М. Ведмедері; “Танець Снігурів”, укр. нар. мелодія; “Танець пастушків”, укр. нар. мелодія; “Танець ангеликів”, укр. нар. мелодія; “Веснянка”, укр. нар. мелодія; “Танець з квітами”, укр. нар. мелодія; “Танець в маленьких колах”, муз. Л. Лисенко; “Танець звірят”, укр. нар. мелодія.

Музичні ігри

“Квач”, муз. Й. Гайдна; “Гра з бубном”, укр. нар. мелодія; “Хто швидше займе стільчик”, укр. нар. мелодія; “Два півники”, укр. нар. мелодія; “Козенята і вовк”, муз. Л. Лисинка; “Ведмідь і сопілочка”, муз. Л. Лисенко; “Подоланочка”, укр. нар. мелодія; “Гра з іграшками”, чеська нар. мелодія; “Веселі жабенята”, муз. Л. Лисенко; “Курочка”, муз. Л. Лисенко; “Качечка”, муз. Л. Лисенко; “Діти і дощик”, муз. Л. Лисенко; “Кіт і горобці” муз. Л. Лисенко; “Мак”, укр. нар. мелодія; “Огірочки”, (гаївка), сл. народні, муз. Ф. Колесси; “Хто видав, хто слухав” (гаївка), укр. нар. гра; “Заїньку, за головоньку”, укр. нар. мелодія; “Грушечка”, укр. нар. мелодія; “Жучок”, укр. нар. мелодія.

Гра на музичних інструментах

“Бубонці”, муз. О. Тілічеєвої; “Музичі дзвоники”, муз. і сл. Н. Рубальської; “Веселі чобітки”, муз. В. Верменича; “Гречаники”, укр. нар. пісня; “Кую, кую, чобіток”, укр. нар. мелодія; “Дибубу, дибубу, дибубу”, муз. Н. Шевченко, сл. К. Перелісної; “Брязкальця”, муз. Н. Шевченко, сл. В. Паронової; “Металофон”, муз. Н. Шевченко, сл. В. Паронової; “Барабан”, муз. Н. Шевченко, сл. В. Паронової; “Є у мене барабан”, муз. народна, сл. В. Паронової; “Трикутник”, муз. Н. Шевченко, сл. В. Паронової.

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

(шостий рік життя)

Слухання музики

“Ода до радості”, з фіналу дев’ятої симфонії, Людвіг Ван Бетховен; “Пісня про осінь”, музика на вибір муз. керівника; “Колискова”, музика

на вибір муз. керівника; “Котику сіренький”, укр. нар. пісня; Гімн “Ще не вмерла України”, муз. М. Вербицького, сл. П. Чубинського; “Перший сніг”, муз. і сл. Н. Май; “Зимонька веселая”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Прилетіли ангелята”, сл. і муз. народні; “Коляда ангел пастерям мовив”, сл. о. В. Попадюка; “Нова радість стала”, сл. і муз. народні; “Нині рождество”, сл. і муз. народні в обробці О. Шимків; “Різдвяна радість”, сл. Н. Стецька, муз. М. Ведмедері; “Відчинилося життя”, сл. і муз. Л. Горова; “Щедрик”, укр. нар. щедрівка, муз. М. Леонтовича; “Веснянка”, муз. В. Уманця; “Христос воскрес”, укр. нар. мелодія; “Українська мелодія”, муз. І. Берковича; “Труба і барабан”, муз. Д. Кабалевського; “Скрипка чарівниці”, сл. і муз. В. Дікшина.

Розспівки

“Йди, іди дощику”, муз. Я. Степового; “Танцювала риба з раком”, сл. народні, муз. Я. Степового; “Правда люди, правда я”, муз. Л. Лисенко; “Грицю, грицю до роботи”, укр. нар. пісня; “Я маленький хлопчик”, укр. коляда; “Коляда, коляда, колядниця”, муз. і сл. народні; “Щедрик-ведрик”, укр. нар. пісня в обробці Я. Степового; “Щедрий вечір, добрий вечір”, укр. нар. мелодія; “Ку-ку, ку-ку, чути в ліску”, укр. нар. мелодія; “Чабанець”, сл. С. Жупанина, муз. народна, “Пташина”, сл. і муз. В. Колесси; “Ми любимо свій рідний край”, муз. А. Філіпенка; пісенька “Лисички”, муз. М. Лисенко; “Діду, мій дударіку”, укр. нар. пісня, обробка М. Леонтовича; “Українка я маленька”, укр. нар. пісня; “Я коза-дереза”, сл. народні, муз. М. Лисенка; “Ось іду я вгору”, укр. нар. мелодія; “По дорозі жук-жук”, укр. нар. пісня.

Співи

“Диво осінь”, сл. і муз. А. Олейник; “Осінь”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Журавлі”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Діти і яблунька”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Барви рідної землі”, сл. О. Вротарьова та муз. О. Злотника; “Ішов індік”, сл. В. Гринько, муз. Г. Букривої; “Веселі сніговики”, сл. і муз. С. Криворученко; “Зимонька”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Ой, хто-хто Миколая любить”, сл. і муз. народні; “Вже надходить ніч прекрасна”, сл. і муз. народні; “Святий Миколай”, сл. В. Колійчука, муз. О. Пелюк; коляда “Нова радість стала”, сл. та муз. народні; “Бог ся рождає”, сл. і муз. народні; “Во Вифліємі нині новина”, сл. і муз. народні; “Возвеселімся всі разом нині”, сл. та муз. народні; Щедрівка “Ой, чи є, чи нема, пан господар вдома”, сл. та муз. народні; “Щедрівочка щедрувала”, укр. нар. мелодія; “Щедрий вечір, добрий вечір”, укр. нар. мелодія; “Українська мова”, муз. Ю. Михайленко, сл. Ю. Косицької; “Христос Воскрес”, муз. В. Качан, сл. О. Качан; “Козачата”, муз. М. Ведмедері, сл. О. Яворської; “Небесна мати”, муз. В. Качан, сл. О. Качан; “Про мене, Боже, не забудь”, муз. В. Качан, сл. О. Качан; “Дякую мій Боже тобі”, муз. В. Качан, сл. О. Качан; “Добрий день, матусю, Україно”, муз. і сл. Н. Рубальської; “Час летить”, муз. М. Лисенко; “Прощання з дитячим садком”, муз. і сл. Н. Рубальської; “Кораблик дитинства”, сл. і муз. Л. Лисенко, “Вихователі”, Л. Лисенко; “Перший клас”, сл. Л. Колос, муз. Н. Шевченко; “До школи”, сл. С. Жупанина, муз. Н. Шевченко; “Бабуся”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Гарний танець гопачок”, укр. нар. мелодія.

Музично-ритмічні рухи та вправи

“Звуження та розширення кола”, муз. Ф. Шуберта; “Дрібний крок”, укр. нар. мелодія; “Колупалочка”, укр. нар. мелодія; “Крок з підскоком”, укр. нар. мелодія; “Викидання ніг”, укр. нар. мелодія; “Талоп”, муз. укр. народна; “Утворення маленьких кіл”, укр. нар. мелодія; “Перемінний крок”, укр. нар. мелодія; “Вправи до українського танку”; “Елементи до сучасних танців”; “Змінний крок”, укр. народна мелодія; “Крок і біг”, муз. Ф. Шуберта; “Талоп”, муз. А. Філіпенка; “Підскоки”, укр. народна мелодія.

Танці

“Танцювати починаємо”, муз. І. Кишка; “Веселий танець”, укр. нар. мелодія; “Святкова полька”, муз. Н. Шевченко; “Парний танець”, укр. нар. мелодія; “Горобина”, укр. нар. мелодія; “Танок овочів”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Танець зірочок”, суч. мелодія; “Танець ангелів”, муз. В. А. Моцарта; “Весела полька”, муз. Н. Шевченко; “Танок яблукочок”, сл. і муз. Л. Лисенко; “Українська полька”, укр. нар. мелодія; “Танець з тканинами”, укр. нар. мелодія; “Танок пташок”, муз. Л. Лисенко; “Танець з рушниками”, укр. нар. мелодія; “Танець з віночками”, укр. нар. мелодія; “Танець з хустинами”, укр. нар. мелодія; “Танець з кониками”, укр. нар. мелодія; “Танець з повітряними кульками”, муз. Н. Май; “Сучасний танець” (флешмоб); “Вальс”, муз. М. Глінки; “Танець з варениками”, укр. нар. мелодія.

Ігри

“Оркестр”, укр. нар. мелодія; “Їду-їду”, укр. нар. мелодія; “Забави зі сніжками”, сл. В. Паранової, муз. Н. Вересюкіної; “Сунички”, сл. В. Паранової, муз. Н. Шевченко; “А що?”, сл. О. Маруніч, муз. Ю. Рожавської; “Щука і карасі”, сл. В. Паранової, муз. Н. Шевченко; “Вовк і козенята”, муз. Л. Лисенко; “Жабенята”, муз. Л. Лисенко; “Відгадай кого нема”, муз. Ф. Шуберта; “Не пустимо”, укр. нар. мелодія; “Голубочки”, укр. нар. пісня в обр. А. Лазаренко; “Гра в сніжки”, укр. нар. мелодія; “Журавель”, укр. нар. гра; “Яструб і курчата”, укр. нар. гра; “Жучок”, муз. укр. народна; “Огірочки” (гаївка), муз. Ф. Колесси; “А ми просо сіяли”, укр. нар. гра; “Творчість дітей під музику”, укр. нар. мелодія; “Ти лети веселий бубон”, укр. нар. мелодія; “По дорозі жук”, укр. нар. мелодія; “Літачки”, укр. нар. мелодія; “Зайчик”, сл. Г. Бойка, муз. Н. Шевченка; “Гра з кольоровими хусточками”, укр. нар. мелодія; “Лисиця в курнику”, укр. нар. мелодія; “Знайди собі пару”, укр. нар. мелодія; творчість дітей під музику.

Гра на музичних інструментах

“Біла квочка”, укр. нар. мелодія; “Вербовая дощечка”, укр. нар. мелодія; “Вийди, вийди, сонечко”, укр. нар. мелодія; “Гарний танець гопачок”, укр. нар. мелодія; “Трицю, грицю, до роботи”, укр. нар. мелодія; “Дударик”, укр. нар. мелодія; “Колядка”, укр. нар. мелодія; “Женчичок, бренчичок”, укр. нар. мелодія; “Журавель”, укр. нар. мелодія; “Печу, печу, хлібчик”, укр. нар. мелодія; “Пісня лисички”, укр. нар. мелодія; “Українка я маленька”, укр. нар. мелодія; “Ходить гарбуз по городу”, укр. нар. мелодія; “Щебетала пташечка”, укр. нар. мелодія; “Забілів від снігу гай”, укр. нар. мелодія; “Добрий день”, укр. нар. мелодія; “Рідна матусенька”, муз. А. Філіпенка.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

РАННІЙ ВІК

(третій рік життя)

Народний фольклор

“Кую, кую чобіток”; “Печу, печу хлібчик”; “Іде коза рогата”; “Мишечка-шкряботушечка”; “Ой до нори, Мишко, до нори”; “Вийди, вийди, сонечко”; “Прилетіла зозуленька”; “Гоп-гоп, козуню”; “Пішов котик на торжок”; “Скажу вам, діти, казку”; “Ходила квочка”; “Ой ти, коте сірий”; “Котик-ку сіренький”; “А-а-а, котки два”; “Водичко, водичко”; “Ой, люлі, люлі”; “Спи, дитинко, спи”; “Півник”; колядки й різдвяні віншування.

Народні казки

“Курочка Ряба”; “Рукавичка”; “Колобок”.

Твори українських та зарубіжних авторів

В. Багірова “Я вже вдома”; “Лист до Чудотворця”; Н. Бевз “Гірка”; В. Бичко “Бджілка”; О. Богемський “Гребінці”, “Цуценятко ще малятко”; Г. Войко “Козуля”, “Кінь”, “Ведмедик”, “Качечка”, “Синичка”; В. Верховинець “Сонечко”, “Бігла квочка”; П. Воронько “Їжачок-хитрячок”; О. Гаєцька “День матері”; В. Гринько “Мама”, “Ведмідь”; Н. Гуркіна “Миколаю”, “Різдвяна зірочка”; Г. Демченко “Калачі”, “Ялинка”, “Водичка”; С. Дзюба “Потягуськи”; О. Довгий “Жабеня”, “Кіт та їжак”; Н. Забіла “Курочка”, “Кульбабка”, “Сорока-білобока”; Р. Завадович “Вмиєм, діти, личка”; О. Іваненко “Няв! Няв!”; А. Камінчук “Котики”, “Ластівка”; Т. Коломієць “Їжаки”; Л. Колос “Прислухайтесь, хто як кричить”; П. Король “Півник-дудар”, “Простудилася весна”, “Три лисички”; С. Кузьменко “Вивірка”; М. Луговик “Грушка”; В. Лучук “Над кущем літає хрущ”; А. Музичук “Зайченятко”; О. Орач “Соняшник”; О. Павленчук “Півник”; В. Паронова “Машина”; О. Патроник “Бровко”; С. Павлович “Зайчик”; Марійка Підгірянкa “Кого я люблю”, “Котик”, “Песик”, “Святий Миколаю”; К. Перелісна “Гриб”, “Білка”, “Равлик”, “Чапля”, “До річки”, “Черевички”; Н. Поклад “Смільвиці”, “Літо”, “Киця”, “Сонячні курчата”, “Зламався краник”; Олена Пчілка “Сонечко”; Л. Полтава “Біла портрета”; С. Пушик “Веселики-журавлі”; П. Ребро “Журився їжачок”; О. Сенатович “Веселий сніг”; І. Січовик “Поросятко”, “Павук”, “Зозуля”; Р. Скиба “Таємниця”; М. Стельмах “Гарбуз”, “Капуста”, “Кіт”; К. Ушинський “Козенята і вовк”; І. Франко “Ріпка”, “Киця”; Е. Храпач “Глід”; Б. Чепурко “Ковалі”, “Барвінок”; М. Чепурна “Окрайчик”; Г. Чернобицька “Весняні вірші”, “М’ячик”, “Кубики”; Г. Чубай “Хмарка ішла на іменини”; К. Чуковський “Курчатко”; М. Щербак “Метелик”, “Україна”; В. Щурат “Котик няв! Песик гав!”; В. Юрченко “Сніг легить”.

МОЛОДШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

(четвертий рік життя)

Народний фольклор

“Прилетіла зозуленька”; “Ой ходила журавочка”; “Павлику-равлику”; “Сонечко, сонечко”; “Я маленький пастушок”; “Два півники”; “Мишко, мишко”; “Корівко, корівко”; “Пішла киця по водицю”; “Летів горобчик”; “Ой, ну, котку-рябку”; “Ой, кіт-воркіт”; “Повішу я колисочку”; “Люлі-люлі, мій синочку”; “Не йди, не йди, дощичку”; колядки, щедрівки.

Народні казки

“Колосок”; “Котик і Півник”; “Коза-Дереза”; “Лисичка-Сестричка”; “Вовк і Чапля”; “Лисиця і глечик”.

Твори українських і зарубіжних письменників

І. Андрусяк “У лузі”; В. Артамонова “Сонечко казало правду”; М. Бабка “Звесилився горобчик”, “Хусточка”, “Не сумуй, берізко”, “Не спиться півнику”; В. Багірова “Бабця спить”; Г. Барвінок “Ворона та рак”; Ю. Бедрик “Чемний Вовчик”, “Свинка Яринка”; Л. Біленька “Український прапор”; І. Блажкевич “Млин”; О. Богемський “Прийшла весна”; Г. Бойко “Перші крапельки весни”, “Гуси-гусенята”; О. Буцень “Новий рік”; П. Воронько “Кіт не знав”, “Ніколи не хвалися”, “Є у мене киця Мурка”; Д. Гілка “Підсніжник”; П. Грабовський “Зійшли сніги”; Н. Григор’єва “Кімнатні квіти”; В. Гринько “Хліб”, “Тигр”; Н. Гуркіна “Зебра – перехід”, “Зубки”, “Для Миколая”; Б. Данилович “Два сонечка”; Г. Демченко “Синичка”; Р. Демчук “Мур-ням-ням”; В. Діденко “Край городу вишні білі”; О. Довгий “Батьківщина”; С. Жадан “Про kota”; Є. Железняков “Рідний дім”; С. Жупанин “Щедрівка”; Н. Забіла “Наша ялинка”; Р. Завадович “Песик, котик і коник”, “Наша мама”, “Привіт, Тарасе”; О. Іваненко “Няв-няв”; А. Камінчук “Світлячок”, “Берега розвивається”, “Годівнички”, “Трамвайчик”; Г. Кирпа “Як народилось яблечко”; Л. Колос “Прислухайтесь, хто як кричить...”; П. Король “Козлик”, “Жабка”; А. Костецький “Босоноге гусеня”; О. Криштанович “Для матері”; П. Куценко “Нічна злиза”; С. Кузьменко “Я пісень багато знаю”; О. Лоза “Неслухняне курчатко”; О. Лупій “Рідна земля”; В. Мордань “Веселка”, “Кроленята”; А. М’ястківський “Казочка про хлопчика та Янгола”, “Горобчик”, “Наш рід”, “Казочка про писанку”; Є. Огнєцвіт “Шофер”; О. Олесь “Весна”, “Пташка”; Г. Паламарчук “Хто старший на переході”; В. Паронова “Лікар”; К. Перелісна “По ягоди”, “Весна”, “Жовкнуть трави”, “Пролісок”, “Мамина сила”, “Яблечка”, “Грушка”, “Зима”, “Бузок”, “Дуже люблю”; Марійка Підгірянка “Літо”, “Різдвяна зірка”, “Писанка”, “Святий Миколаю”; Олена Пчілка “Рідна мова”; М. Познанська “Півень”, “Сніг іде”, “Вітер”; Н. Поклад “Ластівка”, “Україночка Оленка”, “На зарядку”, “Білчині горішки”; Н. Приходько “Жовтень”; М. Рильський “Віс вітер”; В. Росін “Двоє курчат”; І. Савицька “Що це?”; Л. Савчук “Літо”; І. Саковець “Дятлик”; В. Сенцовський “Оленка не хоче спати”; І. Січовик “Невдячний кіт”, “Черепашка”, “Дніпро”;

Р. Скиба “Зайчик і дощик”; І. Складаний “Хатка бджілки золотої”; Г. Скребицький, В. Чапліна “Білка запасається на зиму”; О. Соловей “Неслухняні хмарки”; М. Стельмах “Через кладку”; В. Сухомлинський “Лялька під дощем”, “Як хлопчик хотів приголубити сніжинку”, “Як починається осінь”, “Дівчинка і синичка”; П. Тичина “А я у гай ходила”, “Осінь така мила”, “Добридені тобі, Україно моя!”; Ю. Турчина “Пожежник”, “Будівельник”; М. Удовиченко “Ластівка”; Леся Українка “Літо краснее минуло”; К. Ушинський “Бджілки на розвідках”; Б. Харчук “Ромашка”; Л. Храплива-Щур “Паска”, “Великодня пригода”; Б. Чалий “Осінь”; Г. Чорнобицька “Не бруднити книжки”, “На пісочку”; Г. Чубач “Хмарка йшла на іменини”, “Сонце”, “Садівник”; Т. Шевченко “Тече вода з-під явора”; В. Шевчук “Лошачок”; В. Шкляр “Дівчина на дворі”; Ю. Шкрумеляк “Шана старшим”; Я. Щоголів “Коліскова”; В. Юрченко “Літо”, “Сніжинки”; Ю. Ярмиш “Дрібний дощик”; Я. Ярош “Шпак”; Т. Яцків “Тролейбус”.

СЕРЕДНІЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

(п'ятий рік життя)

Народний фольклор

“Коляд, коляд, колядниця”; “Сію, вію, посіваю”; щедрівки; віншування, колядки, посівалки, мирилки, лічилки.

Народні казки

“Пан Коцький”; “Солом'яний бичок”; “Свого не цурайся”; “Двоє жадібних ведмежат” (угорська народна казка); “Лисиця і рак”; “У сонечка в гостях” (словацька народна казка).

Твори українських і зарубіжних письменників

І. Андрусак “Вередливі хмари”, “Не кусається”; В. Артаманова “Їжачок-реп'яшок”, “Сперечались кубики”; В. Багірова “Батьківщина”; Л. Бачинський “Черепаха”; Ю. Бедрик “Слон і трон”; Г. Бойко “Вереда”, “Для мами”, “Ясне сонце не гріє”; В. Бондаренко “Повернувся лелека”; М. Бук “Споконвічна, незалежна, вічна”; Н. Бурик “Зелені свята”, “Поїзд”; О. Буцень “Зараз”, “Чи є зима?”; М. Ваврикевич “Мати й діти”; Т. Верес “Писанки”; Л. Вознюк “Папуга”; С. Воробкевич “Веснянка”, “Рідна мова”; П. Воронько “Зайчика злякались”, “Облітав журавель”, “Не будь козою”; Н. Гайворонська “Годівничка”; С. Гарбуз “Книжка”; В. Гірський “Весняночка”; Л. Глібов “Веснянка”; Ю. Гойда “Ялинка-верховинка”; Д. Гудзик “Осінь”; Н. Гундич “Яблунька”; Н. Гуркіна “Як ялиночки стали колючими”, “Вірш про вихователя”, “Державний прапор”, “Казка про дружбу”; Є. Гуцало “Жайворонкові пісні”; Г. Демченко “Спасибі лісникові”, “Ялинка”; З. Живка “Сонячні котики”; С. Жупанин “Сніжок”, “Карпатське озерце”, “Віхола”, “Журавлик”, “Виноград”; В. Забаштанський “Мови нема без народу”; Н. Забіла “Бджолина перемога”, “Равлик”, “Олівець-малювець”, “Яблунька”; Р. Завадович “Великдень – милий гість”, “Мій тато”, “Листопад”, “Зима, зима ...”, “Як

кущик і павучок віддячили мишці”, “Я Шевченка поважаю”, “Радісний надходить день”, “Молитва за маму”; Н. Калюжна “Синичка”; О. Іваненко “Що Ромко їв?”; В. Камінчук “Вірш про мову”; В. Ковальчук “Дівчинка із сонячного міста”; Т. Коломієць “Хліб”; Л. Костенко “Білочка восени”; А. Костецький “Дай, бабусю, поцілую”; М. Костів “Святий вечір”; О. Косовська-Рошкулєць “Травень”; В. Кочевський “Дубові діти”; М. Кривий “Метелик і павук”; О. Криштанович “Для матусі”; Г. Крук “Казка про ослика”, “Новорічна казка”; Н. Кулик “Ромасеве яблуко і Петрикова груша”; Д. Куровський “Грім”; П. Куценко “Пісні безсонного джмеля”; Б. Лепкий “Пташечка”; Т. Лисенко “Кухар”; О. Лоза “Чого сердився грім”, “Віршик про вітер”; М. Людкевич “Відважні гномики”, “Левеня із міста Лева”, “Сам про себе”; С. Майданська “Він ходить від хати до хати”; Г. Малик “Чому равлик ховається”; Д. Мегелик “Сливи”; В. Мельник “Світлячок”; А. Михайленко “Де ховається літо”; А. М’ястківський “Киця прокидається”, “Великдень”; В. Моруґа “Коник і сонечко”; Н. Наркевич “Лесина квітка”, “У ніч Святого Миколая”; В. Неруд-Пачовський “Мамі”; В. Нич “Світлофор”; А. Німенко “Метелик бавиться”; В. Оберемок “Ведмедик – чорне очко”; О. Озерна “Бережін природу”; О. Олесь “Все навколо зеленіє”, “Прапор”; Л. Орач “Бабуся нездужає”, “Вогонь”; О. Палійчук “Садимо деревце”; К. Перелісна “Мамині ручки”, “Христос Воскрес”, “Колядка”, “Відлітають...”, “Вітер”, “Фіалки”, “Крихітки”, “До садочка”; М. Петрів “Пташина пісня”, “Жовтень у саду”; Марійка Підгірянка “Колискова”, “Снігова баба”, “На волі”, “Мій дідусь”, “Українка я маленька”; М. Пляцковський “Урок дружби”; М. Погідний-Угорчак “Щаслива зустріч”; М. Познанська “Про нашу Україну”, “Моїй мамі”, “Ромашка”; Л. Полтава “Риби”, “Хто як говорить”, “Великодні писанки”; М. Пригара “Про книжку”; Олена Пчілка “Весняні квіти”, “До діточок”; П. Радковець, І. Радковець “Брехун Грицько”, “Юрашко”, “Чарівна криниця”; П. Ребро “Ялинка”, “Телятко”; І. Роговська “Казка про трьох цуценят”; І. Савицька “Де найкраще місце в світі”, “Під ялинкою”; В. Савчук “Вечірня молитва”; І. Саковець “Дзвінок”; О. Сенатович “Сніговик”, “Пам’ятай про правила”; І. Січовик “Невихований ведмідь”; М. Сингаївський “Вересень”; В. Софронів-Левицький “Святий Миколай”; Ю. Старостенко “Щасливої дороги”; М. Стеценко “Гіркий апельсин”, “Просто бабуся”; В. Струтинський “Чому рипить сніжок”; В. Сухомлинський “Я вирощу внучку, дідусю”, “Зайчик і горобина”, “Шпак прилетів”, “Фіалка і бджілка”, “Що найсмачніше”, “Хто свічки засвітив”, “Конвалія в саду”; Леся Українка “Мамо, іде вже зима”, “На зеленому горбочку”; К. Ушинський “Умій почекати”; І. Франко “Лисичка і рак”, “Заєць та їжак”, “Веснянка”; Б. Харчук “Ромашка”; Г. Хіміч “Окрайчик”; М. Хоросницька “Матусин заповіт”, “Малий львів’янин”, “Перед пам’ятником Франкові”, “Львівські ліхтарі”; Л. Храплива-Щур “Паска”; Є. Цимбалюк “Неслухняник”; Б. Чепурко “Дощик”; Г. Черінь “Святий Миколай”, “У свят-вечір”; Т. Шевченко “Зацвіла в долині”; Ю. Шкрумеляк “Мала україночка”; Є. Шморґун “Що шукала білочка”; М. Щербак “Де два сваряться, третій користує”; Ю. Ярмиш “Чого синичка повеселішала”.

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

(шостий рік життя)

Народний фольклор

“Ходить гарбуз по городу” (укр. нар. пісня); колядки: “Нова радість стала”; “Бог ся рождає”; щедрівки: “Щедрий вечір, добрий вечір”, “Щедрівочка щедрувала”, “Ластівочка прилетіла”; посівалки: “Сійся, родися”, “Сію, вію, повіваю”; гаївки: “Жила-була царівна”, “Ми голубку голубили”, “А вже весна воскресла”, “Ти, зозуленько сива”, “Виорем нивку”, “Розлилися води”, купальські пісні: “Проти Івана сонце іграло”, “Ой Іванку-купайлочку”, мирилки, лічилки.

Народні казки

“Зимівля звірів”, “Кирило Кожум’яка”, “Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат”, “Цап та баран”, “Кривенька качечка”, “Казка про липку і зажерливу бабу”, “Дванадцять місяців” (словацька народна казка), “Зозуля” (ненецька народна казка), “Трое поросят” (англійська народна казка), “Котигорошко”, “Іван-Побиван”, “Сірко”, “Мудра дівчина”.

Легенди

“Древній Київ”, “Місто Лева”, “Святий Миколай”, “Хліб і золото”, “Калина”, “Плачуча верба”, “Про вишивки”, “Україна”, “Звідки взялися писанки”.

Твори українських та зарубіжних авторів

М. Бабка “Сердитий вітер”; В. Багірова “Полікую книжечку”; Л. Бачинський “Як звірята рятуються від голоду”; В. Бегун “Спас”; Д. Білоус “Снігури”; І. Блажкевич “Новий рік”, “Кленові листки”; О. Богемський “Вже зима в дорозі”; Г. Бондаренко “Народження хліба”; А. Бондарчук “Як Оленка до школи збиралася”; М. Ваврикевич “Мати й діти”, “Хатка”; Я. Вільшанко “Святий Миколай іде”; В. Вовк “М’якушка”; Л. Вознюк “Прохання до святого Миколая”; С. Воробкевич “Рідна мова”, “То наші любі високі Карпати”; П. Вороніна “Привіт це я! Не покидайте мене ...”; П. Воронько “Про бичка та їжачка”, “Кожушок”, “Липка”, “Журавлики-журавлі”; С. Гарбуз “Не відчиняй дверей незнайомцям”, “Не розкидай гострих речей”;

Л. Глібов “Зимова пісенька”, “Христос Воскрес” “Ясне сонечко”; Ю. Гойда “Дідусь”; В. Голобородько “Хлопчик малює літо”; Г. Гордасевич “Казка про хлопчика Ромчика і трьох чарівних коників”; В. Грінчак “Мамині руки”; В. Гродська “Бабуся”; Н. Гуркіна “Чарівні Ангели”, “Турбота”; Н. Дев’ятко “Стара яблуня”; Г. Демченко “Горобина”; Р. Демчук “Казкова підкова”; С. Дерманський “Казки дракона Омелька”; С. Довженко “Зернятко”; М. Дяченко “Тобі, Тарасе!”; С. Жупанин “Три вітри”, “Подарунок мамі”; О. Журлива “Бджоли і трутень”; Н. Забіла “Зайчикова хатка”, “Білі котики”; О. Забужко “Рідна мова”; Р. Завадович “Привіт нашій мамі”, “Лев на сторожі”, “Київ”; В. Загороднюк “Його величність сірничок”; О. Іваненко “Надобраніч”, “Бурулька”; І. Калинець

“Незабудка”; А. Калінчук “Іній”; Н. Калюжна “Білий бузок”; О. Копиленко “Як вони поживають”, “Їдальня для птахів”, “Покинуте гніздо”, “Осінь”; А. Канич “Мій Львів”, “Найкраще місто”; А. Качан “Горнята-двійнята”; М. Кашук “Рідний край”, “Є такі професії”; Л. Квітко “Бабусині руки”; В. Клименко “Пригода з іграшками”; Т. Колесник “Калинонька – красуня”; О. Копиленко “Кріт-неборака”; П. Король “Дитсадок – веселий дім”; М. Косович “Щедрий вечір, Україно моя!”; А. Коссовська “Свят-вечір”; Г. Костецький “Не хочу”, “По гриби”, “Починається весна”; М. Коцюбинський “Івасик і Тарасик”; О. У. Кравченко “Франко”; М. Крайнюк “Посмішка”; М. Кривий “Мегелик і павук”; О. Кротюк “Чого почервоніла Оленка”, “Чи легко бути добрим”, “Чужа слава”; В. Круковська “Квітна неділя”; Крушельницька “Христос Рождається”; Н. Кулинич “Як почалися вишивки”; Р. Купчинський “Мій край”; П. Куценко “Весняний оркестр”, “Ягідна пора”; І. Левченко “Мамин поцілунок”; Т. Лисенко “Мікроби”; С. Лещук “Рідна мова”, “Казка про Оленку і чарівний ключик”; Х. Лисовецька “Зелені свята” (уривок), “Український прапор”; М. Литвинець “Грудень”; Д. Лукач “Падишах у трамваї”; О. Лупій “Рідна земля”, “Конституція України”, “Україна”, “Дорожчої нема”, “Свято Покрови”; В. Лучук “Посаджу я квіти”; М. Людкевич “Біля кого найтепліше”; М. Магера “Чубчик”; В. Мельник “Крилаті майстри”, “Первоцвіт”; В. Максимова “Снігур”; Г. Малик “Що для чого потрібно”; С. Мартинов “Щоб кусався зубок”; Н. Мудрик-Мриць “Гагілочка”; А. М’ястківський “Котики-воркотики”; Н. Наркевич “Легенда про Святого Миколая”; М. Носов “Огірки”; О. Олесь “Веснянка”, “Стара-стара вишня”, “Початки Києва”, “Пригода в лісі”, “Ялинка”, “Снігурі”; Л. Орел “Українські рушники”; П. Осадчук “Іній”; В. Осеева “Чарівне слово”, “Сини”, Д. Павличко “Де найкраще місце на землі?”; В. Паранова “Поведінка у тролейбусі”; К. Перелісна “Христос Воскрес”, “Гарне слово”; В. Переяславець “Краса Карпат”; Марійка Підгірянка “Мороз – сніжний пух”, “Березень”, “Зайчик у тернині”, “Верховина”, “Ліс”, “Місяць і зірки”, “На лижах”; М. Познанська “Журавлі летять”, “Спасибі людям, що зростили ліс”; Н. Поклад “Прапор”, “Державний гімн”; Л. Полтава “Де живуть добрі птахи”, “Три матусі”; Олена Пчілка “Як швидко літо промайнуло”; Л. Пшенична “Календар”, “Ранкова зарядка”; Є. Радкевич “День див”; П. Радковець, І. Радковець “Таємниця львівських левів”, “Батьківський скарб”, “Чарівна криниця”, “Як посварилися львівські годинники”; М. Радчук “Мужній підсніжник”; С. Рачинець “Воскресіння”, “Йде весна”; Г. Різник “Хлопець Хник”; Г. Романік “Як хліб родить”; В. Росін “Для кого голки в їжака”; І. Савицька “Христос Воскрес”, “Україна”; І. Саковець “Шишкар”; М. Сенік “Перший раз у перший клас”; В. Сенцовський “Бабусин онучок”, “На кладці”; О. Сенченко “Хліб святий”; Л. Силенко “Сонечко”; М. Сингаївський “Бережімо землю і життя”; П. Ситниченко “Вмійте природу любити”; Г. Скребицький, В. Чапліна “Хто як зимує”, “Хто як весну зустрічає”, “Як птахи готуються летіти

у вирій”; М. Слабошпицький “Мій друг лелека”, “Зайчик, що вважав себе сміливцем”, “Золоті бджоли”; Ю. Смаль “Таємниця однієї криниці”; Л. Старицька-Черняхівська “Молитва”; Ю. Старостенко “Хто винен?”; В. Струтинський “Сідайте, будь ласка”; Й. Струцюк “З Різдром Христовим”; В. Софронів-Левицький “Святий Миколай іде”; В. Сухомлинський “Іменинний пиріг”, “Ледача подушка”, “Дід Осінник”, “Як бджілка знаходить квітку конвалії”, “Вороненя і Соловей”, “Горбатенька”, “Образливе слово”; В. Танасійчук “Шестиногі сусіди”; Леся Українка “Біда навчить”, “На зеленому горбочку”; В. Титечко “Горде левеня”; Ю. Турчина “Дорожній рух”; К. Ушинський “Ранкові промені”; І. Франко “Мурко і Бурко”; М. Хоросницька “Рушник”, “З різдраних віршів”, “Звідки в міста назва Львів?”, “Вали”, “Княжа гора”, “Вулиця Руська”, “В історичному музеї”, “Леся Українка”; Л. Храплива “Щур”, “У школу”; Л. Храплива-Щур “Воскресний дзвін”; Г. Черінь “Хто всім бідним помагає?”, “Завтра в школу”; М. Пашкевич “Найліпше при родині”; Т. Шевченко “Садок вишневий”, “Дивлюсь як світає”; В. Шкіря “Михайлик-насміхайлик”, “Три бажання”; Ю. Шкрумеляк “Слово української дитини”, “Молитва за рідну мову”, “Січ-мати”; Є. Шморгун “Тиха радість”; А. Усачов “Ніхто не має права ображати людину”; І. Франко “Коваль”.

СПІВПРАЦЯ ІЗ СІМ'ЄЮ

➤ **Завдання, що забезпечують взаємодію дошкільного навчального закладу із сім'єю**

Забезпечувати дитині в сім'ї та в дошкільному навчальному закладі оптимальні умови для повноцінного фізичного та психічного розвитку, сприяти задоволенню її потреби в емоційно-особистісному спілкуванні, розвивати її творчі інтереси, пізнавальну сферу та розширювати світогляд, судження стосовно життєвих явищ, ситуацій, вчинків, вміти реально оцінювати життя в навколишньому середовищі. Активізувати та збагачувати виховні вміння батьків, підтримувати впевненість у власних педагогічних силах. Сприяти формуванню в батьків уміння приймати правильні виважені рішення щодо вчинків своїх дітей.

Сприяти готовності та зацікавленості батьків у формуванні дошкільної зрілості дитини, вмінню прийти на допомогу в різних випадках та ситуаціях, пов'язаних із проблемами адаптації у школі.

Створювати банк інформації про фізичний та психічний розвиток дитини, забезпечувати диференційований підхід до кожної сім'ї з орієнтуванням на особистість.

Будувати роботу з батьками на основі діалогу, в процесі якого з'ясується рівень сформованості педагогічних знань і навичок батьків. Проводити первинний діагностичний зріз рівня комунікативних навичок і комунікабельності дитини та прогноз індивідуальних особливостей адаптації.

Вивчати соціальне замовлення батьків щодо дошкільного навчального закладу.

Залучати до збору, обговорення та втілення у роботу з дошкільнятами кращого досвіду родинного виховання. Створювати умови для вільного і довірливого спілкування педагогів і батьків. Порушувати й обговорювати актуальні проблеми, окреслювати шляхи їх розв'язання.

Залучати педагогічний колектив дошкільного навчального закладу та батьків до педагогічної пропаганди дошкільної освіти серед населення. Здійснювати соціально-педагогічний патронат. Надавати батькам інформацію про їхню дитину. Встановлювати доброзичливі взаємини з установкою на співпрацю. Використовувати різноманітні форми роботи з сім'єю: батьківські збори, дні відкритих дверей, обмін досвідом родинного виховання, тренінги, консультації, взаємовідвідування, спільні свята, розваги, конкурси, індивідуальні бесіди, спілкування по телефону, залучати до створення в групі розвивального середовища.

Обговорювати теми, проблеми, питання, що турбують батьків, на засіданнях “круглих столів”, конференціях, диспутах. Здійснювати медико-педагогічну просвіту, залучаючи фахівців різних напрямів.

Інформувати батьків про традиції виховання в дошкільному навчальному закладі, умови та вимоги щодо перебування дитини в межах дошкільного навчального закладу зміст роботи з дошкільниками. Спонукати батьків брати участь в освітньо-виховному процесі дошкільного навчального закладу (ігри, розповіді, дитячий туризм, прогулянки, екскурсії тощо). Створювати довірливе спілкування з усіх питань виховання малюка, знаходити вихід із проблемних ситуацій. Регулювати емоційне спілкування з малюком. Спонукати до виявлення почуттів до малюка, тривалішого спілкування з ним задля збереження емоційного комфорту. Вчити батьків висловлюватися так, щоб не принижувати дитячої гідності. Сприяти більш вільному, гнучкому, диференційованому, гуманному спілкуванню між дітьми, педагогами і батьками; створювати умови, щоб в усіх учасників освітнього процесу виникла готовність проявити самого себе в якійсь діяльності.

Залучати до роботи всіх членів сім'ї, інших родичів, які мають вплив на виховання дитини. Практикувати звіти перед батьками щодо розвитку дитини.

Роботу з батьками будувати за принципом співпраці, взаєморозуміння, партнерства й чіткої усвідомленості своєї ролі та відповідальності в спільній взаємодії.

Комплексне застосування різних форм роботи сприятиме підвищенню педагогічної культури батьків і поліпшить якість виховання дітей.

ДЖЕРЕЛА

1. Абетка чеснот української дитини: практико-орієнтований збірник методичних матеріалів / [авт.-упоряд. Л. В. Калуська]. — Тернопіль : Мандрівець, 2007. — 136 с.
2. Андрущенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку : методичний посібник / Т. К. Андрущенко. — Тернопіль : Мандрівець, 2016. — 120 с.
3. Антонович Є. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич. — Львів : Світ, 1993. — 272 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти // Вихователь-методист дошкільного закладу. — Спецвипуск. — 2012. — С. 4–30.
5. Бевз Н. О. Спостереження в першій молодшій групі дошкільного навчального закладу : [метод. посіб.] / Н. О. Бевз. — Тернопіль : Мандрівець, 2010. — 160 с.
6. Білан О. І. Логіко-математичний розвиток. Молодший, середній, старший дошкільний вік / О. І. Білан, О. В. Василенко. — Тернопіль : Мандрівець, 2016.
7. Білан О. І. Мовлення дитини / О. І. Білан. — Львів : ЛОУППО— 88 с.
8. Білан О. І. Навчання розповідання з використанням наочності. Старший дошкільний вік : методичний посібник / О. І. Білан. — Вид. 2-ге, без зм. — Тернопіль : Мандрівець, 2017. — 128 с.
9. Білан О. І. Ознайомлення з довкіллям / О. І. Білан. — Львів : Ліга-Прес, 2016. — 104 с.
10. Богущ А. Дошкільна лінгводидактика / А. Богущ, Н. Гавриш. — Київ : Вища школа, 2007. — 542 с.
11. Богущ А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія / А. Богущ. — Київ : Видавничий дім "Слово", 2004. — 376 с.
12. Веселий дзвіночок : книга для читання в дошкільному навчальному закладі / упор. О. Білан. — Тернопіль : Мандрівець, 2016. — 384 с. — (Серія "Бібліотека дошкільника").
13. Веселка здоров'я : хрестоматія для читання дітям дошкільного віку / [упоряд.: Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрущенко]. — Тернопіль : Мандрівець, 2006. — 224 с.
14. Вільчковський Е. Дитячий велорух: алгоритм запровадження технології / Е. Вільчковський, А. Шевчук // Палітра педагога. — 2016. — № 5. — С. 3–8.
15. Вільчковський Е. Дитячий велорух у дитячому садку та в родині / Е. Вільчковський, А. Шевчук // Дошкільне виховання. — 2016. — № 9. — С. 16–20.
16. Вільчковський Е. С. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах : [навч.-метод. посіб.] / Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко. — Тернопіль : Мандрівець, 2011. — 128 с.
17. Вільчковський Е. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : [навч. посіб.] / Е. Вільчковський, О. Курок. — 2-ге вид. — Суми : ВТД "Університетська книга", 2008. — 428 с.
18. Гавриш Н. Інтегровані заняття : методика проведення / Н. Гавриш. — Київ : Шкільний світ, 2007. — 128 с.
19. Гавриш Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільників / Н. Гавриш. — Київ : Шкільний світ, 2006. — 119 с.
20. Гавриш Н. Сучасне заняття в дошкільному закладі / Н. Гавриш. — Луґанськ : Альма-матер, 2007. — 496 с.
21. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. — Київ : Ред. загальнонеп. газ., 2005. — 128 с. — (Б-ка "Шкільного світу").
22. Грушевський Марко. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / Марко Грушевський. — Київ : Либідь, 2006. — 256 с. : іл.
23. Державний стандарт початкової загальної освіти // Практикум управління закладом освіти. — Спецвипуск. — 2012. — С. 4–33 с.
24. Затія-дивоглядія: як зробити ляльковий театр другом кожної дитини / [авт.-упоряд.: О. О. Тимофеева, О. В. Борисенко]. — Тернопіль : Мандрівець, 2009. — 164 с., 8 іл.
25. Каплуновська О. "Україна – моя Батьківщина". Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / О. М. Каплуновська, І. І. Кичачо, Ю. М. Палець; за наук. ред. О. Д. Рейпольської. — Тернопіль : Мандрівець, 2016. — 72 с.
26. Кочерга О. Психологія дітей 4-5 років / О. Кочерга. — Київ : Шкільний світ, 2007. — 128 с.
27. Кулікова І. А. Англійська мова для дітей дошкільного віку : програма та методичні рекомендації / І. А. Кулікова, Т. М. Шкваріна; за заг.

- ред. О. В. Низковської. — 3-тє вид., зі змін. та доповн. — Тернопіль : Мандрівець, 2015. — 48 с.
28. Ладивір С. О. Виховання гуманних почуттів у дітей / С. О. Ладивір, О. П. Долинина, В. В. Котирло, С. С. Кулачківська, С. П. Тищенко, О. О. Вовчик-Блакитна, Ю. О. Приходько; за наук. ред. Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, Ю. С. Манилюк. — Тернопіль : Мандрівець, 2010. — 168. — (Серія “Дитина замовляє розвиток”).
  29. Лохвицька Л. В. До здоров'я дітей – через освіту дорослих: технологія взаємодії дошкільних навчальних закладів з родинами : [навч.-метод. посіб.] / Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрущенко. — Тернопіль : Мандрівець, 2012. — 176 с.
  30. Лохвицька Л. В. Дошкільникам про основи здоров'я : [навч.-метод. посіб.] / Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрущенко. — 2-ге вид., оновл. — Тернопіль : Мандрівець, 2008. — 192 с.
  31. Лохвицька Л. В. Збірник ігор “Моралинки для Миколки і Маринки” до програми за морального виховання дітей дошкільного віку “Скарбниця моралі” / Л. В. Лохвицька. — Тернопіль : Мандрівець, 2016. — 200 с. — (Серія “Бібліотека дошкільника”).
  32. Лохвицька Л. В. Сім'я – берегиня здоров'я дитини : навчально-методичний посібник / Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрущенко. — Вид. 2-ге, доопрац. і доповн. — Тернопіль : Мандрівець, 2014. — 248 с.
  33. Любий малечі про неправдиві речі / упор. : О. О. Яловська. — Тернопіль : Мандрівець, 2017. — 200 с. — (Серія “Бібліотека дошкільника”).
  34. Музичний розвиток дітей від 2 до 7 років в умовах дошкільного закладу / укл. С. Науменко. — К. : ІЗМН, 1997. — 104 с.
  35. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи : збірник методичних матеріалів / [авт.-упоряд.: О. П. Долинина, А. П. Бурова, О. В. Низковська, Т. П. Носачова]. — Тернопіль : Мандрівець, 2011. — 480 с.
  36. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника / Т. О. Піроженко. — Тернопіль : Мандрівець, 2010. — 152 с.
  37. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : [навч.-метод. посіб.] / Т. О. Піроженко. — Тернопіль : Мандрівець, 2010. — 136 с.
  38. Піроженко Т. О. Розвивальні ігри та вправи для дітей трьогого, четвертого, п'ятого, шостого, сьомого років життя / Т. О. Піроженко та ін. — Тернопіль : Мандрівець, 2016.
  39. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка / Т. Поніманська. — Київ : Академ. видав., 2006. — 456 с.
  40. Родине сонцеколо: методичний порадник для роботи з батьками / [авт.-упоряд. Л. В. Калуська]. — Тернопіль : Мандрівець, 2008. — 140 с.
  41. Романюк І. А. Музичне виховання. Організація роботи у дошкільному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / І. А. Романюк. — Тернопіль : Мандрівець, 2014. — 280 с.
  42. Семизорова В. В. “Мудрі шахи”. Програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в шахи / В. В. Семизорова, О. І. Духновська, Л. Ю. Пащенко. — Тернопіль : Мандрівець, 2015. — 72 с.
  43. Семизорова В. В. “Цікаві шашки”. Програма з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в шашки / В. В. Семизорова, О. В. Романюк, Г. П. Дульська. — Тернопіль : Мандрівець, 2015. — 96 с.
  44. Українське народознавство в дошкільному закладі / упор. Н. Лисенко. — К. : Вища школа, 2000. — 398 с.
  45. Український садочок / упор. Д. Чередниченко. — Київ : Смолоскип, 2006. — 312 с.
  46. Цікаві цифри: використання прийомів ейдетики при ознайомленні з цифрами / [авт.-упоряд. О. О. Яловська]. — Тернопіль : Мандрівець, 2010. — 128 с.
  47. Шаховими стежинами : програма та методичний посібник з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в шахи / уклад. : В. І. Купрієнко, О. Ю. Ходосенко, О. Д. Сандакова. — Тернопіль : Мандрівець, 2017. — 216 с.
  48. Шевчук А. С. Дитяча хореографія : навчально-методичний посібник / А. С. Шевчук. — 3-тє вид., зі змін. та доповн. — Тернопіль : Мандрівець, 2016. — 288 с. + вкл. : 8 с. : іл.
  49. Шевчук А. С. Національні музичні символи України / А. С. Шевчук // Палітра педагога. — 2008. — № 4. — С. 3–5.
  50. Яковенко Л. Абетка безпеки дошкільників / Л. Яковенко. — Харків: Веста, 2008. — 208 с.

Навчальне видання

БІЛАН Олександра Іванівна

ПРОГРАМА
РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
“УКРАЇНСЬКЕ ДОШКІЛЛЯ”

за загальною редакцією О. В. Низковської

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Керівник проекту *Б. Фенюк*
Завідувачка редакції *А. Семенова*
Редактор *К. Гілінська*
Літературний редактор *А. Семенова*
Технічний редактор *А. Трут*

Видавництво “Мандрівець”,
вул. Текстильна, 18, м. Тернопіль, 46010
Тел. (0352) 43-39-62, тел./факс (0352) 52-43-38. www.mandrivets.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3650 від 22.12.2009.

ПП “Коло”,
вул. Бориславська, 8, м. Дрогобич, 82100. тел. (03244) 2-90-60
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 498 від 20.06.2001.